

SKRIFTER UTGIVNA AV INSTITUTIONEN FÖR NORDISKA SPRÅK
VID UPPSALA UNIVERSITET
92

DANIEL WOJAHN

Språkaktivism

Diskussioner om feministiska språkförändringar i Sverige
från 1960-talet till 2015

UPPSALA
UNIVERSITET

2015

Akademisk avhandling som för avläggande av filosofie doktorsexamen i nordiska språk vid Uppsala universitet kommer att offentligt försvaras i MA 636, Södertörns högskola, Huddinge, fredagen den 5 juni 2015, kl. 10.00. Disputationen sker på svenska.
Opponent: Docent Charlotta Seiler Brylla (Stockholms universitet, Institutionen för baltiska språk, finska och tyska).

Abstract

Wojahn, D. 2015. Språkaktivism. Diskussioner om feministiska språkförändringar i Sverige från 1960-talet till 2015. (Language Activism. Discussions on Feminist Language Change in Sweden from the 1960s until 2015). *Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet* 92. 273 pp. Uppsala: Institutionen för nordiska språk. ISBN 978-91-506-2459-5. *Södertörn Doctoral Dissertations* 108. ISSN: 1652-7399.

The aim of this thesis is to analyze discussions on feminist language change focusing on the period 1960–2015. The data comprises discussions from three different contexts: feminist communities, public forums for discussion on the internet and official language organizations.

The analyzed data from the feminist communities consists of a range of different sources of text, for example newspapers, magazines, novels from the women's movement, lesbian poetry, queer and trans*activist blogs, biographies, comics and plays, to name but a few. In addition to this two focus group discussions were conducted with five teenaged and five adult activists, each with a queer and/or trans*activist background. The data for the analyses of the discussions in public internet forums consists of 1 865 negative reactions to feminists' language interventions. For the analyses of the reactions from the official language organizations, data was culled from 16 handbooks with language recommendations from the Language Council of Sweden and the Swedish Academy.

My central research interest is how the actors in these three contexts understand and describe the relation between language and gender, and between strategic language change and changes in the social, non-linguistic world. Furthermore I investigate in which forms of gender-related discrimination the language changes are supposed to intervene. I adopt a critical discourse analytic and interdisciplinary approach that combines linguistic theories and methods with those from Gender Studies.

The results show that Swedish language activists from the 1960s to the 1990s focused on linguistic interventions aimed at challenging patriarchal norms. In the 1980s homosexual activists, especially lesbian activists, began to intervene in heteronormative concepts. Until around the middle of the 1990s feminists acted from a binary concept of gender. From then on, queer and trans*activists have tried to challenge the idea of two, stable and natural gender categories. Language activists have seen language as performative and a tool for constructing reality. Even those who react negatively in forums on the internet to feminist language change assume that language has performative effects on the conceptualization of gender. The official language organizations, on the other hand, describe language in their recommendations mostly as something unpolitical that reflects rather than constructs society.

Keywords: language and gender, gender neutral language, feminist language change, feminist activism, transgender activism, language policy, language planning

Daniel Wojahn, Department of Scandinavian Languages, Box 527, Uppsala University, SE-751 20 Uppsala, Sweden.

© Daniel Wojahn 2015

ISSN 0083-4661

ISBN 978-91-506-2459-5

urn:nbn:se:uu:diva-251351 (<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-251351>)

Illustration på skyddsomslaget: Karolina Bång. Foto på skyddsomslaget: Julia Wagner.

Printed in Sweden by Danagård LiTHO AB, 2015

Innehåll

Förord.....	7
1 Inledning	9
1.1 Syfte och forskningsfrågor	11
1.2 Forskningens positionering	12
1.3 Avhandlingens disposition	13
2 Perspektiv på relationen mellan språk och samhälle.....	15
2.1 En konstruktivistisk, pragmatisk språksyn	15
2.1.1 Strukturalistiska respektive poststrukturalistiska perspektiv på språk	16
2.1.2 Kön i ett konstruktivistiskt, pragmatiskt perspektiv	17
2.2 Diskriminering, diskurs och dispositiv	20
2.3 Språkaktivism: språkligt motstånd mot diskriminering	24
2.4 Genderism: sex former av könsrelaterad diskriminering	27
2.5 Slutsatser och utgångspunkter för avhandlingen	31
3 Feministisk språkförändring: modeller och tidigare forskning	35
3.1 Tidigare modeller av feministiska språkplaneringsprocesser.....	35
3.2 Forskning om feministiska språkförändringsstrategier: feminisering och könsneutralisering.....	38
3.3 Forskning om re_aktioner på feministiska språkförändringar.....	43
3.4 Forskning om feministisk språkförändring i svenskan.....	46
3.5 Slutsatser och utgångspunkter för avhandlingen	50
4 Material och kontexter	53
4.1 Avgränsning av de analyserade språkliga motståndspraktikerna	53
4.2 Aktivistiska communityer	55
4.3 Offentlighet på internet	57
4.4 Institutionaliserad språkvård	57
4.5 Material för analysen av aktivisternas diskussioner	62
4.5.1 Skriftligt material.....	62
4.5.2 Fokusgrupper	64
4.6 Material för analysen av kommentarsfältens diskussioner.....	65
4.7 Material för analysen av den institutionaliserade språkvårdens diskussioner	67
4.8 Kommentar till materialet	70

5 Intentioner bakom aktivisternas interveneringar.....	73
5.1 Språkförändringar som utmanar patriarkatet: interveneringar i androKönandet	74
5.1.1 Kritiken mot ett androKönande språkbruk	75
5.1.2 Interveneringar genom feminisering.....	77
5.1.2.1 Att språkligt göra kvinnor till den mänskliga normen	78
5.1.2.2 Att nämna både kvinnor och män	86
5.1.3 Interveneringar genom könsneutralisering	91
5.1.3.1 Att använda <i>en</i> och <i>den</i> som icke-könande pronomen.....	92
5.1.3.2 Att använda icke-könande yrkesbenämningar	97
5.1.4 Interveneringar genom att reclaima nedsättande benämningar	101
5.1.5 Sammanfattning.....	102
5.2 Språkförändringar som utmanar det binära könssystemet: interveneringar i två- och cisKönandet	104
5.2.1 Kritiken mot ett två- och cisKönande språkbruk	106
5.2.2 Att förändra benämningar vid överskridandet av könsgränsen mellan kvinnligt och manligt.....	113
5.2.3 Att benämna positioneringar bortom kvinnligt och manligt.....	117
5.2.4 Att benämna den privilegierade cisnormen	124
5.2.5 Sammanfattning.....	126
5.3 Språkförändringar som utmanar sexualitets- och samlevnadsnormer: interveneringar i hetero- och reproKönandet	128
5.3.1 Att benämna icke-heterosexuella positioner	128
5.3.2 Att utmana tvåsamhetsnormen	135
5.3.3 Att benämna den privilegierade heteronormen.....	136
5.3.4 Sammanfattning.....	137
5.4 Språkförändringar som utmanar kategorin kön i grunden: interveneringar i kategorialKönandet	138
5.4.1 Kritiken mot ett könande språkbruk	139
5.4.2 Att utmana kategorialKönandet genom bruket av specifika språkformer.....	142
5.4.3 Sammanfattning.....	145
5.5 Aktivisternas syn på relationen mellan språk, tänkande och kön.....	146
5.6 Sammanfattande diskussion	149
6 Negativa re_aktioner på aktivistiska språkförändringar i kommentarsfält på nätet.....	154
6.1 Diskursaktörernas självpositionering: ”vanligt folk” mot ”fanatiska ultrafeminister”	156
6.2 Re_aktionssätt och motargument i kommentarsfältsinläggen	159
6.2.1 Ignorerande och oförståelse.....	160
6.2.2 Förnekande	160
6.2.3 Varnande.....	165

6.2.4 Bagatellisering	175
6.2.5 Förlöjligande	179
6.2.6 Personangrepp	181
6.3 Kommentatorernas syn på relationen mellan språk, tänkande och kön	181
6.4 Sammanfattande diskussion	187
7 Språkvårdens re_aktioner på aktivistiska språkförändringar	190
7.1 Diskursaktörernas självpositionering: språkvårdens icke- benämning av de inblandade aktörerna	191
7.2 Språkvårdens inställning till de konventionaliserade benämningsspraktikerna	195
7.3 Språkvårdens re_aktioner på specifika aktivistiska språkförändringar	202
7.3.1 Re_aktioner på bruket av generiskt femininum	202
7.3.2 Re_aktioner på dubbla pronomenformer	205
7.3.3 Re_aktioner på kvinnligt appellerande substantiv	208
7.3.4 Re_aktioner på icke-könande yrkesbenämningar	211
7.3.5 Re_aktioner på det indefinita pronomenet <i>en</i>	212
7.3.6 Re_aktioner på <i>den</i>	214
7.3.7 Re_aktioner på nyskapade pronomen som <i>hoan</i> , <i>h-n</i> och särskilt <i>hen</i>	217
7.4 Språkvårdens syn på relationen mellan språk, tänkande och samhälle	222
7.5 Sammanfattande diskussion	227
8 Avslutande diskussion	237
8.1 En viskande debatt? Svenska diskussioner kring feministiskt motiverade språkförändringar	237
8.2 Från dispositiv till diskurs	241
8.3 Språk som norm eller resurs	243
8.4 Slutord: forskning och aktivism	247
Zusammenfassung	249
Referenser	254

Förord

Mycket har hänt under tiden jag har arbetat med den här avhandlingen. År 2012 startade den stora mediala debatten om pronomenet *hen* som plötsligt gjorde mitt avhandlingsämne än mer aktuellt. Dessa omfattande offentliga diskussioner gav mig nytt material som jag inte hade räknat med. Samtidigt visade de vilket engagerande och föränderligt fält jag studerar.

Jag har haft en hel del god hjälp under arbetet med denna avhandling och den vill jag tacka för. Först och främst tackar jag min huvudhandledare Anna-Malin Karlsson för hennes förmåga att alltid ställa just de frågor som hjälpt mig att tänka vidare, för hennes blick för struktur och för alla de hundratals insiktsfulla kommentarerna på tidigare versioner av den här avhandlingen. Ett stort tack även till min biträdande handledare Lann Hornscheidt. Utan Lanns böcker, artiklar, idéer, råd och intresse för mitt projekt hade det här blivit en annan avhandling. Karin Milles, som också har varit min biträdande handledare, tackar jag för uppmuntrande ord och för den kunskap om svensk språk och kön-forskning som hon förmedlat. Lena Lind Palicki tackar jag för en grundlig läsning och för att hon delgav mig sitt perspektiv på mitt manuskript till slutseminariet.

Mina doktorandkollegor Hanna Sofia Rehnberg, Héléne Edberg och Karin Hagren Idevall tackar jag för alla berikande diskussioner, för all hjälp med svenskan och inte minst för vänskapen.

Jag har haft fördelen att vara omgiven av väldigt trevliga kollegor, både på Södertörns högskola och på Uppsala universitet. Framför allt mina kollegor på Södertörn, där jag haft min arbetsplats, vill jag tacka för intressanta seminarier och diskussioner, för stöd och uppmuntran under doktorandtiden. Ett särskilt tack till Frej Persson, som jag de senaste två åren har delat mitt kontor med. Vilken lyxig situation för en som har lärt sig svenska först i vuxen ålder att dela rum med en utbildad språkkonsult som till och med tycker att det är kul att besvara frågor om allt från svenska skriftspråksnormer till betydelseskillnaden mellan *också* och *även* eller *påstå* och *hävda*.

Även alla mina vänner, som under hela forskarutbildningen har hjälpt mig genom att korrekturläsa mina texter, vill jag tacka. Era namn skulle fylla en halv sida och jag skulle ändå ha glömt någon. Därför ett stort kollektivt tack! Mina vänner Karolina Bång och Julia Wagner vill jag tacka för illustrationen respektive fotot på skyddsomslaget.

Sist men inte minst – ett tack till mina informanter som har deltagit i fokusgruppsamtalen. Men även alla de andra aktivisterna i materialet vill jag tacka: ni som har gett ut feministiska tidskrifter på 1970-talet, ni som har författat lesbiskfeministisk poesi på 1980-talet, ni som har skrivit alla de trans*aktivistiska bloggar, berättelser och självbiografier som jag har läst och som jag ännu inte har läst. Jag har lärt mig otroligt mycket nytt genom er. Och utan er hade det inte heller blivit någon avhandling om språkaktivism, för utan er hade det inte funnits någon språkaktivism.

Stockholm, april 2015

Daniel Wojahn

1 Inledning

Bäste broder
oss karlar emellan
tjänsteman
ombudsman
överman
statsman
storman
skapelsens herre
herravälde
herrgård
herrum
som en man
alle man
manskap
mansålder
mannakraft
mannamod
enmansteater
god man
som en hel karl
mangrant
manbar
MAN SAKNAR ORD
(Kvinnofronten, 2010:
Att skriva feministiskt,
häfte 2, s. 16)

Jag är varken tjej eller kille – jag är konstig. Men vad ska jag säga då, när folk verkar ta för givet att jag är tjej? Hur förklarar man att man inte har ord för det man är, men att man finns ändå? Jag vet vem jag är; det kan de inte ta ifrån mig. Men jag vet inte vad det heter på människospråk. Jag vet inte om det finns något ord för det. Om det går att föreställa sig detta om man är människa.

(Immanuel Brändemo, 2012: *Trollhare – Ur en bokstavsvuxen transpersons ordgarderob*, s. 66)

I båda dessa citat uttrycks en avsaknad av ord. I det första citatet formuleras att det finns en brist på ord och formuleringar som inte utgår från mannen som den mänskliga normen. Det andra citatet handlar om en brist på ord som inte bygger på föreställningen om ett statiskt tvåkönssystem. Och vad gör en när en saknar ord? När en inte kan uttrycka det en vill i språket? När de orden som finns känns fel eller diskriminerande? En skapar nya ord! Den här anhandlingens handlar om just detta: om skapandet av nya ord, närmare bestämt av nya ord som utmanar sociala normer och diskrimineringsstrukturer rörande kön, könshierarkier och köns kategorisering. Mer eller mindre kända exempel på sådana nyskapade ord är former som *ombudskvinna*, *kvinniskor*,

riksdagsledamot, intergender, genderfluid, transperson, cisperson, hoan, h@n, hen och pansexuell.

De språkförändringar som jag analyserar i den här avhandlingen har alla företagits aktivt och medvetet. Dessutom ligger alltid könspolitiska intentioner bakom dem. Syftet med språkförändringen kan till exempel vara att intervensera i diskriminerande samhällsstrukturer genom att skapa språkformer som utmanar, irriterar, förändrar och på lång sikt kanske till och med upphäver dessa diskrimineringsstrukturer. Men det kan också röra sig om bildandet och bruket av nya ord med det primära syftet att göra sig själv benämnbart¹, att kunna benämna den egna existensen i ett samhälle där passande benämningar helt saknas. (Se det andra inledande citatet.) Eftersom kön utgör en komplex, samhällsstrukturerande kategorisering som bygger på olika maktordningar, finns det också åtskilliga typer av könsrelaterad diskriminering som de personer som aktivt förändrar språket försöker utmana. Exempel på maktordningar som avses att utmanas med de strategiska språkförändringar som jag analyserar är patriarkatet, heteronormen, tvåkönsnormen och cisnormen. De språkförändringar som diskuteras i mitt material är alla på olika sätt feministiskt motiverade. *Feminism* förstår jag här som ett paraplybegrepp som inte bara inkluderar den andra feministiska vågens kvinnorörelse och dess nutida efterföljare utan även de olika homo-, bi-, queer- och trans*aktivistiska² rörelser som uppstått under de senaste decennierna. Dessa rörelserns gemensamma nämnare är avsikten att utmana könsrelaterad diskriminering och förändra samhällseliga normer kring kön, även om de specifika intentionerna kan vara tämligen olika och i viss mån till och med motstridiga. De strategiska språkförändringar som företas i dessa rörelser betraktar jag som en specifik form av aktivistiskt handlande. Denna typ av aktivism kallar jag i den här avhandlingen för *språkaktivism*. (Se vidare 2.3.)

De personer som företar aktivistiska språkförändringar ser språket som en central aspekt i upprätthållandet av könsrelaterade normer och diskrimineringsstrukturer. Och även de omfattande re_aktioner³ som nya former, som exempelvis *hen*, framkallar visar hur samhällsrelevant språk uppfattas vara. För om språk inte skulle uppfattas som relevant, skulle det då vara någon mening med att försöka förändra det? Och om språkbruk vore en trivial

¹ Begreppet *benämnbart* ligger nära Judith Butlers begrepp *speakeable/sayable*. Se särskilt Butler (1997) men även Bourdieu (1991), Hornscheidt (2012) samt kapitel 2 i denna avhandling.

² Detta skrivsätt med asterisk är etablerat i stora delar av trans*rörelsen. Jag använder *trans** när jag vill markera att flera olika realiseringar av trans inkluderaras, bl.a. transsexuell, transgender, intergender och nongender. Se vidare avsnitt 2.4, 5.2 och 5.4.

³ Detta skrivsätt med understreck använder jag för att markera att jag förstår majoritetssamhällets re_aktioner på aktivistiska språkförändringar som aktiva handlingar. Re_aktionerna kan exempelvis vara inriktade på att försvara etablerade språk- och könsnormer. Därmed är re_aktioner både reaktioner och aktioner, på en och samma gång. Mer om detta i kapitel 6 och 7.

aspekt och något obetydligt i relation till samhälleliga förhållanden, skulle då en föreslagen ändring av yrkestiteln *brandman* eller bruket av pronomenet *hen* framkalla så starka re_aktioner som de gör? Antagligen inte. Redan detta säger något om vilken syn på relationen mellan språkförändringar och förändringar i den icke-språkliga världen som uttrycks i diskussioner kring könspolitiskt motiverade språkförändringar.

I den tidigare forskningen har det ofta påpekats att det i Sverige inte har förekommit aktiva språkförändringar som skulle kunna liknas vid de omfattande feministiska förändringar som har genomförts i bland annat engelsk- och tyskspråkiga länder. Till exempel har den svenska diskussionen kring androcentriskt och kvinnoosynliggörande språkbruk beskrivits som ”mycket lågmäld” och ”viskande”, medan debatternas intensitet i andra språk har skildrats med ”krigsmetaforer” (t.ex. Edlund 2004, Jobin 2004a). Analyserna som görs i denna avhandling kommer dock att visa att det även i Sverige har funnits omfattande diskussioner kring aktivistiska språkförändringar som intervenerar i rådande könsnormer. Inte minst de senaste årens debatter kring queera och trans*aktivistiska språkförändringar har varit allt annat än lågmälda och viskande.

1.1 Syfte och forskningsfrågor

I den här avhandlingen ämnar jag att med hjälp av diskursanalytiska metoder undersöka hur olika aktörer uppfattar och beskriver relationen mellan språk och kön och mellan aktiva språkförändringar och förändringar i den icke-språkliga sociala och fysiska världen. De språkförändringar som jag intresserar mig för rör framför allt ordnivå och har alla en anti-diskriminerande, feministisk intention. De har företagits för att göra motstånd mot etablerade könsnormer som på olika sätt uppfattas som diskriminerande mot trans*personer, kvinnor, homosexuella, bisexuella eller queera personer.

Mitt material består av metaspråkliga diskussioner kring könsrelaterade språkförändringar som har förts från 1960-talet fram till år 2015. Jag intresserar mig såväl för de språkaktivistiska diskussionerna, i vilka deltagarna driver och förordar feministiska förändringar, som för re_aktionerna som dessa förändringar framkallar hos andra språkbrukare och hos språkliga norminstanser. De metaspråkliga diskussioner som ingår i mina analyser hämtats från tre olika kontexter: aktivistiska rörelser som driver språkförändringar, kommentarsfält på nätet där inläggsskribenter re_agerar på dessa språkförändringar samt den institutionaliserade språkvården, det vill säga Språkrådet och Svenska Akademien. Dessa tre grupper av aktörer agerar utifrån olika sociala positioneringar i förhållande till diskrimineringsstrukturerna och dessutom utifrån olika samhälleliga maktpositioner.

Följande övergripande frågor söker jag svar på i denna avhandling:

- Utifrån vilka könspolitiska intentioner intervenserar aktivisterna i samhälleliga normer och diskursivt re_producerad⁴ diskriminering? Och med hjälp av vilka språkliga strategier företas interventionerna? Skapas till exempel nya ord? Används redan befintliga former? Reclaimas benämningar?
- Vilka re_aktioner framkallar feministiska språkförändringar utanför de aktivistiska grupperna? Vilka typer av argument anförs i dessa re_aktioner?
- Vilka synsätt på språk och på kön kommer till uttryck i interventionerna och i re_aktionerna på dessa? Hur konceptualiserar och beskriver de olika aktörerna sambandet mellan språk och kön och mellan språkförändring och samhällelig förändring?
- Vilken variation finns det under analysperioden (1960-talet till 2015)? Vilka olika typer av könsrelaterad diskriminering har stått i diskussionernas fokus under dessa cirka 50 år? Har synen på språk, på kön och på relationen mellan språk och kön förändrats under tiden?

1.2 Forskningens positionering

Mina analyser ser jag som en del av den diskursanalytiskt och pragmatiskt orienterade feministiska lingvistikens. Den här avhandlingen är skriven inom ämnet nordiska språk, men mitt kunskapsintresse är uttryckligen tvärvetenskapligt och ligger huvudsakligen i skärningspunkten mellan de vetenskapliga disciplinerna språkvetenskap och genusvetenskap.

För att djupgående kunna analysera det fenomen som jag är intresserad av, det vill säga diskussioner kring språkliga interventioner i könsrelaterade diskrimineringsstrukturer, krävs det en interdisciplinär ansats. Och detta gäller i mitt fall såväl för de teoretiska ansatserna som för det metodologiska tillvägagångssättet. I detta avseende följer jag det diskursanalytiska förhållnings- och angreppssättet som särskilt Ruth Wodak står för och som innebär att såväl olika discipliners metoder som teorier behöver kombineras för att komplexa frågeställningar som rör relationen mellan språk och icke-språklig verklighet ska kunna besvaras (t.ex. Weiss & Wodak 2003a, b, Wodak & Meyer 2009b). Enligt min uppfattning bidrar interdisciplinära ansatser till att utveckla det diskursanalytiska forskningsfältet, inte minst det språkvetenskapligt orienterade.

⁴ Genom användandet av detta skrivsätt vill jag tydliggöra att varje yttrande inte enbart är en passiv reproduktion av något som redan är etablerat utan alltid också en ny produktion. Understrecket ska dessutom visuellt visa att förskjutningar är möjliga, att betydelse kan förändras.

Att jag positionerar min forskning inom den feministiska lingvistik och inte inom det språkvetenskapliga fält som kallas ”språk och kön” innebär inte att jag avser att distansera mig från detta fält. Inte heller betraktar jag dessa två forskningsområden som skilda från varandra, men jag vill tydliggöra att jag baserar mina analyser på feministisk teoribildning. Dessutom anlägger jag själv en uttalat feministiskt inriktad forskningsintention, vilket inte nödvändigtvis görs inom forskningsfältet ”språk och kön” (jfr t.ex. diskussionerna i Litosseliti 2006:22–24 och Mills & Mullany 2011). Även min diskursanalytiska och min intersektionella, interdependenta utgångspunkt, utifrån vilken jag betraktar kön som en kategorisering som inte existerar oberoende av andra samhälleliga diskrimineringsstrukturer som etnicitet/ras eller klass, gör att jag placerar mina analyser inom den feministiska lingvistik. (Se vidare 2.)

På ett övergripande plan genererar avhandlingen kunskap om hur språkbrukare uppfattar språkets funktion och hur de conceptualiserar och diskuterar relationen mellan språklig och icke-språklig verklighet. När det gäller kön undersöker avhandlingen vilken roll språk spelar för existensen och upprätthållandet av kön, könsnormer och könshierarkier. Analyserna ger dessutom en inblick i hur sociala rörelser organiserar motstånd mot diskriminerande samhällsstrukturer. I det här studerade fallet handlar det om trans*personers, kvinnors, homosexuellas, bisexuellas och queera personers interveneringar i könsrelaterade språkliga diskrimineringar, men studiens resultat torde även vara användbara för analyser som fokuserar motstånd mot rasistiska eller andra diskrimineringsstrukturer. Dessutom kan avhandlingen läsas som ett exempel på hur strategisk språkförändring företas på ”gräsrotsnivå”. Detta har hittills knappt analyserats inom den språkpolitiska forskningen, som primärt har koncentrerat sig på inflytelserika aktörer, såsom statliga institutioner. Därutöver ser jag analyserna i kapitel 7 som ett bidrag till forskningen kring språkvårdsprinciper och bedömningsgrunder inom institutionaliserad svensk språkvård och språkrådgivning.

1.3 Avhandlingens disposition

Avhandlingen är upplagd på följande sätt: I kapitel 2 presenteras de grundläggande teoribildningar som avhandlingen bygger på. Dessutom definieras här avhandlingens centrala begrepp och de teoretiska redskap som används i analyserna. I kapitel 3 går jag igenom den tidigare empiriska forskning som är av relevans för mitt projekt. Här förtydligar jag även hur jag kommer att använda vissa av den tidigare forskningens resultat som metodiska redskap i mina egna analyser. I kapitel 4 beskriver jag de tre kontexter samt det material som jag studerar. Kapitlen 5, 6 och 7 innehåller avhandlingens analyser, uppdelade efter de tre undersökta kontexterna. Diskussioner kring feministiskt motiverade språkförändringar som förs inom olika aktivistiska

rörelser analyserar jag i kapitel 5. I kapitel 6 följer en analys av diverse kommentarsfält på internet där offentligheten re_agerar på de aktivistiska språkförändringarna. I kapitel 7 undersöker jag hur den institutionaliserade språkvården re_agerar på aktivisternas språkförändringar i olika språkre-kommendationer, handböcker och ordlistor. Det avslutande kapitel 8 innehåller en diskussion av avhandlingens övergripande resultat.

2 Perspektiv på relationen mellan språk och samhälle

I det här kapitlet utvecklar jag de teoretiska utgångspunkterna och perspektiven som ligger till grund för min analys av politiskt motiverade, antidiskriminerande språkförändringar. Jag inleder kapitlet med att introducera den konstruktivistiska, pragmatiska språksyn som avhandlingen grundar sig på. I det första avsnittet presenterar och diskuterar jag även skillnaderna mellan konstruktivistiska, verklighetskonstruerande, och strukturalistiska, verklighetsavbildande, perspektiv på språk. I det andra avsnittet redogör jag för mitt konstruktivistiska perspektiv på språkligt realiserad diskriminering. Här definierar jag även en rad centrala begrepp som på olika sätt är relaterade till diskriminering, och beskriver min förståelse av det aktivistiska motståndet mot diskriminerande språkhandlingar.

2.1 En konstruktivistisk, pragmatisk språksyn

Analyserna i den här avhandlingen genomför jag utifrån en konstruktivistisk, pragmatisk syn på språk. Denna språkförståelse grundar sig framför allt på Christies (2000), Marmaridou (2000) och Verschuerens (1995, 1999) pragmatiska ansatser som av Hornscheidt (2006, 2012) och Hornscheidt och Landqvist (2014) kombinerats med ett uttalat konstruktivistiskt synsätt. Detta perspektiv kan kallas för *konstruktivistisk pragmatik* och innebär som forskningsansats att inget tas för givet och att ”man [alltid] frågar sig hur någonting är konstruerat” (Hornscheidt & Landqvist 2014:23). Med en sådan ansats blir det intressant att studera de språkliga produktions- och konstruktionsprocesser som leder till de föreställningar vi har om världen, om objekt samt värderingar och handlingar. I avsnitt 2.1.2 kommer jag att utveckla denna språksyn och forskningsansats utförligare med särskilt hänsyn till kön som kategori. För att kunna härleda en konstruktivistisk, pragmatisk språksyn och underlätta förståelsen av en sådan, presenterar jag inledningsvis de teoretiska ansatserna som detta perspektiv förhåller sig till. Därför redogör jag i avsnitt 2.1.1 för en strukturalistisk språksyn samt en poststrukturalistisk syn på språk. Den teoretiska beskrivningen av olika perspektiv på språk har två syften. Dels definierar jag min egen språksyn, det vill säga min egen teoretiska ansats, dels erbjuder den teoretiska indelningen i verklighetsav-

bildande och verklighetskonstruerande perspektiv kategorier som kommer att användas i analyskapitlet för att undersöka vilken syn på sambandet mellan språk och ”verklighet” som företräds av de olika aktörerna i materialet.

2.1.1 Strukturalistiska respektive poststrukturalistiska perspektiv på språk

I det följande kommer en strukturalistisk språksyn ställas emot en poststrukturalistisk/konstruktivistisk syn. Denna binära uppdelning är vanlig i tidigare beskrivningar av de teoretiska ansatserna som har förekommit inom framför allt det engelskspråkiga forskningsfältet ”language and gender” (se t.ex. Cameron 1992, Christie 2000, Hornscheidt 2002, 2006, Litosseliti 2006, Mills & Mullany 2011). Indelningen i strukturalistiska och konstruktivistiska synsätt kan dock vara något generaliserande eftersom det inte finns enbart *en* strukturalistisk och *en* konstruktivistisk ansats (Brügger & Vigsø 2004:7). Snarare handlar det om flera olika perspektiv och givetvis förekommer också forskningspositioner som ligger mellan eller pendlar mellan dessa två synsätt. Den binära indelningen underlättar dock förståelsen för olika sätt att se på sambandet mellan språklig och icke-språklig verklighet. Jag sammanfattar först det strukturalistiska synsättet för att sedan presentera en poststrukturalistisk, konstruktivistisk ansats, som ofta formuleras som en motposition till de strukturalistiska synsätten.⁵

En strukturalistisk syn på språk kan sägas innebära att språkets funktion uppfattas vara att avbilda och beskriva ”verkligheten”. Enligt Ferdinand de Saussure (1970 [1916]), den lingvistiska strukturalismens centralgestalt, är språk ett system av tecken (*langue*) som ligger till grund för alla konkreta, individuella talakter (*parole*). Själva tecknet består enligt honom av en kombination av ett innehåll, det vill säga en mental föreställning av något (*signifié*), och ett uttryck, det vill säga det som betecknar/det betecknande (*signifiant*). Förbindelsen mellan uttryck och innehåll anses inom strukturalismen vara godtycklig. Saussure antar att det språkliga systemet består av ett nät av uttryck som ömsesidigt definierar varandra. Språklig betydelse skapas av differentieringar inom det språkliga teckensystemet. Språk och ”verklighet” uppfattas därmed inom strukturalismen som två entiteter som går att skilja ifrån varandra. Språkets funktion anses vara att beteckna en från språket skild realitet. Som Hornscheidt (2006:19) påpekar lämnar en strukturalistisk ansats inget rum för en analys av ideologiska och maktrelaterade aspekter eftersom det är relationen mellan de språkliga tecknen som står i fokus, utan att hänsyn tas till de språkhandlande subjekten. Att språk dessutom uppfattas som ett i sig slutet system som existerar oberoende av konkreta talakter får

⁵ Strukturalismen presenteras i det följande ur ett konstruktivistiskt perspektiv. Ferdinand de Saussure använder själv inte begreppet *strukturalism* för att beskriva sin egen ansats (jfr Saussure 1970 [1916]), se även Brügger & Vigsø (2004:11).

till följd att språk betraktas som både skilt från de agerande mänskliga subjekten och från konkreta språkhandlingar, situationer och kontexter.

Saussures (1970 [1916]) strukturalistiska språkmodell har gett skäl till utvecklingen av en del olika poststrukturalistiska ansatser. En gemensam central kritik mot en strukturalistisk språksyn har i dessa ansatser varit att strukturalismen fokuserar på språkinterna strukturer och i stort sett ignorerar sambandet mellan språk och språkexterna aspekter. Språkvetenskapen skulle därmed bli en disciplin som analyserar språk oberoende av politiska frågor om auktoritet, makt och ideologi (Hornscheidt 2006:20).⁶ Inom poststrukturalistiska ansatser antas betydelse däremot inte vara något som ligger i själva språket, som en differens mellan olika tecken, utan betydelse förstås i stället som något som konstrueras i språkbruket (jfr t.ex. Austin 1962). Eftersom språkbruk, alltså *parole*, ses som den enda språkliga nivån som existerar och som därmed är möjlig att analysera, ifrågasätts också den strukturalistiska indelningen i *langue* och *parole*. Till detta kopplas även den poststrukturalistiska uppfattningen att språk alltid är handling och således aldrig kan betraktas åtskilt från exempelvis kontext eller maktaspekter (Bourdieu 1991). Symboliska ordningar i tecken- eller språkssystemet uppfattas av de flesta poststrukturalister som samhällseliga konventioner och inte som något som existerar oberoende av konkreta språkliga handlingar. I och med att konventionaliserade språkliga ordningar upprepas om och om igen i konkreta språkhandlingar kan de komma att upplevas som naturliga och till och med som oberoende av konkreta talakter (Derrida 1976 [1967], 1978 [1967], Hornscheidt 2006). I en poststrukturalistisk, konstruktivistisk ansats förstås språk alltså alltid som språkbruk. Språk betraktas i konstruktivistiska ansatser inte heller som ett verklighetsavbildande medium utan som ett medel som används för att aktivt, genom kommunikativa processer, producera en kollektiv verklighetsuppfattning. Eftersom verklighetsuppfattningen förhandlas i konkreta situationer får även aspekter som makt, status, ideologi, normföreställningar och andra en avgörande betydelse för vilken verklighetssyn som förblir den universella. Kort sammanfattat går en konstruktivistisk syn på språk alltså ut på att vi skapar våra föreställningar om verkligheten genom språkbruk. I och med att språk betraktas som ett verklighetskonstruerande medium ifrågasätts också existensen av en neutral, objektiv och singular ”verklighet”.

2.1.2 Kön i ett konstruktivistiskt, pragmatiskt perspektiv

En konstruktivistisk språkmodell innebär att jag utgår ifrån att språk fungerar verklighetskonstruerande och inte som en ren avbildning av en objektiv och förutsättningslös förnimbar verklighet. För mitt forskningsområde, som

⁶ Såsom många andra poststrukturalister och konstruktivister påpekar Hornscheidt (2006:19) dock att Saussure på intet sätt förnekar relevansen av maktrelaterade aspekter, men att han väljer att positionera dem utanför sitt eget semiotiska forskningsintresse.

huvudsakligen rör en kategorisering av människor genom personbenämningar, innebär detta att jag ser användningen av personbenämningar och liknande språkliga handlingar som en aktiv konstruering av grupper och inte som en passiv spegling av ”naturligt” existerande persongrupperingar. Därmed sätts de språkliga konstruktionsprocesserna i fokus. I mitt fall betyder en konstruktivistisk, pragmatisk forskningsansats att jag intresserar mig för språkets konstitutiva funktion i samband med kategoriseringsprocesserna. Om en kategorisering av människor genom personbenämningar skriver Dale Spender i *Man made language* redan 1980:

Once certain categories are constructed within the language, we proceed to organize the world according to those categories. We even fail to see evidence which is not consistent with those categories. (Spender 1980:141)

Diskursiva upprepningar av vissa kategoriseringar kan leda till att dessa med tiden uppfattas som naturliga, stabila och oföränderliga. Kön är ett tydligt exempel för sådana kategoriseringar som i den västliga världen uppfattas som naturliga och oföränderliga. I en pragmatisk, konstruktivistisk förståelse antas språk dock påverka hur vi upplever och konstruerar den fysiska och sociala världen. Språk kan alltså ha inflytande på hur vi tolkar världen, på vad vi urskiljer, ser och förnimmer och vad vi inte urskiljer, inte ser och inte förnimmer:

Language usage is considered as the continuous manipulation of symbolic forms, which in itself has effects on the structure of physical and social experiences. (Hornscheidt 2011a:586)

Denna syn på språk konkretiserades på 1990-talet av bland annat Judith Butler (särskilt 1990, 1993a, 1997, 2004). Enligt Butler (1993a, 1997) är den fysiska verkligheten begriplig enbart i den utsträckning som den är benämnbart. Det som inte är benämnbart i det konventionaliserade språkbruket blir svårare eller till och med omöjligt att föreställa sig. För kön som kategori innebär det att de kategoriseringar som ständigt relevantgörs språkligt upplevs som normala och naturliga, medan konceptualiseringar av andra kategoriseringssätt blir omöjliga. De två konventionaliserade könskategorierna *kvinna* och *man* är enligt Butler effekter av upprepade performativa handlingar, bland annat av bruket av könande personbenämningar (t.ex. Butler 1990:142–149, 1993b:21–23). Butler (1993a:5) kallar denna ansats för *radical linguistic constructivism* men betonar att denna tillskrivning av stark performativ kraft till språket inte innebär att materialitet förnekas eller uppfattas som irrelevant. Den materiella, fysiska världen erfars och förstås dock framför allt via språket. Det innebär att kroppar blir aktivt kategoriserade och därmed könade via performativa språkliga handlingar. Ett ofta citerat exempel på detta är, vid sidan om personbenämningsspraktiker, utrop som

”It’s a girl!” i samband med förlossningar (t.ex. Barrett 2014:198, Butler 1993a:232, McConnell-Ginet 2011b:229 samt Livia & Hall 1997). Utifrån denna ansats görs alltså ingen distinktion mellan biologiskt (sex) och socialt kön (gender) som essentiell respektive konstruerad kategori. Båda kategoriseringsätten anses vara konstruerade genom språkliga handlingar.

Utifrån en pragmatisk, konstruktivistisk ansats anses de etablerade kategoriseringarna och de rådande normerna dessutom alltid vara kollektivt skapade. Detta betyder att enskilda individer inte autonomt kan välja vilka verklighetsbilder, normföreställningar eller könskonstruktioner som ska gälla. De starkaste sociala konstruktionerna är dessutom oftast institutionellt förankrade. De skapas och normaliseras genom samhällets norminstanser som lagstiftning, utbildningsväsende, medierapportering och annat (se Hornscheidt & Landqvist 2014:26, se även Foucault 1980). Det betyder att inte alla människor har samma inflytande på vilka konstruktioner som blir till norm. Normeringspraktikerna är starkt sammankopplade med den samhälleliga makt som en social grupp har. Hornscheidt (2006) använder bland annat Berger och Luckmanns (1980) sociologiska språk- och verklighetsmodell för att visa att social makt även har betydelse för vilka benämningspraktiker som konventionaliseras och vilka språkligt reproducerade föreställningar kring könskategorisering som därmed blir till norm.

Det konstruktivistiska antagandet att vår syn på världen och vår förståelse av kön är socialt konstruerad öppnar dessutom för förändring; det som är konstruerat kan också förändras. Här kommer även de strategiska, politiskt motiverade språkförändringarna in i bilden. Butler menar att det finns en möjlighet till en subversiv förändring av de upprepade performativa handlingarna som konstituerar könskategorisering; detta just för att de är aktiva, performativa handlingar:

The critical task is, rather, to locate strategies of subversive repetition enabled by those constructions, to affirm the local possibilities of intervention through participating in precisely those practices of repetition that constitute identity and, therefore, present the immanent possibility of contesting them. (Butler 1990:147)

Enligt Butler (1990:149) skulle subversiva förändringar utgöras av interventioner i de diskursiva upprepningar som konstituerar tvåkönsnormen. I en pragmatisk, konstruktivistisk ansats riktas således intresset också mot de effekter som ett förändrat språkhandlande kan få i den icke-språkliga världen. Dessutom fokuseras de talande och skrivande subjektens ansvar för sina språkhandlingar, liksom den möjlighet till genomgripande social förändring som en förändring av språkbruket kan öppna för. Kritiska analyser borde enligt Butler (1990:2) framför allt vara inriktade på de konstruktionsprocesser som leder till existensen av kategorin kön. I analyskapitlen fokuserar jag dessa konstruktionsprocesser och koncentrerar mig särskilt på hur feminist-

iska aktivister intervenerar med hjälp av strategiska språkförändringar i de upprepade performativa handlingar som skapar könsnormer. En pragmatisk, konstruktivistisk ansats innebär dock inte att jag antar att allt som är diskursivt konstruerat utan vidare kan ifrågasättas och dekonstrueras.

Det är viktigt att skilja mellan idén att allt är konstruerat och den konstruktivistiska analysen som säger att vissa konstruktioner är så starkt naturaliserade och så svåra att ifrågasätta att vi helt enkelt inte kan förändra dem eller ens alltid ifrågasätta dem. Konstruktivism betyder alltså inte att allt är dekonstruerbart i precis alla situationer. Istället handlar det om att kartlägga hur vissa konstruktioner fungerar så naturaliserande att man inte längre förstår att de är just konstruktioner. (Hornscheidt & Landqvist 2014:32)

Könskategorisering, könsidentiteter och könsroller är exempel på sådana konstruktioner som fungerar så naturaliserande att de sällan upplevs som tids- och kulturbundna konstruktioner. Att könsindelningen skulle kunna se annorlunda ut framstår för många som otänkbart. Att könsrelaterade konstruktioner är bundna till konkreta tider och platser visar sig dock även i den könsrelaterade språkaktivismens historia. Aktuella trans*aktivistiska språkförändringar som utmanar det statiska tvåkönssystemet är exempel på språkaktivism som inte förekom i samma utsträckning för bara några årtionden sedan. Konstruktionsprocesserna och de språkaktivistiska ifrågasättandena, som är del av dessa processer, är alltså föränderliga över tid. Det som är möjligt att ifrågasätta i dag var inte nödvändigtvis möjligt att ifrågasätta i det förflutna. Och de kategoriseringar som gäller i dag behöver inte nödvändigtvis gälla i framtiden. Som Hornscheidt och Landqvist (2014) påpekar i ovanstående citat är vissa konstruktioner dock så pass naturaliserade att det kan vara svårt att bli medveten om att de faktiskt är konstruerade. Senare i detta kapitel introduceras begreppet *dispositiv* för det som inte kan ifrågasättas, benämnas, diskuteras eller ens tänkas i en viss tids- och kulturbunden situation.

2.2 Diskriminering, diskurs och dispositiv

Eftersom jag förstår politiskt motiverade språkförändringar som interveneringar i diskriminerande diskurser är det nödvändigt att jag definierar på vilket sätt jag använder begreppen *diskriminering* och *diskurs* i denna studie.

Den analytiska definitionen av diskriminering som jag lägger till grund för mina analyser går ut på att jag ser diskriminering som ett strukturellt fenomen. Det betyder att enstaka diskriminerande handlingar inte nödvändigtvis behöver vara intentionella för att vara diskriminerande; det vill säga diskriminering behöver inte vara tänkt som diskriminering (exv. förolämpningar) för att vara diskriminerande. Detta synsätt innebär att diskriminering i grunden ses som något latent och abstrakt, som Hornscheidt och Landqvist

(2014:61) uttrycker det.⁷ I anslutning till Graumann och Wintermantel (2007), Krämer (2007) och Hornscheidt (2011b, 2012) räknar Hornscheidt och Landqvist med följande kriterier som grund för språklig diskriminering:

- Språkliga diskrimineringshandlingar består inte av enskilda ord.
- En språkhandling kan vara diskriminerande även om ingen skulle känna sig diskriminerad av den just då.
- Språkliga diskrimineringshandlingar är uttryck för grundläggande strukturer och inte bara uttryck för personligt hat eller liknande. (Hornscheidt & Landqvist 2014:75)

I och med att diskriminering uppfattas som strukturellt baserad är den också ”grundläggande för hur diskurser formas” (Hornscheidt & Landqvist 2014:97). Denna syn på diskriminering är även etablerad inom några diskursanalytiska inriktningar, särskilt inom den feministiska, den postkoloniala och delar av den kritiska diskursanalysen. Med *diskurs* avses inom dessa ansatser kort sagt specifika sätt att tala om, förstå och därmed konstruera kategorier, händelser, identiteter, relationer, kunskap, och annat, utifrån en viss förståelseram (t.ex. Baxter 2003, 2008, Foucault 1972, 1991 [1970], Lazar 2005, Mills 2004). Genom diskursiva handlingar re_produceras dessa fenomen och normföreställningar samt synen på dem.

Tillämpat på personbenämningspraktiker och andra ord som innehåller delar som uppfattas som könskategoriserande (t.ex. *allmän*) betyder det att dessa språkliga former kan re_producera diskriminerande diskurser utan att de som använder orden behöver ha en diskriminerande intention eller ens behöver vara medveten om att dessa ord kan tolkas som exkluderande och diskriminerande. De diskursivt re_producerade sociala normerna som jag begränsar mig till i min analys rör som nämnts kön som kategori. Det är alltså framför allt strukturella köns- och sexualitetsnormer, samt intervenering i dessa normer, som jag analyserar. Att jag fokuserar på könsrelaterad diskriminering innebär dock inte att jag betraktar kön som en kategorisering som existerar fristående från andra diskrimineringsstrukturer, som rasism, migratism, funktionalitet eller klassism. Jag utgår till exempel inte ifrån att alla kvinnor, alla homosexuella eller alla trans*personer är utsatta för exakt samma typ av strukturell diskriminering utan menar att diskrimineringsförhållandena är mer komplexa än så. Diskrimineringsförhållandena för en svart trans*person ser i Sverige helt annorlunda ut än för en vit trans*person och en normfungerande kvinna utan funktionshinder är strukturellt sett annars positionerad i förhållandet till sexism än en kvinna med funktionshinder. Olika personkategoriseringar och diskrimineringsstrukturer samspelar alltid med varandra utan åtskillnad. För att benämna dessa komplexa diskri-

⁷ Denna ansats, där diskriminering ses som ett strukturellt fenomen, har en lång tradition i kritiska ras- och genusstudier, jfr exempelvis Collins (1990), Hornscheidt (2012), Kilomba (2008), Lorde (1984), Nduka-Agwu & Hornscheidt (2010).

mineringsstrukturer använder jag i denna avhandling termen *interdependens*.⁸

De flesta normföreställningar som rör kön, sexualitet, ras med mera är så starkt strukturellt förankrade i västvärldens samhällen att ett språkbruk som utgår ifrån dessa föreställningar i regel inte anses vara diskriminerande av majoriteten. De diskursiva handlingarna som re_producerar dessa samhälleliga, sociala normer kallar jag *hegemoniska diskurser*. Hegemonibegreppet använder jag på samma sätt som i diskursteoretiska och kritisk diskursanalytiska ansatser (t.ex. Barrett 1991, Fairclough 1992, Laclau & Mouffe 1985). Med hänvisning till Antonio Gramsci beskrivs hegemoni där i regel som en form av ideologisk kontroll genom samtycke:

When most people in a society think alike about certain matters, or even forget that there are alternatives to the status quo, we arrive at the Gramscian concept of *hegemony*. (Wodak & Meyer 2009b:8)

Vissa ideologiska sätt att se på världen kan till följd av det bli så dominanta att de upplevs som neutrala, som icke-ifrågasatt kunskap. När jag särskilt vill lyfta fram de hegemoniska diskursernas diskriminerande innebörd skriver jag även om *diskriminerande diskurser*.⁹

De enstaka ord som aktivisterna i mitt material kritiserar och förändrar ser jag som uttryck för och re_produktioner av diskriminerande strukturer, som bärs upp av hegemoniska diskurser. Aktivisterna beskriver till exempel det generiska bruket av former som *riksdagsman* eller pronomenet *han* som ett uttryck för, och samtidigt en re_produktion av, patriarkala samhällsstrukturer. Dessa uppfattas diskriminera bland annat kvinnor, eftersom kvinnor inkluderas i de manligt appellerande formerna utan att bli explicit benämnda som grupp. Mer aktivt uttryckt så *bortnämns* kvinnor. *Bortnämning* är en central aspekt i min förståelse av språklig diskriminering. Enligt den diskrimineringsansats som jag använder är det inte bara det som sägs och skrivs som kan utgöra en diskriminerande språkhandling utan även det som inte sägs eller inte skrivs (jfr t.ex. Hornscheidt 2012, Lockward 2010). För att understryka att även icke-skrivandet och icke-sägandet utgör aktiva språkhandlingar använder jag alltså begreppet *bortnämning*. Bortnämningar förstår jag som kraftfulla språkliga handlingar som är centrala i skapandet av

⁸ Termen *interdependens* ligger mycket nära termen *intersektionalitet*. I anslutning till bl.a. Walgenbach, Dietze, Hornscheidt & Palm (2007) och Walgenbach (2012) har jag valt att använda den förstnämnda då den är tydligare förankrad i en konstruktivistisk ansats, samt för att den explicit bygger på föreställningen om att olika strukturella diskrimineringsformer *alltid* är *samtidigt* aktuella. För utförligare svenska introduktioner till intersektionalitet se t.ex. Dahl (2005), de los Reyes & Mulinari (2005), Lykke (2003, 2005).

⁹ En liknande begreppsapparat används ofta i den diskursanalytiska forskningen. I engelskspråkiga studier brukar hegemoniska diskurser ibland även benämnas som ”dominant discourses” eller ”normative discourses” (t.ex. Baxter 2002, Bourdieu 1991, Sunderland 2004). Diskriminerande diskurser kallas i den engelskspråkiga teoribildningen emellanåt också för ”damaging discourses” (t.ex. Sunderland 2004:191–215).

hegemoniska normföreställningar. I mina analyser delar jag, i enlighet med Lockward (2010), in bortnämningar i två olika typer, dels sådana som bortnämmer den diskriminerade positioneringen, dels sådana som bortnämmer den privilegierade positioneringen.¹⁰ Genom bortnämning av strukturellt diskriminerade positioneringar görs personer eller persongrupper som befinner sig i dessa diskriminerade sociala positioneringar osynliga och ohörbara. Genom bortnämning av strukturellt privilegierade positioneringar undviks däremot att explicitgöra privilegierade positioneringar, vilket leder till att de normaliseras och konstrueras som den samhälleliga normen (Hornscheidt 2005, 2012; Hornscheidt & Nduka-Agwu 2010, Lockward 2010).

Enligt Hornscheidt (2012) konstitueras diskursen av det som sägs och det som inte sägs, det vill säga det nämnda och det bortnämnda. Det finns dock ytterligare en nivå, det som inte ens är möjligt att säga för att orden saknas, det onämnbare, det som inte ens går att tänka i en viss tids- och kulturbunden situation. Denna nivå kallas av forskningsgruppen AG Einleitung (2011:41–49) och Hornscheidt (2012:171–195) för *dispositiv*. Dispositiv bildar ramen för diskurser:

Det som inte ens kan vara så fattbart att det kan sägas – oberoende av om det faktiskt utsägs eller inte – bildar den konstitutiva ramen för diskursen – och det är en väsentlig del av den konstruktivistiska analysen av diskriminering. (Hornscheidt & Landqvist 2014:100)

Bortnämningar förutsätter att de bortnämnda positioneringarna är möjliga att konceptualisera, att föreställa sig. Dessa sociala positioneringar är alltså potentiellt benämnbare. Det finns till exempel förutsättningar för att konceptualisera och benämna kvinnliga och manliga positioneringar, även om de kvinnliga i många kontexter bortnämns. Bortom de positioneringar som är möjliga att konceptualisera finns dock också de som inte är det, det vill säga de som inte är *intelligibla*. Att något eller någon inte är intelligibel vid en viss tidpunkt innebär att detta eller denna är oföreställbar, omöjlig att benämna och även omöjlig att räknas till det mänskliga. Allt som inte ens kan förstås som en avvikelser från en norm är icke-intelligibel (Butler 1990:17, 1997:134, Hornscheidt 2012:360). Gränsen mellan diskurs och dispositiv är mycket stabil, dock inte oföränderlig. Vissa aspekter kan komma att diskuteras, alltså språkliggöras, med tiden, något som kan fångas av en historisk och diakron dispositivanalys. Analyser av det som ligger i dispositivet är enligt Hornscheidt (2012) enbart möjligt att genomföra i efterhand, just för att det som ligger i dispositivet vid tidpunkten av analysen inte är intelligibel (se även Hornscheidt & Landqvist 2014:101). Exemplifierad med de av mig analyserade diskussionerna kring personbenämningspraktiker kan det handla om vissa subjektspositioner eller könskoncept som inte var tänk- och be-

¹⁰ Lockward (2010) studerar i en tysk kontext bortnämmandet av diskriminerade och privilegierade sociala positioneringar i relation till rasism.

nämnbare för några decennier sedan men som är det i dag; vissa enbart i några grupper, andra även i majoritetssamhället. Också diskurserna är öppna för aktiv förändring och kan därmed bidra till att sociala normer förändras:

[Discourse] is constitutive both in the sense that it helps to sustain and reproduce the social status quo, and in the sense that it contributes to transforming it. (Fairclough & Wodak 1997:258)

Denna tanke bygger i viss utsträckning på den konstruktivistiska språksynen. Eftersom diskriminerande samhällliga strukturer och genderistiska normförställningar i hög grad re_produceras av diskursiva handlingar kan de också transformeras genom intervenering på det diskursiva planet. Det gäller även för de hegemoniska diskurserna, men det betyder inte att strukturell diskriminering är enkel att avlägsna, vilket den långa historien av diskrimineringsstrukturer som bland annat sexism eller rasism visar, trots allt motstånd. Motstånd som riktar sig mot diskriminerande strukturer och som realiserar på en språklig nivå kallar jag för *språkaktivism*. Språkbaserat motstånd kan förstås som ett försök till en transformering av hegemoniska diskurser och därmed även som ett försök att förändra strukturer i den icke-språkliga verkligheten.

2.3 Språkaktivism: språkligt motstånd mot diskriminering

Med språkaktivism avses här en medveten motståndshandling; ett språkligt motstånd mot diskursivt re_producerade sociala normer som uppfattas som diskriminerande. Språkaktivism är enligt denna definition alltid politiskt motiverad och del av mer omfattande aktivistiska, politiska projekt. Den avser alltid en intervenering i diskriminerande samhällliga, hegemoniska diskurser. Med andra ord: utan diskriminerande samhällsstrukturer skulle det inte finnas den typ av språkaktivism som jag analyserar här. Följande punkter definierar kortfattat begreppet *språkaktivism*.

Språkaktivistisk intervenering:

- initieras av strukturellt diskriminerade grupper, dvs. bedrivs ”underifrån”
- är alltid intentionell, politiskt motiverad och en del av mer omfattande aktivistiska motståndspraktiker
- företas med syftet att intervensera i, och på lång sikt eliminera, diskriminerande hegemoniska diskurser och samhällsstrukturer

Den första punkten, att språkaktivism bedrivs ”underifrån”, innebär att jag knyter begreppet tydligt till de personer och grupper som bedriver politisk aktivism utifrån erfarenheten av att vara utsatt för strukturell diskriminering.

Språkaktivistisk intervenering har alltid sitt ursprung i politiska, aktivistiska rörelser. Initiativtagarna till den språkaktivistiska kamp som jag fokuserar i den här studien, det vill säga språkaktivism som riktar sig mot könsrelaterade diskrimineringar, är personer som befinner sig på ett eller annat sätt i strukturellt diskriminerade positioner beträffande kön och/eller sexualitet. Andra former av språkaktivism kan vara primärt inriktade på andra diskrimineringsstrukturer, som rasism, migratism eller funktionalitet, och initieras av personer som är utsatta för den typen av strukturell diskriminering. I mitt material är det framför allt trans*personer, kvinnor, homo- eller bisexuella och queera personer som driver de språkaktivistiska frågor som är relaterade till kön och sexualitet. Som analysen i kapitel 5 visar är det inte personer som befinner sig i, strukturellt sett, privilegierade köns- och sexualitetsrelaterade positioner, som sätter igång denna typ av språkaktivistiskt motstånd. Exempelvis är det inte främst heterosexuella män som initierar språkförändringar med syftet att synliggöra och motarbeta heteronormativa och patriarkala strukturer, och det är inte heller främst cispersoner som synliggör och bekämpar cispersoners privilegier utan dessa språkförändringar initieras av kvinnor och homo-/bisexuella respektive av trans*personer.¹¹

Den andra punkten, att språkaktivistiska interveneringar alltid är del av mer omfattande aktivistiska motståndspraktiker, betyder att språkförändring vanligtvis betraktas av aktivisterna själva som enbart ett sätt bland många andra för att intervensera i samhällsliga makthierarkier och strukturell diskriminering. Språkaktivism är således ingen uttalad egen, avgränsbar politisk rörelse, utan språkaktivistiska handlingar är del av mer omfattande politiska projekt. Språkfrågor urskiljs sällan som en egen punkt i de aktivistiska diskussionerna. I stället sammanvävs språkliga frågor med andra aktivistiska motståndspraktiker som inte huvudsakligen har med språk att göra. *Språkaktivism* är därmed ett begrepp som jag använder för att kunna avgränsa och benämna den typ av politisk aktivism som jag analyserar närmare. Själva begreppet är inte etablerat bland de som bedriver feministiskt motiverad språkaktivism. Jag har stött på enbart några få uttalanden där personer använder *språkaktivist* om sig själva samt några där språkliga interveneringar kallas av aktivisterna för just *språkaktivism*.¹² Av aktivisterna själva omskrivs språkaktivistisk intervenering i mitt material i stället med formu-

¹¹ Detta utesluter dock på intet sätt att strukturellt privilegierade personer kan alliera sig med de grupper som driver språkförändringar och själva anamma och förespråka dessa förändringar utifrån de diskriminerade grupperns intentioner.

¹² Exempel på bruket av begreppet *språkaktivism* finns i Max Decroy Strandlunds artikel i tidskriften *Bang* (Strandlund 2013) och Malin Holgerssons uttalande i ett samtal med tidskriften *Ful* (2011, Vol 3/4, s. 100). I båda fallen relateras begreppet till bruket av pronomenet *hen*. Utöver detta används begreppet några gånger även av och om personer som kämpar för att ett visst minoritetsspråk ska erkännas av majoritetssamhället. I regel är dessa språkaktivister själva talare av de berörda minoritetsspråken. I en svensk kontext handlar det framför allt om samisk språkaktivism. Även i detta fall av språkaktivism utgör språkfrågan enbart en av flera aspekter i den politiska, aktivistiska kampen.

ringar som *kampmetod*, *vardagsaktivism* eller *vardagsfeminism*. Även genom dessa termer kopplas språkbaserad intervensering tydligt samman med aktivistiska och politiska diskurser, positioneringar och intentioner.¹³ Eller som Sara Mills (2008:38) uttrycker det med avseende på språkliga interveneringar i patriarkala strukturer: "[F]eminist anti-sexist interventions should not be seen as trivial tinkering with language, but as political action."

Den tredje punkten i listan ovan definierar språkaktivismens mål, nämligen att på lång sikt eliminera diskriminerande samhällsstrukturer. För att kunna åstadkomma grundläggande förändringar i strukturellt förankrade, diskriminerande normer krävs diskursiv, samhällelig makt, något som dock privilegierade snarare än diskriminerade grupper har. Därför kan språkaktivistiska handlingar snarare beskrivas som intervenering, utmaning, irritation eller transformeringsförsök av hegemoniska diskurser och konventionaliserade normföreställningar. I det långa loppet kan dock på så sätt även centrala sociala maktordningar som patriarkatet och kanske även tvåkönssystemet om inte avlägsnas i grunden så dock förändras eller åtminstone språkliggöras (se analyserna i kapitel 5). Som skäl till språklig intervenering nämns i regel att konventionaliserade språkhandlingar upplevs som osynliggörande, exkluderande och diskriminerande. Språklig intervenering företas dels med syftet att synliggöra och utmana språkligt reproducerade maktordningar, dels utifrån behovet av att själv kunna bli benämnbart, av att kunna benämna och därmed skapa diskursiva positioner som inte är benämnbart i det konventionaliserade språkbruket. Ibland handlar det om språklig intervenering som avser en utåtriktad förändring av majoritetssamhällets språkliga handlande och ibland om språkförändringar som aktivisterna primärt tillskriver en inåtriktad, communityskapande funktion. När nya språkformer används med ett communityskapande syfte, uttrycker aktivisterna ofta att intentionen är att språkligt skapa "säkra platser" (Ambjörnsson 2010). Med "säkra platser" menas rum som är så fria från majoritetssamhällets exkluderande och diskriminerande normering som möjligt. I och med detta räknar jag även språkförändringar som aktivisterna primärt tillskriver communityskapande betydelse som intervenerande.¹⁴

¹³ Jfr exempelvis följande två citat: "Även om det bara är en enda människa som förändrar sitt språk så är det ett statement i sig (så länge som språket fortfarande kan förstås) och en kampmetod", eller "Jag tycker också det är viktigt att ifrågasätta när dessa könsbundna termer används där kön borde vara helt irrelevant. Helt klart! Det är del av vardagsfeminismen för mig." Båda citaten är hämtade från <<http://www.feminetik.se/diskutera/index.php?sub=4&mid=92664>>, publicerade 10 augusti 2005.

¹⁴ Begreppet *intervenering*, så som jag använder det i mina analyser, är i viss utsträckning även etablerat i engelsk- och tyskspråkig diskurs- och diskrimineringsforskning (t.ex. Mills 2008, Sunderland 2004, Tudor 2010). När jag skriver att hegemoniska diskurser kan utmanas, irriteras, störas, förändras m.m. uttrycks detta av engelskspråkiga diskursforskare ofta med att "dominant discourses" kan bli "interrupted", "troubled", "disturbed" eller "challenged" (se t.ex. Sunderland 2004, Mills 2008). Liknande begrepp används även i svenska motståndsstudier och det internationella forskningsfältet "resistance studies" (t.ex. Lilja & Vinthagen 2009a–d, Hollander & Einwohner 2004).

Språkaktivism rymmer några olika typer av intervenerande språkliga handlingar som kan ligga på så olika nivåer som att skriva intervenerande romaner, sånger, bloggar, debattartiklar eller manifest, att förändra stilkonventioner och genrenormer, att hålla tal, föredrag eller informationsmöten, att författa paroller för demonstrationsplakat, spraya politiska budskap på diskriminerande reklamaffischer eller att uppmärksamma andra om att de använder sig av ett språkbruk som exkluderar och därmed kan uppfattas som diskriminerande, bara för att ge några exempel. I den här avhandlingen koncentrerar jag mig på en analys av intervenering som företas på ord- och i viss mån frasnivå och som huvudsakligen innebär en förändring av personbenämningspraktiker som upplevs som diskriminerande (se vidare materialavgränsningen i kapitel 4.1). Jag avser dock inte att fästa begreppet *språkaktivism* enbart vid denna typ av språklig aktivism utan ser den språkaktivism som jag analyserar bara som en form av språklig aktivism bland flera. De olika formerna av språkbaserad aktivism är dessutom i regel kopplade till varandra. Som analyserna i kapitel 5 visar initieras eller sprids aktivistiska språkförändringar på ordnivå ofta genom exempelvis feministiska tidskrifter, lesbisk poesi, queera serier eller trans*aktivistiska bloggar. *Språkaktivism* bör därför tolkas som ett brett begrepp som rymmer olika former av språkbaserade intervenerings- och motståndsstrategier.

2.4 Genderism: sex former av könsrelaterad diskriminering

Som teoretiskt redskap för undersökningen av feministisk språkaktivism använder jag en analysmodell för könsrelaterad diskriminering som har utvecklats av arbetsgruppen *Feministische Sprachpraxis*, en grupp bestående av tyskspråkiga genus- och språkvetare (AG Einleitung 2011). Modellen utvecklades utifrån en tysk kontext med syftet att bättre kunna förstå, analysera och bekämpa könsdiskriminering (Hornscheidt 2012:72). Den bygger på en analytisk indelning i sex olika realiseringsformer av könsrelaterad diskriminering: två-, andro-, hetero-, repro-, cis- och kategorialKönande. Dessa realiseringsformer kommer att vara centrala analyskategorier i mina analyser och introduceras närmare i det följande. Modellen fångar diskursivt reproducerad genderism, varför jag hädanefter refererar till den som *genderismmodell*. Begreppet *genderism* är hämtat från Hornscheidt (2012) och avser diskriminerande normföreställningar som på ett eller annat sätt relaterar till en indelning av människor efter kön.¹⁵ Modellen utgår från en kon-

¹⁵ Det etablerade begreppet *sexism* valdes medvetet bort av Hornscheidt (2012) då sexism enligt den gängse förståelsen enbart avser diskrimineringar som rör makthierarkier mellan kvinnor och män. Trans*- eller sexualitetsrelaterade diskrimineringar fångas till exempel inte av *sexism*.

struktivistisk språksyn där konstruktionsprocessen av de rådande normföreställningarna står i centrum. I mina analyser använder jag denna modell för att undersöka vilka intentioner som ligger bakom de olika språkliga intervereringarna som svenska språkaktivister har diskuterat under de senaste cirka 50 åren. Genderismmodellen erbjuder en värdefull teoretisk förankring för detta och dessutom en begreppsapparat som gör det möjligt att differentiera de olika formerna av könsrelaterad diskriminering som språkaktivisterna avser att internera i. Till grund för presentationen av de sex realiseringsformerna av genderism ligger Hornscheidts (2012) vidareutveckling av modellen där diskriminering som rör genderism alltid betraktas som oskiljbar från andra strukturella maktordningar såsom rasism och andra. De olika realiseringsformerna av genderism betingar även varandra och är endast åtskiljbara på en analytisk nivå.

TvåKönande är den samhälleliga normering som går ut på att det finns två – och enbart två – köns kategorier som utesluter varandra. TvåKönandet benämner alltså den i dag ytterst centrala kategoriseringen av människor i antingen *kvinn*a eller *man*. Denna binära könsindelning re_produceras på en mängd olika nivåer. Utöver språkliga och bildliga diskurser skapas och åter-skapas tvåKönande bland annat i föreställningar om och iscensättning av kroppar, i kläd- och frisyrstilar, i indelningen av offentliga rum (t.ex. toaletter, omklädningsrum), i fördelningen av finansiella och materiella resurser, i reklam, sport, medier med flera. En uppdelning av människor i de två kategorierna *kvinn*a och *man* ligger till grund för dagens samhällsbygge och är juridiskt och lagligt föreskriven och reglerad, i Sverige bland annat genom folkbokföringen och det tvåKönande personnummersystemet.¹⁶ TvåKönandet motiveras och legitimeras på olika sätt: i vissa kontexter exempelvis via en könad läsning av kroppar eller kroppsdelar, via naturaliserande medicinska distinktioner som inte går att iaktta i vardagslivet (t.ex. gener, hormoner), eller via olika socialt förvärvade kompetenser (t.ex. olika socialisering av flickor och pojkar). TvåKönandet konstituerar mänskligt varande på ett fundamentalt plan och utgör också grunden för andro-, hetero-, repro- och cisKönandet. Även många konceptualiseringar av trans* utgår från tvåKönandet som referensram och re_producerar föreställningen om två köns kategorier, samtidigt som denna föreställning i vissa fall ifrågasätts och görs mer flexibel (Hornscheidt 2012:77).

AndroKönande syftar på hur manlighet likställs med mänsklighet. AndroKönandet innebär att manlighet konstrueras som den mänskliga normen medan kvinnlighet konstrueras som det andra, avvikande, markerade och könade. Denna form av genderism är den mest diskuterade och mest kritiserade inom västerländska feministiska rörelser. Där kallas den i regel sexism. Också inom språkvetenskapen är androKönandet den hittills utförligast ana-

¹⁶ Se även ”Könstillhörighetslagen”, dvs. ”Lag om fastställande av könstillhörighet i vissa fall” (1972:119).

lyserade formen av genderism. Den diskursiva konstruktionen av mannen som den allMänMänskliga normen har av feministiska lingvister bland annat benämnts som *people=male bias* eller *male as norm-principle*, förkortat *MAN-principle* (t.ex. Braun 1997, Hamilton 1991, Hellinger 1989, Silveira 1980). Hornscheidt (2012) konkretiserar denna androKönande norm till en vit, manlig norm utan funktionshinder. AndroKönandet innebär enligt Hornscheidt att vita, män utan funktionshinder konceptualiseras som ickekönade medan kvinnor, framför allt kvinnor utan funktionshinder, konceptualiseras som könade. Hornscheidt (2012:87) betonar att det inte finns någon sexism som inte samtidigt också är rasistisk och ableistisk, det vill säga diskriminerande av personer med funktionshinder.

HeteroKönande benämner den samhälleliga kravstruktur som sätter heterosexualitet som norm. Motsvarande eller angränsande begrepp är bland andra *heteronorm*, *heteronormativitet*, Adrienne Richs (1980) term ”compulsory heterosexuality” samt Judith Butlers (1990) begrepp ”heterosexual matrix”. Mannen och kvinnan ställs i motsats till varandra och förväntas begära varandra. I hegemoniska diskurser reduceras heteroKönande ofta till aspekter som rör kroppsliga, sexuella begär. I regel sker en naturalisering av begär i och med att heteroKönande konstrueras som en nödvändig förutsättning för reproduktionen (se reproKönande). Som en viktig aspekt av heteroKönande räknar Hornscheidt (2012:99) parnormativitet (tvåsamhet), det vill säga föreställningen om att intima personliga förhållanden, kärleks- eller livsrelationer bör vara organiserade i just parform. HeteroKönandet både förutsätter och re_producerar existensen av ett binärt könskoncept (tvåKönande). Eller som Cameron och Kulick (2003:50) formulerar det: ”Heterosexuality (prototypically in the form of marriage) is the key social institution for which and through which gender complementary is produced.”

ReproKönande avser det samhälleliga kravet på reproduktion, alltså den sociala förväntningen på att skaffa barn. Ett liv med (egna biologiska) barn framställs i majoritetssamhället som självklart och eftersträvänsvärt medan andra levnadssätt konstrueras som undantag eller till och med som misslyckanden, tragiska öden eller social ansvarslöshet (AG Einleitung 2011:30). ReproKönande kravstrukturer slår olika mot kvinnor och män. Kvinnor måste alltid förhålla sig till en diskursivt re_producerad roll som innebär omsorg av barn och ansvar för familjen. Motsvarande samhälleliga förväntningar på män existerar inte i liknande utformning och omfattning. Trans*personer konceptualiseras i hegemoniska diskurser över huvud taget inte som föräldrar. Tvärtom hade den svenska staten fram till år 2013 ett krav på tvångssterilisering av personer som juridiskt bytt kön. ReproKönandet är i en svensk kontext alltså starkt kopplat till såväl heteroKönandet som till två- och cisKönandet och främjas och säkras av staten genom att speciella finansiella stödmöjligheter och dylikt erbjuds för vissa grupper av landets invånare som skaffar barn. Andra grupper, bland andra papperslösa,

exkluderas från detta statliga stöd vilket är ett ytterligare tecken på att olika grupper bemöts med olika reproKönande normer och förväntningar.

CisKönande är den realiseringsform av genderism som innebär att könsidentiteter anses vara statiska och oföränderliga under en persons livstid. CisKönande normer går ut på att personer entydigt kan tilldelas ett av de två konventionaliserade könen samt att denna tillskrivna köns kategorisering bibehålls livet ut. Därmed förutsätter och re_producerar cisKönandet tvåKönandet. Begreppet *trans** använder jag i den här avhandlingen som ett paraplybegrepp för personer som på något sätt utsätts för cisKönande diskrimineringar. Med asterisken vill jag synliggöra att begreppet rymmer en mängd olika realiseringar av *trans**, bland annat transsexualitet, transgender, intergender, genderqueer, bigender, nongender och andra. *Trans** inkluderar därmed såväl övergångar från den ena till den andra binära köns kategorin, samtida positioneringar i båda kategorier, i helt andra eller i inga alls. Analyserna kommer att visa att olika *trans**positioneringar ger anledning till olika typer av språkaktivistiska interveneringar. Cis:et i cisKönandet är ett försök att benämna den annars bortnämnda normen, det vill säga cispersoner, personer som inte bryter mot de förväntningar och normer som den vid den egna födelsen företagna könsklassificeringen i kvinnligt och manligt medför. Cis är ingen identitet utan ett aktivistiskt begrepp och en analytisk och kritisk politisk term, för att kunna benämna privilegierade positioner.¹⁷

KategorialKönande avser den grundläggande idén om att alla personer på ett eller annat sätt är könade. KategorialKönandet är således den form av genderism som går ut på att det i dag inte finns rum för en konceptualisering av icke-könade människor. Kön utgör den centrala utgångspunkten för en konceptualisering av människor; människor helt utan kön är för nuvarande omöjliga att föreställa sig. Enligt Hornscheidt (2012:132), som i sitt resonemang knyter an till Butlers (2004) tankar, relaterar alla nutida ifrågasättanden av kön och köns kategorisering till en föreställning om att kön existerar som kategori. Även överskridanden och utvidgningar av köns kategorier baseras på existensen av kön som kategori. Föreställningen om kön är så central att det nästan blir omöjligt att ifrågasätta denna realiseringsform av genderism. KategorialKönande utgör därmed den dispositiva ramen för genderism. Det finns i dag knappt några möjligheter att lämna denna ram, eftersom kategorialKönande inte är lika gripbar och diskursivt realiserad som de övriga formerna av genderism.

Varken AK Feministische Sprachpraxis (2011:20) eller Hornscheidt (2012:72) gör anspråk på att denna modell är fullständig, universell eller stabil. Den utgör snarare ett försök till en analysmodell som kan underlätta

¹⁷ För vidare resonemang kring begreppen *trans** och *cis* se t.ex. Enke (2013a), Serano (2007), Stryker (2008) samt analyserna i avsnitt 5.2. För tydligt interdependenta teoretiska ansatser där cisKönande diskrimineringar betraktas som oskiljbara från rasistiska och andra maktordningar se t.ex. artiklarna i Cotten (2012) samt Hornscheidt (2012), Spade (2011) och Namaste (2000).

förståelsen för den könsrelaterade diskrimineringens komplexitet. Den analytiska indelningen i de sex olika realiseringsformerna av genderism är dessutom tids- och kulturbundna och kan vid behov modifieras, vidgas och anpassas till den aktuella analysens syfte och forskningsobjekt. De analyser som jag genomför inom ramen för denna avhandling blir därmed även ett sätt att testa modellen på svenska diskussioner kring språkaktivistisk intervention i könsrelaterade diskrimineringsstrukturer.

2.5 Slutsatser och utgångspunkter för avhandlingen

Att jag lägger en konstruktivistisk, pragmatisk språksyn till grund för mina analyser får bland annat konkreta konsekvenser för de forskningsfrågor jag ställer, det material jag väljer, de resultat jag får fram och de tolkningar som jag gör. Jag är intresserad av hur de språkliga konstruktionsprocesserna som rör kön och könskategorisering ser ut, vilka konstruktioner som feministiska aktivister väljer att språkligt inter文nera i samt hur andra aktörer, som till exempel den institutionaliserade språkvården, hanterar dessa språkliga interventioner. Utifrån min forskningsansats frågar jag inte *om* språk speglar samhället på ett jämställt eller rättvist sätt utan *hur* könskategorierna förhandlas, skapas och re_produceras språkligt.

Olika syn på språk medför också olika könsföreställningar, något som kommer att bli mycket tydligt i analyskapitlen. I en verklighetsavbildande, strukturalistisk syn förblir könskategorier något som existerar skilt från språket och som enbart förses med språkliga tecken, det vill säga betecknas. Könskategorier blir då naturligt existerande differenser som manifesteras i språket. En strukturalistisk språksyn är således i regel kopplad till essentialistiska könsföreställningar. Med den konstruktivistiska ansatsen ses däremot kön som något som konstitueras av språket. Kön förstås här som en klassificering som skapas språkligt, precis som alla andra personkategoriseringar. I och med detta, och med den ovan presenterade genderismmodellen som teoretisk bas, betraktar jag dessutom könsrelaterade diskrimineringar som ett komplext och interdependent fenomen. Jag lägger inte ett binärt könskoncept till grund för mina analyser och koncentrerar mig inte heller bara på sexism (dvs. androKönande) utan har medvetet uppsökt diskussioner i rörelser som är utsatta för andra former av genderism (t.ex. trans*-, homo- och bisexuella rörelser).

Som utgångspunkt för mina analyser använder jag den teoretiska indelningen i verklighetsavbildande och verklighetskonstruerande syn på språk som ett analytiskt redskap. I analyskapitlen tar jag reda på vilken syn på sambandet mellan språklig och icke-språklig verklighet, språk och samhälle, språk och tänkande, och särskilt språk och kön, som framgår ur de olika aktörernas metaspråkliga diskussioner kring aktiv språkförändring. När någon argumenterar för att förändringar i den fysiska, icke-språkliga världen

behöver föregå språkliga förändringar, det vill säga när språk betraktas som eftersläpande i relation till sociala, icke-språkliga förändringar, förstår jag det som en verklighetsavbildande syn på språk. När aktörerna uttrycker att de antar att språk konstruerar och re_producerar den icke-språkliga verkligheten och när aktiva språkförändringar betraktas som en resurs för att åstadkomma icke-språkliga, sociala förändringar, förstår jag det som uttryck för en verklighetskonstruerande syn på språk. På så sätt använder jag också den teoretiska indelningen som utgångspunkt för en analys av aktörernas språk- och verklighetssyn, alltså även som ett redskap för att kunna besvara den i inledningen formulerade forskningsfrågan om aktörernas konceptualisering av sambandet mellan språklig och icke-språklig verklighet.

Som framgått är det inte bara bruket av till exempel sexistiska, homo- eller trans*foba skällsord som jag ser som diskriminering utan även andra, mer subtila, konventionaliserade språkhandlingar. I och med att det synsättet på språklig diskriminering bygger på antagandet att inte bara det som sägs och skrivs utan även det som inte sägs och inte skrivs kan utgöra en diskriminerande språkhandling hamnar även dessa aspekter inom mitt forskningsintresse. Med utgångspunkt i denna ansats blir även metaspråkliga diskussioner kring bortnämning och en analys av det som inte kan sägas, det som ligger i dispositivet, relevant. Med hänsyn till min forskningsfråga om den historiska, diakrona utvecklingen av diskussioner kring aktivistisk språkförändring kan jag med denna utgångspunkt undersöka vad som har diskursiverats under analysperioden, det vill säga vad som har gjorts möjligt att uttrycka språkligt och att föreställa sig, men som tidigare inte har varit möjligt att språkliggöra. I samband med det använder jag i analyserna teoretiska begrepp som *bortnämning*, *dispositiv* och *intelligibel*. Även genderismmodellen operationaliserar jag som ett analytiskt verktyg, framför allt i analysen av aktivisternas interveneringar.

Det pragmatiska, konstruktivistiska perspektivet leder även till att jag har valt bort några centrala begrepp ur tidigare svensk forskning om språk och kön. Till dessa hör de två vedertagna begreppen *personbeteckning* och *personreferens*. Båda är enligt min uppfattning tydligt präglade av en verklighetsavbildande språksyn där ord antas beteckna eller referera till entiteter och kategorier i den icke-språkliga världen som existerar oberoende av diskursiva handlingar. Formuleringar som uttrycker att ett ord avbildar, speglar, betecknar, representerar eller refererar till en könskategori bygger på och re_producerar en språksyn där en kategorisering av personer uppfattas existera avskilt från språket. Jag har valt att i stället använda begreppet *personbenämning* för att tydliggöra den aktiva rollen som det språkhandlande subjektet innehar i benämnings- och kategoriseringsprocesserna. Av samma anledning använder jag också *benämningspraktiker*. Därutöver föredrar jag former som *kategorisering*, *positionering* och andra som betonar handlingsaspekten jämfört med formerna *kategori* och *position* (se även Hornscheidt & Landqvist 2014:21, 114). När det gäller begrepp som uttrycker huruvida

personbenämningar utför en könskategorisering eller inte har jag valt att använda *könsspecificerande* och *icke-könsspecificerande*, ibland även förkortat till *könande* och *icke-könande*. När jag använder omskrivningar som ”ord som benämner x” och liknande så menar jag inte att x är en förutbestämd och oberoende av språkliga kategoriseringar bestående grupp utan en grupp som reproduceras just genom kontinuerlig upprepning av själva kategoriseringsakten. Detsamma gäller när jag använder omskrivningar som ”kvinnligt appellerande suffix” och liknande.¹⁸ Fler begreppsdefinitioner och begreppsmotiveringar förekommer även i de följande kapitlen. Jag försöker genomgående att vara tydlig med vilket perspektiv som jag anlägger i mina analyser. Syftet med detta är att synlig- och explicitgöra min forskningsståndpunkt så att den blir gripbar och därmed möjlig att diskutera, ifrågasätta och vidareutveckla.

Som nämnts i inledningen stödjer jag mig i mina analyser på diskursanalytiska teorier och metoder, närmare bestämt på sådana som brukar benämnas som feministiska och kritiska (se t.ex. Harrington, Litosseliti, Sauntson & Sunderland 2008, Lazar 2005, Mills 2004, Wodak & Meyer 2009a). När det gäller den kritiska diskursanalysen ligger mitt eget arbete närmare Ruth Wodaks än Norman Faircloughs ansats. Jag tar framför allt fasta på Wodaks interdisciplinära och eklektiska angreppssätt där en triangulering av teorier och metoder, men även analyskontexter och olika material sätts som central (se t.ex. Heer, Manoschek, Pollak & Wodak 2008, Reisigl & Wodak 2009). Trianguleringen av olika teoretiska ansatser har beskrivits i det här kapitlet. Den triangulering som rör material och analyskontexter presenteras i kapitel 4. Vad gäller det metodiska tillvägagångssättet använder jag såväl den teoretiska indelningen i verklighetsavbildande och verklighetskonstruerande syn på språk som genderismmodellens kategorisering av de olika formerna av könsdiskriminering som analytiska redskap. Jag operationaliserar i viss mån även den tidigare forskningens resultat i samband med mina egna analyser (se 3.5).

Ställningstagandena angående vilka teoretiska perspektiv som anläggs i avhandlingen, utifrån vilken språksyn analyserna genomförs, hur sambandet mellan språk och kön conceptualiseras etc. är givetvis ofrånkomligt knutna

¹⁸ Mitt bruk av *icke-könande* motsvarar inte helt och hållet användningen av formuleringarna *könsneutral* och *könlös*, vilka är gängse i tidigare publikationer (t.ex. Himanen 1990:46, Milles 2012:42, *Språkriktighetsboken* 2005:75 resp. Edlund, Erson & Milles 2007:186, Josephson 2004a:175). Även samordningar som *han eller hon* och *kvinnor och män* brukar vanligtvis kategoriseras som ”könsneutral” eller ”inte könsmarkerande” (t.ex. Lind Palicki 2010:78, Milles 2012:35, *Språkriktighetsboken* 2005:78 resp. Lind Palicki 2005). I mina analyser kallar jag dessa former däremot för *könsspecificerande* eftersom de tydligt specificerar de två etablerade könskategorierna *kvinnor* och *män*. Benämningar som *han eller hon* kan enbart anses vara *könsneutrala* när ett binärt könssystem tas som utgångspunkt. Exempel på former som jag benämner som *icke-könande* är pronomenet *den* eller substantiviska benämningar som *barn* och *talesperson*. Att en form är *icke-könande* innebär endast att kön inte specificeras i själva benämningen, vilket dock inte utesluter att formen ändå framkallar tydligt könade föreställningar i lyssnarens eller läsarens medvetande.

till min egen person. Andra forskare hade måhända valt andra ingångar, ställt andra frågor till materialet och fattat andra beslut. De frågor jag ställer, det jag uppmärksammar i materialet och det jag sedan väljer att lyfta fram i analyserna hänger givetvis också ihop med min egen sociala positionering vad gäller diskrimineringsstrukturerna. I många av de former av könsrelaterat förtryck som presenteras i avsnitt 2.4 befinner jag mig i den privilegierade positionen. En trans*positionerad forskare eller en lesbisk lingvist hade möjligtvis lagt tonvikten på andra aspekter, uppmärksammat andra saker i materialet eller tolkat dem på ett annat sätt – vad som är intelligibelt för forskningen hänger nämligen ofrånkomligen ihop med vad som är intelligibelt för den som forskar.¹⁹ Att jag är nära vän med många som ingår i de rörelser vars språkaktivism jag analyserar har bidragit till att många diskrimineringsstrukturer som jag själv inte är diskriminerad av har blivit synliga för mig. Därutöver har jag haft personlig och forskningsrelaterad kunskap om aktivistiska språkförändringar i tyskan med mig in i forskningsprocessen. Även detta lär ha påverkat hur jag tolkar svensk språkaktivism och de re_aktioner som den bemöts med.

Mitt forskningsintresse för språkaktivism grundar sig på ett genomgripande intresse för hur makt, diskriminering, samhällsliga normföreställningar och dylikt re_produceras språkligt. Och jag känner tydlig sympati för de icke-diskriminerande intentioner som ligger bakom de språkförändringar jag analyserar i denna avhandling. Detta visar sig även i att jag själv undviker att använda etablerade språkformer som re_producerar exempelvis andro_Könande och därmed kvinnodiskriminerande eller tvåKönande och därmed gentemot trans*personer diskriminerande språkformer. Ibland använder jag själv aktivistiska former i min egen text; jag allierar mig således med dem som aktivt förändrar språket. Ett fortsatt bruk av etablerade och erkända språkformer, som det indefinita pronomenet *man*, hade i sin tur inte inneburit en neutral positionering gentemot forskningsföremålet utan snarare en acceptans av rådande strukturer; ett neutralt utifrånperspektiv är i dessa frågor omöjligt.

Just eftersom all forskning innebär teoretiska ställningstaganden anser jag att det är angeläget att forskaren skapar vetenskaplig transparens genom att tydligt redogöra för sina egna utgångspunkter. Detta förstör enligt min uppfattning inte heller forskningens validitet, utan gör den snarare mer genomskinlig; speciellt med tanke på att normen i många språkvetenskapliga analyser annars brukar vara att det forskande subjektet gör sig så osynligt som möjligt. Reflektionen över hur medvetna och omedvetna, uttalade och outtalade teoretiska ansatser, personliga positioneringar och annat påverkar forskningsprocessen och dess resultat bör pågå ständigt (se t.ex. Tudor 2011).

¹⁹ En följdfråga blir då: Vad händer när jag som manlig cisperson blir ”expert” på språkförändringar som primärt har bedrivits av kvinnor och trans*personer?

3 Feministisk språkförändring: modeller och tidigare forskning

I denna forskningsöversikt sammanfattar jag den tidigare internationella och svenska forskningen om feministiskt motiverade språkförändringar. I det första avsnittet redovisar jag Anne Pauwels (1998) centrala språkplaneringsmodell som avbildar och beskriver feministiska språkplaneringsprocesser. Denna modell har spelat en betydande roll för såväl den internationella som den svenska forskningen kring feministisk språkförändring och får därför inleda presentationen (avsnitt 3.1). Därefter sammanfattar jag den internationella forskningen om olika konkreta språkförändringsstrategier som feminister har använt för att förändra diskriminerande benämningspraktiker (avsnitt 3.2). Denna indelning i olika förändringsstrategier kommer jag sedan att använda i analyskapitel 5 som ett analytiskt redskap. I avsnitt 3.3 presenteras resultaten av tidigare studier där re_aktionerna som feministiska språkförändringar har framkallat hos andra språkbrukare undersökts. Resultaten av denna forskning kommer jag i mina egna analyser att använda som analysredskap när jag kategoriserar re_aktionerna på svensk språkaktivism. Forskningsöversikten avslutas med en överblick över vetenskapliga studier av feministiska språkförändringar i det svenska språket (avsnitt 3.4) och en sammanfattning (avsnitt 3.5).

3.1 Tidigare modeller av feministiska språkplaneringsprocesser

Den befintliga teoribildningen kring feministiskt motiverade språkförändringar orienterar sig till stor del mot de teorier som utvecklats för statligt styrd språkpolitik och språkplanering. Dessa teorier har hittills i huvudsak varit inriktade på frågor som rör regleringen av olika språks status, till exempel regleringen av relationen mellan minoritetsspråk och huvudspråk, implementeringen av nationella rättskrivningsregler och grammatiska konventioner, det officiella förhållningssättet till lånord och annat (se t.ex. Fishman 2006, Spolsky 2004, Teleman 2003, Vikør 2007). Dessa regleringar utförs ”ovanifrån”, av statliga instanser. En rad nationalstater har till och med speciella språkreglerande institutioner som driver de nämnda frågorna och som implementerar de språkpolitiska och språkplanerande besluten uti-

från en statligt sanktionerad position.²⁰ Att teoribildningen kring feministiskt motiverade språkförändringar till stor del bygger på den traditionella språkpolitiska forskningen visar sig också i valet av centrala begrepp, vilka i regel anammats och försetts med adjektivet *feminist*, till exempel *feminist language planning* eller *feminist language reform* (t.ex. i Pauwels 1996, 1998, 1999, Milles 2011). Fastän forskningen kring feministiskt motiverad språkförändring internationellt sett är rätt omfattande i dag så finns det få konkreta teoretiska modeller för att beskriva vad aktiv feministisk språkförändring är och hur den går till. Den teoretiska modell som huvudsakligen refereras till är Anne Pauwels (1998, 2003) modell över *feminist language planning*. Denna avser feministiska språkförändringar som företas på ordnivå, oftast utbyten av ord som uppfattas som sexistiska.

För att kunna analysera dessa feministiskt initierade språkförändringar på ett språkövergripande sätt har Pauwels (1998) sammanställt ett stort material av feministiska språkförändringar. Hon bygger sin analys först och främst på tidigare språkvetenskapliga studier och inte direkt på diskussioner som aktivister för om politiskt motiverade språkförändringar. Pauwels omfattande material inkluderar feministiskt motiverade språkförändringar från så olika språk som danska, franska, italienska, japanska, litauiska, nederländska, norska, polska, ryska och spanska. Den största delen av hennes material utgörs dock av de dittills mest utforskade feministiska språkförändringarna i engelskan (särskilt amerikansk, australiensk, brittisk och kanadensisk engelska) samt de som företogs i de olika nationella varieteterna av tyskan. Svenskan nämner hon endast kort, vilket torde bero på att det 1998, när Pauwels studie publicerades, knappt fanns forskning om feministiska språkförändringar i svenskan (jfr avsnitt 3.4).

Pauwels kommer fram till att det i regel brukar finnas tre grupper av aktörer som driver feministiska språkförändringar. Dessa aktörer kallar hon *feminist language planners*. Den första gruppen består enligt henne framför allt av feministiska lingvister och enstaka icke-akademiska skribenter, till exempel journalister, som har forskat och skrivit om icke-könsdiskriminerande språkbruk. Till den andra gruppen räknar hon institutioner som förlag, företag, olika typer av föreningar, fackliga organisationer och andra som har blivit inspirerade, uppmuntrade eller övertygade av personer ur den första gruppen om att driva frågan om icke-sexistiska språkförändringar. Som en tredje grupp nämner hon regeringar och halvstatliga organ, till exempel olika myndigheter, jämställdhetssekretariat och liknande. Också internationella organisationer som UNESCO räknar hon till denna grupp. Pauwels (1998:11) slår fast att "[e]arly feminist LP [language planning] was very much a grassroots phenomenon". Dock tillskriver hon feministiska sammanslutningar som politiska kvinnogrupper och aktivistiska feminister

²⁰ I Sverige är Språkrådet det officiella, statliga organet för språkvård och språkpolitik. Språkrådet är en avdelning inom myndigheten Institutet för språk och folkminnen (se avsnitt 4.4).

liten betydelse i sin språkförändringsmodell. Det är just dessa grupper som jag benämner språkaktivister.

Inspirerad av tidigare språkplaneringsmodeller, framför allt Fasold (1984), Rubin (1971) och Cooper (1989), som inte är specifikt utformade för att fånga feministiskt motiverade språkförändringar, skiljer Pauwels (1998, 2003) på fyra steg i den typ av feministisk språkplanering som hon analyserar: *fact-finding stage*, *planning stage*, *implementation stage* och slutligen *evaluation and feedback*. Det första steget, faktainsamlingen, handlar om att identifiera, dokumentera, beskriva och analysera det kritiserade språkliga fenomenet, i Pauwels fall ”sexist language”. Denna analys inkluderar inte bara språkliga detaljer utan även sociala och politiska faktorer. Det andra steget, planeringsstadiet, går ut på att språkplanerarna avgör om, och i så fall vilka, språkliga förändringar som ska företas. Enligt Pauwels blir i denna fas språkförändringens mål definierade och en passande strategi vald. Målen formuleras oftast i konkreta handböcker och språkrekommendationer. Därefter gör språkplanerarna en prognos om förändringens förväntade resultat. I det tredje steget, implementeringsfasen, väljs metoder och vägar för att lansera de valda språkreformerna. I det fjärde och sista steget, utvärderingsfasen, gäller det att utvärdera de egna språkplaneringsåtgärderna och granska i vilken utsträckning dessa har varit framgångsrika. Här undersöks dels i vilken mån språkförändringen har spritt sig och dels i vilken mån språkförändringen har eliminerat de ”sociala problem” som var anledningen till språkförändringen, i det här fallet alltså strukturell sexism. Pauwels visar att de olika aktörerna fokuserar i olika utsträckning på de fyra stegen. Till exempel är det enligt hennes analyser framför allt lingvister som bedriver faktainsamlingen, planeringen och utvärderingen medan de statliga instanserna koncentrerar sig på att implementera – eller åtminstone distribuera – de icke-diskriminerande rekommendationerna. Pauwels (1998) tillämpar således Rubins (1971) språkplaneringsmodell fullt ut på sin analys av feministiskt motiverade språkförändringar.

Sammanfattningsvis visar Pauwels (1998) studie att modellen passar bra för den typ av metaanalys som hon gör, alltså en språkövergripande analys där hon ser publicering av handböcker och språkrekommendationer som en central del i språkförändringsprocessen. Ibland förmedlar hon intrycket att utgivandet av handböcker till och med kan betraktas som språkförändringsprocessens huvudsyfte. Bland annat avslutar hon sin egen bok med instruktioner för utformandet av framgångsrika handböcker (Pauwels 1998:228–235). Målgruppen för dessa handböcker brukar i de flesta av de språkplaneringsfall som hon analyserar vara personer som skriver officiella, offentliga texter, till exempel politiker, lagtextförfattare, läroboksförfattare, journalister och andra personer vars språkbruk når en stor mängd mottagare. En lyckad språkförändring är enligt Pauwels modell en sådan som har fått effekter i majoritetssamhällets språkbruk. Hon fokuserar i sin modell enbart språkplaneringsprocesser som rör makthierarkier mellan kvinnor och män, det vill

säga den formen av genderism som jag i den här avhandlingen kallar för androKönande. Hon inkluderar inte motståndet mot andra köns- eller sexualitetsrelaterade diskrimineringar, exempelvis aktiva interveneringar i cis-, två- eller heteroKönande som bedrivs av trans*personer eller homo- och bisexuella.

Pauwels (1998) är en av de flitigast citerade publikationerna i forskningsfältet. Med undantag för bland annat Hornscheidt (2006) och Milles (2013) har själva modellen dock fått lite gensvar i senare studier av feministisk språkförändring. Pauwels begreppsapparat, med termer som *feminist language planning*, *feminist language planners* och *feminist language reform*, har däremot fått omfattande användning i den senare forskningen.²¹

3.2 Forskning om feministiska språkförändringsstrategier: feminisering och könsneutralisering

Forskning om feministiska språkförändringsstrategier har hittills huvudsakligen undersökt aktiv språkförändring som bedrivs av feministiska lingvister, fackliga organisationer, jämställdhetssekretariat eller statliga språkvårdsinstitutioner. Det betyder att det framför allt är strategier som har drivits av språkplanerande aktörer som har varit föremål för analyserna. När det gäller förändringen av sexistiska, androKönande benämningsspraktiker har den hittills genomförda forskningen kunnat urskilja två övergripande förändringsstrategier som dessa aktörer förespråkar: *könsspecificering* respektive *könsneutralisering* (se bl.a. Hellinger 1985a, 1990, Hornscheidt 2011a, Mills 2008, Pauwels 1998, 2001, 2011). I en del publikationer kallas könsneutralisering också för *könsabstraktion* och könsspecificering för *feminisering*. Det sistnämnda eftersom det brukar vara ett språkligt synliggörande av kvinnor som är syftet med en specificering av kön (se t.ex. Cameron 1994:31–33, Mills 2008:85, Pauwels 1998:109). Pauwels (2011) definierar dessa två språkförändringsstrategier på följande sätt:

Feminisation involves making the female and feminine consistently visible in language. Neutralisation, on the other hand, aims to reduce explicit markers of gender in context where this is not relevant. (Pauwels 2011:16)

Den tidigare forskningen har kommit fram till att språkplanerare inom ett visst språk vanligtvis enhälligt förespråkar antingen den ena eller den andra strategin. Vanligtvis förespråkas neutraliseringsstrategin för en del germanska språk som danska, engelska och norska medan specificeringsstrate-

²¹ Vid några enstaka tillfällen använder Pauwels (1998, 2003, 2010) även begreppen *linguistic activism* och *language activists*. Dessa används dock som synonymer till *language planning* och *language planners*.

gin förespråkas och realiserar i språk som franska, italienska, polska, spanska och även tyska (se bl.a. Mills 2008, Motschenbacher 2010a, Pauwels 1998, 2001, 2011 samt artiklarna i Hellinger & Bußmann 2001a, 2002, 2003). Svenskan nämns sällan i de internationella överblicksverken men brukar precis som danskan och norskan räknas till de språk där en neutraliseringsstrategi bedrivs.

Könsspecificeringsstrategin går enligt den tidigare forskningen ut på att skapa icke-sexistiska, symmetriska benämningspraktiker genom att explicit benämna både kvinnor och män (t.ex. Blakar 1971, Blaubergs 1978, Hellinger & Bußmann 2001b, Pauwels 1998, 2011). Språkplanerare som förespråkar könsspecificering rekommenderar att manligt appellerande former bör användas i kontexter där män benämns och kvinnligt appellerande former när kvinnor benämns. I generiska kontexter där både kvinnor och män benämns rekommenderas bruket av både kvinnligt och manligt appellerande former. Därmed skulle inte bara kvinnor synliggöras språkligt utan även rådande makthierarkier mellan kvinnor och män skulle bli medvetandegjorda. När det gäller substantiv realiserar könsspecificerande språkförändringar i regel genom ett utökat bruk av kvinnligt appellerande suffix och när det gäller pronomen genom samordning av både kvinnligt och manligt appellerande former. Könsspecificering som feministisk språkförändringsstrategi har analyserats utförligt bland annat i franskan (t.ex. Abbou 2011, Burr 1999, 2003, Schafroth 1992, 2003), italienskan (t.ex. Marcato & Thüne 2002, Sabatini 1985), polskan (t.ex. Kielkiewicz-Janowiak & Pawelczyk 2014, Koniuszaniec & Błaszowska 2003), spanskan (t.ex. Bengoechea 2011) och tyskan (t.ex. Bußmann & Hellinger 2003, Kusterle 2011, Schröter, Linke & Bubenhofer 2012).

Könsneutraliseringsstrategin går enligt den tidigare forskningen ut på att skapa språklig jämställdhet mellan kvinnor och män genom att minimera eller avskaffa de könsspecificerande benämningarna (t.ex. Bodine 1975, Hellinger & Bußmann 2001b, Pauwels 1998, 2011). Neutraliseringen sker oftast genom att morfosyntaktiska och lexikala element som specificerar kön ”neutraliserar”. Enligt de nämnda tidigare studierna är det vanligt att språkplanerare först och främst rekommenderar att kvinnligt appellerande suffix bör tas bort. Denna strategi innebär oftast att de tidigare manligt appellerande formerna kommer att användas med icke-könsspecificerande intentioner. I vissa fall bildas även nya former som slutar på icke-könande efterled. Könsneutralisering som feministisk språkförändringsstrategi har analyserats utförligt i bland annat danskan (Gomard 1985, Gomard & Kunøe 2003), engelskan (t.ex. Frank 1989, Hellinger & Pauwels 2009, Holmes 2001) och norskan (t.ex. Blakar 1971, Bull & Swan 2002, Gabriel & Gyga 2008, Lunde 1985).²² Även om neutraliseringsstrategin i vissa fall öppnar för ett potentiellt ifrågasättande av andra realiseringsformer av genderism, som

²² För svenskan se avsnitt 3.4.

exempelvis två- och cisKönande, är detta dock i regel inget som diskuteras i större överblickspublikationer som Hellinger och Pauwels (2009), Mills (2008), Pauwels (1998) eller de 38 artiklarna i Hellinger och Bußmanns tre volym av *Gender across languages*-serien (2001a, 2002, 2003).

De nämnda analyserna visar att rekommendationerna i de enstaka språken är tydligt inriktade på en av dessa två strategier. Detta betyder dock inte nödvändigtvis att språkplanerare förespråkar strategierna undantagslöst. Även i tyska rekommendationer kan i vissa fall bruket av icke-könande former förordas och även i feministiska handböcker som gäller språkförändrande strategier i engelskan, rekommenderas i viss utsträckning könsspecificerande benämningar (t.ex. bruket av dubbla, könsspecificerande pronomenformer som *she or he*). Det finns även språkgemenskaper där olika feministiska lingvister och andra språkplanerare förespråkar olika strategier parallellt. Ett exempel på detta är nederländskan (se t.ex. van Alphen 1985, Brouwer 1985, Gerritsen 2002).

Valet av strategi förknippas i en del tidigare studier med sättet som ”språkssystemet” (t.ex. Hellinger 1985a:5) eller den ”lingvistiska typologin” (t.ex. Pauwels 1999) ser ut i övrigt. Att olika grammatiska konventioner har inflytande på vilken strategi som väljs motiveras bland annat med iakttagelsen att feminiseringsstrategin förespråkas och realiseras framför allt i språk med grammatiskt genus, alltså språk där substantiven klassificeras i de grammatiska kategorierna femininum och maskulinum (t.ex. franska, spanska, tyska). Neutraliseringsstrategin däremot har visat sig vara vanligare i språk där det inte (längre) används substantivgenus (t.ex. engelskan) eller där det i stället företas en indelning i utrum och neutrum (t.ex. danska, norska, svenska). Dessutom lyfter en del språkvetare, exempelvis Hellinger (1985a), Mills (2008) och Pauwels (2003), fram att valet av strategi även kan påverkas av hur ordbildningsmönstren för att bilda kvinnligt appellerande substantiv ser ut i ett språk. Antalet kvinnligt appellerande suffix i ett språk antas kunna bidra till att en av de två strategierna prefereras. Den tyska feminiseringsstrategin sägs exempelvis ha stimulerats av att det i det konventionaliserade språkbruket i princip enbart förekommer ett produktivt, kvinnligt appellerande suffix (*-in*). Feminiseringsstrategin sägs bli något svårare att driva när det finns flera konkurrerande kvinnligt appellerande ändelser, som i italienskan eller nederländskan (t.ex. Hellinger 1985a:5–6).

I så gott som alla studier poängteras dock att valet av språkplaneringsstrategi först och främst beror på sociokulturella och politiska faktorer och inte på språkliga konventioner eller ”språkssystemet” (t.ex. Edlund 2004, Hornscheidt 2006, 2008, 2011a, Mills 2008, Pauwels 1998). För att exemplifiera hur den socio-kulturella och politiska kontexten snarare än grammatiska konventioner sätter ramarna för språkplaneringen lyfter en del forskare fram de olika aktiva språkförändringarna i tyskan (t.ex. Hornscheidt 2011a:581). I de olika nationella varieteterna av tyskan har det bedrivits olika förändringsstrategier, framför allt när det gäller substantiviska person-

benämningar. Medan feministiska språkaktivister i före detta Västtyskland från och med 1960-talet krävde ett språkligt synliggörande av kvinnor och könsmakthierarkier – vilket sedan också har blivit den strategin som förordats i västtyska handböcker – så har i stället neutraliseringsstrategin förordats i före detta Östtyskland. I det östtyska språkbruket skulle utifrån en socialistisk argumentation en språkform gälla för alla; som generisk form användes då de manligt appellerande benämningarna (t.ex. Diehl 1992, Irmen & Steiger 2005, Porsch 1991, Trempelmann 1998). I Österrike har den strategi som förespråkats varit bruket av så kallat ”Binnen-I”, en förkortad form av språklig könspecificering. I dagens Tyskland och även i Schweiz dominerar bruket av dubbla former. Utifrån de socio-kulturella, politiska ramarna har således olika förändringsstrategier valts (t.ex. Doleschal 1998, Peyer & Wyss 1998, Pusch 1984, 1999).

Den gemensamma feministiska intentionen med könspecificerings- och könsneutraliseringsstrategin är enligt den tidigare forskningen att skapa icke-sexistiska benämningspraktiker som språkligt likabehandlar kvinnor och män (t.ex. Mills 2008:77–99). Det grundläggande syftet är alltså detsamma, men de valda språkliga interveneringsstrategierna är olika. I Pauwels (1998) material anger vissa språkplanerare att fördelen med neutraliseringsstrategin är att kön som kategori i viss utsträckning görs mindre viktig, när icke-könspecificerande former används. En kritik mot en könsneutralisering har däremot ofta varit att könade maktstrukturer på så sätt enbart skulle döljas i stället för att utmanas. Detta särskilt då manligt appellerande former i de flesta språk, såsom i svenskan, har valts som könsneutrala benämningar. Framför allt den brittiska språkvetaren Deborah Cameron kritiserar i sina publikationer upprepande gånger att dessa benämningar ”are neutral on the surface, but masculine underneath” (Cameron 1985:85). Språkplaneringsförsök som i första hand bygger på en neutraliseringsstrategi kallar hon för ”cosmetic measure which enables us to see justice being done without really doing us justice” (Cameron 1985:86, se även Cameron 1994, Hornscheidt 2012, Moulton 1981). Förespråkare av könsneutraliseringsstrategin, exempelvis inom den svenska språkvården, anser i stället att ”funktionen snarare än kön bör vara det viktiga när man talar om vad folk sysslar med” (Milles 2012:45). Språkplanerare som driver könsneutraliserande språkförändringar brukar i regel också lyfta fram språkestetiska och språkpraktiska argument: ”Det är också praktiskt att ha könsneutrala beteckningar att tillgå i språket.” (Milles 2012:45). Pauwels (1998) sammanfattar sin språkövergripande analys av feministiska handböcker och riktlinjer på följande sätt:

Proponents of either view put forward social and linguistic arguments in favour of their proposals. Those who favour gender neutralisation possibly present the stronger linguistic arguments, whereas those favouring feminisation probably present stronger arguments for the social effectiveness of the proposal. (Pauwels 1998:123)

För att kunna mäta språkförändringarnas kognitiva effekter har lingvister, kognitions- och socialpsykologer genomfört ett stort antal empiriska studier, framför allt i de engelska och tyska språkområdena. Dessa så kallade perceptionsstudier visar samstämmigt att valet av personbenämningar har direkta effekter på vilka föreställningar som omedvetet framkallas hos försökspersonerna. I de allra flesta perceptionsstudierna har effekterna av könspecificerande/feminiserande strategier jämförts med könsneutraliserande strategier. För alla hittills testade språk har studierna visat att bruket av generiska maskulina och icke-könspecificerande former leder till en tydlig överrepresentation av konceptualiseringar av män. Enligt dessa studier existerar således en mycket tydlig korrelation mellan språkformerna och manligt könade konceptualiseringar, om inte annan explicit information finns tillgänglig i yttrandet. Perceptionsstudierna visar med andra ord att det råder en föreställning om att män är mer typiska människor än kvinnor. Särskilt i studier av tyskan, men även i studier av de engelska pronominala benämningspraktikerna, har därför slutsatsen dragits att feminiseringsstrategin har större antidiskriminerande effekter än neutraliseringsstrategin (t.ex. Hamilton 1988, 1991, Heise 2000, Hyde 1984, Kusterle 2011).²³

Sammanfattningsvis kan konstateras att förespråkandet av både neutraliserings- och feminiseringsstrategin hittills bygger på antagandet att det finns två köns kategorier som ömsesidigt utesluter varandra. I de nämnda analyserna av feministiska språkplaneringsprocesser nämns enbart att syftet med dessa strategier är att skapa benämningspraktiker som språkligt jämställer kategorin *kvinn*a med kategorin *man*. De feministiska språkplanerarna som förespråkar en av dessa strategier har i de hittills genomförda studierna dock inte uttryckligen valt bort att inbegripa interveneringar som bedrivs av exempelvis trans*personer – snarare förblir det binära könskonceptet en outtaland premiss. Detsamma kan även sägas om så gott som alla de studier som nämnts i detta avsnitt. När tvåköns systemet inte medvetandegörs som den feministiska språkplaneringens ramverk så uppmärksammas inte heller språkaktivistiska förändringar som går bortom detta koncept. Mina analyser i kapitel 5 och 7 visar till exempel att ”könsneutraliserande” förändringsstrategier som företas av trans*communityer ibland blir lästa som interveneringar i androKönandet, fastän de ursprungligen avsett en intervenering i till exempel cis- eller tvåKönandet.

Denna forskningsöverblick över de två grundläggande strategierna som förespråkas av feministiska språkplanerare visar också hur fokuserad den

²³ För perceptionsstudier av pronominala benämningspraktiker i engelskan se t.ex. Gastil (1990), Khosroshahi (1989), Madson & Hessling (1999, 2001), Madson & Shoda (2006), Martyna (1978), Merritt & Harrison (2006) och Switzer (1990). För perceptionsstudier av tyskspråkiga substantiv se t.ex. Braun, Gottburgsen, Sczesny & Stahlberg (1998), Gabriel & Mellenberger (2004), Irmen & Köhncke (1996) och Stahlberg & Sczesny (2001). För studier av konceptualiseringar som substantiviska benämningspraktiker i norskan framkallar se t.ex. Gabriel (2008), Gabriel & Gyax (2008) och Gabriel, Gyax, Levy, Sarrasin & Sato (2012).

dominerande forskningen är på västeuropeiska språk och särskilt på de olika varieteter av engelska som används i världen. Analyser av feministisk språkplanering eller språkaktivism i språk som till exempel talas i Afrika, Asien eller Oceanien nämns knappt i den engelskspråkiga forskningen. Forskning som inte publiceras på engelska verkar ha svårt att få ingång i fältets kanoniserande referensramar.²⁴

3.3 Forskning om re_aktioner på feministiska språkförändringar

När re_aktioner på feministiska språkförändringar undersöks handlar det framför allt om offentlighetens re_aktioner på engelsk- och tyskspråkiga interveneringar. Dessa studier koncentrerar sig på negativa re_aktioner och genomfördes huvudsakligen på 1980- och 1990-talet. För svenskan existerar även småskaligare analyser av språkvårdens re_aktioner. Dessa kommer att presenteras i avsnitt 3.4.

Hittills har i huvudsak två metoder används i samband med analyser av offentlighetens re_aktioner, å ena sidan enkät- och intervjustudier och å andra sidan diskursanalyser av offentligt publicerade kommentarer. Hellinger (1985b) använde skriftliga frågeformulär för att analysera de re_aktioner som en av Västtysklands första statliga rekommendationer av icke-sexistiskt språkbruk framkallade. Högutbildade kvinnor visade i genomsnitt den högsta sensibiliteten för sexistiskt språkbruk, lågutbildade män den lägsta. Lågutbildade män var även den grupp som var mest motvilligt inställd till språkförändringar. Generellt sett var informanterna dock mycket positiva till att myndigheter använder sig av ett reformerat språkbruk; både feminisering och könsneutralisering förespråkades som strategier. Enbart 15 % av alla tillfrågade angav dock att de var beredda att förändra det egna språkbruket.

Bengoechea och Simón (2014) har kunnat visa liknande resultat för spanskan. De undersökte 465 studenters re_aktioner på interveneringar i androKönande språkhandlingar och kunde konstatera att de flesta av dessa var positivt inställda till förändringarna. Mest positiva var studenterna till nybildningar som innehåller symbolen @ för att visa att såväl kvinnliga som manliga personer inkluderas (t.ex. *alumn@s*, sv. 'studenter'). Även den spanska studien visade att kvinnor i genomsnitt var mer positiva till feminist-

²⁴ Viktiga engelskspråkiga forskningskällor för icke-västeuropeiska språk är bl.a. Atanga, Ellece, Litosseliti & Sunderland (2013) som samlar en mängd artiklar om sambandet mellan språk och kön i afrikanska språk som talas söder om Sahara. Se även Hellinger & Bußmanns (2001a, 2002, 2003) *Gender across languages*-serie, Hellinger & Motschenbacher (2015), Ehrlich, Meyerhoff & Holmes (2014) samt Zimman, Davis & Raclaw (2014) som alla innehåller artiklar om benämningspraktiker och feministiskt motiverad språkförändring i språk som dittills inte uppmärksammats i den kanoniserade litteraturen.

iska språkförändringar än män. Också Rubin och Greenes (1991) studie av re_aktionerna på genusmedvetet språkbruk i de södra delarna av USA visar att den egna positioneringen som diskriminerad respektive privilegierad individ i stor grad avgör om en försöksdeltagare förordar eller avvisar interventioner i androKönande språkhandlingar. Detta visade sig även gälla för re_aktioner på engelskspråkiga interventioner i England och sådana på fransk- och tyskspråkiga interventioner i Schweiz (Sarrasin, Gabriel & Gygax 2012).

Bland de mest omfattande diskursanalytiska studierna av befintliga re_aktioner finns Blaubergs (1980), Hellinger (1990) och Pauwels (1998).²⁵ Alla hittills genomförda analyser studerar re_aktioner på interventioner i androKönande praktiker. Blaubergs (1980) material består av negativa re_aktioner på de första rekommendationer av icke-androcentriskt språkbruk som publicerades under 1970-talet i USA. De re_aktionerna som Blaubergs analyserat har hämtats från akademiska artiklar samt från insändare i olika dagstidningar. Hon kunde urskilja åtta typer av argument som återkommande framförs mot handböcker som rekommenderar ett icke-sexistiskt språkbruk:

1. **'Cross-cultural' arguments:** Kritikerna hänvisar till kulturer med språk utan grammatiska genusdistinktioner och menar att dessa inte heller är mer jämställda.
2. **'Language is a trivial concern' arguments:** Diskussioner kring språk tar fokus från de "verkliga" ojämlikheterna i samhället. Detta argument framförs i Blaubergs material såväl av feminister som av antifeminister.
3. **'Freedom of speech/unjustified coercion' arguments:** Uttryck av oro för att högre instanser kommer att reglera språkbruket och förbjuda yttringar som dessa uppfattar som sexistiska.
4. **'Sexist language is not sexist' arguments:** Språk kan inte vara diskriminerande när den som yttrar sig i tal eller skrift inte avser att vara det. Problemet ligger hos mottagaren som misstolkar formerna.
5. **'Word-etymology' arguments:** Kritikerna insisterar på en "ursprunglig" betydelse av ord, till exempel att engelskans *man* "ursprungligen" betydde *human being* och därför inte bortnämner kvinnor.
6. **'Appeals to authority' arguments:** Kritikerna hänvisar selektivt till auktoriteter för att stödja den egna argumentationen (t.ex. ordböcker, lingvister, politiker).

²⁵ Se även Hellinger (1985b), Hellinger & Schräpel (1984), Parks & Robertson (1998), Stanley (1982).

7. **'Change is too difficult, inconvenient, impractical or whatever' arguments:** Språket (t.ex. "pronomensystemet") är stabilt och omöjligt att förändra. Kritikerna kan hålla med om att språket är sexistiskt, men avfärdar möjliga förändringar som för komplicerade, opraktiska osv.
8. **'It would destroy historical authenticity and literary works' arguments:** Det påstås att aktiva språkförändringar gör det svårare eller omöjligt att anknyta till det nationella kulturella arvet.

I sina analyser av de negativa re_aktionerna som västtyska rekommendationer bemöttes med på 1970- och 1980-talet kunde Hellinger och Schräpel (1984) och Hellinger (1985b, 1990) urskilja liknande argument som i Blaubergs (1980) US-amerikanska material. I dessa studier ligger forskningsintresset dock snarare på de olika kommunikativa strategierna som personer som re_agerar negativt på feministiska språkförändringar använder sig av. Indelningen i olika kommunikativa strategier som Hellinger och Schräpel (1984) och Hellinger (1985b, 1990) kommer fram till bekräftas även av Pauwels (1998) när hon i sin språkövergripande analys klassificerar de negativa re_aktionerna i de fem kategorierna *denial*, *downplaying*, *warning*, *downgrading* och *ridiculing*. "Denial" innebär att existensen av sexistiskt språkbruk förnekas. "Downplaying" innebär att existensen av sexistiskt språkbruk medges men att förändringar anses vara onödiga. "Warning" innebär att det varnas för att språkets tydlighet och estetik förstörs samt att yttrandefriheten är i fara. "Downgrading" innebär att de som bedriver språkförändringarna angrips. "Ridiculing" inbegriper förlöjligande kommentarer utan någon form av substantiell argumentation, till exempel att egna överdrivna förslag konstrueras. "Ridiculing" är i både Hellingers (1990) och Pauwels (1998) material på det hela taget det vanligaste re_aktionssättet. I sin språkövergripande analys drar Pauwels (1998) dessutom följande slutsats:

The most common observation when surveying public reactions to non-sexist language guidelines across languages and countries is their striking similarity: similar arguments and strategies are used to react favourably and, especially, unfavourably to proposed changes. (Pauwels 1998:171)

I avhandlingens analyser av den svenska offentlighetens re_aktioner på språkaktivistiska interveneringar i det svenska språket förenar jag Blaubergs (1980) klassificeringssätt av argumenten med Hellingers (1985b, 1990) och Pauwels (1998) analys av de kommunikativa strategierna som används i re_aktionerna.

3.4 Forskning om feministisk språkförändring i svenskan

I översikten över svensk forskning koncentrerar jag mig på studier som fokuserar feministiskt motiverade språkförändringar. I viss mån tar jag dock även upp studier som analyserar de rådande konventionaliserade personbenämningspraktikerna. Den svenska forskningen om feministiskt motiverade språkförändringar kan enligt min uppfattning delas in i fyra typer av studier:

1. Korpus- och textanalyser med syftet att ta reda på vilka personbenämningar som används i framför allt myndigheternas och de stora svenska dagstidningarnas texter.²⁶
2. Enkätstudier och diskursanalyser av re_aktioner på utvalda feministiska språkförändringar, med särskilt fokus på den institutionaliserade språkvårdens re_aktioner.²⁷
3. Diskursanalyser av intentionerna som ligger bakom de aktiva språkförändringarna.²⁸
4. Perceptionsstudier med syftet att ta reda på vilka konceptualiseringar olika benämningspraktiker framkallar.²⁹

Korpusstudier och i mindre utsträckning textanalyser, det vill säga det som inkluderas i den första punkten i ovanstående lista, utgör tveklöst den största delen av den forskning som hittills bedrivits inom fältet. Genomförandet av dessa studier är en reaktion på offentliga debatter kring olika former av personbenämning. Debatterna i sig har dock hittills bara i liten utsträckning varit föremål för forskningens intresse.

De flesta korpusstudier som gjorts har syftat till att ge en överblick över de rådande personbenämningspraktikerna. Dessa analyser är till största delen kvantitativa och det huvudsakliga fokuset har legat på en jämförande analys av användningsfrekvensen av könande respektive icke-könande yrkesbenämningar. Det är således snarare en analys av det hegemoniska skriftliga språkbruket i myndigheternas och de etablerade dagstidningarnas texter som står i medelpunkten än en analys av de politiska diskussioner och intentioner

²⁶ Se Himanen (1990), Holmberg (1995), Hornscheidt (2006, 2008), Jobin (2004a, b), Landqvist (2001), Ledin & Lyngfelt (2013), Lind Palicki (2005), Lorentzon (2002), Milles (2002, 2013), Siivonen (1994), Wojahn (2008).

²⁷ Se Hornscheidt (2006), Lindgren (2007e) och i viss mån även Edlund (2004) och Jobin (2004a) för analyser av språkvårdens re_aktioner på feministiska språkförändringar. Se Himanen (1990) för en enkätstudie om journalisters, lärares, gymnasisters och andras attityder till aktiva språkförändringar.

²⁸ Denna punkt behandlas kortfattat av Edlund (2004), Milles (2013) och i något större utsträckning av Hornscheidt (2006) och Idevall (2014c).

²⁹ För perceptionsstudier se Hornscheidt (2008) och Wojahn (2008, 2013). Vid sidan om aktivt förändrade benämningar analyseras i dessa studier även föreställningarna som väcks av de konventionaliserade benämningspraktikerna.

som ligger bakom förespråkandet av de nya språkformerna. Edlund (2004), Jobin (2004a) och Hornscheidt (2006) berör dock i olika utsträckning intentionerna bakom de aktiva språkförändringarna. Edlunds (2004) artikel, som ingår som bilaga i den statliga, offentliga utredningen *Den könsuppdelade arbetsmarknaden* (SOU 2004:43), ger en överblick över debatten om köns-specificerande yrkestitlar. Jobin (2004a) jämför i sin avhandling kort den tyska feministiska kritiken mot androkönande benämningsspraktiker med den svenska. Hornscheidt (2006) genomför i sin tur en mer omfattande diskursanalys av feministiska språkförändringar i svenskan. I dessa studier används dock enbart i mycket liten utsträckning diskussioner som förs i aktivistiska grupper som underlag för analysen. Fokuset ligger i stället på språkvetares och -vårdares diskussioner. Såväl Edlund (2004) och Jobin (2004a) som Hornscheidt (2006) påpekar att den officiella språkplanering som bedrivs av den institutionaliserade svenska språkvården är inriktad på könsneutraliseringsstrategin. Enligt de befintliga korpusstudierna har denna strategi också fått rätt tydliga resultat i myndigheters och de stora tidningarnas språkbruk (se referenserna i fotnot 26). När det gäller substantiv har den språkliga ”könsneutralisering” åstadkommits genom att tidigare specifikt manligt appellerande former nu också används kvinnligt appellerande:

Sammanfattningsvis kan man konstatera att den svenska vägen mot könsneutrala yrkesbeteckningar har inneburit att kvinnor kommit att tituleras med maskulint bildade beteckningar som tidigare varit reserverade för män. Nu kan även kvinnor vara *lärare*, *direktörer* och *tjänstemän*. Dessa manliga beteckningar tycks ha anammats utan diskussion [...]. (Edlund 2004:268)

Edlund, Jobin och Hornscheidt slår fast att denna benämningsspraktik, som enbart innebär förändringar av hur kvinnor omtalas, har antagits utan någon större offentlig debatt i Sverige. Endast pronominala benämningar har kritiserats i någon större utsträckning för att vara androkönande. Kritiken gällde i detta fall det generiska bruket av *han* (Hornscheidt 2006). De nämnda forskarna är överens om att det inte har funnits några mer omfattande diskussioner kring strategiska språkförändringar i Sverige och att strategiska språkförändringar har spelat en internationellt sett jämförelsevis liten roll för svenska feminister.³⁰ Jobin (2004a:82, 86) menar att det på det hela taget inte har funnits någon feministisk språkkritik i Sverige som vore jämförbar med till exempel den tysk- eller engelskspråkiga. Även Edlund (2004:263) pratar om en ”viskande” svensk debatt:

³⁰ Observera att alla tre studier publicerades innan den omfattande mediala debatten kring *hen* kom igång år 2012.

Medan krigsmetaforer kan användas för att beskriva intensiteten i den engelska debatten om sexistiskt språkbruk, så måste man i karaktäriseringen av den svenska debatten använda sig av en närmast ljudlös metafor – debatten fördes nämligen mycket lågmält, närmast i viskande ton. (Edlund 2004:272)

Den brittiska lingvisten Deborah Cameron sammanfattar däremot de engelskspråkiga, i synnerhet de amerikanska, debatterna med begrepp som ”battle”, ”linguistic guerilla war” eller ”war of words” (Cameron 1995:119, 130). Även i tyskan har feministiska interveneringar i androKönandet fått ett sådant genomslag att lingvister brukar betrakta feministiskt motiverade språkförändringar som de som, vid sidan om datorterminologin och engelska lånord, har förändrat det tyska språket mest under de senaste 40 åren (t.ex. Schoenthal 1998:26, Kusterle 2011:31).

I Hornscheidts (2006) konstruktivistiska och Jobins (2004a) mer strukturalistiskt inriktade analyser presenteras några teorier kring varför det bland svenska språkbrukare inte i samma utsträckning har funnits debatter kring androKönande benämningspraktiker som i andra språkgemenskaper. Jobin (2004a:127–150) nämner som möjlig anledning att svenskans språkliga genusparadigm med indelningen i utrum (”en-ord”) och neutrum (”ett-ord”) skulle kunna vara en bidragande faktor till att manligt appellerande former i stort sett utan kritik används för generiska benämningar. Att både kvinnligt och manligt appellerande substantiv återfinns i kategorin utrum ser hon som en av anledningarna till att de aktiva språkförändringarna i svenskan skiljer sig från dem i exempelvis det tyska språket, där det finns tre substantivklasser. Men Jobin (2004a) menar att denna strukturalistiska förklaring inte kan ses som den centrala anledningen till att androKönande benämningspraktiker inte har debatterats mer i Sverige. Både Jobin (2004a) och Hornscheidt (1998, 2006, 2008) ser sociala, kulturella och politiska skillnader som de mest avgörande faktorerna. Att det inte har förts en mer omfattande svensk debatt om sexistiskt, androcentristiskt språkbruk kan enligt Hornscheidt (2003:362) bero på att det ofta underförstått utgås ifrån att det svenska språkbruket redan är ”gender-fair” och därmed inte behöver kritiseras och förändras. Både Hornscheidt (2006) och Jobin (1998) antar att detta kan ha sin förklaring i en nationell svensk självbild av en så gott som uppnådd of-fentlig jämställdhet. Båda menar dessutom att det svenska jämställdhetsidealet generellt bygger på en normering av det manliga som det omarkerade, något som underlättat att till exempel tidigare specifikt manligt appellerande yrkestitlar började att användas som icke-könande former när kvinnor tillkämpade sig anställningar inom mansdominerade yrken (Hornscheidt 2006:359, Jobin 2004a:114). Edlund (2004:274) antyder dessutom att det i Sverige även kan finnas en annan syn på språkets roll i samhället, jämfört med i länder där en mer omfattande debatt kring diskriminerade benämningspraktiker har ägt rum. Enligt Edlund uppfattar svenskar möjligen i större utsträckning språk som ett objektiva och neutralt medium än exempel-

vis engelsk- och tyskspråkiga personer. Denna punkt har mig veterligen hittills inte analyserats empiriskt.

När det gäller analyser av re_aktionerna som feministiska språkförändringar framkallat i offentligheten eller hos språkvårdande institutioner föreligger knappt några systematiska analyser. Den svenska språkvårdens ståndpunkter har dock berörts i en del tidigare undersökningar (bl.a. Edlund 2004, Jobin 2004a, Milles 2011 och särskilt Hornscheidt 2006 och Lindgren 2007e). Birgitta Lindgren, som mellan 1974 och 2012 själv arbetade som språkvårdare på Språkrådet, konstaterar att de svenska språkvårdsorganisationerna länge har undvikit att diskutera frågan om sexistiskt språk. I Lindgren (2007e) skildrar hon diskussionerna som fördes år 2005 i dåvarande språknämndens styrelse om en planerad handbok om ”jämställt” språkbruk. Styrelsen ansåg sig inte kunna fatta ett beslut om att publicera en sådan handbok och distanserade sig från projektet. Som anledning angavs att Svenska språknämnden inte bör befatta sig med denna typ av språkvård:

De som var emot ansåg att skriften gällde en typ av språkvård med ”påtagliga moraliserande och ideologiska inslag som nämnden inte bör befatta sig med” (protokoll från sammanträde i Svenska språknämndens styrelse den 7 november 2005, §41). Exakt vilka inslag som kunde karaktäriseras så var det då och även vid diskussioner senare svårt att få exempel på. (Lindgren 2007e:237)

Att publicera en handbok om icke-sexistiskt språkbruk betraktades alltså så sent som 2005 som en åtgärd med alltför ”moraliserande” och ”ideologiska” dimensioner.³¹ Efter omstruktureringen av Svenska språknämnden i Språkrådet beslutades att arbetet på denna bok skulle återupptas. Boken publicerades år 2008 med titeln *Jämställt språk*.

Olika språkvetare som har forskat om könsrelaterade benämningspraktiker har påpekat att det är märkligt att det inte finns fler utförligare svenska rekommendationer för ett icke-sexistiskt språkbruk. År 2004 skriver exempelvis Edlund:

[Det] finns inga handböcker eller riktlinjer för icke-sexistiskt språkbruk i Sverige, medan det finns en uppsjö av böcker på tysk- och engelskspråkigt område. (Edlund 2004:273)

³¹ Intressant är att övrig språkvård och språkpolitik som nämnden ägnar sig åt således indirekt framställs som fri från ideologiska ställningstaganden. I enlighet med min i kapitel 2 utvecklade språksyn anser jag att det är omöjligt att kunna bedriva någon form av neutral och objektiv språkvård, helt fri från ideologiska inslag. Dessutom kan även ett medvetet uteslutande av ett visst område ses som ett ideologiskt ställningstagande och inte som en neutral positionering. Se även Mats Thelander (2007:84), som vid tiden för debatten var ordförande i styrelsen. Han vittnar om ”heta” diskussioner varje gång icke-sexistiskt språkbruk kom på tal i Svenska språknämndens styrelse.

Jobin (2004a:84) beskriver 2004 bristen på utförliga rekommendationer som extra förvånande eftersom det i Sverige annars finns en mängd utförliga språkrekommendationer som exempelvis rör klarspråk och annat. Även Hornscheidt (2006) påpekar frånvaron av omfattande reflektioner och rekommendationer angående ett icke-diskriminerande språkbruk. Inom den tidigare språkvetenskapliga forskningen finns dock också motsatta röster som beskriver den svenska språkvården som en drivande aktör i frågor som rör icke-sexistiskt språkbruk. Karin Milles, som författade den nämnda handboken som Språkrådet publicerade 2008, konstaterar till exempel:

The official organs for language planning in Sweden, especially the Language Council, have not just been supportive of most of these suggestions but have also, along with their long supportive stance on gender-neutral strategies, shown increasingly active commitment in the last few years to address some of the problems of sexist language. [...] Sweden may be an example where feminist language planning is relatively successful, at least for now. (Milles 2011:30)

Förutom dessa studier som publicerades i form av forskningsartiklar har även en del språkaktivister analyserat de svenska personbenämningspraktikerna samt re_aktionerna som förändringar av dessa praktiker framkallat. Dessa analyser har till exempel publicerats på bloggar, i feministiska tidskrifter eller internetbaserade trans*- och queerfeministiska diskussionsforum. I motsats till de flesta akademiker, intresserar sig aktivisterna också för analyser av språkförändringar som utmanar tvåkönssystemet och de offentliga re_aktionerna på dessa förändringar. Den här typen av analyser har säkerligen funnits lika länge som det har funnits aktivistiska språkförändringar. Analyserna rör två centrala punkter för språkaktivismen: granskningar av diskriminerande språkmönster, samt utvärderingar av re_aktioner på förändringsåtgärder. Några bloggare har kunnat urskilja mönster i de negativa re_aktionerna i den svenska offentligheten som i stort sett stämmer överens med Blauberger (1980), Hellingers (1990) och Pauwels (1998) resultat.³²

³² Jfr t.ex. Strandlunds (2013) artikel i tidskriften *Bang* eller diverse blogginlägg på <<http://henom.wordpress.com/>>, <<http://trollhare.com/>> samt <<http://forskarfeministen.wordpress.com/2012/02/18/nu-bli-det-prat-om-svenskans-nya-pronomen-hen/>>, hämtat 14 april 2015.

3.5 Slutsatser och utgångspunkter för avhandlingen

Forskningsöversikten i det här kapitlet har åskådliggjort följande centrala aspekter:

- Så gott som alla befintliga studier har uppmärksammat inflytelserika aktörer såsom statliga institutioner och liknande.
- Såväl den svenska som den internationella forskningen koncentrerar sig nästan enbart på en analys av interveneringar i androKönande normer.
- Den svenska forskningen bygger huvudsakligen på korpusanalyser av majoritetssamhällets skriftspråkliga benämningspraktiker.
- Den feministiska språkkritikens omfattning och diskussionernas intensitet anses vara låg i Sverige, jämfört med den i andra språkområden.

De nämnda punkterna hänger troligtvis ihop. Att såväl forskningen om svenskan som den om andra språk hittills huvudsakligen har koncentrerat sig på en analys av språkförändringar som bedrivs av framför allt statliga språkvårdsorganisationer och enstaka feministiska lingvister, kan ha lett till att interveneringar i andra genderistiska strukturer än androKönandet inte har analyserats lika djupgående. När diskussioner om diskriminerande benämningspraktiker som förs i till exempel trans*communityer eller av homo- och bisexuella aktivister inte blir föremål för analys, exkluderas därmed också språkförändringar som riktar sig mot andra diskrimineringsstrukturer än androKönandet. De få analyser som jag hittat om språkförändringar som gäller annat än ett ifrågasättande av patriarkala strukturer pekar dock på att dessa har bedrivits sedan länge utan att ha uppmärksamats i större utsträckning av forskningen (t.ex. Bershtling 2014, Blackwood 2014, Idevall 2014c, Kersten-Pejanić 2015, Kleinfeld & Warner 1997, Valentine 1997). Det blir således tydligt att forskarens ansats och val av material har avgörande betydelse för vilka aktiva språkförändringar som fångas i en analys och inte. Forskningen kring feministiskt motiverade språkförändringar har hittills tydligt fokuserat på språkplanering och språkplaneringsprocesser. Språkförändringar som genomförs och diskuteras i aktivistiska rörelser, det vill säga sådana som bedrivs på ”gräsrotsnivån”, för att använda Pauwels (1998:11) term, har hittills till stor del förbigåtts. Dessutom är merpaten av den tidigare forskningen inriktad på analys av det faktiska bruket av enstaka, reformerade former, snarare än på analys av diskussioner om intentionerna som ligger bakom sådana aktiva förändringar av benämningspraktikerna. Tydligt är också att korpusstudierna av det svenska språket i första hand är inriktade på myndigheternas och de stora svenska dagstidningarnas språkbruk. Muntligt språkbruk och språkbruk i vardagsmiljö har inte undersökts i någon nämnvärd omfattning i svensk forskning. För övrigt har det publicerats påfallande få monografier om svenska personbenämningspraktiker och aktiva språkförändringar. Intressant nog är alla dessa skrivna av finska och

tyska forskare (Himanen 1990, Siivonen 1994 resp. Jobin 2004a, Hornscheidt 2006, 2008).

Som tidigare nämnts (se kapitel 1 och 2) är mina analyser inriktade på språkaktivism, inte på språkplanering. Därmed vill jag bidra till att fylla luckan i tidigare svensk forskning om språkliga interveneringar i könsrelaterade samhällsstrukturer, så som de bedrivs av communityer som är utsatta för diskriminerande benämningspraktiker. Min analys avser dessutom meta-språkliga diskussioner om aktiva språkförändringar inom olika aktivistiska rörelser, i syfte att undersöka med vilka intentioner dessa företas. I och med att jag inkluderar diskussioner bland aktivister i analysen, är de interveneringsintentioner som fångas också bredare och mer varierande än de i den tidigare forskningen. Dessa avsåg huvudsakligen ett ifrågasättande av andro-Könandet.

Det är framför allt två resultat från tidigare forskning som jag kommer att använda mig av i mina egna analyser: dels den indelning i feminiserande och könsneutraliserande språkförändringsstrategier som gjorts, dels de analysresultat som rör re_aktionerna på feministiskt motiverade språkförändringar. Indelningen i feminiserande och könsneutraliserande strategier kommer jag att dra nytta av i min analys av de språkaktivistiska interveneringar i andro-Könande benämningspraktiker som presenteras i avsnitt 5.1. Kategoriseringen av de olika sätten att re_agera på aktivistiska interveneringar som Blaubergs (1980), Hellinger (1985b, 1990) och Pauwels (1998) har kommit fram till i sina studier använder jag som analytiska redskap i min undersökning av de negativa re_aktioner på feministiska interveneringar som publiceras i offentliga kommentarsfält på nätet (kapitel 6). Mina egna analyser blir således också ett sätt att utpröva och utveckla dessa indelningar med hjälp av ett omfattande svenskt material.

4 Material och kontexter

Som föremål för mina analyser har jag valt tre kontexter i vilka det har förts omfattande metaspråkliga resonemang kring feministiskt motiverade språkförändringar: aktivistiska communityer, offentliga kommentarsfält på internet och den institutionaliserade språkvården. Dessa kontexter skiljer sig betydligt ifrån varandra, bland annat med tanke på anledningen till och syftet med att ämnet tas upp, beträffande den sociala positioneringen utifrån vilken ämnet diskuteras samt med avseende på inställningen till språkförändringarna. I analogi med den diskurshistoriska ansatsen inom kritisk diskursanalys har jag valt att triangulera olika typer av källor (Reisigl & Wodak 2009:89, Wodak & Meyer 2009b:31). Triangulering innebär därmed i min analys inte bara en interdisciplinär teoretisk och metodologisk pluralism utan även en mångfald vad gäller de analyserade kontexterna och det valda materialet.³³

I det följande avgränsar jag inledningsvis de i den här avhandlingen analyserade motståndspraktikerna noggrannare. Sedan redogör jag för de tre analyskontexterna och sätter dem i relation till några av de centrala teoretiska begrepp som jag introducerar i kapitel 2, bland annat *diskriminering*, *social positionering*, *aktivism*, *motståndspraktik* och *governmentalitet*. Där efter beskriver jag materialet som ligger till grund för analyserna.

4.1 Avgränsning av de analyserade språkliga motståndspraktikerna

I min definition av *språkaktivism* i avsnitt 2.3 påpekade jag att begreppet rymmer flera olika typer av språkbaserade motståndspraktiker. Gemensamt för alla dessa praktiker är en språkligt realiserad intervenering i hegemoniska diskurser och sociala normer som uppfattas som diskriminerande. Dessa språkaktivistiska interveneringar kan ligga på olika nivåer. Jag har valt att koncentrera mig på en analys av interveneringar som företas på ord- och i viss utsträckning frasnivå.

Den feministiska diskursforskaren Jane Sunderland (2004:203–206) delar upp interveneringar i diskriminerande diskurser i sådana som producerar

³³ För diskursanalytiska studier som explicit använder trianguleringsprincipen i urvalet av analyskontexter och analysmaterial se t.ex. Wodak, de Cillia, Reisigl, Liebhart, Hofstätter & Kargl (1998) och Heer, Manoschek, Pollak & Wodak (2008).

motdiskurser och sådana som utmanar etablerade diskurser med hjälp av direkt konfrontation. Den typen av språkaktivism som jag analyserar används i båda dessa motståndspraktiker.

Interveneringar i genderistiska diskurser, som företas genom att feministiska motdiskurser etableras, realiseras i hög grad genom att aktivisterna skapar egna språkburna konstnärliga uttrycksformer. Aktivisterna använder dessa konstformer för att kunna dela med sig av erfarenheter som inte motsvarar en manlig, heterosexuell eller cisKönad norm. Som uttrycksmedel används exempelvis litteratur, poesi, spoken word, teater, film, serier, sånger, *dragshower* med mera. Dessa konstformer används bland annat för att synliggöra och kommunicera de egna upplevelserna av världen och för att visa att dessa inte är individuella erfarenheter utan resultat av samhälleliga maktordningar och strukturella diskrimineringar. Dessutom poängteras av aktivisterna själva ofta att det kreativa skapandet av motdiskurser stärker den egna gruppen.³⁴ En etablering av feministiska motdiskurser har därutöver i stor utsträckning realiserats i samband med upplysningen och mobiliseringen av den egna rörelsen. Förutom med hjälp av de nämnda konstformerna gjordes detta även genom tal, tidningar, bloggar, seminarier, serier, flygblad, affischer och annat (se t.ex. Gunnarson Payne 2006, Hallgren 2008, 2013, Nordenstam 2014, Schmitz 2007, Waldén 2002). I mina analyser kommer jag inte att koncentrera mig på hur exempelvis språkburna konstnärliga uttrycksformer har används som redskap för motståndspraktiker, men de språkliga interveneringar på ord- och frasnivå som jag är intresserad av utgör ofta en del av de just nämnda motståndspraktikerna. Det betyder att nyskapade personbenämningspraktiker inte sällan används i exempelvis lesbiskfeministisk poesi, på trans*aktivistiska bloggar och annat.

Exempel på interveneringar i genderistiska diskurser som Sunderland (2004) kallar för ”interveneringar genom konfrontation” är språkaktivistiska motståndspraktiker som skapandet av slogans, slagord och paroller, skrivandet av kritiska insändare samt interveneringar i diskriminerande diskurser som re_produceras i det offentliga rummet, till exempel på reklamaffischer (se t.ex. Schmitz 2007, Sundberg 2002, Wasshede 2013). De språkliga interveneringar på ord- och frasnivå som jag är intresserad av kan även vara del av denna typ av språkaktivism som är inriktad på direkt konfrontation.

Detta innebär att den typen av språkaktivistiska interveneringar som jag intresserar mig för inte nödvändigtvis behöver vara en fristående språklig motståndspraktik utan mycket väl kan vara del av de nämnda språkbaserade interveneringssätten, vare sig det handlar om dikter, aktivistiska manifest eller paroller som skanderas på demonstrationer. Interveneringar som sker på ord- och frasnivå är inte möjliga att skilja ifrån de presenterade motstånds-

³⁴ Det finns en hel del forskning om vad olika språkbaserade interveneringar har för betydelse inom svenska, feministiska rörelser. Se t.ex. Hallgren (2008, 2013), Johansson (2006), Lööf (2014), Schmitz (2007), Wasshede (2010, 2013).

praktikerna utan kan snarare betraktas som en del av dem. När jag gjort mitt materialurval har jag inte sett det som ett nödvändigt villkor att diskussionerna explicit kretsar kring specifika nyskapade ord. Även kritik mot etablerade benämningspraktiker som inte innehåller konkreta motförslag betraktar jag som intervenjistisk och jag inkluderar därför även denna i materialet. Jag ser alltså redan initierandet av diskussioner kring diskriminerande språkhandlingar som en form av språkaktivism. Detsamma gäller för re_aktionerna; inte heller dessa behöver handla om det faktiska bruket av specifika intervenjistiska språkformer för att inkluderas i mitt analysmaterial.

4.2 Aktivistiska communityer

Utgångspunkten för min analys är aktivistiska communityer, vilket gör en närmare definition av både *aktivism* och *community* nödvändig. Ett första steg i dessa begreppsbestämningar har redan tagits i teorikapitlet i samband med definitionen av *språkaktivism* (avsnitt 2.3). Där klargjorde jag att huvudfokus i mina analyser ligger på medvetna språkförändringar som företas med syftet att intervensera i hegemoniska diskurser som upprätthåller genderistiska normer. Den typen av språkligt motstånd som jag fokuserar på bedrivs av personer som har det gemensamt att de är utsatta för samhällsstrukturer som de upplever som diskriminerande och genderistiska. I och med att språkförändringarna bedrivs utifrån strukturellt diskriminerade, sociala positioneringar, alltså utifrån ett motståndsperspektiv i relation till majoritetssamhällets normföreställningar, använder jag begreppet *aktivism* för att beskriva dessa handlingar.³⁵

De grupper som initierar, utvecklar, diskuterar, praktiserar och därmed driver denna typ av aktivism kan i anslutning till Wenger (1998) och Eckert och McConnell-Ginet (1992) kallas för *communities of practice*, på svenska *praktikgemenskaper*. Praktikgemenskaper brukar definieras som grupper personer som samlas runt en gemensam verksamhet och som i regel arbetar tillsammans mot ett specifikt mål (Lave & Wenger 1991). Genom att dela kunskaper och erfarenheter med varandra kan gemenskapens medlemmar lära av varandra och på så sätt utveckla inte bara sig själva som individer utan även gruppen (Wenger 1998). I samband med detta skapar gruppen inte sällan även en gemensam repertoar av lingvistiska resurser (t.ex. Eckert & McConnell-Ginet 1992, Barton & Tusting 2005). Det gemensamma målet för de aktivistiska grupperna vars diskussioner jag analyserar är, vid sidan om att dela erfarenheter av och kunskap om att vara utsatt för diskriminerande samhällsstrukturer, även att organisera motstånd mot dessa strukturer. De språkaktivistiska aktiviteter som jag fokuserar på i min analys går huvudsakligen ut på att diskutera diskriminerande språkhandlingar (oftast person-

³⁵ Se Lilja & Vinthagen (2009b, d) om sambandet mellan motståndspraktiker och aktivism.

benämningar), resonera kring olika potentiella intervenseringsstrategier, föreslå nya icke-diskriminerande benämningar, avväga för- och nackdelarna med de olika språkaktivistiska intervenseringarna, tillsammans skapa ordlistor med icke-diskriminerande benämningar och dylikt. Utbytet kring språkbase-
rade intervenseringar sker i dag i stor utsträckning även i virtuella rum på internet, exempelvis inom ramen för trans*aktivistiska bloggar samt tillhörande kommentarsfält, i feministiska diskussionsforum och annat. Även utbytet som sker på dessa internetbaserade plattformar betraktar jag som communityskapande; det förutsätts i denna avhandling således ingen kommunikation ansikte mot ansikte.³⁶

Community är även ett gängse begrepp i de grupper vars intervenseringar här analyseras. Begreppet används frekvent för att benämna den egna gruppen. Begreppet är dock inte helt oproblematiskt när det används i sammansättningar som *trans*community* eller *queercommunity* då det kan skapa bilden av homogena rörelser och föreställningen om att det skulle finnas enbart ett sätt att vara trans* eller queer på (t.ex. Jones 2014). När jag i mina analyser pratar om communityer så innebär detta att personerna i dessa grupper är utsatta för samma form av strukturellt, genderistiskt förtryck och utifrån denna delade erfarenhet utövar motstånd mot dessa strukturer; i mitt fall med hjälp av språkliga motståndspraktiker. En benämning som *trans*community* rymmer således många olika praktikgemenskaper som kan bestå av personer med olika former av trans*positioneringar, som i sin tur arbetar mot olika konkreta mål och som inte alla behöver ha haft personlig kontakt med varandra. Det de har gemensamt är dock erfarenheten av att vara utsatt för samma former av strukturell diskriminering (framför allt två-, cis- och kategorialKönandet). Vissa personer, vars resonemang kring diskriminerande benämningsspraktiker jag analyserar, är inte del av en kollektiv rörelse. Detta gäller framför allt några personer i mitt material som diskrimineras av tvåkönssystemets normer och som primärt vill språkliggöra sig själva. Avsikten behöver alltså inte alltid vara att göra en kollektivistisk, aktivistisk intervensering i sociala normer. Då dessa personer dock likafullt gör motstånd mot konventionaliserade, genderistiska benämningsspraktiker inkluderar jag även deras resonemang i mina analyser.

Den typ av aktivism som bedrivs av de communityer som jag analyserar kallar jag i den här texten övergripande för *feministisk*. Denna benämning används inte nödvändigtvis av aktivisterna själva för att benämna den egna aktivismen. *Feminism* använder jag i relation till genderismmodellen som presenteras i avsnitt 2.4. Detta innebär att jag betraktar varje aktivistisk motståndspraktik som riktar sig mot en eller flera av de genderistiska strukturerna två-, andro-, hetero-, repro-, cis- och kategorialKönandet som feministisk. Såsom jag använder ordet *feministisk* motsvarar det således *anti-*

³⁶ Se t.ex. Murillo (2008), som diskuterar hur virtuella praktikgemenskaper förhåller sig i relation till Wengers (1998) definition av *communities of practice*.

genderistisk. Eftersom *feminism* vanligtvis är förknippat med interveneringar i patriarkala strukturer och med de communityer som drev och driver denna typ av feministisk aktivism, benämner jag i analyserna explicit vems motstånd som jag behandlar vid respektive tillfälle. Detta för att inte osynliggöra homo-, bi- och särskilt trans*aktivistiska aktörer.

4.3 Offentlighet på internet

Den andra kontexten som ingår i min analys utgörs av kommentarsfält på internet där inläggsskribenter re_agerar på aktivistiska språkförändringar. De flesta av kommentarsfälten som jag analyserar återfinns i anslutning till artiklar på nyhetsmediernas webbplatser (se 4.6). Kommentarsfält är precis som andra digitala arenor, såsom bloggar eller Twitter, platser där det förs samhällspolitiska debatter (Freiermuth 2011, Idevall 2014a, Landert & Jucker 2011). De kommentarsfält som ingår i min analys är offentligt tillgängliga och öppna för alla som har tillgång till internet; det enda som krävs är att en loggar in. Därmed utgör dessa kommentarsfält en potentiell inkluderande och demokratisk arena (se även Dean 2001). Tidigare forskning har dock kommit fram till att de polariserande åsikter som yttras i svenska kommentarsfält kan leda till att enbart vissa personer väljer att delta i diskussionen (Idevall 2014a, b). Både Dean (2001) och Idevall (2014a) visar att det ofta skapas konsensus i politiska frågor, något som kan leda till att oliktankande personer utestängs.

Kommentarsfälten är den kontext där jag vet minst om aktörerna. Personerna som skriver inläggen i de kommentarsfält som jag analyserar utgör inte på samma sätt som aktivisterna och språkvårdarna en grupp med explicit uttalade, gemensamma mål. Det förblir också oklart om aktörerna i denna kontext är vana inläggsskribenter, det vill säga om de regelbundet kommenterar artiklar på internet, eller om det är själva ämnet som har föranlett att de har blivit aktörer på denna arena. Av kommentarerna framgår att skribenterna huvudsakligen agerar utifrån privilegierade sociala positioneringar beträffande de former av genderism som de kommenterar (se kapitel 6). Därmed är kommentatorerna annorlunda positionerade till de diskriminerande strukturerna än aktivisterna.

4.4 Institutionaliserad språkvård

I det här avsnittet ger jag en relativt utförlig överblick över språkvårdens roll i Sverige, dess centrala aktörer och de principer som svensk språkvård arbetar efter. Syftet med detta är att möjliggöra en bättre förståelse för språkvårdarnas re_aktioner på aktivistiska språkförändringar, för utformningen av deras rekommendationer samt för rekommendationernas räckvidd och bety-

delse för utvecklingen av det svenska språket. Institutionaliserad språkvård bedrivs i Sverige av inflytelserika samhällseliga instanser; den utövas så att säga ”uppifrån”.

Språkvårdaren Margareta Westman definierar begreppet *språkvård* i *Nationalencyklopedin* som en benämning för handlingar ”som medvetet syftar till att förbättra språket eller hindra det från att försämrats”.³⁷ Westman beskriver vidare språkvård som en värderande verksamhet vars uppgift det är att ”bestämma och beskriva standardnormen”. Enligt henne fokuserar språkvården primärt på ord- och syntaxnivån. Hon nämner bland annat kodifieringen av standardnormer genom författandet av ordböcker, grammatikor och handböcker samt ställningstaganden till ”nyheter i språket” som centrala uppgifter för den institutionaliserade språkvården. Ytterligare ett viktigt uppdrag för den svenska språkvården är enligt henne att minska ”det starka inflytandet från engelskan”, bland annat genom att ”höja den allmänna medvetenheten om svenska språket som en gemensam nationell tillgång”. Westmans syn på språkvård överensstämmer till stor del med Ulf Telemans (2003), vars syn dock är något bredare. Teleman var själv mellan 1983 och 2001 medlem i styrelsen för Svenska språknämnden, varav 11 år som dess ordförande. Han företräder i sina publikationer en språkvårdssyn som motsvarar den som Sveriges språkvårdsinstitutioner för närvarande arbetar efter. I denna förståelse av språkvård ses *språkvård* och *språkplanering* som närmast synonyma termer där förutom de av Westman nämnda aspekterna en tydligare statusplanering ingår.³⁸ Detta innebär att språkvården, enligt Teleman (2003:224), inte enbart bör syssla med språklig standardisering på ord- och syntaxnivå utan även med att planera svenskans ”status och användbarhet i förhållande till andra språk”. Med dessa ”andra språk” menas inom den nutida språkvården vid sidan om engelskan även de inhemska minoritetsspråken.

En grundläggande språkvårdande verksamhet är publicerandet av olika typer av språkrekommendationer, handböcker, ordböcker och grammatikor. De två mest centrala språkvårdsinstanserna som producerar dessa typer av böcker är Språkrådet och Svenska Akademien (se t.ex. Olsson 1995:49, Teleman 2003). Språkrådet bildades den 1 juli 2006 genom en sammanslagning av de fram till dess självständiga organisationer Svenska språknämnden, Sverigefinska språknämnden och Klarspråksgruppen i Regeringskansliet. Språkrådet är del av den statliga myndigheten Institutet för språk och folkminnen och har den svenska regeringens uppdrag ”att bedriva språkvård och på vetenskaplig grund öka, levandegöra och sprida kunskaper om språk”

³⁷ Se <<http://www.ne.se/lang/språkvård/313383>>, hämtat 14 april 2015. Margareta Westman verkade mellan 1966 och 2000 själv som språkvårdare på Svenska språknämnden, varav de sista 15 åren som föreståndare. Hon hade således själv under en lång tid stort inflytande på utvecklingen av den svenska språkvården.

³⁸ Jfr exempelvis Språkrådets definition av *språkvård* under <<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/vad-ar-sprakvard.html>>, hämtat 18 juni 2014.

(Svensk författningssamling 2007:1181). Språkrådets föregångarorganisationer var Nämnden för svensk språkvård (1944–1974) och Svenska språknämnden (1974–2007).³⁹ Enligt författningen ska Språkrådet bland annat ”ge råd och upplysningar i språkfrågor”, ”yttra sig i ärenden av språkpolitisk betydelse” och ”verka för att den offentliga förvaltningen använder ett vardat, enkelt och begripligt språk, bland annat genom att ge ut skrivregler för den offentliga förvaltningen”.

Allt som allt är Språkrådet det ”officiella språkvårdsorganet i Sverige”, som rådet själv beskriver sig på sin webbsida.⁴⁰ Före 2006 var verksamheten inte helstatlig utan halvstatlig, vilket innebar att enbart en del av medarbetarna var statligt anställda. Regeringen hade dock redan på 1970-talet rätt att utse nämndens ordförande och tillsätta sekretariatets föreståndare (Lindgren 2007b:21–22). Sedan 1970-talet innehar Språkrådet statens officiella uppdrag att bedriva språkvård. Även innan dess utövades språkvården delvis med hjälp av statliga medel. Teleman (1969:194) beskriver den svenska språkvården före 1970-talet som en ”halvofficiell angelägenhet”.

Språkrådets utåt mest synliga arbete är språkrådsgivningen, vilken dels utförs genom ord- och handböcker, dels genom rådgivning via telefon, e-post, i form av föreläsningar och annat. Språkrådets rådgivningsverksamhet riktar sig dels till myndigheterna och deras officiella skriftspråksbruk, dels till offentligheten. Språkrådet sammanfattar denna verksamhet på följande sätt: ”En av våra uppgifter är att vara ett stöd för alla som ska använda språket eller har frågor om språk.”⁴¹ Det är denna rådgivningsverksamhet som kommer att vara föremål för mina analyser av språkvårdens re_aktioner på aktivistiska språkförändringar.

Det språkvårdsorgan som tillsammans med Språkrådet dominerar svensk språkvård är Svenska Akademien, som genom sin ordlista (*SAOL*) och grammatik (*SAG*) inte bara utövar ett deskriptivt utan även ett normativt inflytande på svenskan. Akademien instiftades 1786 av kung Gustaf III, men är i motsats till Språkrådet ingen statlig organisation utan fristående från regering och riksdag. Enligt stadgarna är Akademiens främsta uppdrag att ”arbeta uppå Svenska Språkets renhet, styrka och höghet”, vilket Akademien i dag tolkar som att verka för det svenska språkets ”klarhet, uttrycksfullhet och anseende”.⁴² Svenska Akademien är genom sin historia och sammansättning inte någon folklig institution utan en (inter-)nationell aktör som kan

³⁹ I det följande använder jag det namn som organisationen hade vid den tidpunkt som jag avser i texten. När jag hänvisar tidsövergripande till organisationen använder jag det aktuella namnet Språkrådet.

⁴⁰ <<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/vad-ar-sprakvard/sprakvard-i-sverige.html>>, hämtat 18 juni 2014.

⁴¹ <<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprakradgivning.html>>, hämtat 14 april 2015.

⁴² <http://www.svenskaakademien.se/akademien/historia/mer_om_akademiens_historia>, hämtat 14 april 2015.

sågas inneha en central samhällelig maktposition när det gäller områdena språk och litteratur.

Språkvård har i Sverige under de senaste tre århundradena alltid bedrivits ovanifrån, det vill säga av institutionaliserade, oftast statliga eller halvstatliga organ (se t.ex. Brunstad 2001, Olsson 1995, Teleman 2002, 2003). Även fristående språkvätare som har författat språkvårdande handböcker har i regel gjort det på uppdrag av de institutionaliserade språkvårdsorganen. Utgångspunkten för svensk språkvård har alltid varit en strävan efter språklig enhetlighet, funktionalitet och rationalitet (Brunstad 2001, Teleman 2002, 2003). I ett internationellt perspektiv har den institutionaliserade språkvården en stark ställning i Sverige, något som inte minst visar sig genom att språkvård här bedrivs i statens regi. Språkvård förstås således som något som bör vara en statlig angelägenhet och utövas av en myndighet, något som saknar motsvarighet i många andra västeuropeiska stater.

Den svenska språkvårdens historia är rätt utförligt beskriven, framför allt genom Ulf Telemans (2002, 2003) två omfattande översiktsverk, men även genom bland annat Hänninger (1969) och artiklarna i Svenska språknämndens publikation *Nämnd, inte glömd* (Lindgren 2007a). Den största delen av forskningen om svensk språkvård har utförts av språkvårdarna själva, som så att säga har beforskat sin egen praxis. Detta gäller även till stor del för den för min analys viktiga forskningen om vilka principer som styr språkvårdens rådgivning. Sett i förhållande till mängden av handböcker med rekommendationer som språkvården har publicerat under de senaste 50 åren är antalet artiklar med resonemang om grunderna för denna praxis försvinnande litet. Längre verkar det knappt har funnits kritiska metaperspektiv på den språkrekommenderande verksamheten; i alla fall har dessa sällan förhandlats offentligt. När det gäller ordböcker och grammatikor anges ofta deskriptiva syften med språkvårdsarbetet. I aktuell språkvårdslitteratur lyfts dock också språknormerandet explicit fram som en central uppgift för den svenska språkvården. Svenska språknämnden, sedermera Språkrådet, skriver till exempel i sin handbok *Språkriktighetsboken* från 2005:

[V]i beskriver inte bara ett rådande normläge bland språkbrukare eller språkexperter; vi anger vilka normer vi tycker är dels rimliga, dels realistiska. Vi försöker därmed påverka det allmänna normläget i framtiden. (*Språkriktighetsboken* 2005:36)

Språknämnden antyder i citatet ovan att det finns vissa språkliga normer som är att föredra framför andra. Den normerande avsikten med språkvårdandet har också fått genomslag i många boktitlar, till exempel *Riktig svenska* (Wellander 1960, 1973), *Rätt och fel i språket* (Bergman 1962) eller Språkrådets publikationer *Språkriktighetsboken* (2005) och *Svenska skrivregler* (2008). Redan i titlarna beskrivs språk som något som bör vara korrekt och som något som behöver regleras av experter för att vara det. För att kunna hävda

att vissa formuleringar bör föredras framför andra – som även de används av språkbrukare – krävs det fasta principer. Bertil Molde, som på 1970-talet var föreståndare för Svenska språknämnden, var en av de första som formulerade explicita principer. I en programförklaring med titeln *Principer för Svenska språknämndens rådgivningsarbete* slår han fast att följande princip borde ligga till grund för all rådgivningsverksamhet:

En grundläggande princip för allt språkvårdsarbete är att det bygger på en stabil språkvetenskaplig grund, inte på allmänt tyckande eller tillfälliga och godtyckliga åsikter. (Molde 1979:17)

Vikten av vetenskaplig förankring upprepas i flera språkvårdstexter och poängteras också i den förordning som reglerar Språkrådets verksamhet (*Svensk författningssamling* 2007:1181). Westman menar i sin begreppsdefinition i *Nationalencyklopedin* att språkliga nyheter enligt språkvårdens egen åsikt alltid bör värderas funktionellt, ”dvs. efter i vilken mån de tillför språket nya uttrycksmöjligheter utan att försämra de gamla”. Värderande termer som *försämra* i Westmans citat är dock alltid relativa och kräver en precisering. Molde (1979) definierar därför sju principer utifrån vilka språkvårdare bör följa sina rekommendationer: maximal förståelighet, störningsfrihet, hänsyn till språkssystemet, hänsyn till bruket, tolerans, rationalitets- eller effektivitetsprincipen samt ekonomiprincipen. Liknande principer formuleras även i *Språkriktighetsboken* (2005), Språkrådets mest aktuella omfattande handbok. I bokens inledning listas följande sex faktorer som enligt Språkrådet alltid bör ligga till grund för en språkriktighetsbedömning:

1. Hur etablerat uttryckssättet är i bruket.
 2. Hur accepterat uttryckssättet är bland språkbrukarna.
 3. Hur accepterat uttryckssättet är bland normauktoriteter, till exempel språkvårdare och lärare.
 4. Hur väl uttryckssättet stämmer med språkssystemet i övrigt.
 5. Hur väl uttrycket stämmer med den skriftspråkliga traditionen.
 6. Hur väl uttryckssättet fungerar i olika kommunikativa sammanhang.
- (*Språkriktighetsboken* 2005:23)

Där nämns också att den sjätte punkten ”många gånger [är] mer utslagsgivande än de övriga”. Som ytterligare en viktig aspekt anges därutöver ”störningsfrihet”, en aspekt som även togs upp av Molde (1979). Med störningsfrihet menas ”att man bör formulera sig så att formen inte i onödan stör förmedlingen av innehållet” (*Språkriktighetsboken* 2005:32). I analysen av språkvårdens re_aktioner på feministiska språkförändringar återkommer jag till vilken vikt som tillmätts de olika principerna när språkvårdarna bedömer förändrade benämningspraktiker; se särskilt 7.5.

4.5 Material för analysen av aktivisternas diskussioner

Språkaktivistiska resonemang förekommer sällan samlade i ett avgränsbart material. Dessutom använder de som diskuterar feministiska språkförändringar utifrån en aktivistisk ansats sällan specifika begrepp som *språkaktivism*, *feministisk språkförändring* eller liknande, vilket har gjort det än svårare att hitta arenorna där dessa diskussioner förs. För att kunna besvara mina forskningsfrågor har jag därför arbetat explorativt i samband med materialinsamlingen. Datainsamling och -analys var tätt sammankopplade i mitt arbete, vilket resulterade i en långvarig materialinsamlingsprocess som pågick under hela avhandlingsarbetet. Metoden för insamlingen och utvärderingen av det språkaktivistiska materialet är inspirerad av tillvägagångssättet som används inom *Grounded Theory* (t.ex. Glaser & Strauss 1967, Mey & Mruck 2011, Oktay 2012). Analysen av det insamlade materialet genererade i mitt fall ofta nya kunskapsintressen, öppnade tillgång till nya arenor och gjorde det möjligt och nödvändigt att samla in ytterligare material. Min intention har varit att sammanställa ett så brett och mångfacetterat material som möjligt, vilket innebar att insamlingen av material fortsatte tills jag inte längre hittade diskussioner kring nya centrala språkaktivistiska intentioner och strategier.⁴³ Det språkaktivistiska analysunderlaget består av två olika typer av material, skriftligt material och ljudinspelningar från två fokusgruppsamtal.

4.5.1 Skriftligt material

Det skriftliga analysunderlaget består av ett heterogent material av en mängd språkaktivistiska kommentarer från 1960-talet fram till i dag. Tabell 1 ger en överblick över olika typer av material som har en central plats i analyserna. De specifika källor som nämns i tabellen exemplifierar materialtyperna.

⁴³ Givetvis gör jag inget anspråk på fullständighet. Och som jag nämner vid olika tillfällen i de föregående kapitlen är mitt syfte inte att göra en fullständig kartläggning av alla språkaktivistiskt använda ord utan att ta reda på utifrån vilka olika intentioner feministiskt motiverade interveneringar bedrivs.

Tabell 1. Översikt över de mest frekventa materialtyperna för analysen av de språk-aktivistiska diskussionerna

Materialtyp	Exempel på källor	Tidsperiod
Publikationer utgivna av kvinnokampsorganisationer	Bl.a. av Grupp 8, Kvinnofronten, Kvinnoligan i Lund	1965–2010
Feministiska, lesbiska och queerfeministiska tidningar och tidskrifter	<i>Bang, Feministiskt Perspektiv, ful, Kvinnobulletinen, Lila perspektiv, Stina Line</i>	1971–2015
Feministisk och lesbisk poesi och skönlitteratur	Fr. a. hämtat från Hallgren (2008, 2013)	1970–1990
Feministiska, queera och trans*aktivistiska bloggar och diskussionsforum	<i>feminetik.se, transformering.se, ungafeminister.se</i>	2005–2015
Queera och trans*relaterade serier	Bång (2009), Ericson (2013), Mick (2013)	2003–2015
Trans*aktivistiska antologier, biografier och pjäser	Berg & Summanen 2011, Brändemo 2012, Widqvist 2007	2006–2015

Utöver de typer av material som tas upp i tabellen omfattar analysunderlaget även informationsbroschyrer utgivna av RFSL och andra organisationer, i vilka homosexuella, bisexuella, queera eller trans*identifierade personer berör språkfrågor. Även dagstidningsartiklar som innehåller språkaktivistiska citat samt insändare av språkaktivistisk karaktär som har publicerats i tidningar och tidskrifter ingår i materialet. Ytterligare en materialtyp, som är något mer omfattande, är riksdagsmotioner och riksdagsprotokoll från de senaste 50 åren, i vilka parlamentariker aktualiserar språkaktivistiska frågor. Dessa parlamentariker kan inte direkt räknas som aktivister (jfr definitionen av *språkaktivism* i 2.3). Men eftersom dessa språkliga interveneringar bedrivs utifrån marginaliserade positioner i den kontext där de äger rum har jag i viss utsträckning inkluderat dem i min analys. De parlamentariker som lanserar språkliga interveneringsförsök tar dessutom oftast explicit avstamp i utomparlamentariska, aktivistiska rörelser.⁴⁴

Materialet är begränsat till de språkaktivistiska diskussioner som är tillgängliga för mig i dag. Det som inte är möjligt att fånga nu i efterhand är dels alla de muntliga diskussioner kring feministisk språkförändring som lär har förts i aktivistiska communityer under den femtioåriga analysperioden, dels de skriftligt dokumenterade diskussioner som inte har gjorts tillgängliga för offentligheten. Framtida forskning kommer möjligtvis uppmärksamma ytterligare feministiska språkförändringar som jag inte har hittat i samband med min explorativa materialinsamling.

⁴⁴ Ytterligare inblick i materialets sammansättning ger exemplen som anförs i analyserna i kapitel 5.

4.5.2 Fokusgrupper

I motsats till resten av undersökningsmaterialet är de två fokusgruppsamtalen material som jag har genererat själv. Syftet med att arrangera dessa samtal var att kunna få svar på frågor som inte besvarades genom analysen av det skriftspråkliga materialet. Till detta hör bland annat sådant som hur språkaktivister bemöts i vardagen när de agerar språkaktivistiskt, vilka konkreta aktivistiska former de använder i tal och skrift och hur de anpassar sina egna språkhandlingar till samtalsituationen och mottagarna. Ytterligare ett syfte med gruppsamtalen var att evaluera det skriftliga materialet och ta reda på om viktiga aspekter saknades.⁴⁵

De två fokusgrupperna bestod av fem deltagare var och alla medverkande var i olika utsträckning och utifrån olika strukturella positioneringar engagerade i frågor som jag räknar som språkaktivistiska. Jag valde att arrangera ett samtal med uteslutande unga språkaktivister (14–17 år) och ett med vuxna (26–42 år). Samtalen var 75 respektive 90 minuter långa och genomfördes i april 2014 i Stockholm, där deltagarna även var bosatta. Ungdomarna kom jag i kontakt med via *Egalia*, ett ”fritidshäng för hbtq-ungdomar” som bedrivs i RFSL Stockholms regi, och som deltagarna regelbundet besöker. Ungdomarna valde att svara på en inbjudan som jag hade satt upp på en anslagstavla i *Egalias* lokaler. De vuxna deltagarna hittade jag via kontaktpersoner, något som Wibeck (2010:81) beskriver som en etablerad rekryteringsmetod för fokusgruppsamtal. Båda samtalen ägde rum i *Egalias* lokaler i Stockholms innerstad.

Flera deltagare kände inte varandra sedan tidigare; de flesta av ungdomarna hade dock setts förut på *Egalia*. I båda samtalen rådde ett lugnt och öppet samtalsklimat med en jämn fördelning av talartid. Det förekom mycket skratt men även allvarliga och personliga passager som rörde ämnen som diskriminering, mobbning och dylikt. I båda grupperna ställde deltagarna många frågor till varandra, särskilt i gruppen med ungdomarna. I och med att jag lät deltagarna styra diskussionen själva i samtalens första hälft kretsade diskussionerna i de två grupperna kring lite olika aspekter.⁴⁶ Ungdomarna pratade mycket om olika trans*relaterade begrepp som *intergender*, *nongender* eller *icke-binär* och om att helt avlägsna tvåkönssystemet med hjälp av språk. I gruppen med de vuxna deltagarna pratades det framför allt om de olika aktivistiska och icke-aktivistiska användningssätten av pronomenen *hen* och *den* samt om på vilket sätt en avsedd intervenering i det som jag här

⁴⁵ Även Cooper (1989:47) rekommenderar – med hänsyn till forskning kring språkplanering – att forskaren konsulterar personer som är involverade i språkplaneringsprocesserna för att kunna fördjupa och evaluera det egna materialet och de egna analyserna.

⁴⁶ Jag valde att dela upp fokusgruppsamtalen i två delar. Till en början lät jag deltagarna diskutera fritt kring ämnet för att sedan, i samtalets andra hälft, ställa mer konkreta frågor. I teoribildningen kring fokusgruppsamtal som datainsamlingsmetod brukar dessa två sätt kallas för strukturerade resp. ostrukturerade fokusgruppsamtal (Morgan 1996). Jag har alltså valt att kombinera de två sätten.

kallar för kategorialKönandet går emot ett diskursivt synliggörande av trans*positioner. I båda samtalen kallade sig deltagarna för feminister. De flesta deltagarna positionerade sig också explicit som homo-, bi- eller pansexuella, som queera, trans* eller icke-könade.⁴⁷ Efter båda samtalen uttryckte deltagarna att det hade varit både intressant och roligt att ha ägnat över en timme åt att enbart prata om sambandet mellan språk och kön. Deltagarna i båda grupperna berättade också efter samtalet att de generellt funderar mycket på benämningspraktiker och liknande frågor och att det kändes bra att få veta att det finns andra som de aldrig har träffat tidigare som funderar lika mycket på samma typ av frågor.

När jag citerar ur fokusgruppsamtalen i analyserna använder jag grova transkriptioner. Eftersom jag inte kommer att genomföra samtalsanalytiska studier av materialet har jag valt att återge citat ur fokusgrupperna på ett skriftspråksnära sätt. Det betyder att jag har strukit upprepningar och liknande som är vanligt förekommande i talspråk men som kan verka störande i skrift.

4.6 Material för analysen av kommentarsfältens diskussioner

Materialet som ligger till grund för analysen av de negativa re_aktioner som feministisk språkförändring kan framkalla i offentligheten har jag hämtat från sju internetbaserade kommentarsfält. Jag har valt kommentarsfält där fler än 50 offentligt tillgängliga kommentarer har postats. De språkförändringar som kommenteras och diskuteras i dessa kommentarsfält är bruket av *hen*, bruket av *en* och förslag på att byta ut yrkestitlar med efterledet *-man*. De sistnämnda diskussionerna föranleddes i mitt material av aktiva förändringar av formen *brandman* och kretsar huvudsakligen kring denna benämning. Dessa tre former – *hen*, *en* och *brandman* – är de som har diskuterats mest av en bredare offentlighet under det senaste årtiondet. Jag har inte kunnat hitta lika omfattande offentliga diskussioner kring feministiskt motiverade språkförändringar under tidigare decennier; den tidigare forskningen rapporterar inte heller om att sådana har ägt rum i den svenska offentligheten. Därför sträcker sig analyserna av diskussionerna i denna kontext inte lika långt tillbaka i tiden som de två andra kontexterna.

Tabell 2 ger en överblick över materialets sammansättning och visar varifrån materialet är hämtat, hur många enstaka kommentarer från denna tråd som ingår i mitt material samt när inläggen publicerades.⁴⁸

⁴⁷ Jag ställde inga direkta frågor angående deltagarnas självpositionering då jag inte ville tvinga deltagarna till en sådan definition; de egna sociala positioneringarna togs självant up.

⁴⁸ Länkarna till kommentarsfälten återfinns i materialförteckningen.

Tabell 2. Material för analysen av re_aktioner i kommentarsfält

Kommenterad intervenering	Källa	Antal analyserade inlägg	Datum
<i>hen</i>	Tråden ”Den stora tråden om hen, hän och h*n”, Flashback	300 av 952	20 december 2007 – 7 februari 2015 (tråden var då fortfarande aktiv)
	Kommentarsfält till artikeln ”Det behövs ett nytt ord i svenska språket”, Svenska Dagbladet	989	januari 2012
<i>en</i>	Kommentarsfält till artikeln ”Ordet ’man’ blir ’en’ i kampen för jämlikhet”, Dagens Nyheter	71	16–19 januari 2013
	Tråden ”Efter hen: nu kommer en!”, Flashback	118	16 januari – 7 augusti 2013
Icke-könande alternativ till <i>brandman</i>	Kommentarsfält till artikeln ”Brinner det? Ring handläggaren!”, Aftonbladet	201	8–9 maj 2013
	Kommentarsfält till artikeln ”Vill göra brandman könsneutralt”, Sveriges Radio	51	7–19 maj 2013
	Tråden ”Förslag i Gnosjö: Brandman blir ’Handläggare inom samhällsskydd och beredskap’”, Flashback	135	7 maj – 6 juni 2013

Sammanlagt består materialet för analysen av diskussionerna i kommentarsfälten av 1 865 offentligt tillgängliga kommentarer. Majoriteten av dessa kommentarer (1 312 stycken) har lagts upp i kommentarsfält som finns tillgängliga i direkt anslutning till artiklarna på mediernas webbplatser. De resterande inläggen (553 stycken) härstammar från tre diskussionstrådar från forumet Flashback, ett av Sveriges största nätbaserade diskussionsforum. De artiklar som gav upphov till re_aktionerna lyfter fram såväl positiva som negativa röster. Enbart författarna till debattartikeln om *hen* som publicerades på Svenska Dagbladets webbplats är uttalat positiva till *hen*.

De flesta kommentarer i denna analyskontext är korta, inte längre än en till tre meningar, och nästan alla kommentatorer uttalar sig negativt om språkförändringarna. Diskussioner mellan inläggsskribenterna uppstår sällan; detta händer nästan enbart i trådarna på Flashback. Därför talar jag i det följande också om *kommentarstrådar* och inte om *diskussionstrådar*. När det gäller graden av anonymitet i de olika trådarna så publicerar kommentatorer på Flashback sina inlägg under fingerade namn. I kommentarsfälten på Dagens Nyheter, Svenska Dagbladets och Sveriges Radios webbplats väljer däremot många att använda namn som verkar vara deras egna för- och efternamn när de undertecknar inläggen. I Aftonbladets kommentarsfält är inläggen kopplade till kommentatorernas Facebook-konton och publiceras med förmodligen äkta för- och efternamn och i de allra flesta fallen även med en porträttbild. Graderna av anonymitet i de olika kommentarsfälten verkar dock inte påverka inläggens innehåll. När jag citerar inlägg ur kommentarsfälten nämner jag enbart från vilken webbplats inlägget är hämtat; jag anger inte kommentatorernas namn.

Re_aktionerna i de kommentarsfält som jag analyserar bör inte förstås som representativa för ”det svenska folkets” inställning till feministisk språkförändring. Svenska mediernas kommentarsfält är inte direkt ett forum för konstruktiva diskussioner där olika åsikter möter varandra (Idevall 2014a, b). Personer som re_agerar positivt på aktivistiska språkförändringar väljer antagligen andra arenor än kommentarsfälten för att dryfta sina åsikter.

4.7 Material för analysen av den institutionaliserade språkvårdens diskussioner

Som underlag för analysen av språkvårdens re_aktioner har jag valt de mest centrala publikationer i vilka det ägnas ett eller flera avsnitt åt att behandla aktivistiska språkförändringar. Jag har valt att koncentrera mig på de publikationer som språkbrukarna antagligen främst har konsulterat under de senaste fem decennierna. Tabell 3 ger i kronologisk ordning en överblick över de publikationer som ingår i analysen.

Tabell 3. Material för analysen av språkvårdens re_aktioner

Titel	Publiceringsår	Författare
<i>Riktig svenska</i> , 3 uppl.	1960	Erik Wellander
<i>Bättre svenska</i>	1970	Rolf Dunås
<i>Riktig svenska</i> , 4 uppl.	1973	Erik Wellander
<i>Några riktlinjer för författningsspråket</i>	1979	Statsrådsberedningen
<i>Modern svenska</i>	1979	Åke Åkermalm
<i>Några riktlinjer för författningsspråket</i>	1994	Statsrådsberedningen
<i>Strövtåg i språket</i>	1996	Catharina Grünbaum
<i>Mera svenska i dag. Svar på språkfrågor</i>	1997	Bertil Molde
<i>Språkbladet</i>	2001	Catharina Grünbaum
<i>Svenska Akademiens språklära</i>	2003	Tor G. Hultman
<i>"ju". Ifrågasatta självklarheter om svenskan, engelskan och alla andra språk i Sverige</i>	2004	Olle Josephson
<i>Myndigheternas skrivregler</i> , 6 uppl.	2004	Statsrådsberedningen
<i>Språkriktighetsboken</i>	2005	Svenska språknämnden
<i>Jämställt språk</i> , 1 uppl.	2008	Karin Milles
<i>Myndigheternas skrivregler</i> , 7 uppl.	2009	Statsrådsberedningen
<i>Jämställt språk</i> , 2 uppl.	2012	Karin Milles
Rekommendationer från Språkrådets webbplats	2009–2015	Språkrådet

Sammanlagt ingår 16 tryckta publikationer och en mängd kortare rekommendationer från Språkrådets webbplats i mitt material. Texterna riktar sig framför allt till en bred offentlighet. *Myndigheternas skrivregler* (2004, 2009) och *Några riktlinjer för författningsspråket* (1979, 1994) har en något snävare målgrupp: skribenter av myndighets- och författningstexter. Vissa publikationer ingår med flera upplagor i analysen, vilket gör det möjligt att ta reda på huruvida språkvårdarna har förändrat sina rekommendationer med tiden.

I det följande presenterar jag materialet något noggrannare för att tydliggöra de institutionaliserade, samhälleliga positioneringar utifrån vilka dessa rekommendationer är författade. Till de tidigaste publikationerna i mitt material hör den tredje (1960) och fjärde (1973) upplagan av Erik Wellanders *Riktig svenska*. Wellander författade *Riktig Svenska* på uppdrag av Svenska Akademien. Under de 30 år som Nämnden för svensk språkvård existerade, 1944–1974, var han dess verkställande ledamot. Hans tankar sägs ha varit grundläggande för den svenska synen på språkriktighet (se t.ex. Telemann 2003:48, 125, Lindgren 2007c:94, *Språkriktighetsboken* 2005:34).

Wellanders språkvårdsmaxim ”Skriv klart! Skriv enkelt! Skriv kort! Skriv svenska!” ansågs länge som fundamental för den svenska språkvården och dominerar fortfarande i hög utsträckning tänkandet inom språkvården.⁴⁹ Båda upplagorna av *Riktig svenska* innehåller ett avsnitt på vardera en sida om icke-könsspecificerande pronomen.

Rolf Dunås (1970) och Åke Åkermalms (1979) handböcker gavs ut i Språkvårdssamfundets respektive Modersmålslärares förenings skriftserie. Båda författarna var språkvetare och engagerade i språkvårds- och språkriktighetsfrågor. Dunås *Bättre svenska* innehåller ett avsnitt på en sida om icke-könsspecificerande pronomen samt en och en halv sida om bland annat bruket av adjektivet *kvinnlig*. Åkermalms *Modern svenska* innehåller ett kort stycke om ”naturligt” och ”grammatiskt genus” rörande pronomen.

Catharina Grünbaums (1996, 2001), Bertil Moldes (1997) och Olle Josephsons (2004a) böcker består till stor del av samlade språkspalter som författarna har publicerat i olika ledande svenska dagstidningar. Alla tre har lång yrkeserfarenhet inom den institutionaliserade språkvården. Grünbaum arbetade från 1971 till 1989 på Institutet för svensk språkvård, sedermera Svenska språknämnden, innan hon blev korrekturchef och språkvårdare på Dagens Nyheter (1988–2006). Hennes publikationer från 1996 och 2001 innehåller var och en fyra till fem sidor långa resonemang och rekommendationer angående substantiviska personbenämningar; det huvudsakliga fokuset ligger på yrkesbenämningar. Molde var mellan 1961 och 1985 föreståndare för Nämnden för svensk språkvård, senare Svenska språknämnden, och under denna tid en av Sveriges mest tongivande språkvårdare. Molde (1997) innehåller två sidor med rekommendationer om substantiviska appellationsformer, framför allt yrkes- och funktionsbenämningar. Josephson var mellan år 2000 och 2009 föreståndare och chef för Svenska språknämnden, sedermera Språkrådet. Hans publikation från 2004 innehåller två sidor om framför allt ”könsneutrala” pronominala benämningspraktiker.⁵⁰

Svenska Akademiens språklära (2003) beskrivs i baksidestexten som ”en handbok i svensk grammatik avsedd för en större läsekrets än sin föregångare, Svenska Akademiens grammatik (SAG)”. Boken är författad av språkvetaren Tor G. Hultman, som mellan 1987 och 1998 var vice ordförande i styrelsen för Svenska språknämnden. *Svenska Akademiens språklära* innehåller dels ett kortare avsnitt om generiska pronominala benämningspraktiker, dels ett kortare avsnitt om substantiv med kvinnligt appellerande suffix.

⁴⁹ Den har även i lätt varierad form fått ingång i den svenska *Språklagen* som trädde i kraft år 2009. *Språklagens* elfte paragraf, den så kallade ”klarspråksparagrafen”, lyder: ”Språket i offentlig verksamhet ska vara vårdat, enkelt och begripligt.” (*Svensk författningssamling* 2009:600).

⁵⁰ Se Grünbaum (2007) och Josephson (2007) för personliga betraktelser om det egna arbetet som språkvårdare. Se Lindgren (2007d) för en överblick över Moldes betydelse som språkvårdare, hans språksyn och hans uppfattningar om språkvårdens roll.

De mest aktuella publikationerna som ingår i mitt material har alla Svenska språknämnden respektive Språkrådet som direkt avsändare. *Språkriktighetsboken*, som publicerades år 2005 av dåvarande Svenska språknämnden, är en handbok i språkriktighetsfrågor. *Språkriktighetsboken* (2005:5) innehåller ”anvisningar om hur man lämpligen formulerar sig” och omfattar två sex- till sju sidiga kapitel om ”könsneutrala pronomen” respektive ”könsneutrala och könsbundna personbeteckningar” (dvs. substantiviska personbenämningar). Karin Milles publikation *Jämställt språk* (2008, 2012) beskrivs i undertiteln som en ”handbok i att skriva och tala jämställt”. Milles har författat boken på Språkrådets uppdrag. Första och andra upplagan av *Jämställt språk* skiljer sig enbart minimalt ifrån varandra. Skillnaderna rör främst rekommendationerna angående *hen*. Därutöver inbegriper jag de rekommendationer som Språkrådet under de senaste åren har publicerat på sin webbplats och i sin internetbaserade frågelåda (2009–2014). *Myndigheternas skrivregler* (2004, 2009) och Statsrådsberedningens *Några riktlinjer för författningsspråket* (1979, 1994) behandlar pronomenbruket i ungefär en sida långa rekommendationer.

Därutöver hänvisar jag i analysen i några fall även till Bertil Moldes (1976) ställningstagande till Tystnadspliktskommitténs (SOU 1975/102) resonemang kring könsrelaterade benämningspraktiker. Dessa två texter, det vill säga Moldes ställningstagande och Tystnadspliktskommitténs utlåtande, innehåller dock inga konkreta rekommendationer.

Sammanfattningsvis är de rekommendationer som jag kommer att analysera huvudsakligen inriktade på skriftligt språkbruk, vissa särskilt på offentligt skriftligt språkbruk. De flesta har antingen Språkrådet, Svenska Akademien eller Regeringskansliet som direkt avsändare. De böcker som är författade av privatpersoner är skrivna av författare vars kompetens legitimeras av lång yrkeserfarenhet vid de officiella språkvårdsorganisationerna, något som bland annat tydligt framhävs i böckernas baksidestexter eller förord (t.ex. Grünbaum 1996, 2001, Josephson 2004a, Molde 1997). De analyserade publikationerna är därmed alla skrivna utifrån en expertposition som inte sällan är statligt legitimerad, alltså utifrån samhällsliga positioner med stort inflytande inom områdena språk och ”språkriktighet”.

4.8 Kommentar till materialet

Att jag har valt att koncentrera mig just på aktivistiska communityer, re_aktioner i kommentarsfält och den institutionaliserade språkvården beror dels på att feministiskt motiverad språkförändring diskuteras särskilt ingående i dessa kontexter, dels på att dessa tre kontexter är olika positionerade i relation till de diskuterade feministiska interveneringarna. Medan de aktivistiska aktörerna som ingår i mitt material initierar, driver och förespråkar diskursiva interveneringar i sociala normer, ställer sig inläggsskribenterna i de

av mig valda offentliga kommentarsfälten tydligt mot en aktiv förändring av det rådande språkbruket. Att jag inkluderar den institutionaliserade språkvården som en tredje kontext i min analys beror på att språkvårdarnas förhållningssätt till de nya aktivistiska benämningarna har stort inflytande på hur bland annat skribenter av myndigheternas texter, journalister och lärare förhåller sig till de nyskapade benämningspraktikerna. Den institutionaliserade språkvården innehar därmed en betydande samhällelig maktposition när det gäller frågor som rör språkriktighet och reglerandet av det offentliga språkbruket. Detta gör språkvården till en viktig aktör i det svenska språksamhället. Med detta val av tre olika analyskontexter följer jag trianguleringsprincipen även med hänsyn till materialurvalet. Därmed blir det möjligt att belysa fenomenet aktivistisk språkförändring från olika håll.

Som utgångspunkt för min studie väljer jag de diskussioner som förs i aktivistiska rörelser, det vill säga motståndsdiskurserna på ”gräsrotsnivå”. I och med det startar jag analysen medvetet från motståndssidan, från den sida som kämpar mot diskriminerande hegemoniska normer (jfr Spade 2011). Det här analyserade språkliga motståndet initieras av bland annat kvinnoaktivistiska, lesbiska, queera eller trans*aktivistiska communityer; det är inte författarna av kommentarsfältsinläggen på Aftonbladets eller Svenska Dagbladets webbplats och heller inte språkvårdande organisationer som Språkrådet och Svenska Akademien som initierar motståndet mot konventionaliserade andro-, hetero-, två- eller cisKönande benämningspraktiker. Om inte aktivistiska rörelser hade diskuterat, ifrågasatt och förändrat de rådande personbenämningspraktikerna skulle med all sannolikhet varken de språkvårdande organisationerna eller författarna av kommentarfältsinläggen ha behandlat dessa frågor. Språkvårdens och den negativa offentlighetens diskussion av de aktiva språkförändringarna förstår jag därför som re_aktioner på aktivistiska språkförändringar.

De tre kontexterna utgörs givetvis inte av homogena grupper, särskilt inte den aktivistiska kontexten, där jag inkluderar så olika typer av feministisk aktivism som 1970-talets kvinnorörelse, queera rörelser och dagens trans*aktivism. Det som individerna i de respektive kontexterna dock har gemensamt är att de har överensstämmande anledningar till att de för personbenämningspraktikerna på tal; de diskuterar ämnet utifrån liknande sociala och institutionella positioneringar.⁵¹ Aktivisterna diskuterar frågan ur ett motståndsperspektiv, det vill säga utifrån en social positionering som utsatta för genderistiska diskrimineringar. Författarna av de negativa kommentarfältsinläggen skriver sina inlägg utifrån huvudsakligen socialt privilegierade positioneringar i relation till diskrimineringsstrukturerna. Språkvårdarna i sin tur ger sina rekommendationer utifrån inflytelserika institutionella, i Språkrådets fall statligt legitimerade, positioneringar som språkexperter. Den stat-

⁵¹ Se Hornscheidt & Landqvist (2014:135–158) om olika diskursiva roller och sociala resp. institutionella positioneringar.

ligt sanktionerade språkvårdens rekommendationsverksamhet kan därmed beskrivas i termer av *governance* och *governmentalitet*. Governmentalitet, efter Foucault, går kort sammanfattat ut på att statens aktiviteter formar och påverkar människors beteende genom en mångfald av lagar, regler och normeringar. Staten ses i detta fall inte som en central makt utan som ett komplext, decentraliserat maktsystem bestående av till exempel myndigheter, skolor, icke-statliga ideella organisationer, företag och annat som tillsammans upprätthåller, modifierar och skapar det som vi uppfattar som staten (Foucault 2007, 2008, Dean 1999). Larsson, Letell och Thörn (2012:15) sammanfattar denna typ av styrning som "practices of political steering through public-private-civil society co-operation". Enskilda människor upprätthåller styrningen genom att styra sig själva, vilket aldrig sker frikopplat från politisk styrning. Sverige brukar beskrivas som en stat där denna form av styrning är mycket utpräglad (t.ex. Musial 1998:12, se även Thörn & Larsson 2012). Karaktäristiskt för den svenska modellen, som inkluderar den statliga språkvården, är att styrningen sedan länge har baserats på och legitimerats utifrån en social ansats och med stöd av olika former av professionell expertis (t.ex. Larsson, Letell & Thörn 2012, Wallenstein 2010). Språkvården agerar således "uppifrån", utifrån en statligt legitimerad expertposition, medan språkaktivisterna agerar "underifrån". Detta behöver dock inte betyda att dessa två kontexter nödvändigtvis är motpoler utan det innebär bara att det ageras utifrån olika samhälleligt legitimerade maktpositioner.

5 Intentioner bakom aktivisternas interveneringar

I det här kapitlet analyserar jag diskussioner om feministiskt motiverade språkförändringar på ord- och frasnivå som svenska språkaktivister har fört under de senaste 50 åren, närmare bestämt från 1960-talet fram till år 2015. Jag koncentrerar mig alltså på metaspråkliga diskussioner, på språkandet om språk, och inte på analyser av det faktiska bruket av formerna som diskuteras. I den tidigare forskningen har det ofta betonats att det i Sverige knappt har funnits några större debatter kring feministiskt motiverad språkförändring, bortsett från diskussionen kring pronomenet *hen* (se forskningsöversikten i avsnitt 3.4). Analyserna i det här kapitlet visar dock att också det konventionaliserade svenska språkbruket har kritiserats och förändrats i hög grad, även om dessa diskussioner och faktiska förändringar inte alltid har nått en bredare offentlighet.

Anledningarna till feministiska interveneringar i det rådande språkbruket kan vara mycket olika. De feministiska språkaktivisterna utgör en heterogen grupp som driver en mängd olika språkförändringsprojekt, utifrån olika subjekspositioner och med en rad olika intentioner. Min analys syftar till att besvara följande forskningsfrågor:

- Utifrån vilka intentioner intervenerar aktivisterna i diskursivt reproducerade diskrimineringar och normföreställningar?
- Vilka språkliga strategier används i samband med interveneringarna? Skapas till exempel nya ord? Används redan befintliga former? Reclaimas benämningar?
- Utifrån vilken syn på språk och kön bedrivs interveneringarna? Hur konceptualiserar de som aktivt intervenerar i det rådande språkbruket sambandet mellan språk och kön, och mellan språkförändringar och förändringar i den icke-språkliga verkligheten?
- Har intentionerna, de använda strategierna och förståelsen av språk, kön och relationen mellan dessa två företeelser förändrat sig under analysperioden (1960-talet till 2015)?

I detta kapitel analyserar jag även i vilken mån interdependenta ansatser relevantgörs i samband med språkaktivisternas interveneringar. Frågan är i

detta fall om språkaktivisterna diskuterar kön som en fristående kategorisering eller om kön betraktas som interdependent med andra maktordningar som exempelvis etnicitet, funktionalitet, ras, sexualitet eller ålder?

Eftersom mitt forskningsintresse gäller intentioner bakom interveneringarna, och inte de enstaka språkliga formerna i sig, är det här kapitlet också strukturerat utifrån interveneringsintentionerna. För att kunna angripa det omfattande och heterogena språkaktivistiska materialet använder jag de kategoriseringar som genderismmodellen tillhandahåller (se avsnitt 2.4). Kategoriseringen av materialet sker primärt utifrån de sex former av könsrelaterad diskriminering som modellen utgår ifrån, det vill säga andro-, två-, hetero-, repro-, cis- och kategorialKönandet. Även modellens teoretiska begreppsapparat med termer som *bortnämning*, *intelligibel*, *dispositiv* och *social positionering* intar en central plats i mina analyser. För att kunna analysera aktivisternas syn på sambandet mellan språk och kön, språklig och icke-språklig verklighet, använder jag även den teoretiska indelningen i strukturalistiska och konstruktivistiska perspektiv på språk som introducerades i avsnitt 2.1. Det som jag är intresserad av i den här analysen är i vilken mån aktivisterna lägger en verklighetskonstruerande, respektive alternativt en verklighetsavbildande syn på språk till grund för sina interveneringar.

Aktivisterna är generellt sett mycket tydliga med sina intentioner och anger explicit vilka diskriminerande normer de avser att utmana med hjälp av språkförändringarna. Ofta använder de även formuleringar som ligger nära den teoretiska begreppsapparaten som jag stödjer mig på. Aktivisterna försöker i stort sett att utmana fyra olika instanser av genderistiskt förtryck, nämligen patriarkatet, tvåkönssystemet, heteronormen och i viss utsträckning även existensen av kategorin kön i sig. Analysen av interveneringarna i dessa fyra normkomplex bildar kapitlets fyra avsnitt. De kritiserade normstrukturerna motsvarar också de diskrimineringsstrukturer som genderismmodellen räknar med.

5.1 Språkförändringar som utmanar patriarkatet: interveneringar i androKönandet

Åtminstone sedan 1960-talet har det i Sverige riktats kritik från feministiskt håll mot språkhandlingar med vilka mannen medvetet eller omedvetet konstrueras som den mänskliga normen. Det konventionaliserade språkbruket har framför allt beskyllts för att manligt appellerande former inte bara används för att benämna män utan också för att benämna personer med alla möjliga andra könsidentiteter, även kvinnor och trans*personer som positionerar sig helt bortom indelningen i kvinnor och män. Kritiken gällde – och gäller fortfarande – särskilt det generiska bruket av *han* och användningen av substantiviska former som slutar på *-man*. För att intervensera i detta språk-

bruk har svenska språkaktivister framför allt använt sig av feminiserande och könsneutraliserande strategier, alltså de två språkförändringsstrategier som den tidigare forskningen också har kunnat urskilja när det gäller feministiskt motiverade förändringar i andra språk (se 3.2).

I det följande beskriver jag först kortfattat mot vilka språkliga praktiker den aktivistiska kritiken riktade sig och illustrerar på vilket sätt den formuleras (avsnitt 5.1.1), innan jag i avsnitten 5.1.2 och 5.1.3 analyserar interveneringar i androKönandet som realiseras via feminiserings- respektive könsneutraliseringsstrategier. Avslutningsvis tar jag upp bruket av interveneringsstrategin ”att reclaima ord”, det vill säga att förse nedsättande ord genom aktivistisk användning med positiva konnotationer (avsnitt 5.1.4).

5.1.1 Kritiken mot ett androKönande språkbruk

Under de senaste 50 åren har feminister som avser att intervensera i androKönande språkpraktiker huvudsakligen riktat sin kritik mot det generiska bruket av former som uppfattas som manligt appellerande. Kritiken har bland annat avsett det generiska bruket av pronomenet *han*, det generiska bruket av substantiviska benämningar som *tjänsteman* och *ombudsman* men även av suffixavledda substantiv som *lärare* eller *skådespelare*, bruket av formuleringar som *gemene man* och *på tu man hand* samt bruket av icke-personbenämmande ord som innehåller element som uppfattas som könande (t.ex. *allmänt*, *herrgård*, *enmansteater*, *bemanna*).⁵² Dessutom har även sammansättningar som *damfotboll* och liknande ifrågasatts när inte motsvarigheter som *herrfotboll* och andra används i lika utsträckning. De etablerade benämningsspraktikerna kritiseras för att de osynliggör och bortnämmer kvinnliga positioneringar och därmed konstruerar mannen som den mänskliga prototypen. Av aktivister har de konventionaliserade benämningssätten under de senaste 50 åren bland annat beskrivits som ”patriarkalt språk”, ”manssamhällets språkimperialism” och ”språkligt kvinnoförtryck”.⁵³

Den androKönande benämningsspraktiken som feminister främst har koncentrerat sin kritik på är generiskt använda ord och fraser som på något sätt innehåller formen *man*. Ett fokus på just dessa former återfinns under hela analysperioden. Särskilt vanligt är att ifrågasätta bruket av det indefinita pronomenet *man* samt generiskt använda yrkesbenämningar med efterledet *-man*. Citatet i exempel 1 är hämtat ur *Kvinnobulletinen*, den feministiska tidskriften från Grupp 8, och illustrerar denna kritik.

⁵² Se exempelvis det första citatet som inleder den här avhandlingen, där olika former listas som exempel på språkets androcentrism (kapitel 1).

⁵³ Björk (1996:162), *Kvinnobulletinen* (1979/2:6) resp. Kvinnofronten (2010b:24).

Exempel 1. Ur *Kvinnobulletinen* (1979/2:6)

I språket osynliggörs kvinnan inom en rad maktpositioner. Manssamhällets språkimperialism gör att yrkestitlar som rådman, förman eller ombudsman upprätthåller en föreställning om att dessa yrken bara (bör?) innehåsa av män.

Citatet är taget ur en text om härskartekniker, skriven av Berit Ås, översatt från norskan – av en ”översätterska” – och ett exempel på hur svenska feminister på 1960- och 1970-talet tog intryck av den norska språkaktivistiska kritiken. Den feministiska språkkritiken i Norge hade etablerats tidigare än den svenska och i materialet hänvisas under 1960- och 1970-talet åtskilliga gånger till de norska feministernas språkliga aktivism.⁵⁴ Under dessa två decennier var det särskilt kvinnoseparatistiska grupper och därefter, under 1980-talet även lesbiskfeministiska grupper som formulerade kritiken mot ett språkbruk som uppfattades som patriarkalt. I den sistnämnda communityn kopplas kritiken mot androKönandet ofta tydligt ihop med en kritik mot språkligt heteroKönande (se vidare avsnitt 5.3). Såväl andro- som heteroKönandet anses vara inbyggt i det ”patriarkala språket”. Ett exempel på språkaktivistisk kritik som formulerades i lesbiskfeministiska rörelser återfinns i exempel 2 som är hämtat ur en artikel publicerad i den lesbiskfeministiska tidskriften *Stina Line*.

Exempel 2. Signatur ’Karin’, ur *Stina Line* (1983/2:12), citerat efter Hallgren (2008:333)

Vår terminologi förtrycker oss. – Våra ord. Det vi säger och sättet vi säger det på. Ord som ”monogami”, ”parförhållande”, ”penetrering”, ”vi har gjort slut”, ”jag är ihop med”, ”hon är min tjej”, ”hon har just kommit ut” osv. Uttryck som är uppfunna av män för att beskriva vad vi gör och hur vi är. Hur går det ihop? Skulle vi kunna hitta egna ord som växer utifrån vårt sätt att se på oss själva?

Dessa tidiga reflektioner kring ”mansmakten i orden”⁵⁵ är också första samhällsanalyser som fokuserar språkhandlingar. Detta förklarar delvis också varför aktivisterna i mitt material i många fall enbart beskriver problemet med det androKönande språkbruket utan att diskutera konkreta språkliga motståndsstrategier. I flera feministiska texter uppmuntrar aktivisterna varandra att ta ytterligare steg bort från ”mansmakten i orden” genom att hitta nya ord som inte exkluderar och diskriminerar, som i exempel 3.

⁵⁴ Se exv. Blakars (1971, 1975) och Bull & Swans (2002) beskrivningar av tidig feministisk språkkritik i Norge. Se även Gerd Brantenbergs roman *Egalias dötter* från 1977 som hade stor påverkan på svensk språkaktivism (exempel 5).

⁵⁵ Kvinnofronten (2010b:17).

Exempel 3. Ur Kvinnofronten (2010b:17–18)

Att börja fundera över språk ur feministiskt perspektiv är nåt som verkligen kan skaka om ens uppfattning om sig själv i världen. Språket utgår så helt från män. Desto viktigare för oss feminister att ta itu med det! Vår bild av världen skapas genom att vi sätter ord på den [...]. Men vilka ord? Vad händer om alla ord vi hittar är patriarkala – alltså utgår från att människan är man? [...] [V]ill vi bli av med kvinnoförtrycket måste vi jobba med språket, hur knepigt det än är.

Den vanligaste avsikten som formuleras i samband med språkliga interveneringar i androKönandet är att de nya aktivistiska formerna i mindre utsträckning omedvetet ska leda tankarna till män. En av ungdomarna som deltog i fokusgruppsamtalet uttrycker detta i exempel 4.

Exempel 4. Ur fokusgruppsamtalet med ungdomarna, april 2014

Jag tror att ord betyder jättemycket. Alltså om du tänker på ordet *brandman* – det är inte så att jag ser en kvinna eller transperson eller någon framför mig liksom. Jag ser ju en man där. Det beror också mycket på själva ordet.

När det gäller personbenämningarna som slutar på *-man* påpekar en del språkaktivister att särskilt de bestämda formerna uppfattas som manligt könanande. Statsvetaren Cecilia Åse (2000:40), som ansluter sig till den aktivistiska kritiken, rekommenderar att en uttalar de bestämda formerna *polisman-nen* och *polismännen* högt för att det ska höras hur pass manligt appellerande dessa låter.

Avsikten med de nya aktivistiska formerna är att intervensera i det konventionaliserade språkbruk som uppfattas konstruera mannen som den mänskliga normen. Under hela analysperioden har aktivister föreslagit nya icke-diskriminerande personbenämningspraktiker och andra språkförändringar som utmanar androKönande språknormer. Vissa av de nya formerna har enbart diskuterats och använts i begränsad omfattning inom feministiska grupper, andra har även spritt sig till majoritetssamhällets språkbruk. I följande avsnitt analyseras diskussionerna kring en förändring av det etablerade ”patriarkala språkbruket” genom interveneringar med hjälp av feminiseringsstrategier.

5.1.2 Interveneringar genom feminisering

Feminiseringsstrategin har i Sverige framför allt använts under den feministiska rörelsens så kallade andra våg. Under 1960- och särskilt under 1970-talet diskuterades språkförändringar främst i kvinnoseparatistiska grupper och sedan under 1980-talet även i lesbiskfeministiska kretsar. Analyserna visar att det inte bara är ett synliggörande av kvinnor som är syftet med dessa interveneringar utan även ett samtidigt synliggörande av könsmakts-
hi-

erarkier mellan kvinnor och män. Analysen är tvådelad. Det första avsnittet tar upp interveneringar i androKönandet som realiseras genom språkförändringar där kvinnor görs till den mänskliga normen. Det andra avsnittet handlar om språkförändringar som går ut på att både kvinnor och män benämns explicit och likvärdigt.

5.1.2.1 Att språkligt göra kvinnor till den mänskliga normen

Särskilt i 1970- och 1980-talens lesbiskfeministiska och kvinnoseparatistiska communityer har det bedrivits en del aktivistiska projekt som gått ut på att skapa ett eget språk som inte har sin utgångspunkt i ”manssamhället” utan i kvinnors erfarenheter, krav och intressen. Bildandet och bruket av explicit kvinnligt appellerande benämningar beskrivs som en viktig del i skapandet av ett kvinnligt språk. Den i materialet frekvent återkommande formuleringen ”kvinnligt språk” inbegriper, vid sidan om användningen och bildandet av språkformer som synliggör kvinnor, även sådant som exempelvis utformningen av egna stilar och genrer – oftast litterära sådana. Att bemäktiga sig språket på alla nivåer sågs som viktigt för att kunna hitta egna uttryckssätt som varken är präglade av män eller som sätter män som den mänskliga normen. I synnerhet skönlitterär gestaltning har spelat en viktig roll för den feministiska och lesbiska kampen som var inriktad på en feminiseringsstrategi. När det gäller språkaktivism på ordnivå är den norska författaren Gerd Brantenbergs roman *Egalias døtre* från 1977 det litterära verk som kan sägas vara mest centralt i en skandinavisk kontext.⁵⁶ Många svenska språkaktivister citerar än i dag denna roman. Romanen åskådliggör befintliga genushierarkier mellan kvinnor och män genom att vända på dem. Handlingen utspelar sig i en kvinnodominerad kultur, där männen organiserar sig i maskulinistrelser för att tillsammans kämpa för ett icke-diskriminerande samhälle. Bland annat verkar männen för att förändra det kvinnocentrerade språkbruket som osynliggör dem.

Exempel 5. Ur Brantenberg (1978:143)

- Du? Jag tror att jag vill bli manssaksman när jag blir stor.
- Det tjänar inget till.
- Jodå. Jag kunde bli språkforskare. Det är viktigt att befruska språket. Och så kunde jag konsekvent gå in för att rensa ut alla ord som visar att kvinnorna har fruväldet i samhället.

Brantenberg plockar i sin roman upp några av dåtidens norska, feministiskt motiverade språkförändringar och låter dessa representera romansamhällets språkliga norm. Och såsom männen i hennes fiktiva värld, strävar i 1970- och 1980-talets Sverige en del feministiska aktivister efter att skapa ett eget

⁵⁶ Ett år senare, 1978, publicerades den svenska översättningen med titeln *Egalias döttrar*, översatt av Ebba Witt-Brattström.

subversivt språk som sätter kvinnan i centrum. Eva Bohlin, som var aktiv i de lesbiskfeministiska grupperna Grupp Viktoria och senare Lesbisk Front, skriver exempelvis om upplevelsen av att vara omgiven av mannens språk på en RFSL-konferens.⁵⁷ Med anledning av detta poängterar hon hur viktigt det borde vara ”att ingå i sammanhang i vilka kvinnor tillsammans upptäcker sitt språk och sina uttrycksformer” (Bohlin 1975). De feministiska och lesbiskfeministiska språk- och skrivprojekten handlade på 1970- och 1980-talet ofta om att skapa egna arenor som tidskrifter eller bokförlag, egna litterära uttrycksformer och ett eget språk som inte är format av det heteronormativa patriarkatet. I exempel 6, ett utdrag ur Gunilla Astridsdotters dikt ”Patriarkatet inom oss” från 1983, formuleras denna längtan och strävan efter ett nytt, kvinnligt språk.

Exempel 6. Ur Astridsdotter (1983:62), citerat efter Hallgren (2008:275).

Vi talar med varandra
på mannens språk
[...]
Å, kära Syster
Mina känslor
min kärlek
formades av fadersmakten

Stum
blind
utan ord och tankar
kärlekstom
möter jag dig

Allt måste vi skapa på nytt [...]

Denna strävan efter ett kvinnligt språk var inte begränsad till uttalat lesbiskfeministiska grupper. Exempelvis noteras det i *Regeringens skrivelse om riktlinjer för det fortsatta jämställdhetsarbetet* (1979/80:168, s. 83) att Folkpartiets kvinnoförbund kräver ett ”kvinnospråk”. Vad exakt som avses med ”kvinnospråk” förblir dock oklart. I skrivelsen återges inga konkreta definitioner eller förslag. Och även i de följande decennierna förespråkas ibland skapandet av ett ”kvinnligt språk”, om än betydligt mer sällan än på 1970- och 1980-talet. Bland annat formulerar Kvinnofronten så sent som år 2010 i en publikation som innehåller feministiska skrivtips att det behövs ett särskilt språk som är skapat av kvinnor och utifrån kvinnors behov (exempel 7).

⁵⁷ RFSL står för dåvarande Riksförbundet för sexuellt likaberättigande, nuvarande Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas och transpersoners rättigheter.

Exempel 7. Ur Kvinnofronten (2010b:27)

För att kunna skriva feministiskt måste vi se att det inte finns nåt ”neutralt språk”, utan att språket i sig både för vidare och formar människors tankar. Vi måste helt enkelt hitta [...] ett språk som kan formulera kvinnors erfarenheter och uttrycka kvinnors krav och intressen.

Som sagt har jag inte kunnat hitta publikationer i vilka konkreta exempel på ett alternativt språkbruk som fokuserar kvinnors erfarenheter, krav och intressen listas på ett mer omfattande sätt, något som i andra språk har varit ett vanligt sätt att sprida feminiserande interveneringar på. Ett tydligt exempel på ett försök att sammanställa en sådan typ av publikation utgör dock Kvinnohögskolan Storsundsgårdens ordsamlingsvecka från sommaren 1988, se exempel 8.

Exempel 8. Annonser för kursen *Ordsamlingsvecka*, kvinnokurser sommaren 1988, Kvinnohögskolan Storsundsgården, citerat efter Hallgren (2008:306)

Ordsamlingsvecka

*Vi vrider och vänder
tänder
nya ord
Vi suger och smakar
skapar
en ny jord.*

Det vi inte har ord för har vi svårt att se, och de ord vi har styr vårt tänkande i kvinno-ovänliga banor. Däremot skapas det inte upplysande ord som *matriot*, *pateria*, *penistisk*. Du som vill vara med och nyskapa språket, tag med dina ord och kom. (Initierade hysteriska nuckor med inspirerande maternalistisk läggning är särskilt välkomna). Under veckan härleder och definierar vi de viktiga ord vi använder, vi talar om orden vi saknar och hittar på de nya ord som vi behöver. Vi hoppas gruppen blir ett ordlag som kan arbeta vidare på en handbok i modersmål.

Det verkar inte ha funnits ordlistor och handböcker som samlar feminiserande interveneringar och som har fått större spridning i den feministiska rörelsen. Däremot existerar en stor mängd enstaka språkliga former som har bildats och använts för att blottlägga och förändra språkligt reproducerade patriarkala maktstrukturer. I det följande tar jag upp några specifika feminiserande former som har diskuterats och använts under de senaste 50 åren.

Då det huvudsakliga fokuset under hela analysperioden legat på kritik mot språkformer som innehåller varianter av ordet *man*, har det också primärt bildats feminiserande alternativ för att ersätta just dessa former. Bland annat har *allkvinnt* bildats för att utmana den manliga normen som anses reproduceras genom bruket av *allmänt*.

Exempel 9. Hämtat från <<http://fumikofem.wordpress.com/category/allkvinnligt/page/16/>>, publicerad 18 oktober 2009, min fetmarkering

[H]är på min blogg så hade jag redan i början ersätt all"män"t med **allkvinnligt**. Det handlar delvis om att bryta mannen som norm.

Vid sidan om *allkvinnligt* används även *allkvinnt* som ett feminiserade alternativ till *allmänt*. Ett exempel är internetforumet *systerskap.nu* där ett av diskussionsforumen kallas för *allkvinnt*.⁵⁸ Som i exempel 9 anger de som metaspråkligt kommenterar bruket av feminiserande former explicit att anledningen är att synliggöra och utmana språkliga uttryckssätt där kvinnor inkluderas i en bortnämnd, androKönande norm. Liknande exempel är bruket av *kvinnlighet* i stället för *mänsklighet* eller *till kvinns* i stället för *till mans*.⁵⁹ En del sådana former är ad-hoc-bildningar, det vill säga spontant bildade former, för eller vid ett specifikt tillfälle. Andra former har spridits och blivit frekvent använda inom vissa aktivistiska communityer. På ett liknande sätt har *kvinna* använts som indefinit pronomen i stället för *man*. Pronomenet *kvinna* användes särskilt på 1970- och 1980-talen, exempelvis vid ett flertal tillfällen i den lesbiskfeministiska tidskriften *Lila perspektiv*.

Exempel 10 och 11. Signatur 'Anita och Eva' resp. signatur 'Pauli', ur *Lila perspektiv* (1982:23 resp. 1984:33), citerat efter Hallgren (2008:305 resp. 2013:110), mina fetmarkeringar

Om **kvinna** besväras av dålig lukt i kök, badrum eller toa [...]. OBS! **Kvinna** bör ej använda kaustiksoda o d till sina stopp.

Att se dem [”läder-tjejerna”; anm. D.W.] och de tidigare nämnda minikjolar-
na och högklackade skorna, sofistikerade slipsar & kavajer, färgstarka disco-
och-punkkvinnor och bara här och där en lila overall, gör det förvirrande att
möta de holländska lesbiska feministerna. **Kvinna** kan uppleva det som
skrämmande, nu när vi inte har ett prototyp yttre längre.

Bruket av *kvinna* som indefinit pronomen kommenteras sällan metaspråkligt i mitt material. När det görs, anges att intentionen är att synliggöra kvinnor och att därmed bryta mot det konventionaliserade språkbruket som sätter mannen som norm.⁶⁰ Ett liknande exempel på aktivistiska förändringar där varianter av formen *man* byts ut mot *kvinna*, är bruket av *kvinniskor* i stället för *människor*. I exempel 12 finns ett citat från 2013.

⁵⁸ Se <http://systerskap.nu/?page_id=37/allkvinnt/>, hämtat 12 juni 2012.

⁵⁹ ”Nä, men så är väl folk lite till kvinns.” (<<http://www.feminetik.se/diskutera/index.php?sub=3&mid=112034>>, publicerad 5 september 2005).

⁶⁰ Jfr det något mer etablerade bruket av *frau* (sv. 'kvinna') som indefinit pronomen i tyskan. Bruket av *frau* i tyskan hade även till följd att formen *mann* började användas som ett specifikt manligt appellerande indefinit pronomen i stället för det etablerade generiska *man* (Bußmann & Hellinger 2003:165–166, Pusch 1984, Storjohann 2004).

Exempel 12. Hämtat från <<http://ungafeminister.se/bloggen/2013/10/1/jqycgeij9oagiymeb68qhhsfdyb9o>>, publicerad 2 oktober 2013, min fetmarkering

Så fann jag ett gäng likasinnade **kvinniskor** på skolan, vi blev en inofficiell feministisk grupp som träffades med jämna mellanrum.

Det indefinita pronomenet *kvinn*a och benämningar som *kvinniskor* används dock huvudsakligen som specifikt kvinnligt appellerande former och inte som generiska former som också inbegriper män. Därmed är dessa former inga exempel på kvinnligt appellerande ord som används på ett icke-könande, generiskt sätt utan benämningar som först och främst används om den egna gruppen. Detsamma gäller även för suffixavledda, kvinnligt appellerande substantiv som *diktarinna*, *läsarinnor* eller *professorska*, som i viss omfattning används i en del feministiska publikationer.⁶¹ Bruket av dessa specifikt kvinnligt appellerande benämningar var relativt utbrett i feministiska kretsar på 1970- och 1980-talen. I tidskriften *Kvinnobulletinen*, som gavs ut av Grupp 8, används suffix som *-(ar)inna* och *-(er)ska* förhållandevis frekvent. Detsamma gäller benämningar med efterledet *-kvinn*a. Citat 13 är ett exempel på detta; hämtat från en antologi utgiven 1982 som samlar ett urval av artiklar som publicerades mellan 1970 och 1980 i *Kvinnobulletinen*.

Exempel 13. Ur introduktionen till *Gråt inte, kämpa! 10 år med kvinnorörelsen* (1982:6), mina fetmarkeringar

I enlighet med en medvetet kollektivistisk linje [...] har **upphovskvinnornas** namn ofta inte angetts under artiklar, teckningar och foton, framför allt i de tidiga årgångarna. I boken har vi dock satt in namnen på **tecknerskorna** i de fall vi kunnat.

Dessa och liknande kvinnligt appellerande former används dock inte genomgående i *Kvinnobulletinen* och inte heller alla typer av benämningar feminiseras. Särskilt vanligt verkar kvinnligt appellerande former vara i direkta tilltal som ”Kära läsarinna!” eller ”Systrar!”. I många andra kontexter används däremot oftast generiskt avsedda manligt appellerande former. I vissa fall används också majoritetssamhällets språkbruk som sedan korrigeras i ett tillägg, exempelvis ”Siv Jansson, tjänsteman(kvinn)!” (*Kvinnobulletinen* 1982:190).⁶² Bruket av kvinnligt appellerande personbenämningar på *-(ar)inna*, *-(er)ska* eller *-kvinn*a diskuteras och används i mitt material mest under den så kallade andra feministiska vågen, det vill säga under

⁶¹ Exempelen är hämtade från *Kvinnobulletinen* 1982: *Gråt inte, kämpa! 10 år med kvinnorörelsen*, sidorna 206, 172 och 14.

⁶² Dessa resultat skulle i kommande forskning kunna verifieras med hjälp av systematiska, kvantitativt inriktade korpusstudier som koncentrerar sig på texter publicerade av feministiska grupper.

1960-, 1970- och 1980-talen. I dag spelar denna språkliga feminiseringsstrategi en underordnad roll, men används – som i exempel 14 – fortfarande.

Exempel 14. Ur Dahl (2014:5), mina fetmarkeringar

För alla femme-inistiska figurationer,
förtida, samtida och framtida.
För våra gemenskapande rörelser.
Alla rosaröda **vetenskaperskor**,
till **lärarinnorna**
läsarinnorna,
till dig.

I Ulrika Dahls publikationer om femme-inism används de explicit kvinnligt appellerande formerna dock med utgångspunkt i en annan konceptualisering av kvinnlighet än i de tidigare decennierna. Användningen av feminiseringsstrategin bygger här uttryckligen på en queerare förståelse av femininitet, där *kvinn*a inte ses som en essentiell, biologisk kategori utan som något aktivt skapat. Bruket av feminiseringsstrategin förutsätter således inte en homogen konceptualisering av femininitet utan bedrivs idag utifrån olika könsförståelser.

Alla de hittills nämnda kvinnosynliggörande språkförändringarna är primärt tänkta att användas om de egna aktivistiska kvinnogrupperna. Att skapa empowerment i den egna gruppen anges ofta som ett centralt syfte.⁶³ Men feministiska aktivister skapar och använder också kvinnosynliggörande språkformer med intentionen att dessa ska inkludera alla människor oberoende av kön, alltså även män. Att benämna män med kvinnligt appellerande former kan betraktas som den mest genomgripande och även mest radikala språkaktivistiska feminiseringsmetoden. Genom att vända på de rådande benämningsspraktikerna och flytta den mänskliga normen från män till kvinnor synliggörs androkönandet på ett påtagligt sätt. Samtidigt ifrågasätts på så vis exklusivkönandet av kvinnor och kvinnlighet görs i stället till den språkliga normen. Jämfört med debatterna i andra språkområden diskuteras ett intervenerande bruk av generiskt femininum dock förhållandevis sällan i Sverige.⁶⁴ När generiskt femininum förordas och används rör det sig i svenskan framför allt om pronomenbruket, det vill säga bruket av *hon* som ett ”könsneutralt” pronomen. Till exempel föreslår Åsa Sahlquist (1984:210) i sin publikation *Språkballongen* att alltid använda generiskt *hon*: ”MITT

⁶³ Jfr Jacobs (2004) som konstaterar detsamma för användningen av kvinnligt appellerande benämningar i hebreisktalande feministiska communityer i Israel.

⁶⁴ För norskan resp. danskan se Ryen (1976:78) och Gomard & Kunoe (2003:79). För tyskan se Grabrucker (1993) och särskilt Pusch (1984, 1990). För liknande interveneringar i det engelska språket se t.ex. Frank & Treichler (1989). Se Motschenbacher (2010a, b) för en omfattande analys av ett aktivistiskt bruk av generiskt femininum i en mängd olika språk.

RÅD: Säg och skriv alltid hon för 'hon' och 'han', ända tills det råder jämnavikt bland våra pronomen.”

Från 1960-talet fram till ungefär år 2005 verkar generiskt *hon* främst ses som ett alternativ till generiskt *han*. I någon mindre utsträckning beskrivs generiskt *hon* även som ett radikalare feministiskt alternativ till bruket av dubbla former som *hon eller han*. I senare diskussioner framställer en del aktivister därutöver det generiska bruket av *hon* som ett alternativ till *den* och nyskapade pronomen som *hen*. Liksom i exempel 15 menar vissa aktivister att bruket av *den* och *hen* inte utgör lika tydliga motståndsstrategier mot ”kvinnoförtryck” som ett generiskt bruk av *hon*.

Exempel 15. Hämtat från <<http://www.asapetersen.se/blogg/2013/07/hen-jag-vill-saga-hon/>>, publicerad 18 juli 2013

Hon skulle alltså vara ett könsneutralt pronomen, men ändå bära på en historia av underordning. Så att vi aldrig glömde. Hur ont könsförtryck och könorrättvisor kan göra. [...] Att göra det förut kvinnliga och därmed nedvärderade till något universalt och jämlikt. Det skulle verkligen hota våra föreställningar om kön – om vad som är underordnat och överordnat och varför.

Även i de äldre språkaktivistiska resonemangen, där *hon* betraktas som ett alternativ till en generisk användning av *han*, liknar argumentationen den i blogginlägget i exempel 15. Ett ”könsneutralt” använt *hon* beskrivs i regel som den tydligaste utmaningen av androkönandet då könsrelaterade makthierarkier tydligt åskådliggörs när de vänds. Generiskt *hon* har inte bara använts av uttalat feministiska aktivister utan även av en del akademiker som annars inte positionerar sig som feminister i sina texter. Bland andra använder språkvetaren Ulf Teleman konsekvent *hon* som en politisk markering i några av sina artiklar (se t.ex. Teleman 1979).

En annan strategi som har använts i relativ liten utsträckning är att varva användningen av generiskt *hon* och *han*. Till exempel har samtalsforskaren Viveka Adelswärd (1991) använt denna strategi. I en metaspråklig kommentar skriver hon: ”Som könsneutralt pronomen har jag försökt använda 'han' respektive 'hon' i vartannat kapitel” (Adelswärd 1991:9).

Ytterligare en strategi som ibland har utnyttjats är att använda generiskt *hon* om vissa återkommande generella positioner i en text och generiskt *han* om andra. Åsa Sahlquist, som citerades ovan som en förespråkare av generiskt *hon*, använder till exempel i en av sina publikationer generiskt *han* om *sändaren* och generiskt *hon* om *mottagaren*. Denna uppdelning motiverar hon med att den ”typiska tjänstemannen” som är *avsändaren* av de av henne kommenterade texterna just är en man (Sahlquist 1984:13, 19). Sådana könsrelaterade makthierarkier skulle osynliggöras om *hon* skulle användas i alla generiska kontexter.

Andra kvinnligt appellerande former än pronomenet *hon* diskuteras ytterst sällan som former som borde användas i generisk betydelse. En generisk

användning av kvinnligt appellerande substantiv – exempelvis sådana som slutar på *-kvinna* eller suffixet *-(ar)inna* – verkar inte ha spelat någon större roll för svenska språkaktivister. Jag har inte stött på språkaktivistiska diskussioner kring en generisk användning av kvinnligt appellerande substantiv. Inte heller i de citerade publikationerna av Teleman, Adelswärd och Sahlquist används generiska, kvinnligt appellerande substantiv som *läsarinna* eller *mottagerska*. *Barnmorska* och *sjuusköterska* är dock två kvinnligt appellerande former från den kvinnodominerade vårdsektorn som brukar användas som officiella generiska yrkestitlar.⁶⁵ Då och då nämns i detta sammanhang även *flygvärdinna* och *(dagis-)fröken*. Trots att det handlar om ett mycket litet antal former, lyfts dessa ibland fram som exempel på ”Sveriges” insats för språklig jämställdhet mellan de två konventionaliserade könskategorierna *kvinna* och *man*.⁶⁶ Den generiska användningen av yrkesbenämningar som *sjuusköterska* eller *barnmorska* är dock inte ett resultat av en aktiv språkförändring som har drivits av feministiska aktivister utan beror på den starka kopplingen till stereotypa kvinnliga yrkessfärer. De prototypiska sociala könsrollerna har lett till att det är just dessa titlar, där kvinnliga appellationsformer används som yrkesbenämningarna och där dessa dessutom har kommit att användas generiskt när män började arbeta inom dessa kvinnodominerade områden. Det är således ingen slump att titlar för statusyrken inom samma bransch – exempelvis *läkare*, *kirurg* eller *doktor* – inte bildas med hjälp av generiskt femininum.

I diskussionerna i aktivistiska communityer nämns även några ytterligare metoder för att radikalt sätta kvinnor och kvinnligt appellerande former som den språkliga normen, som i exempel 16.

Exempel 16. Hämtat från <<http://www.feminetik.se/diskutera/index.php?sub=4&mid=92664>>, publicerad 9 juli 2005

I dag är språket otroligt "mans-normalt", "man" associeras direkt till "människa med kuk". Det som är "normalt" är manliga uttryck, ändelser, ordformer, medan kvinnliga ordformer är något som konstrueras från den "normala" (den manliga) ordformen. Jag tycker att betydelseglidningen av ordet "man" och "människa" kan ses som bevis på patriarkatets, eller de där könsmaktsstrukturernas, existens. Prova själva att sätta den feminina ändelsen *-inna* i stället för den maskulina *-are* i några ord: *läkinna*, *lärinna*, *slaktinna*, *väktinna*, *bilhandlinna*... Visst låter det konstigt? Och gå ett steg till genom att hänga på en maskulin ändelse för att betona att det är ett annat kön än "det vanliga": *läkinnare*, *lärinneare*, *slaktinnare*, *väktinnare*, *bilhandlinnare*...

Genom att manligt appellerande substantiv avleds ur de kvinnligt appellerande, vänds de rådande benämningspraktikerna på ett radikalt sätt. Kvinnan

⁶⁵ Liknande benämningspraktiker gäller enligt Gomard & Kunøe (2003:67) i viss mån i danskan och enligt Bull & Swan (2002:230) även i norskan.

⁶⁶ Se exv. Nübling (2000).

sätts som den mänskliga normen medan mannen exklusivKönas språkligt. Interveneringar som denna diskuteras några enstaka gånger, men verkar inte ha tillämpats i någon större utsträckning. De visar dock att det finns ytterligare möjligheter att ”feminisera” språkliga former på ett grundläggande plan.

Sammanfattningsvis har aktivistiska språkförändringsmetoder med vilka kvinnor sätts som den mänskliga normen spelat en jämförelsevis liten roll i de språkaktivistiska interveneringarna i Sverige. Detta gäller både i förhållande till det aktivistiska bruket av denna strategi i andra västeuropeiska språk och jämfört med de andra strategierna som används av svenskspråkiga aktivister. Särskilt bruket av generiskt femininum som en utåtriktad språkförändring som inte enbart rör benämningar av den egna gruppens medlemmar har relativt sällan diskuterats och används av svenska aktivister.⁶⁷

Något som tydligt framgår när skapandet av ett nytt ”kvinnligt språk” och språkförändringar som sätter kvinnan som den mänskliga normen diskuteras är att dessa interveneringar behöver vara kollektiva projekt. Det poängteras uppreparande gånger att det ”patriarkala språket” endast kan förändras tillsammans med likasinnade: ”Vi behöver peppa varann att våga börja skriva som vi själva vill, med det språk som passar just oss.” (*Kvinnofronten* 2010b:5). Existensen av aktivistiska communityer förstås därmed som en väsentlig aspekt för att över huvud taget möjliggöra genomförandet av språkaktivistiska projekt.

5.1.2.2 Att nämna både kvinnor och män

I motsats till de interveneringar som analyserades i föregående avsnitt är målet med strategin ”att nämna både kvinnor och män” att använda ett ”jämförbart”, samordnat bruk av både kvinnligt och manligt appellerande former. Detta sätt att inter文nera i androKönande benämningspraktiker har i svenskan nästan enbart diskuterats med hänsyn till pronomen. Det är särskilt de dubbla formerna *han eller hon* och *han/hon* som har varit centrala i diskussionen.⁶⁸ Till skillnad från bruket av generiskt *hon* har användningen av dubbla pronomenformer i viss utsträckning också fått genomslag i majoritetssamhällets språkbruk. Som exempel 17 och 18 illustrerar förekommer dubbla pronomenformer i dag i såväl de stora dagstidningarnas språkbruk som i aktuella författningstexter.

⁶⁷ Re_aktionerna mot användningen av feminiserande strategier är däremot relativt omfattande, särskilt när det gäller bruket av generiskt femininum. Hultman (1992:108) rapporterar till exempel att *Gruppen för svenskprov* i Malmö i slutet på 1980-talet möttes av starka protester när de i sina publikationer konsekvent skrev *läraren – hon* och *eleven – hon*. Även den institutionaliserade språkvården re_agerar starkt negativt på denna form av språkaktivism (se 7.3.1).

⁶⁸ I den tidigare forskningen har en explicit nämning av både kvinnligt och manligt appellerande former (t.ex. *han eller hon*) ofta räknats som en könsneutraliserande strategi. Jag betraktar dock denna förändringsstrategi som könsspecificerande i och med att bägge de konventionaliserade könskategorierna benämns. Därför behandlas den här och inte i avsnittet om könsneutraliseringsstrategier.

Exempel 17 och 18. Ur *Göteborgs-Posten* 25 april 2012, s. 23 resp. Lag 2008:34, Brottsbalk 1962:700, kapitel 26, 15 §, mina fetmarkeringar

Ser du föraren ser **hon eller han** dig.

Om den frigivne ska få vård eller behandling enligt första stycket 3, får det föreskrivas att **han eller hon** ska vara skyldig att lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov för kontroll av att **han eller hon** inte är påverkad av alkohol, andra beroendeframkallande medel [...].

Bruket av dubbla pronomenformer har förespråkats åtminstone sedan mitten av 1960-talet medan bruket av samordnade substantivformer knappt har diskuterats i Sverige. Majoriteten av de i dag tillgängliga diskussionerna om dubbla pronomenformer härstammar från institutionaliserade sammanhang, huvudsakligen från kvinnliga parlamentariker med feministisk profil. Det förefaller som om det medvetna bruket av både kvinnligt och manligt appellerande former inte har drivits lika entusiastiskt som en språkaktivistisk intervensionsstrategi inom exempelvis kvinnoseparatistiska eller lesbiskfeministiska communityer. Detta kan delvis bero på att dubbla former, till skillnad från många av de i det föregående avsnittet analyserade intervensionerna, först och främst används i generiska kontexter och inte för direkta benämningar av konkreta personer eller den egna aktivistiska communityn. Men det kan även bero på att det är just de feministiska partipolitikernas förespråkanden av dubbla former som har arkiverats och som därmed i dag är tillgängliga för analyser, medan många aktivistiska gruppers diskussioner och interventionsstrategier inte i samma omfattning har blivit dokumenterade eller offentligt tillgängliggjorda. Detta behöver således inte betyda att det inte ägde rum några motsvarande diskussioner i utomparlamentariska feministiska rörelser. Några av de parlamentariker som förespråkar interventioner i ett androkönande språkbruk är också tydliga med att deras interventionsförsök är en positiv re_aktion på det aktivistiska arbete som pågår utanför partipolitiken (se exv. motion 1978/79:1198). Tänkbart är alltså också att dubbla pronomenformer utgör de feministiska parlamentarikernas svar på utomparlamentariska, mer radikala interventioner i androkönande benämningsspraktiker som exempelvis bruket av generiskt *hon*.

Bland de utomparlamentariska grupper som diskuterar bruket av dubbla former kan Kvinnofronten nämnas. Kvinnofronten (2010e:20) är dessutom tydlig med att det alltid borde vara de kvinnligt appellerande formerna som ska nämnas först i samordnande formuleringar. Detta för att ”åtminstone lite grann motverka mansnormen i språket”. Denna punkt tas sällan upp när bruket av dubbla former förordas utanför aktivistiska rörelser. Till de allra första förespråkandena av bruket av dubbla pronomenformer som jag har kunnat hitta hör några riksdagsmotioner där användningen av generiskt *han* i författningstexter kritiserats. Bland annat läggs några sådana motioner fram under regeringsperioden 1979/80. Exempelvis kritiserar Karin Ahrland och

Bonnie Bernström, båda folkpartister, att *han* används som generiskt pronomen i dåtidens författningstexter (motion 1979/80:17). Citat 19 gäller bruket av kombinationen *prästen – han* i ett förslag till en ny lagtext.

Exempel 19. Ur Riksdagsmotion 1979/80:17, kursivering och utelämnningar i originalet

Vi anser emellertid att det av rent pedagogiska skäl är nödvändigt att riksdagen i all lagstiftning om präster uttryckligen tar hänsyn till att vi sedan 1958 har både kvinnliga och manliga präster i svenska kyrkan. Med hänsyn härtill bör lagtexten utformas så att den lyder: ”Den som är prästvigd --- det som han *eller hon* har erfarit ---.”

Motionen avslås med argumentet att det är viktigare att lagen träder i kraft så fort som möjligt än att kvinnor explicit omnämns i texten – en ändring skulle fördröja processen. Samma år lägger också några politiker kring Yvonne Hedvall (Moderaterna) fram en motion i vilken de kritiserar att svenska lagar präglas av ett patriarkalt tänkande i och med att mannen språkligt konstrueras som norm (motion 1978/79:1198). De kritiserar att det fortfarande används ”manliga ordformer, t.ex. *han*, *honom* och *denne*, trots att lagstiftaren avsett både män och kvinnor.” Motionärerna hänvisar till att jämställdhetsarbete pågår ”på olika håll i samhället” och att de därför kräver att en ”ökad jämställdhet” även bör genomdrivas när det gäller utformningen av författningsspråket. Även denna motion avslås (se Lagutskottets betänkande 1979/80:10).

Under de följande decennierna bedrivs synliggörandet av kön genom dubbla pronomenformer inte längre lika bestämt som under 1970-talet. Framför allt bland kvinnliga parlamentariker formuleras dock fortfarande återkommande gånger kritik mot användningen av generiskt *han* i det officiella språket. Under 1990-talet lägger särskilt folkpartisten Karin Pilsäter fram en rad motioner mot ”sexism i språket” (motionerna 1992/93:K214, 1994/95:K503, 1996/97:K531). Hon kritiserar bland annat att *statsministern* i författningstexterna alltid är en *han*. Också personer som utsätts för misshandel omnämns i brottsbalken med *han*, ”trots att vi vet att misshandel och andra övergrepp mot kvinnor ständigt sker” (motion 1994/95:K503). Pilsäter kräver att riksdagen beslutar att det i framtiden ska användas ett officiellt språk där mannen inte längre oreflekterat konstrueras som norm. Även Ulla Hoffmann (Vänsterpartiet) kritiserar i ett anförande i riksdagen att kvinnor bortnämns när *han* används i icke-könsspecificerande syfte (Riksdagens snabbprotokoll 1995/96:55). Dessutom skulle kvinnor vara tvungna att lära sig att tolka *han* som *hon*, att visa ”hörsamhet” när *han* används, något som omvänt aldrig krävs av män. ”Jag, och många kvinnor med mig, vill inte visa hörsamhet längre”, menar Hoffmann, men anger inga konkreta förändringsförslag. Också i Ulf Holms (Miljöpartiet) motion från regeringsperioden

2006/07 kritiseras bruket av generiskt *han* utan att specifika alternativ föreslås (motion 2006/07:K293).

Diskussionen kring dubbla pronomenformer handlar först och främst om ett bruk av dessa former i inflytelserika texter som författnings- och andra myndighetstexter. Dubbla substantivformer förespråkas däremot som sagt sällan med syftet att benämna både kvinnor och män på ett jämställt sätt. Bruket av explicit kvinnligt appellerande substantiv är i mitt material vanligare när syftet är att språkligt konstruera kvinnor som den mänskliga normen och att benämna medlemmar i den egna aktivistiska gruppen (se föregående avsnitt). Ett exempel på förespråkande av kvinnligt appellerande yrkesbenämningar vid sidan om manligt appellerande former är en riksdagsmotion som ett antal, framför allt kvinnliga, miljöpartister kring Kia Andreasson la fram i mitten av 1990-talet (motion 1994/95:K303). I denna motion krävs att riksdagen ska besluta att använda *talkvinna* som ekvivalent till *talman* när det är kvinnor som utöver denna funktion. Riksdagen bör enligt motionärerna även se till att det bildas kvinnligt appellerande former till alla ”övriga titlar i det svenska samhället som har suffixet *-man*”. Några månader senare aktualiserar Kia Andreasson frågan i riksdagen (exempel 20).

Exempel 20. Ur ett inlägg av Kia Andreasson, Riksdagens snabbprotokoll 1995/96:59

Jag vill alltså inte bli kallad riksdagsman, för jag är en riksdagskvinna. [...] Jag tror det är synnerligen viktigt för våra ungdomar och barn att vi gör kvinnorna synliga i alla de ord som slutar på suffixet *-man*, t.ex. idrottsman, yrkesman, PR-man, kyrkoman, språkman osv. [...] Fram med kvinnan! Kvinnor duger. Vi vill inte ha ett samhälle på de här premisserna.

Sedan ungefär 1990-talet uttalar sig dock många feminister mot den strategi som går ut på att både explicit kvinnligt och explicit manligt könande substantiv används.⁶⁹ Som ett avskräckande exempel lyfter några språkaktivister fram det tyska språket, där bruket av feminiseringsstrategin är en betydligt mer frekvent språkaktivistisk metod, se citat 21.

Exempel 21. Hämtat från <<http://www.feminetik.se/diskutera/index.php?sub=3&mid=307251>>, publicerad 6 maj 2008

[J]ag [vänder] mig mot ’riksdagskvinna’, eftersom man då stöter på liknande problem som i tyskan. [...] Mitt förslag för Sverige är: håll för guds skull fast vid och vidareutveckla vårt relativt könsneutrala språk! [...] Och låt oss på så vis vara ett gott föredöme för våra sydligare grannar, så att de lär sig att även en kvinna kan vara ’Professor’.

⁶⁹ Jfr exempelvis tråden ”Vägen till ett inkluderande språk” samt delar av trådarna ”Feministisk grammatik” och ”Hur hanterar ni ordet ”man” skulle kunna...?” på <<http://www.feminetik.se>>.

Bland svenska feminister är huvudargumentet mot en användning av former som synliggör kvinnor att dessa enbart skulle förstärka betydelsen av kön som en social kategorisering: ”Man delar bara in samhället ännu mer i kön på så sätt”, som en annan kommentator skriver på diskussionsforumet *feminetik.se*.⁷⁰ Ur följande citat från 2012 framgår kritiken mot feminiserande interveneringar på ett tydligt sätt. Citatet härstammar från en blogg och är ett utdrag ur ett mejl som bloggaren sände till organisatörerna av en tävling med titeln ”Årets företagerska”.

Exempel 22. Hämtat från <<http://opinionsbildaren.blogspot.se/2012/10/vem-vill-vara-en-foretagerska.html>>, publicerad 4 oktober 2012

Jag är en kvinnlig egenföretagare som verkligen inte skulle vilja bli kallad ”Årets företagerska”, som vinnaren i er tävling ”Beautiful Business award” får den tvivelaktiga äran att kallas. Är inte en företagare av kvinnokön just en företagare – och ingenting annat? [...] I mina öron blir företagerska någon på undantag; det är lite på lek och definitivt inte på samma villkor som manliga – riktiga – företagare.

Denna kommentar är ett tydligt exempel på hur kvinnligt appellerande yrkesbenämningar av vissa uppfattas som exklusivKönande och därmed som ett trivialiserande av kvinnors yrkesprestationer. Det motstånd som många av dagens svenska språkaktivister riktar mot explicit kvinnligt appellerande substantiv, framför allt yrkesbenämningar, antar jag beror på avsaknaden av former som uttryckligen benämner den strukturellt privilegierade manliga positionen. Den asymmetri som ligger i bruket av suffixen, det vill säga att tidigare manligt appellerande ändelser även används generiskt medan kvinnligt appellerande suffix enbart används kvinnligt appellerande, leder till att ändelserna *-(ar)inna*, *-(er)ska* och även efterledet *-kvinna* uppfattas som exklusivKönande. Kvinnor likställs på så sätt med kön medan män re_produceras som den bortnämnda, icke-könade, allMänMänskliga normen; *företagerska* blir till ett undantag. Därmed kan bruket av exempelvis kvinnligt appellerande yrkestitlar uppfattas som ett befästande av androKönandet – även om intentionen är en annan.⁷¹ Organisatörernas svar på denna kritik utgör i sin tur ett exempel på en positiv inställning till kvinnligt appellerande

⁷⁰ <<http://www.feminetik.se/diskutera/index.php?sub=3&mid=307251>>, publicerad 8 maj 2008.

⁷¹ Ytterligare ett exempel på motstånd mot explicit kvinnligt appellerande former är det mot adjektivet *kvinnlig*. Jag har i mitt material inte stött på några språkaktivister som förespråkar bruket av *kvinnlig* i kombination med substantiviska benämningar (t.ex. *kvinnlig arbetare*). Även denna metod verkar uppfattas som exklusivKönande och därför som sexistisk. Ett exempel för motståndet mot ett sådant exklusivKönande är filmregissören Lisa Siwes tacktal på *Guldbaggegalan* 2010 där hon sa: ”Många har kallat mig ’kvinnlig regissör’. Jag är så jävla trött på det. Jag är regissör!” När inte manlighet specificeras i lika utsträckning (*manlig regissör*) som kvinnlighet (*kvinnlig regissör*), verkar kvinnlighet uppfattas som en avvikelse från den bortnämnda manliga normen (<http://svt.se/2.127057/1.1861186/guldbaggegalan_minut_for_minut>, publicerad 25 januari 2010).

ändelser. Också denna framförs utifrån en feministisk ambition. Tävlingsens organisatörer klargör att formen *företagerska* även används utanför tävlingens sammanhang med avsikten att tydligt markera att det finns kvinnor som driver företag. Ur svaret framgår att det på lång sikt önskas att kön inte ska spela någon roll när det gäller drivandet av företag men att könskategorisering i dagens Sverige faktiskt spelar roll. Faktum är att enbart en liten del av de svenska företagen drivs av kvinnor och denna asymmetri borde inte osynliggöras i språket, enligt tävlingens organisatörer.⁷² För båda dessa motsatta ståndpunkter argumenteras alltså utifrån en feministisk förståelse.

För att sammanfatta verkar det framför allt ha varit på 1960- och 1970-talet som feminiseringsstrategin drevs som en språkaktivistisk metod. Det var först och främst kvinnoseparatistiska och senare på 1980-talet även uttalat lesbiskfeministiska rörelser som diskuterade och genomförde denna typ av språkförändring. Syftet var oftast att benämna medlemmar av den egna feministiska gruppen. Bruket av explicit kvinnligt appellerande substantiv förespråkas i dag sällan av svenska aktivister. Exemplet med diskussionen av benämningen *företagerska* illustrerar att explicit kvinnligt appellerande benämningar till och med kan kritiseras för att vara exklusivKönande och därmed en del av de androKönande praktikerna (i alla fall när de används vid sidan av former som uppfattas som manligt appellerande och inte som generiska former). Denna negativa tolkning av specifikt kvinnligt appellerande substantiv tycks vara vanligare i Sverige än i de flesta andra språkområden där diskussioner om benämningsspraktiker förts.

5.1.3 Interveneringar genom könsneutralisering

Vid sidan om könsspecificerande, feminiserande språkförändringar diskuteras och används även könsneutraliserande strategier som ett sätt att intervjua i androKönande språkpraktiker. Citat 23 exemplifierar hur könsneutralisering beskrivs som en feministisk språkförändringsstrategi.

Exempel 23. Hämtat från <<http://www.feminetik.se/diskutera/index.php?sub=4&mid=92664>>, publicerad 4 juli 2005

Jag vet inte om ni är medvetna om det, men det är möjligt att vi har goda möjligheter att förändra språket. Redan nu tycks visa skrivartraditioner utkristallisera sig här [i diskussionsforumet *feminetik.se*; anm. D.W.] och då jag ser på språket som ett verktyg som skapas utav de som använder språket och också som ett mycket reellt medel för maktövertagande så gör vi feminister gott i att försöka "neutralisera" språket.

⁷² Se <<http://opinionsbildaren.blogspot.se/2012/10/vem-vill-vara-en-foretagerska.html>>, publicerad 4 oktober 2012.

De två mest diskuterade interveneringarna som genomförs genom ”neutraliserande” språkförändringar är användningen av *en* i stället för det indefinita pronomenet *man* och användningen av icke-könande yrkestitlar (t.ex. *polis*, *riksdagsledamot*, *talesperson* i stället för *polisman*, *riksdagsman*, *talesman*). Eftersom aktivisterna oftast för diskussionerna kring pronomenen och substantiv skilda från varandra är den följande analysen indelad därefter.

5.1.3.1 Att använda *en* och *den* som icke-könande pronomen

En och *den* hör till de former som språkaktivisterna mest utförligt diskuterar och använder när androkönande språknormer ska utmanas genom könsneutraliserande strategier. *En* diskuteras och används som ett alternativ till det indefinita pronomenet *man* medan *den* framför allt utgör ett alternativ till det generiska bruket av det personliga pronomenet *han*. Särskilt de språkaktivistiska diskussionerna kring *en* kan räknas till 2010-talets hittills mest omfattande.

Anledningen till språkaktivisternas kritik av pronomenet *man* är att formen upplevs som androkönande på grund av sin överensstämmelse med det könsspecificerande substantivet *man*. Kvinnofronten (2010d:25) skriver exempelvis: ”Ordet *man* (i betydelsen ”vem som helst”) är förstås ett av de mest uppenbara exemplen på språkets manliga norm.” Att pronomenet *man* används generiskt i bemärkelsen ”vem som helst” och att mannen på så sätt språkligt står för den mänskliga normen kräver enligt många aktivister språkliga förändringar. Kvinnofronten rekommenderar i sina ”feministiska skrivtips” vid flera tillfällen *en* som aktivistiskt alternativ. Följande citat utgör ett exempel på ett sådant aktivistiskt bruk av *en*: ”**En** föds inte till kvinna; **en** blir det.”⁷³ Citatet är hämtat ur ett blogginlägg och är en omskapad översättning av den franska filosofen Simone de Beauvoirs bevingade ord som annars brukar översättas till svenskan med ”Man föds inte till kvinna; man blir det”. Den citerade bloggaren poängterar hur betecknande det är att *man* även kan betyda *kvinna* och beskriver översättningen med pronomenet *man* som ”närmast skrattretande, men samtidigt väldigt talande; för det avslöjar hur genusnormer har internaliserats i språket.” En liknande kritik tas även upp i båda fokusgruppsamtalen. I gruppen med de vuxna deltagarna kritiserar flera medverkande att formen *man* till och med har blivit så pass universell att den kan stå för den egna, icke manligt könade personen: ”Att *man* kan bytas ut mot jag till och med. [...] Jag vill inte att *man* ska stå för mitt ’jag’, på nåt vis.”

I de flesta yttrandena där pronomenet *man* kritiseras betonar språkaktivisterna perceptionens betydelse. I exempel 24 beskrivs *en* som en form som inte i samma utsträckning som pronomenet *man* omedvetet styr tankarna till män.

⁷³ Hämtat från <<http://www.visomaldrigsasexist.net/2009/05/sprak-et-ar-en-man.html>>, publicerad 9 maj 2009, min fetmarkering.

Exempel 24. Hämtat från <<http://annahornell.wordpress.com/tag/konsneutraltsprak/>>, publicerad 15 maj 2013

det är såklart svårt/omöjligt att bevisa att man-användandet i någon mån bidragit till skeva föreställningar om kön, och få människor som använder pronomenet man ser väl en karl framför sig när de säger det. Men det känns heller inte omöjligt att vår användning av ett maskulint kodat ord när könet är okänt eller oviktigt påverkar hur vi tänker. [...] Kan det faktum att vi använder ordet "man" som vore det ett oladdat, könsneutralt ord bidra till att det manliga också känns som samhällets självklara norm? För mig låter det tillräckligt rimligt för att det ska vara värt den pytteuppoffring som "en" innebär.

Vissa förespråkare av *en* uttrycker också att de använder formen – utöver kritiken mot androcentrismen – för att över huvud taget köna så lite som möjligt i sina egna språkhandlingar. Detta behöver dock inte nödvändigtvis innebära att det formuleras explicit att syftet är att intervensera i två-, cis- eller kategorialKönandet. Avsikten att göra kön oviktigt aktualiseras, som i citat 25, ofta tillsammans med anti-androcentriska intentioner.

Exempel 25. Hämtat från <<http://www.feminetik.se/diskutera/index.php?sub=4&mid=349060>>, publicerad 9 oktober 2009

Jag skriver ofta "du" istället för "man" - för att jag inte vill ha ett patriarkalt (eller öht ett könat) ord som ska betyda "alla" eller "vem som helst". Jätteviktigt! (Eller också skriver jag "en" eller nån omskrivning.)

Som denna kommentator på forumet *feminetik.se* förespråkar många aktivister vid sidan om *en* även en ökad användning av definitiva personliga pronomen som *jag*, *du* eller *vi*. Dessa personliga pronomen betraktas inte bara som en intervenering i androKönandet utan anses dessutom leda till att talaren eller skribenten inte "gömmor sig bakom" ett indefinit pronomen.

Exempel 26. Hämtat från <<http://www.feminetik.se/diskutera/index.php?sub=4&mid=349060>>, publicerad 10 oktober 2009

[...] ordet "man" gör att du inte tar ansvar för vad som sägs. Tala istället om vem som är "man". "Jag blir så trött", istället för "Man blir så trött". Då är det du, och inte en obestämd massa som blir trött/trötta.

Även detta – att medvetet ta ansvar för sina egna språkhandlingar – kan ses som en feministisk strategi (jfr t.ex. Hornscheidt 2012). Bruket av personliga pronomen diskuteras dock inte som ett motförslag till användningen av *en* utan snarare som en ytterligare viktig punkt.

I feministiska communityer har bruket av pronomenet *den* bara i liten utsträckning diskuterats som en renodlat intervenering i androKönande språknormer. Det var huvudsakligen på 1990-talet som aktivisterna i mitt material

debatterade *den* som ett alternativ till generiskt *han* och därmed som en intervensering i en språklig reproduktion av mannen som den mänskliga normen. Innan dess, på 1960-, 1970- och 1980-talet, var det i första hand feminiserande strategier som debatterades och användes, det vill säga generiskt *hon* och bruket av dubbla pronomenformer som *hon eller han* (se avsnitt 5.1.2). Efter millennieskiftet har *den* sedan alltmer kommit att förespråkas som ett alternativ till de könsspecificerande pronomenen *han* och *hon*, men också kommit att användas om konkreta personer. På så sätt har *den* laddats mer med intentionen att intervensera i två- och cisKönande normer än enbart som ett sätt att intervensera i androKönandet (se avsnitt 5.2). Därmed är *den* ett bra exempel på hur en och samma språkform med tiden kan laddas med ny intervenistisk potential.

En del språkaktivister rapporterar att de ibland kritiseras av andra språkbrukare när de använder *en* och *den*. Ungdomarna i fokusgruppsamtalet berättar att de ibland får poängavdrag i skolan när de använder *en* i stället för *man* i sina uppsatser. Även i Hultmans (1992:115) material återfinns skoluppsatser där läraren har rättat elevernas användning av *den* till könande dubbelformer som *hon eller han*. Ungdomarna menar dock enhälligt i gruppsamtalet att sådant inte skulle hindra dem ifrån att använda aktivistiska former i skolsammanhang. Även några av de vuxna deltagarna vittnar om att de har fått kritik och behövt förklara bruket av *en* för lärare och medstudenter när de har använt formen i hemuppgifter eller annat på högskolan. Alla tycker dock att det oftast ”känns okej” att behöva förklara bruket av *den* och *en*, så länge det inte handlar om att de behöver försvara sig. De flesta av deltagarna ser sådana situationer som tillfällen att utbilda medmänniskorna i antidiskriminerande språkbruk. En av ungdomarna berättar till exempel att han ibland låter sina föräldrar läsa igenom hans läxor. När hans pappa inte förstod varför han använde *en* och tyckte att formen låter dialektal förklarade han för sin pappa att ”vi lever i ett patriarkalt samhälle där mannen alltid är normen” och att han försöker förändra detta genom att förändra det egna språkbruket.⁷⁴

När det gäller bruket av *en* reflekterar deltagarna i båda gruppsamtalen också utförligt kring skillnaderna mellan muntligt och skriftligt språkbruk. De flesta är överens om att det ibland krävs koncentration för att komma ihåg att använda icke-androKönande former. Flera informanter säger att de tycker att detta är lättare i skrift. I skrivprocessen är det möjligt att ta sig mer tid för att formulera sig, eftersom de då även kan gå tillbaka och korrigera de invanda androcentriska språkmönstren, se exemplen 27 och 28.

⁷⁴ Citatet visar också hur nära även de unga språkaktivisternas sätt att formulera sig ligger den terminologin som genderismmodellen tillhandahåller.

Exempel 27 och 28. Ur fokusgruppsamtalet med ungdomarna, april 2014

Jag brukar säga *en* i stället för *man*. Och det gör jag som ett politiskt statement. Det kan vara svårt i tal ibland, tycker jag. Men i skrift gör jag oftast det. Just för att allting alltid utgår från mannen.

Varje gång jag ska lämna in ett skolarbete går jag tillbaka och tar bort allt könande ... byta allt *man* till *en* och kollar om jag har gjort något annat könat och sånt.

Flera deltagare i fokusgrupperna berättar att de numera redan har vänt på de egna språkliga normerna med resultatet att det känns som ”mer naturligt” för dem att använda *en* än att använda *man*. De flesta menar att denna process gick rätt fort och att de själva var förvånade över hur lätt det var att byta de egna tal- och skrivnormerna.

Att både *en* och *den* redan är etablerade som icke-aktivistiska former i det svenska språkbruket tycker de flesta språkaktivister inte utgör något större problem. *En* används till exempel i en del svenska dialekter utan att formen där är laddad med könsrelaterade, språkaktivistiska intentioner. *Den* användes redan på 1500-talet som personbenämning personligt pronomen (Davidson 1990, Hultman 1992). Vissa aktivister beskriver dock de dialektala associationer som *en* kan framkalla som lite störande. Icke insatta samtalspartner skulle kunna uppfatta *en* som ”överdriven dialekt” eller ”obildat tal-språk”.⁷⁵ Vissa befarar också att *en* på grund av sina dialektala associationer skulle kunna uppfattas som reaktionärt medan andra tycker att dialektala konnotationer förknippade med *en* enbart gör att formen låter ”vacker och lite gammaldags”.⁷⁶ I det stora hela är språkaktivisterna i hela materialet dock överens om att de möjliga dialektala associationerna inte skulle spela någon roll för den aktivistiska användningen av ordet.

När exakt och av vilka grupper *en* började användas med språkaktivistiska intentioner är svårt att rekonstruera och utgör inte heller syftet med den här analysen. Icke-könspecificerande alternativ till pronomenet *man* har dock diskuterats åtminstone sedan millennieskiftet, men diskussionerna har antagligen pågått betydligt längre än så.⁷⁷

⁷⁵ <<http://www.feminetik.se/diskutera/index.php?sub=4&mid=131404>>, publicerad 6 november 2005 resp. <<http://visselpaj.se/?p=6253>>, publicerad 27 oktober 2011.

⁷⁶ <<http://www.feminetik.se/diskutera/index.php?sub=4&mid=131404>>, publicerad 6 november 2005.

⁷⁷ I och med bruket av det indefinita pronomenet *kvinn*a på 1970- och 1980-talet och de i samband med detta förda aktivistiska diskussioner har kritiken mot pronomenet *man* en minst fyrtioårig historia. Icke-könande alternativ som motsvarar svenskans *en* har också sedan länge diskuterats i andra språk. Som alternativ till norskans *man* har sedan ungefär 1980-talet formen *en/ein* diskuterats och används i bokmål resp. nynorsk (Bull & Swan 2002:245). I tyskan har sedan någon gång på 1970-talet *mensch* (sv. ’människa’) använts som ett icke-könande, indefinit pronomen i stället för *man* (Bußmann & Hellinger 2003:165–166, Pusch 1984).

Ett fåtal kommentatorer i de språkaktivistiska diskussionerna som jag har analyserat menar att en bättre strategi än att använda *en* vore att medvetet reclaima pronomenet *man*. Argumentet är oftast att det vore lättare att reclaima ett ord än att etablera ett nytt. Kommentatorerna utvecklar dock inte hur detta rent praktiskt skulle kunna gå till, och förslaget bemöts nästan genomgående med negativa reaktioner av andra aktivister. Ordets totala likhet med substantivet *man*, skulle göra det omöjligt att reclaima *man* som pronomen, anser de flesta. De som förespråkar att *man* borde reclaimas menar däremot att en positiv utgångspunkt vore att *man* skulle härstamma från *människa* och inte från substantivet *man*.⁷⁸ De allra flesta språkaktivister i mitt material är dock överens om att det är de associationer som ord nuförtiden framkallar som avgör om språkliga interveneringar är nödvändiga eller ej. Etymologiska härledningar och ”ursprungliga” betydelser anses vara irrelevanta, speciellt när språkbrukarna själva inte ens verkar vara medvetna om dem. Exempel 29 illustrerar denna inställning. Citatet är en bloggares kritik mot en artikel skriven av *Dagens Nyheters* språkvårdare Birgitta Brorström. I artikeln, som publicerades i januari 2013 i *Dagens Nyheter*, argumenterar Brorström med hjälp av etymologiska härledningar för användningen av *man*.⁷⁹

Exempel 29. Hämtat från <<http://bornhoft.se/category/sprak/om-ett-ord/>>, publicerad 16 januari 2013

Brorström verkar tycka att det [bruket av *en*; anm. D.W.] är fånigt. *Man* betyder inte alls person av hankön, eller hästhår, kommenterar hon, som om polysemi och homonymi vore något nytt, utan är ett könsneutralt pronomen som kommer från fornsvenskan och hör ihop med ordet *människa*, alltså oavsett kön. Att hänvisa till etymologi, att ordet ”egentligen betyder något annat, för det kommer härifrån” är ofta helt irrelevant då det inte säger något alls om hur ordet lever, verkar och tolkas i dagens kontext. Etymologi kan bara förklara varför språket ser ut som det gör, det kan aldrig vara ett argument i sig för att det borde fortsätta att göra det.

Argumentation mot etymologiska härledningar förekommer ofta i materialet, också när det gäller efterledet *-man* i substantiviska benämningar. I några diskussioner väcks också idén att *en* även kan användas för att skapa nya substantiviska benämningar som annars innehåller *man* eller *män*. Till exempel föreslås att *människa* kan ersättas med *eniska* (även stavat *enniska*) eller att *ensklighet* skulle kunna användas i stället för *mänsklighet*.⁸⁰ Detta leder över till nästa avsnitt där diskussioner kring bildandet och bruket av icke-könande substantiv analyseras.

⁷⁸ Samma argument framförs även av språkvårdare och av personer som kommenterar tidsningsartiklar om bruket av *en* på internet (se avsnitt 7.3.5 resp. 6.2.2).

⁷⁹ Birgitta Brorströms artikel publicerades i *Dagens Nyheter*, 16 januari 2013, s. 5.

⁸⁰ Se exempelvis tråden ”Feministisk Grammatik” på <<http://www.feminetik.se>>.

5.1.3.2 Att använda icke-könande yrkesbenämningar

Språkförändringar som går ut på att bilda icke-könande yrkesbenämningar verkar inte ha diskuterats i någon högre utsträckning av aktivister. De språkförändringar som jag har kunnat hitta initieras för det mesta av enstaka personer som är verksamma inom yrkena i fråga. För att illustrera hur initiativtagarna till förändringar av yrkes- eller funktionsbenämningar motiverar sin språkliga aktivism analyserar jag nedan tre exempel. De språkförändringar som föreslås i exemplen rör icke-könande alternativ till formerna *förtroendeman*, *brandman* och *ombudsman*, som alla kritiserades för att vara andro-könande.

Som ett ”könsneutralt” alternativ till benämningen *förtroendeman* föreslår Marie-Ann Johansson och Karin Nordlander (båda VPK) i en riksdagsmotion 1980, formen *förtroendevald* (Motion 1979/80:569). Under en senare riksdagsdebatt motiverar Johansson det föreslagna titelbytet på följande sätt (även det inledande tilltalet är intressant ur benämningssynpunkt).

Exempel 30. Ur ett inlägg av Marie-Ann Johansson, Riksdagens protokoll 1980/81:34, s. 83

Fru talman! I det här betänkandet behandlas också motion 569, där vi motionärer kräver att begreppet facklig förtroendeman utmönstrats ur det officiella språkbruket och ersätts med begreppet fackligt förtroendevald. Utskottet skriver att det i svenskt språkbruk finns en mängd benämningar där ordet man ingår. Ja, dess värre är det så. Jag tror nämligen att det trots allt har en liten betydelse vad man kallar olika funktioner. Det har bl. a. betydelse för jämställdheten när det gäller attitydförändringar. Vissa av dessa benämningar med ändelsen -man är svåra att förändra medan andra faktiskt har ändrats i det officiella språkbruket. Det heter riksdagsledamot, inte riksdagsman. Det heter systemerare, inte systemman. När det gäller begreppet facklig förtroendeman, så är det inte gammalt och inarbetat, utan det kom till i samband med lagen. Det är bara att beklaga att lagen fick detta namn [*Förtroendemannalagen*; anm. D.W.].

Syftet med titelförändringen kopplas i exempel 30 explicit till begreppet *jämställdhet*. Benämningar med efterledet *-man* anses motverka jämställdheten mellan kvinnor och män. Motionärerna menar att valet av benämningen påverkar i vilken mån kvinnor respektive män är tänkbara som utövare av vissa yrken eller funktioner. Det är således inte primärt verklighetsavbildande utan snarare verklighetskonstruerande intentioner som ligger bakom detta förändringsförslag; det som motionärerna avser är en aktiv ”attitydförändring”, inte en korrekt språklig spegling av en förändrad verklighet. Ett liknande resonemang för Katrin Sjögren, ordförande för Liberalerna på Åland, när hon i slutet av 2013 i Ålands lagting föreslår att formen *om-*

budsman borde kortas ner till *ombud*.⁸¹ Titelförändringen aktualiseras av Sjögren i samband med bildandet av en ny myndighet.

Exempel 31. Ur *Nya Åland*, 4 december 2013, s. 18

Begreppet [*ombudsman*; anm. D.W.] består av två olika led där det första leddet ”ombud”, som anger det materiella innehållet, skulle bibehållas medan könsbestämningen i begreppets andra led skulle utgå. Den nya myndighetens namn skulle då ha blivit Ålands ombudsmyndighet i stället för ombudsmannamyndighet.

Som skäl för titelbytet anger Sjögren att formen *ombud* är ”könsneutral” medan *ombudsman* oundviklig framkallar manliga associationer. I en debattartikel i tidningen *Nya Åland* tydliggör hon att hon ser denna titeländring som en viktig del i ett omfattande agerande för ökad jämställdhet mellan kvinnor och män.

Exempel 32. Ur *Nya Åland*, 4 december 2013, s. 18

Det går det [sic] att driva jämställdhetsfrågor på flera plan. Man kan vara för likvärdig lön för likvärdigt jobb, jämställd föräldraledighet, jämställda pensioner OCH symbolfrågor.

Därmed föregriper hon argumentet att språkliga interveneringar skulle ta fokus från andra frågor; ett argument som regelbundet framförs i de negativa re_aktionerna mot förändringsförslag som rör yrkesbenämningar. Ofta används i re_aktionerna just formuleringen *symbolfråga* (se kapitel 6.2). Sjögren nämner även Norge, vilket som ”föregångare inom jämställdhet” enligt henne redan har infört den ”könsneutrala” formuleringen *ombud*. Även kanadensisk och amerikansk engelska nämner hon som exempel på språk där den språkliga jämställdheten har kommit längre än i finlands- och sverigesvenskan.

Som dessa två exempel visar, är *könsneutralitet* och *jämställdhet* begrepp som återkommande används av förespråkare för icke-könande yrkesbenämningar (se citat 30 och 32). Förespråkarna antar att icke-könande benämningar på lång sikt aktivt bidrar till ett samhälle där kvinnor och män är mer jämställda på arbetsmarknaden.

Ännu tydligare framhävs benämningarnas betydelse för en jämställd arbetsmarknad i diskussionerna kring yrkestiteln *brandman*. En förändring av denna titel har föreslagits ett antal gånger under de senaste 40 åren, dock utan att diskussionen blivit lika omfattande och långtgående som den motsvarande yrkesbenämningar i engelskan och tyskan. I den svenska diskussionen har bland annat *brandbekämpare* och *brandsoldat* föreslagits som icke-könsspecificerande alternativ. En större medial debatt drog igång när

⁸¹ Se Himanen (1990:72f) för en analys av föreslagna ändringar gällande titeln *ombudsman*.

räddningstjänstens chef i Gislaved/Gnosjö våren 2013 lanserade *handläggare inom samhällsskydd och beredskap* som alternativ titel. Detta förslag hamnade omgående i mediernas fokus, antagligen föranlett av den omfattande responsen som rapporteringen om pronomenet *hen* hade fått knappt ett år tidigare.⁸² Intentionen som räddningstjänstens chef uttryckte i samband med föreslaget var att ”avmaskulinisera” yrkestiteln. Detta skulle enligt honom kunna bidra till att ”förbättra könsfördelningen bland brandmännen”. Han beskriver titeländringen som ett sätt att aktivt verka för att yrket i framtiden inte i samma utsträckning uppfattas som ”manligt”. År 2013 utgjordes mindre än tre procent av yrkeskåren av kvinnor, påpekar han.⁸³

Sammanfattningsvis kan sägas att aktörerna som lanserar nya, icke-könsspecificerande yrkesbenämningar betraktar språkbruket som en kraftfull faktor när det gäller att arbeta för ökad jämställdhet mellan de två konventionaliserade könen. Icke-könsspecificerande yrkesbenämningar anses vara väsentliga för att skapa ett jämställt samhälle, detta då benämningsspraktikerna påstås ha betydelse för hur yrkesutövarna conceptualiseras. Benämningar som inte har en inherent könsspecificering antas kunna minska stereotypa föreställningar om ett yrke. Detta skulle bland annat kunna leda till att fler kvinnor känner sig tilltalade av dessa yrken. Därmed förutsätts yrkesbenämningarna ha faktisk betydelse även för den icke-språkliga jämställdheten mellan kvinnor och män. I samband med mina analyser har jag för övrigt inte stött på att de som förespråkar dessa könsneutraliserande titelbyten anger en intervenering i tvåKönandet som intention. Interveneringar som avser en lansering av icke-könande yrkesbenämningar sker oftast genom att en eller flera personer lägger fram ett förändringsförslag, oftast på ett offentligt eller formellt sätt, som sedan accepteras eller avvisas. Det handlar i det här fallet alltså inte om aktivistiska grupper som aktivt reformerar det egna språkbruket utan om interveneringar som avser att ersätta etablerade yrkesbenämningar på ett officiellt plan. Därmed liknar dessa förändringsförsök försöken att lansera dubbla pronomenformer, där framför allt enstaka parlamentariker har varit de drivande aktörerna (avsnitt 5.1.2.2).

Alla de nämnda tre förändringsförslagen som analyserats här avslogs. Formen *förtroendevald* avvisas i ett betänkande från arbetsmarknadsutskottet med argumentet att *förtroendeman* inte lär uppfattas som androcentrisk då

⁸² Som exempel på nyhetsrapporteringen om *brandman*-diskussionen se: *Aftonbladet*, 8 maj 2013, s. 19; *Göteborgs-Posten*, 30 maj 2013, s. 8; *Metro Stockholm*, 8 maj 2013, s. 8; *Smålandsposten*, 15 maj 2013, s. A2; *Värnamo Nyheter*, 11 maj 2013, s. 17; samt *Sveriges Radio P3*, 7 maj 2013; *Sveriges Radio P4*, 7 maj 2013.

⁸³ Alla citat från <<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=91&artikel=5526693>>, publicerad 7 maj 2013. Räddningstjänstens chef betonar att det därutöver finns ytterligare en intention bakom titeländringen, nämligen att den föreslagna titeln möjliggör en annan tolkning av vad själva yrket innebär. Enligt honom utgör släckandet av bränder enbart en liten del av yrket och det skulle behövas ”fler som söker till yrket för att jobba med olycksförebyggande arbete”, därav valet av formen *handläggare* i den föreslagna titeln.

former som *talman* och *nämndeman* inte heller kan sägas vara andro-könande.

Exempel 33. Ur Arbetsmarknadsutskottet betänkande 1980/81:AU6, s. 20

I svenskt språkbruk finns en mängd befattningar i vilka -man ingår. Detta uppfattas knappast allmänt som ett problem från den synpunkt motionärerna anlägger. Det gäller om exempelvis begreppen *talman*, *ombudsman* och *nämndeman*. Från denna utgångspunkt bör också facklig förtroendeman kunna accepteras såsom en benämning som omfattar både kvinnor och män.

Intressant nog påpekas i samma betänkande samtidigt att "[s]pråkliga problem kan [...] uppstå genom att ordet vald har olika böjningsformer för maskulinum och femininum singularis (valde och valda)." Medan ett icke-könande bruk av det manligt appellerande efterledet *-man* uppfattas som komplikationsfritt, framställs valet mellan de könande ändelserna *-a* och *-e* däremot som ett problem. I slutändan röstade 289 riksdagsledamöter mot att *förtroendeman* i lagtexten ska bytas ut mot det icke-könande *förtroendevald*, 16 ledamöter var för ändringen och tre avstod från att rösta (Riksdagsprotokoll 1980/81:34, s. 85).

Även den föreslagna formen *ombud* avfärdades 30 år senare i Ålands lagting med argumentet att former som slutar på *-man* alltid är "könsneutrala". Det framhävs att efterledet *-man* skulle betyda *människa* och därmed redan vara "könsneutralt". Kritiken mot formen *ombudsman* sägs således basera sig på lingvistisk okunskap om ordets "riktiga" betydelse. Dessutom skulle benämningen *ombud* redan ha en annan, fastlagd betydelse.⁸⁴ Språk konceptualiseras i dessa re_aktioner som ett stabilt system där etymologiska härledningar uppfattas avgöra ett ords betydelse. Språkhandlingar uppfattas inte vara formade av samhällets normföreställningar och inte heller som något som har en verklighetskonstruerande påverkan på dessa. En re_aktion som är unik för just de föreslagna förändringarna av *ombudsman* är att formen anses vara ett framgångsrikt svenskt lånord i andra språk och därmed inte möjligt att förändra.⁸⁵ I dessa re_aktioner aktualiseras diskurser kring nationell stolthet för att argumentera mot skapandet av icke-diskriminerande alternativ till formen *ombudsman*.

Även ändringen av titeln *brandman* avvisades och realiserades inte heller. Detta föreslagna titelbyte är dessutom det enda som har diskuterats mer omfattande i medierna. Ändringen av titeln kritiserades bland annat från fackligt håll och framkallade omfattande negativa re_aktioner i de kommentarsfält som fanns i anslutning till mediernas artiklar om lanseringsförsöket. Dessa re_aktioner kommer att analyseras utförligt i kapitel 6.

⁸⁴ Se *Nya Åland*, 28 november 2013, s. 6.

⁸⁵ Se t.ex. <<http://petricarlsson.wordpress.com/2013/12/02/forbjud-inte-man-andelser/>>, publicerad 2 december 2013 och *Nya Åland*, 28 november 2013, s. 6.

Det generiska bruket av formen *man* har förutom i yrkesbenämningar även kritiserats när det förekommer i fasta uttryck som *gemene man*, *mannen på gatan* eller *på tu man hand*. Denna kritik lyfts framför allt i aktivistiska communityer. Även i detta fall är anledningen till kritiken att de nämnda formuleringarna re_producerar föreställningar om mannen som den mänskliga normen. I nästan alla diskussioner kring dessa fasta uttryck föreslås det icke-könsspecificerande *person* som ersättning för *man*. De omgjorda uttrycken används också av aktivisterna i rätt stor omfattning i det faktiska språkbruket, se exemplen 34 och 35.

Exempel 34 och 35. Ur flygbladet ”Riv ner reval!”, utdelat den 9 mars 2013 vid Medborgarplatsen, Stockholm resp. Glas (2011:37), mina fetmarkeringar

Kritiken var skoningslös från såväl politiker som **gemene person**.

Om en person inte kan placeras in i en av de åtskilda könskategorierna; *kille eller tjej*, så verkar det leda till en sådan oerhörd stress att **gemene person** får rätten att ogenerat fråga: *Är du kille eller tjej?*

Ur det faktiska bruket av dessa uttryck framgår dock inte direkt mot vilken form av genderism språkförändringarna riktar sig. Utan metaspråkliga kommentarer är det oklart om icke-könande formuleringar som *gemene person* används med intentionen att inter文enera i androKönandet eller om avsikten därutöver är att inte re_producera tvåkönsnormen, det vill säga en intervenering i tvåKönandet. Detsamma gäller även för liknande aktivistiska förändringar som beträffar substantiviska former som inte är personbenämningar, till exempel utbytandet av *enmansvalkrets* mot *enpersonsvalkrets*⁸⁶.

5.1.4 Interveneringar genom att reclaima nedsättande benämningar

Strategin att inter文enera i androKönande normer genom att reclaima vissa utvalda ord har inte används i särskilt stor utsträckning av svenska språkaktivister. Enstaka språkaktivister har förespråkat att reclaima former som på olika sätt innehåller varianter av *man* (t.ex. det indefinita pronomenet *man*, *brandman* eller uttryck som *på tu man hand*), men dessa försök har alltid tydligt avvisats av andra aktivister som anser att manligt appellerande former inte borde reclaimas. Ett område där reclaimandet av benämningar däremot diskuteras och genomförs i svenskan är i samband med benämningar av aktivistiska grupper. Ett exempel nämns av en av 1970-talets kvinnoaktivister i Schmitz (2007:166) avhandling; citatet handlar om gruppnamnet *Kvinno-ligan* i Lund.

⁸⁶ <<http://www.feminetik.se/diskutera/index.php?sub=4&mid=92664>>, publicerad 12 juli 2005.

Exempel 36. Ur intervju med 'Lena', Schmitz (2007:166), kursivering i originalet

En del killar på Bokcaféet blev så provocerade att de inte fick vara där. Vi hade bestämt att det *bara* skulle vara tjejer och då började de ha det som ett öknamn – nu ska Kvinnoligan komma. Då sa vi att då kallar vi oss det, det var ett skällsord.

Ett annat exempel på skällsord som reclaimas och tas över som positivt konoterade benämningar är *fittstim*. Begreppet sägs ha myntats i negativt syfte av Stig Malm, som då var ordförande i LO. Han sägs ha använd benämningen på ett nedsättande vis om det socialdemokratiska kvinnoförbundet, vilket ledde till att några feminister reclaimade ordet och använde det, bland annat som titel för en feministisk antologi. I förordet till boken *Fittstim* motiverar redaktörerna valet på följande sätt.

Exempel 37. Ur Skugge & Olsson (1999:6)

Kanske kallade han [Stig Malm; anm. D.W.] kvinnorna för ett *fittstim* för att de var obekväma, jobbiga, provocerande och vägrade spela efter gubbarnas regler. Vi vill bara säga: Tack Stikkan för detta ord, dels för att vi inte tänker spela efter gubbarnas regler, dels för att ordet utstrålar vilja, makt och styrka.

Ett aktuellt exempel på reclaimandet av nedsättande benämningar som namn för den egna gruppen är den feministiska gruppen *genusmaffian* i Luleå.⁸⁷ Förutom för just namn av feministiska grupper och projekt har reclaimandet dock som sagt sällan använts som aktivistiskt strategi för att intervensera i androKönandet.

5.1.5 Sammanfattning

Analysen av de språkaktivistiska intervenseringarna i androKönandet har visat att det framför allt är det generiska bruket av pronomenet *han* och yrkesbenämningar som slutar på efterledet *-man* som har kritiserats för att reproducerar patriarkala och diskriminerande samhällsstrukturer. Det generiska bruket av manligt appellerande, suffixavledda former på exempelvis *-are* verkar däremot vara så pass normaliserat att det knappt uppfattas som androKönande av de svenska språkaktivisterna. Suffixavledda substantiv har i någon större utsträckning enbart under 1960-, 1970- och 1980-talen kritiserats av feministiska aktivister.

De första intervenseringarna i androKönandet har jag kunnat spåra till mitten av 1960-talet, vilket dock inte betyder att det inte kan ha funnits tidigare intervenseringar. I ett första skede, det vill säga under 1960- och 1970-talen, utgjordes de språkaktivistiska diskussionerna till stor del av feministiska samhällsanalyser med fokus på etablerade benämningspraktiker. Diskussion-

⁸⁷ Se <<http://www.genusmaffian.se/>>, hämtat 14 april 2015.

erna handlade ofta snarare om att avslöja det konventionaliserade språkbruket som androKönande än att hitta nya språkformer. Feminiseringsstrategin, alltså bildandet av former som explicit benämner kvinnor och därmed även synliggör språkligt reproducerade könsmakthierarkier, har sedan huvudsakligen bedrivits av 1970- och 1980-talens kvinnoseparatistiska och lesbiskfeministiska rörelser. Syftet har framför allt varit att skapa ett språk för den egna communityn, ett språk som inte sätter mannen som norm utan den egna gruppen. Språk och språkförändringar förstås i dessa rörelser i vid bemärkelse.

Skapandet av nya personbenämningar och andra, icke-personbenämmande ord sågs som interveneringar i patriarkala språkhandlingsmönster, liksom utvecklandet av "kvinnliga" genrer, egna stilar och publikationskanaler, ett kollektivt kreativt skrivande och annat. Detta visar även att språkliga normeringar och exkluderingar sker på olika språkliga nivåer och därför också behöver bemötas på olika sätt. Det är således inte bara på ordnivå som språkaktivisterna agerar intervenerande utan även på andra, mer övergripande språkliga nivåer i frågor om stil eller genre.

Diskussionerna kring interveneringar i androKönandet med hjälp av könsneutraliserande strategier verkar ha kommit igång något senare än interveneringarna via feminiseringsstrategin. Som det ser ut i mitt material var det först på 1990-talet som interveneringar med icke-könande språkformer började diskuteras på allvar.⁸⁸ Det var och är särskilt queerfeministiska och även trans*aktivistiska grupper som föredrar en intervenering i androKönandet via icke-könande framför feminiserande former. Denna skillnad lär hänga ihop med de olika feministiska projekten som kvinnoseparatistiska, lesbiskfeministiska, queera och trans*aktivistiska communityer driver. Syftet bakom de feminiserande respektive könsneutraliserande språkförändringarna som analyserades i det här avsnittet är dock detsamma, nämligen interveneringar i androKönande diskurser. Vissa av de icke-könande former som analyserades i detta avsnitt, till exempel bruket av pronomenen *en* och *den*, har dock av queera och trans*aktivistiska grupper därutöver även laddats med intentionen att inter文enera i två-, cis- och kategorialKönande normer. Bruket av pronominala dubbelformer och förändringar av enstaka yrkestitlar förordas huvudsakligen av parlamentariker eller medlemmar i de yrkeskårer som berörs av förändringarna. Dessa språkliga förändringar föreslås på ett formellt sätt och sker inte som de andra språkaktivistiska interveneringarna, genom en förändring av det egna språkbruket. Aktörerna som förespråkar bruket av dubbla pronomenformer och icke-androKönande yrkesbenämningar argumenterar också ofta med begrepp som *jämställdhet* och *likabehand-*

⁸⁸ Observera att jag enbart syftar på de språkaktivistiska diskussionerna. I det konventionaliserade språkbruket var, enligt den tidigare forskningen, en könsneutraliseringsprocess redan i gång (jfr avsnitt 3.4). Det som dock där i regel förstås under begreppet *könsneutral* är ett utökat generiskt bruk av manligt appellerande former, alltså just det språkbruk som aktivisterna i mitt material kritiserar som patriarkalt.

ling. Jämställdhetsdiskurser aktualiseras annars aldrig av de feministiska språkaktivisterna i mitt material som snarare argumenterar utifrån aktivistiska diskurser där begrepp som *motstånd*, *kamp* och *feminism* är centrala.

När det gäller synen på kön så argumenterar många av de aktivister som bedriver interveneringar i androKönandet utifrån ett icke närmare problematiserat tvåkönskoncept. Detta blir särskilt tydligt i de kvinnoseparatistiska diskussionerna som enbart fokuserar på makthierarkier mellan kvinnor och män. I de lesbiskfeministiska diskussionerna tas därutöver även heteroKönande aspekter upp; dessa kommer att analyseras utförligare i avsnitt 5.3. Utgångspunkten i tvåkönskonceptet blir även påtagligt när bruket av könsneutraliserande strategier förespråkas, det vill säga strategier som egentligen öppnar för ett ifrågasättande av den binära könsindelningen. Detta blir bland annat tydligt då det med få undantag enbart pratas om maktrelationer mellan gruppen kvinnor och gruppen män. Könsneutraliteten gäller således enbart inom ramen för en tvåKönad världsbild.

De analyserade diskussionerna visade också att det explicita bruket av kvinnligt appellerande former inte alltid förstås som en motstrategi mot androKönandet, vilket exemplifierades med diskussionen kring formen *företagerska*. Dessa interveneringar kan ha en kontraproduktiv effekt när det explicita könandet av kvinnor upplevs som exklusivKönande och därmed som en konstruktion av kvinnor som sekundära och avvikande från normen. Ett explicit könande av kvinnlighet måste alltså gå hand i hand med ett explicit könande av manlighet för att inte upplevas som exklusivKönande. Detta visar även på vilket komplext sätt strukturell diskriminering är förankrad i och konstruerad genom språket, och vilka grundläggande förändringar det krävs för att utmana och i slutändan avlägsna dessa diskrimineringar.

5.2 Språkförändringar som utmanar det binära könssystemet: interveneringar i två- och cisKönandet

Tvåkönsmodellen utgör ett komplext system av samhälleliga normer som inte bara inbegriper föreställningen om existensen av två separata könskategorier (tvåKönandet) utan även idén om att kön under människans livstid är något statiskt och oföränderligt (cisKönandet). Därför förekommer också en del olika typer av interveneringar som utmanar tvåkönsmodellen. I första hand är det den trans*aktivistiska rörelsen och enstaka trans*personer som driver dessa interveneringar och i andra hand allierade queeraktivister, vänner, partner och andra närstående till trans*identifierade personer. I motsats till interveneringarna i androKönandet som analyseras i det föregående avsnittet handlar interveneringar i två- och cisKönandet inte om att lyfta fram en redan intelligibel, diskriminerad grupp (dvs. kvinnor) utan om att göra personer som dittills har varit helt bortnämnda i det konventionaliserade

språkbruket benämnbare. Personer som är utsatta för strukturella två- och cisKönande diskrimineringar är följaktligen diskriminerade på så sätt att passande benämningar i stort sett helt saknas i det konventionaliserade ordförrådet, som är uppbyggt utifrån en två- och cisKönad världsbild. Detta har till följd att språkliga interveneringar i tvåkönsmodellen realiserar på ett annat sätt än interveneringarna i föregående avsnitt, där kvinnor och män i det konventionaliserade språkbruket redan är benämnbare som diskriminerade respektive privilegierade grupper. Att språk och språkförändringar spelar en mycket stor roll i trans*kontexter visar sig bland annat i att diskriminerande personbenämningsspraktiker tas upp i så gott som varenda självbiografi i mitt material som är skriven av trans*identifierade personer, i så gott som varje text i antologin ”Det är vår tur nu! Att vara trans i en tvåkönsvärld” (Berg & Summanen 2011) och på nästan alla trans*bloggar som jag har läst under analysarbetet. Vanligt förekommande är även aktivistiska ordlistor i vilka trans*relaterade begrepp definieras.⁸⁹

Jag inbegriper olika trans*identiteter i den följande analysen. Kategorin *trans** har jag inte skapat själv utan medvetet tagit över som paraplybegrepp från trans*rörelsen. Gemensamt för alla som ryms under detta vida begrepp är att de varit utsatta för diskrimineringar som den rådande tvåkönsmodellen för med sig, även om grunderna till diskrimineringen kan se ut på olika sätt. Alla trans*identifierade personer diskrimineras av normföreställningen om att kön är något stabilt och oföränderligt (cisKönandet). De som positionerar sig bortom kategorierna kvinnligt och manligt diskrimineras även av normföreställningen att det enbart skulle finnas dessa två kategorier (tvåKönandet). Följande citat ur *Feministiskt Perspektiv transskola* ger en överblick över olika positioneringar som ryms under begreppet *trans**:

En del ser sig som bara transpersoner, eller trans/trans*, utan att definiera sig mer än så. Begrepp som transman/transmaskulin, FtM (female-to-male) och FtX (Female-to-X) används av en hel del som registrerades som kvinnor vid födseln och identifierar sig mer eller mindre manligt. På motsvarande sätt används till exempel transkvinna/transfeminin och MtF (Male-to-Female). Transpersoner som inte har en entydigt manlig eller kvinnlig könsidentitet kallar sig ibland icke-binära, eller mer specifikt bigender (flera kön), intergender (mellan kön), genderqueer (odefinierat, bortom kön) eller nongender (inget kön). [...] I gruppen transpersoner finns alltså många olika identiteter och sätt att uttrycka dem. Det vi har gemensamt är utsattheten och förtrycket under cisnormen. (<<http://feministisktperspektiv.se/2014/05/02/transskolan-2-t-som-i-trans/>>, publicerad 2 maj 2014)

Precis som författaren av detta citat utgår jag i den följande analysen ifrån att varje rörelse bort från den definitiva köns kategoriseringen vid födseln kan

⁸⁹ Se t.ex. <<http://www.transformering.se/vad-ar-trans/ordlista>>, <http://www.liquid-linkoping.se/?page_id=29>, <<http://www.rfsl.se/?p=410>>, eller <<https://amrahamra.wordpress.com/category/feministisk-ordlista/>>, hämtade 14 april 2015.

uppfattas som ett grundläggande brott mot tvåkönsmodellen. Detta även om denna rörelse sker inom den binära modellen, det vill säga från den ena etablerade könskategori till den andra. Eftersom tvåkönskonceptet är en statisk modell tillåter den inte rörelser och förskjutningar. Och varje rörelse, av vilket slag den än må vara, för förändringar i personbenämningen med sig. Den följande analysen av dessa språkförändringar består av fyra delar. I den första, avsnitt 5.2.1, analyserar jag trans*identifierade personers kritik mot ett cis- och tvåkönsande språkbruk. Denna kritik består huvudsakligen av berättelser om att vara bortnämnd i det konventionaliserade språkbruket samt om betydelsen av att upptäcka trans*benämningsspråkformer. I detta avsnitt samlar jag olika trans*positioneringar eftersom bortnämmandet gäller alla personer som diskrimineras av såväl två- som cisKönandet. I den andra delen, avsnitt 5.2.2, analyserar jag språkförändringar som sker i samband med att personer utmanar tvåkönskonceptet genom att röra sig från den ena konventionaliserade kategorin till den andra. Dessa rörelser bryter mot cisKönandet och har samhälleliga cisKönande diskrimineringar till följd. I den tredje delen, avsnitt 5.2.3, analyserar jag språkförändringar som initieras av personer som positionerar sig helt bortom kategorierna *kvinna* och *man*. Dessa positioneringar bryter både mot cis- och tvåkönsandet och har därmed såväl cis- som tvåkönsande diskrimineringar från majoritetssamhällets sida till följd. I den sista delen, avsnitt 5.2.4, analyserar jag språkaktivistiska in-terventioner i tvåkönskonceptet som går ut på att benämna och därmed synliggöra privilegierade cispositioneringar.

I hela analysen tar jag enbart hänsyn till trans*aktivistiska självbenämningar. Det är alltså de självvalda benämningarna som jag analyserar. Jag inbegriper inte kategoriseringar som exempelvis görs av cispersoner i medicinska, psykologiska eller juridiska sammanhang och som inte sällan är diskriminerande i sig själva.

5.2.1 Kritiken mot ett två- och cisKönande språkbruk

Som nämnts har jag valt att inbegripa olika trans*positioneringar i den här analysen eftersom erfarenheterna av att vara bortnämnd i det konventionaliserade språkbruket visar sig vara desamma, oavsett om en inte känner sig som tillhörande just det könet som en har blivit kategoriserad som vid födel- sen, om en räknar sig till båda de konventionaliserade könskategorierna, till en tredje eller till ingen alls. De beskrivna känslorna av att aldrig ha haft en benämning som passar den egna personen innan upptäckten av ord som *trans*person*, *transsexuell*, *intergender*, *icke-binär*, *nongender* och andra liknar varandra. Jag har valt att strukturera det här avsnittet efter kronologin i mina informanternas egna återkommande berättelser. Detta betyder att jag börjar med de i materialet uttryckta känslorna av att inte ha en benämning för sig själv, följt av en analys av berättelserna om den första upptäckten av icke två- och cisKönande språkformer och den därmed väckta inspirationen att

bilda fler nya ord som kan användas för politisk kamp mot språkligt re_producerade två- och cisKönande normer.

I sin självbiografi skildrar Immanuel Brändemo (2012) hur hen som barn och tonåring aldrig kände sig bekväm i de två- och cisKönande benämningarna som användes av föräldrar, vänner, förskolepersonal, lärare och alla andra. Redan som barn frågar hen sig: ”Vad heter det när man är något annat än flicka eller pojke? För det måste väl finnas fler sätt att vara?” (Brändemo 2012:14). Också i fokusgruppsamtalen berättar några deltagare om liknande känslor av att inte ”höra hemma” i någon av de två oavbrutet språkligt re_producerade könskategorierna respektive om känslan av att ”höra hemma” i en annan kategori än den av samhället tilldelade. Dessa känslor resulterar ofta i en föreställning om att ensam vara den som inte passar in i samhället.

Exempel 38. Ur Brändemo (2012:66)

Jag är varken tjej eller kille – jag är konstig. Men vad ska jag säga då, när folk verkar ta för givet att jag är tjej? Hur förklarar man att man inte har ord för det man är, men att man finns ändå? Jag vet vem jag är; det kan de inte ta ifrån mig. Men jag vet inte vad det heter på människospråk. Jag vet inte om det finns något ord för det. Om det går att föreställa sig detta om man är människa.

I nästan alla berättelser av trans*identifierade personer som ingår i mitt material beskrivs att avsaknaden av passande benämningar skapade en känsla av förvirring, hjälplöshet och oduglighet. Många poängterar hur viktigt det är att det finns ord som benämner den egna identiteten och hur påfrestande det är att inte ha dessa ord till sitt förfogande.

Exempel 39. Andy i *Höra hemma. Om transpersoner*. RFSL (2005:16)

Det var tufft i skolan, att aldrig känna att andra förstod vem man var, att inte ha några ord för att förklara, för sig själv eller andra.

Som i citaten 38 och 39 talar somliga om att känna sig konstig, utanför eller till och med icke-mänsklig eftersom samhällets cis- och tvåKönande benämningar alltid ”skaver”, ”sårar” eller ”gör ont”. Eftersom det enbart är tvåkönsnormkonforma kvinnliga och manliga cisidentiteter som re_produceras i det hegemoniska språkbruket uppstår för många trans*identifierade en känsla av att inte finnas till – det som inte har ord, det som inte benämns i det konventionaliserade språkbruket existerar inte heller för majoritetssamhället. Eller, som det uttrycks i citaten 38 och 39, det som inte har ord går inte att föreställa sig och det som inte går att språkliggöra är inte heller möjligt att förklara för andra. I dessa berättelser blir det tydligt hur tvåkönsnormerande benämningar kan upplevas som sårande. Det språkliga tvåKönande genom binära ordpar som *flicka – pojke*, *dotter – son*, *hon –*

han har lett till att trans*personerna i mitt material alltid blir felKönade⁹⁰ eller inte benämnda över huvud taget.

De flesta trans*identifierade i de analyserade texterna och fokusgruppsamtalen minns ögonblicket och känslan när de för första gången kom i kontakt med ord som benämner existenser bortanför cis- och tvåkönsnormen. För de flesta har upptäckten av ord som benämner trans*identiteter varit en central händelse i livet. Känslorna som uppstod i samband med detta återges utförligt i samtalen, självbiografierna och materialet från internet. Upptäckten av de nya benämningarna beskrivs skapa en känsla av att plötsligt ”finnas till”, en insikt om att det ”finns en plats för mig i världen” och dessutom vetskapen om att inte vara ensam. Ty när det redan finns ord som matchar den egna existensen så betyder det att det också måste finnas andra som känner på samma, eller i alla fall liknande, sätt. I sin självbiografiska teaterpjäs beskriver Noah Widqvist (2007) känslan när den nya teaterläraren, som hade startat en hbt-grupp på skolan, för första gången pratar om benämningen *transperson*.

Exempel 40. Ur Widqvist (2007:29–30)⁹¹

Så började han prata om transpersoner och jag blev intresserad och undrade vad det egentligen var för något. Och när han stod där och förklarade att det var ett samlingsbegrepp för människor som på något sätt överskrider könsgränserna och inte alltid känner sig helt och hållet bekväm med det kön man är född till så slog det mig plötsligt, som en örfil; det var ju mig han pratade om, det var faktiskt jag. Det fanns en benämning på det som var jag. Jag insåg där, just den stunden att jag hade en plats i en värld som jag aldrig anat att jag skulle hamna i.

Trans*personerna i materialet berättar att de nyupptäckta orden som utmanar cis- och tvåkönsnormen har hjälpt dem att kunna förstå sig själva. Många beskriver denna känsla i kontrast till cismänniskorna i deras närhet som aldrig har behövt tänka liknande tankar eftersom de aldrig har upplevt känslan av att vara helt och hållet bortnämnd i språkbruket. I Noah Widqvists fall var det den nya teaterläraren som förklarade trans*begreppen, andra berättar om vänner eller fritidsledare som introducerade de nya benämningarna för dem. Ytterligare andra har funnit orden på internet, efter att ha skrivit in sökord som beskriver de egna känslorna av att inte passa in i de konventionaliserade könsnormerna. Särskilt i fokusgruppsamtalet med ungdomarna lyfter många fram hur viktigt internet var och fortfarande är för dem när det gäller att hitta eller slå upp olika trans*relaterade ord. En av ungdomarna i fokusgruppsamtalet berättar hur han gick igenom allt han kunde hitta om ”queera ord” på

⁹⁰ FelKönandet betraktar jag som en central form av språkligt realiserade cis- och tvåkönsnormer. Se vidare avsnitt 5.2.2.

⁹¹ Se även Noah Widqvists (2010) självbiografiska berättelse *Jag får vara den jag är när jag inte blev som jag skulle* där samma ögonblick återges.

wikipedia och olika trans*aktivistiska internetsidor. De nya orden skrev han upp i ett speciellt häfte för att inte glömma bort dem. Även de andra ungdomarna som deltog i samtalet berättar hur de på internet var på jakt efter begrepp som passade deras egen identitet. Alla ungdomar och unga vuxna är överens om att internet är särskilt viktigt när det gäller trans*frågor eftersom det nästan är omöjligt att lära sig någonting om detta av sina föräldrar eller i skolan. En behöver leta upp allt på egen hand för att det sällan pratas om trans* och för att de vuxna i ens närhet saknar kunskap i dessa frågor. Också Immanuel Brändemo berättar i sin biografi om hur hen efter en del letande på internet för första gången läser om orden *transgender* och *transperson*. Precis som för Noah Widqvist (se citat 40) och några av deltagarna i fokusgruppsamtalen skapar de nyupptäckta benämningarna för Immanuel Brändemo en, bokstavligt talat, existentiell känsla av att plötsligt finnas till och dessutom av att inte vara ensam i en cisnormerad tvåkönsvärld.

Exempel 41. Ur Brändemo (2012:85)

Jag finns. Det finns ord för såna som jag. Det finns såna som jag. [...] Det som har ord är möjligt.

De flesta i mitt material har upptäckt de nya benämningarna under sina tonår.⁹² Att det också skulle finnas äldre personer som under hela sina liv som vuxna har saknat passande självbenämningar förvånar ungdomarna i gruppsamtalet. En av ungdomarna berättar att han har läst om en äldre trans*person som under den största delen av sitt liv inte kände till några trans*aktivistiska självbenämningar och på grund av detta länge kände att det inte skulle finnas något existensberättigande för hen i det svenska samhället. En liknande situation beskriver Alex Fridunger i en självbiografisk artikel, se exempel 42.

Exempel 42. Ur Fridunger (2011:13)

Jag minns en person i 45–50-årsåldern som kom fram till mig efter ett panel-samtal där jag pratat om min intergender-identitet och med tårar i ögonen berättade om att känna igen sig i allt jag sagt och att nu äntligen ha fått ett ord på sin identitet. Jag är vid denna tidpunkt 23 år och jag minns att jag reagerar på att personen är så mycket äldre än jag.

Att möta någon som är dubbelt så gammal och som fram till dess aldrig har kunnat uttrycka den egna identiteten i ord överraskar Alex Fridunger som inte trodde att det skulle finnas så pass mycket äldre personer som har klarat av att leva som ”garderoobsintergender”, som Fridunger formulerar det. Och

⁹² Här kan det dock ha spelat in att majoriteten av de trans*identifierade i mitt material är just tonåringar eller unga vuxna. Processen kan ha sett annorlunda ut för trans*personer som var tonåringar under 1970–1990-talet, eller ännu tidigare (jfr citat 42).

precis som författarna av de tidigare nämnda citaten reagerar personen i Fridungers berättelse mycket starkt när den för första gången har ”fått ett ord på sin identitet”. Vid sidan om centrala substantiviska benämningar som *transperson* eller *intergender* lyfts i fokusgruppsamtalen även betydelsen av icke cis- och tvåKönande pronomen fram. Flera deltagare skildrar hur skönt och befriande det kändes för dem själva eller deras trans*vänner när ordet *hen* började sprida sig i den egna rörelsen, något som enligt de äldre deltagarna skedde någon gång mellan år 2000 och 2005. Den befriande känslan berodde på att det antligen fanns ett pronomen vilket inte som *hon* och *han* reproducerar cis- och tvåKönade normföreställningar och som dessutom var känt och förstoddes av de flesta inom hbtq-rörelsen. Särskilt för dem som varken identifierar sig som kvinna eller man var spridningen av *hen* viktigt för att bli lyft ur bortnämmandet, för att bli benämnbart och därmed intelligibelt, i alla fall i delar av hbtq-rörelsen. En av ungdomarna i fokusgruppsamtalen beskriver sin egen och sina icke-binära vänners känsla inför *hen* i exempel 43.

Exempel 43. Ur fokusgruppsamtalet med ungdomarna, april 2014

Det var jätteskönt för icke-binära när ordet *hen* kom. Liksom: ”Nu har jag nåt som jag faktiskt kan identifiera mig själv som”.

Identitet och *identifikation* är ofta använda begrepp, såväl i gruppsamtalen som i det övriga materialet (jfr t.ex. citat 42). Vissa beskriver de nyupptäckta orden i detta sammanhang som benämningar som matchar eller speglar den egna identiteten. Ett exempel är Noah Widqvists formulering ”[d]et fanns en benämning på det som var jag” (citat 40). En liknande beskrivning ges av Tiger, som definierar sig som transgenderist, i exempel 44.

Exempel 44. Hämtat från <<http://www.transformering.se/berattelser/annatinget-kontiger>>, publicerad 29 april 2014

Jag tror jag kom på att jag var trans när jag var 28 år. Eller snarare så fick jag ett namn på det jag kände att jag var. Det var inte riktigt så att jag helt plötsligt kände mig annorlunda och började definiera mig som trans utan begreppet ”transperson” hade inte funnits i min värld innan. Det var lite som att antligen hitta rätt. ”Trans” öppnade upp för att kunna vara så mycket vilket gjorde att jag bytte identitet från en månad till en annan.

I många berättelser om upptäckten av de trans*relaterade begreppen understryks, på samma sätt som i detta citat, att de nya orden matchar den egna identiteten och att orden samtidigt är delaktiga i och viktiga för skapandet av den egna identiteten. En av ungdomarna menar till exempel att *hen* ”aldrig ens tänkt tanken att jag skulle kunna vara trans innan jag fick ord som *intergender* och *icke-binär* presenterade för mig”. Utan dessa ord hade det enbart funnits en sårande känsla av att varken känna sig kvinnlig eller manlig och

därmed konstig, fel eller icke-mänsklig. Ungdomarna påpekar också att de aldrig heller hade sökt sig till fritidsverksamheter för hbtq-ungdomar – som exempelvis *Egalia* i Stockholm, där samtalet ägde rum – om de inte innan hade hittat benämningar som *transperson* på internet och därmed förstått att det finns en plats för dem i dessa grupper.

På det individuella planet beskrivs de nya orden som utmanar tvåkönskonceptet alltså framför allt som viktiga resurser som stärker och medskapar den egna icke-normkonforma identiteten. Men därutöver poängterar de flesta trans*identifierade i mitt material också hur viktiga de nya orden är för att kunna föra en kamp mot tvåkönsnormen på det samhälleliga planet. Många trans*personer beskriver hur upptäckten av de nya orden leder till insikten att de egna känslorna av förvirring och oduglighet varken är personliga tillkortakommanden eller unika individuella upplevelser utan resultat av strukturella genderistiska diskrimineringar. Benämningarnas existens visar dessutom att det finns andra som befinner sig i samma position och som känner liknande (jfr exempel 41). De nyupptäckta och nyskapade orden gör det möjligt att kunna finnas till i samtal och texter. Följande exempel 45 är ett citat av en trans*identifierad person som kommenterar pronomenet *hen*.

Exempel 45. Ur *Göteborgs-Posten*, 29 februari 2012, s. 6

Finns det inte ett ord för något så finns det inte mentalt. Det är bra med många ord, varje ord är en pusselbit.

Immanuel Brändemo blir i exempel 46 ännu tydligare när *hen* i sin självbiografi skriver att nya ord gör det möjligt att benämna, diskutera och därmed även att försvara den egna subjektpositionen.

Exempel 46. Ur Brändemo (2012:171)

Idag vet jag att det som saknar ord är lätt att förtränga, förakta och förnedra - men det betyder inte att de ordlösa sakerna inte finns. Det som har ord är möjligt att diskutera, att förklara, och att fundera kring. Det som inte har ord är inte möjligt att kommunicera, men det blir inte mindre verkligt för det.

Många deltagare i fokusgruppsamtalen beskriver benämningarnas samhälleliga betydelse på ett liknande sätt. De berättar hur de blev varse om att de nya orden också kan användas för att föra en politisk kamp mot det tvåkönsnormativa samhället. Särskilt ungdomarna återkommer under vårt samtal uppreparande gånger till berättelser om hur ord som *trans*person*, *intergenderperson* eller *hen* skapar diskussioner och behöver förklaras när de själva använder dem i sin vardag. Alla deltagare i gruppamtalen beskriver därutöver hur de nya orden hjälper till att göra det lättare att kunna upptäcka folk som befinner sig i liknande situationer. Benämningarna möjliggör att

hitta andra trans*personer, såväl i olika nätforum som i fritidsverksamheter och andra grupper som träffas i den fysiska världen. De nya orden hjälper således till att kunna organisera sig i grupper. Deltagarna i fokusgruppsamtalen poängterar dessutom upprepade gånger att benämningarna gör det möjligt att kunna ”ta plats” i majoritetssamhället. På ett liknande sätt som Immanuel Brändemo i citat 46 förklarar deltagarna i fokusgruppsamtalen ett antal gånger hur viktiga benämningar är för att kunna bli hörda och sedda i samhället.

Exempel 47. Ur fokusgruppsamtalet med ungdomarna, april 2014

Ordet *hen* är ju bara några år gammalt och innan det ens fanns något ord så var det ju så att icke-binära existerade inte ens i språket. Men nu finns icke-binära i språket, så nu kan vi börja bli integrerade in i samhället och folk får reda på att det finns människor som inte är män eller kvinnor. Och därför är språk väldigt viktigt.

Språkliga former som benämner trans*positioner tvingar folk att förhålla sig till personer bortom tvåkönssystemet, menar fokusgruppsdeltagarna. När det finns etablerade benämningar för trans*personer skulle det inte längre vara lika lätt att ignorera dessa personer.

Exempel 48. Ur fokusgruppsamtalet med ungdomarna, april 2014

Jag tror att folk kommer vänja sig mer vid dem som är icke-binära när det finns ett pronomen som kan inkludera dem. Kanske skapar det också mer förståelse. För innan *hen* fanns var det så att de sa: ”Nä men hur kan du vara ett annat kön än vad du föddes vid?” eller ”Hur kan du vara inget kön alls?”. Det var väldigt förvirrande för många. Men med fler ord i språket då blir det lättare att förstå och att vänja sig vid det.

Särskilt den omfattande mediala debatten kring *hen* har enligt informanterna bidragit till att majoritetssamhället har blivit mer medvetet om existensen av människor som har ett annat kön än vad de klassificerades som vid födseln. Som ett exempel på hur de nya trans*orden kan hjälpa till att synliggöra strukturell diskriminering berättar en deltagare hur han i skolan alltid gör – eller är tvungen att göra – läraren och de andra eleverna uppmärksamma på hur bortnämnda alla former av trans* är i undervisningen och läroböckerna. När de exempelvis pratade om jämställdhet och lönegapet mellan kvinnor och män påpekade han att icke-binära trans*personer är så pass osynliggjorda och diskriminerade att de inte ens finns med i den statistik som läraren visade. Utan ord som *transpersoner*, *intergender-personer*, *transsexuella* eller *icke-binära* skulle ett synliggörande inte vara möjligt.

Vid många tillfällen under samtalen ger deltagarna exempel på hur starkt förankrad cis- och tvåkönsnormen är och hur svårt det är att utmana den. Deltagarna i fokusgruppsamtalen menar att insikten om cispersoners bris-

tande förståelse för cis- och tvåkönsnormen har lett till att de ofta väljer att specificera paraplybegrepp som *trans** eller *trans*person* närmare, beroende på vem de pratar med. Särskilt ungdomarna beskriver att föräldrar och andra vuxna annars bara skulle tänka på dragshowartisten Christer Lindarw och showen *After Dark*, som de känner till från teve. *Trans** blir då i de vuxnas tolkning ofta en tillfällig roll som en kan träda in i och lämna när som helst. *Trans** uppfattas i denna förståelse bara som en fas eller en lek varefter *trans*personerna* faller tillbaka i sina ”riktiga”, ”medfödda” könsidentiteter.

För att göra de olika formerna av *trans** intelligibla och åtskiljbara från varandra har *trans**aktivister skapat ett antal olika substantiviska och pronominala benämningar. I de följande två avsnitten presenterar och analyserar jag några konkreta exempel på nybildade former som utmanar cisKönandet (avsnitt 5.2.2) och sådana som utmanar både cis- och tvåKönandet (avsnitt 5.2.3).

5.2.2 Att förändra benämningar vid överskridandet av könsgränsen mellan kvinnligt och manligt

I det här avsnittet analyserar jag aktiva förändringar av personbenämningsspraktiker som företas av personer som växlar från den ena konventionaliserade köns kategoriseringen till den andra, det vill säga från manligt till kvinnligt eller tvärtom. Med dessa språkliga förändringar företas inga positioneringar bortom den binära könsindelningen, vilket betyder att de företagna språkförändringarna inte utmanar tvåKönandet. Dock irriteras och utmanas de i majoritetssamhället etablerade föreställningarna om tvåkönssystemet på en central punkt. Detta eftersom en växling från den ena till den andra etablerade köns kategorin bryter mot cisKönandet, alltså den konventionaliserade föreställningen om att köns kategorisering är något stabilt och statistiskt. Att motsätta sig den könsbestämning som läkare eller annan medicinsk personal har gjort vid födseln utmanar cisKönande normer i grunden. Eftersom så många centrala och frekventa benämningar i svenskan är könspecificerande – exempelvis pronomenen *hon* och *han*, släktskapsbenämningar som *dotter* eller *bror*, och inte minst de allra flesta förnamn – är grundläggande förändringar i benämningarna av den egna personen nödvändiga när könsgränserna överskrids.

En central punkt i de språkaktivistiska diskussioner som i mitt material handlar om växling mellan de två etablerade köns kategorierna är felKönandet. Att bli felKönad, det vill säga att bli uppfattad och benämnd som ett annat kön än det en själv räknar sig till, diskuteras utförligt i fokusgruppsamtalen, självbiografierna och det material som jag har hämtat från nätet. Bild 1 är en ruta ur Elias Ericsons (2013) serieroman *Åror* och illustrerar på ett påtagligt sätt hur det kan kännas att bli felKönad, i det här fallet genom lärarens bruk av fel pronomen.

Bild 1. Ruta ur Elias Ericson, 2013. Åror. S. 8.

Bilden åskådliggör hur ont felKönandet kan göra. I mitt material liknas dessa känslor flera gånger vid fysisk smärta. Dikten i exempel 49 är hämtad från en blogg och visar hur även personer som står en nära, till exempel vänner eller familjemedlemmar, kan insistera på sin rätt att felKöna.

Exempel 49. Hämtat från <<http://timortinel.blogspot.se/2009/07/pronomen.html>>, publicerad 24 juli 2009

Pronomen

Jag och min familj:

Dem: Hon.

Jag: Han.

Dem: Hon.

Jag: Han.

Dem: Hon.

Jag: Han.

Dem: Hon, hon henne, hon.

Jag: Han, han, HAN!

Dem: Hon, hon henne hon, hon, (insert tjejnamn). Varför ser du så sur ut?

Jag: För att ni är idioter, och ni fattar det inte ens.

Det bästa var ändå min morsa.

Morsan: Hon.

Jag: Han!

Morsan: Nej, hon!

De använder alltid fel pronomen, och jag är redan trött på att rätta dem.

FelKönandet är ett tydligt uttryck för cisnormerande strukturer som realiseras via språkliga handlingar. Både bild 1 och citat 49 visar hur djupt samhällsligt förankrade de cisKönande strukturerna är. Särskilt citat 49 illustrerar hur otänkbart ett icke cisKönat varande är för många cisnormkonforma människor. Ur erfarenheten som återges i citatet framgår att cisKönandet är så pass normaliserat och naturaliserat att cisKönande diskrimineringar av

cispersoner i regel inte ens uppfattas som diskriminerande ("Varför ser du så sur ut?").

Många av de språkliga förändringar som i materialet företas vid överskridandet av könsgränsen mellan kvinnligt och manligt handlar om att byta från den ena till den andra av former som redan används för de två samhälleligt intelligibla kategorierna *kvinna* och *man*. Det förekommer dock också olika typer av nybildningar för att möjliggöra benämningar av personer som en gång har växlat mellan de två konventionaliserade könsidentiteterna, som permanent är i rörelse mellan dessa två kategorier eller som alltid är både och. Bland de mest frekventa substantiviska formerna återfinns benämningar som *transtjej*, *transkille*, *transkvinna* eller *transman* samt former som *transsexuell* och *binär transperson*.

Flera av de personer i det internetbaserade materialet som positionerar sig själva som transsexuella anger att transsexualitet för dem inte har utgjort en konstant identitet, som behövde benämnas med speciella språkliga former. Särskilt de som anger att de har genomgått "könskorrigering" betonar att den språkliga förändringen enbart bestod i ett byte från kvinnliga till manliga former eller tvärtom. En del anger också att de helt har slutat identifiera sig med trans*communityn efter "avslutat behandling".⁹³ I samtal som jag har fört med enstaka personer vid sidan om fokusgruppsamtalen har vissa berättat att de sällan använder benämningar som *transkille*, *transman* eller *binär transperson* som identitetsbenämningar om sig själva men däremot desto oftare som politiska positioneringar för att synliggöra den egna positionen i samhället. I dessa fall handlar det alltså primärt om att ha substantiviska benämningar till hands för att kunna benämna personer som utsätts för strukturella cisKönande diskrimineringar. Utan lämpliga personbenämningar skulle diskriminerande cisKönande handlingar bli svårare att synliggöra, diskutera och bekämpa, menar informanterna.

Vid sidan om de nämnda nybildningarna används även en del lånord från engelskan som benämner både och-identiteter; bland de mest frekventa finns *bigender*, *genderfluid* och *intergender*. Dessa ord har lånats för att kunna benämna personer som passerar den binära könsgränsen inte bara en gång under sin livstid utan som antingen alltid rör sig mellan de två etablerade kategorierna *kvinna* och *man* eller som alltid identifierar sig som både och.⁹⁴ Att ibland räkna sig till den ena, ibland till den andra eller kanske samtidigt till båda de etablerade könskategorierna, det vill säga att ha en könsidentitet som aldrig är statisk, irriterar cisKönade normföreställningar på ett grundläggande plan. Benämningar av rörliga könsidentiteter används i stor utsträckning både som identitetsbenämningar och som redskap i den

⁹³ Jfr t.ex. <<http://feministisktperspektiv.se/2014/05/02/transskolan-2-t-som-i-trans/>>, publicerad 2 maj 2014.

⁹⁴ *Genderfluid* och *intergender* behöver dock inte enbart betyda att rörelsen sker inom den binära modellen utan begreppen används även för att benämna personer bortom indelningen i kvinnligt och manligt. Se avsnitt 5.2.3.

trans*aktivistiska kampen, till exempel för att kunna ta plats i språket och göra den egna personen intelligibel samt för att synliggöra och utmana strukturella genderistiska diskrimineringar.

Det har även bildats nya pronomen för att kunna benämna trans*identiteter som befinner sig inom den binära köns kategoriserings ramar. Huvudsakligen diskuteras och används former som kombinerar de båda könande pronomenen *hon* och *han*. Framför allt är det *hoan*, *haon* och *h@n* som diskuteras, delvis som pronomen för en specifik övergångsfas men även för permanenta både och-identiteter. Jämfört med de nybildade och inlånade substantiven diskuteras dessa pronomen dock i förhållandevis liten utsträckning. I citat 50 berättar Charlotte Karlsdotter hur *hoan* och *haon* kan användas om personer med ”både kvinna och man-” respektive ”både man och kvinna-identiteter”.

Exempel 50. Charlotte Karlsdotter, i en intervju med tidskriften *ful* (2009 [4], s. 99)

Jag har känt att det finns ett behov av att kunna beteckna personer som har en både och-identitet, och inte bara kunna uttrycka sig könsneutralt respektive syfta till personer som har en varken eller-identitet. Jag hade själv under en period för många år sedan en sådan könsblandad, könshybrid identitet. Jag är inte längre identifierad så, utan jag är nu helt och hållet identifierad som kvinna. Men under den perioden fick jag naturligtvis ett pronomenproblem. Vilket pronomen skulle jag använda? Inget passade riktigt då. Jag kom på att en helt enkelt skulle kunna smälta samman pronomen ”hon” och ”han” eller också ”han” och ”hon”, kanske lite olika beroende på hur en känner, det blir lite olika riktning eller tyngdpunkt. ”Hoan” och ”haon” är tänkta att användas om personer med både kvinna och man- respektive både man och kvinna-identiteter.

I detta citat beskriver Charlotte Karlsdotter pronomenen *hoan* och *haon* som ett sätt att inter文nera i cisKönande språkhandlingar. Här bryter formerna mot föreställningen om att könsidentiteter är konstanta och ömsesidigt utslutande. Den språkliga förändringen öppnar även för både och-identiteter, något som blir särskilt tydligt när formerna används om konkreta personer. I intervjun nämner Charlotte Karlsdotter även att det borde finnas former där varken kvinnlighet eller manlighet väger starkare i och med att *o* eller *a* nämns först. Detta sker med formen *h@n*, som kombinerar både *o* och *a* i en symbol. Jag har inte kunnat hitta särskilt många diskussioner kring denna form som aktualiserar såväl kvinnlighet som manlighet i en och samma bokstav, men den används förhållandevis frekvent i såväl feministiska som icke uttalat feministiska diskussionsforum på nätet. Följande citat exemplifierar bruket av *h@n*: ”Pum gillar egentligen inte fotboll, men spelar soccerstar bara för att h@n tycker om datorspel.”⁹⁵ Utan metaspråkliga kommentarer

⁹⁵ Hämtat från <<http://forum.soccerstar.se/showthread.php?t=496&page=2>>, publicerad 26 oktober 2011.

eller kännedom om kontexten är det inte möjligt att avgöra vilken intention som ligger bakom användningen av formerna som kombinerar *hon* och *han*. Om skribenten i den nämnda meningen valde *h@n* för övergångsfasen mellan olika könsidentiteter, för att benämna en både och-identitet eller om formen i stället valdes för att skribenten inte känner till den omtalade personens könsidentitet och därför väljer att ange både kvinnlighet och manlighet i pronomenet är inte möjligt att utläsa.

5.2.3 Att benämna positioneringar bortom kvinnligt och manligt

Medan de i avsnitt 5.2.2 analyserade språkförändringarna primärt utmanar cisKönande normer, utmanar de i det här avsnittet analyserade formerna såväl cis- som tvåKönande normer. Aktivisterna förespråkar de i det följande analyserade formerna med två huvudsakliga intentioner. Å ena sidan diskuteras de nybildade formerna som identitetspolitiska benämningar av personer som positionerar sig bortom den dikotoma uppdelningen i kvinnligt och manligt, å andra sidan förordas och används formerna med syftet att helt och hållet upphäva den språkliga re_produktionen av tvåkönssystemet, det vill säga på en samhällelig och inte på en individuell nivå. I diskussionerna där aktivisterna argumenterar för att helt upphäva det binära könskonceptet på ett samhälleligt plan tangerar intentionerna inte sällan ett ifrågasättande av kategorialKönandet, alltså könandet i sig (se avsnitt 5.4). Dessa två syften utesluter givetvis inte varandra och förespråkas ofta samtidigt, såväl av aktivister som driver språkförändringarna ur en trans*identifierad position som av aktivister som agerar utifrån en privilegierad cispositionering. Exempel på diskuterade former är nybildade substantiv som *intergenderperson* eller *icke-binär transperson*, ett utökat bruk av redan befintliga icke-könande former som exempelvis *person* samt av icke-tvåKönande pronomen som *den* eller *hen*.

Många personer i mitt material som positionerar sig bortom tvåkönsnormen vittnar om dagliga problem och diskrimineringar som en sådan identitet medför. Rutan i bild 2 ur Nino Micks (2013) serie *Kön* belyser ett exempel på denna ständigt utifrån påtvingade indelning, nämligen formulär, enkäter och dokument av olika slag.

Bild 2. Ruta ur Nino Mick, 2013. *Kön*.

Precis som i denna bild är det sällan en specifik, namngiven tredje könskategori som diskuteras eller skapas utan en generell, öppen och icke närmare definierad positionering bortom tvåkönsnormen. Positioner bortom den cisKönade tvåkönsnormen är dock för de allra flesta i dagens Sverige inte intelligibla. En av ungdomarna i fokusgruppsamtalen säger exempelvis följande angående pronomenet *hen*.

Exempel 51. Ur fokusgruppsamtalet med ungdomarna, april 2014

[N]är *hen* kom till så var det ju så att folk sa: "Men är de ett ingenting?". För det finns inget annat i samhällets ögon förutom maskulint och feminint. Det kan inte finnas någon som är något annat.

I anslutning till detta diskuterar ungdomarna en rad re_aktioner som de möter när de försöker förklara icke-binära trans*identiteter för oinformerade cispersoner. Enligt ungdomarna brukar folk säga sådant som "Jaha, du menar en maskulin tjej!" eller använda former som *pojkflicka*, för att visa att de har förstått. Ungdomarna tolkar detta som ett tydligt tecken på hur svårt vissa cispersoner, och även några binära trans*personer, har att tänka bortom tvåkönsnormen. I båda gruppsamtalen nämner deltagarna också att de ofta väljer att förklara på vilket sätt de använder former som till exempel *hen*. Detta för att de har lagt märke till att ordet sedan det började sprida sig i det hegemoniska språkbruket allt oftare blir läst som ett praktiskt alternativ till dubbla former som *hon eller han* eller som ett ord som används när det i sammanhanget är irrelevant eller obekant om det handlar om en kvinnlig eller manlig person. Även detta ser samtalsdeltagarna som ett tydligt tecken på att föreställningsförmågan för de allra flesta slutar vid tvåKönandets gränser. Några av deltagarna väljer därför att så ofta som möjligt förse det egna bruket av *hen* med metaspråkliga kommentarer, så att trans*positioner

bortom det binära könssystemet inte återigen blir osynliggjorda i samtalspartnernas konceptualiseringar. Och just att irritera, utmana och ändra konceptualiseringar som alltid sker i enlighet med tvåkönsnormen anges som den centrala intentionen med de språkförändringarna som på olika sätt utmanar tvåkönsandets. Denna intention uttrycker också Reb Kerstinsdotter (2011) i exempel 52 med avseende på det egna, självvalda och icke-tvåkönsande förnamnet.

Exempel 52. Ur Kerstinsdotter (2011:104)

Mitt namn är inte hela min identitet, inte hela min könstillhörighet. Det säger inte allt om mig. Men när personer försöker avgöra vilket kön jag tillhör och ser förvirrat på mig, så ger inte mitt förnamn dem ens en fingervisning om hur de ska bemöta mig. Det skapar än mer förvirring och matchar min identitet som intergender som inget annat.

Många av de nya orden och förnamnen skapas utifrån behovet av att kunna benämna den egna identiteten som inte motsvarar det ciskönsade binära könssystemet. I vissa fall anges även syftet att störa tvåkönsade läsningar. *Intergender*, som nämns i citat 52, är härvid tillsammans med *icke-binär* den mest centrala självbenämningen som diskuteras för den egna identiteten. Som det visades i föregående avsnitt används *intergender* som en övergripande benämning även av och om trans*personer som rör sig inom det binära könskonceptet, något som inte verkar uppfattas som ett problem. Intergender-begreppets otydliga gränser beskrivs snarare som dess styrka eftersom den på så sätt inte återigen fastskriver den egna könsidentiteten som något statistiskt. Fördelen med formen *icke-binär* ser de flesta däremot i att den specifikt och uteslutande benämner trans*positioneringar bortom tvåkönsnormen. En deltagare i ungdomsgruppen definierar *icke-binär* på följande sätt: ”Icke-binär är när du varken är man eller kvinna, alltså när du inte passar in i det binära könssystemet”. *Intergender* och *icke-binär* utesluter således inte varandra utan används som identitetspolitiska benämningar beroende på hur specifikt den egna identiteten behöver definieras för tillfället. Vissa personer i materialet anger att det ibland inte heller är möjligt att själv kunna eller vilja vara specifik och att övergripande benämningar som *intergender* eller *trans** då fyller en viktig funktion. I andra sammanhang kan det vara av stor betydelse att välja mer konkreta benämningar som *binär transperson* eller *icke-binär transperson* eftersom dessa två trans*positioneringar leder till olika former av genderistiska diskrimineringar i samhället. Det beskrivs således som viktigt att kunna synliggöra de olika och specifika formerna av förtryck som trans*personer som rör sig inom det binära könssystemet respektive de som befinner sig utanför detta system utsätts för.

Bland de ord som redan är etablerade i det konventionaliserade språkbruket, och som aktivisterna använder för att dessa inte är könsande, är *person* ett

av de mest omdiskuterade. Analyserna i avsnitt 5.1.3 visar att formen *person* även förespråkas med intentionen att intervensera i androKönandet, till exempel genom att använda formuleringar som *personen på gatan* i stället för *mannen på gatan* eller som efterled i framför allt yrkes- och funktionsbenämningar (t.ex. *talesperson* i stället för *talesman*). Eftersom formen *person* inte för med sig någon köns kategorisering lämpar den sig enligt rösterna i materialet även bra för att benämna människor som varken identifierar sig som kvinna eller man. Som exempel anges i fokusgruppen med de äldre deltagarna yttranden som ”den där personen igår sa ju ...” eller ”Åh, det är ju den bästa personen som finns!”. Samtalsdeltagarna menar att icke-könande former är särskilt viktiga när en rör sig mycket i queera kretsar där det finns många trans*personer och andra med icke-normativa könsuttryck. Även pronomenen *den* och *hen* nämns i detta sammanhang som användbara språkformer som gör det möjligt att medvetet inte dela in folk enligt tvåkönsnormen. En deltagare i gruppen med de äldre informanterna sammanfattar vår diskussion om icke-könande benämningar med kommentaren att ”väldigt mycket i språket skulle underlätta för queera personer om fler könsneutrala begrepp skulle användas”. Även i gruppsamtalet med ungdomarna påpekas flera gånger att många fördomar och stereotypa föreställningar om kön skulle kunna krossas och att många genderistiska språkhandlingar skulle undvikas om vi använde fler icke-könsspecificerande ord. Dessa punkter lyfts även i det resterande materialet återkommande gånger fram; citatet i exempel 53 kommer från ett inlägg på *henbloggen*.

Exempel 53. Hämtat från <<http://henbloggen.wordpress.com/2012/06/07/ska-vi-anpassa-oss/>>, publicerad 7 juni 2012

Något som begreppet ”hen” kan inte vara lösningen på detta [diskriminering av trans*identifierade, anm. D.W.], såklart. Men det skulle kanske ge lite mer plats åt att inte vara det alla förväntar sig. Det kanske skulle tillåta avvikande från normerna och det skulle kanske med tiden minska risken för att de hen-identifierade, de transpersoner och andra som faktiskt redan finns, som idag, dagligen måste försvara eller förklara sig och sin identitet eller sina uttryck.

Vid sidan om pronomen och substantiv som matchar den egna identiteten diskuteras i materialet särskilt ofta släktskapsbenämningar. Släktskap beskrivs av många röster i materialet som ett område som i särskilt hög grad är tvåKönat i svenskan. Därför har aktivister bildat en del nya släktskapsbenämningar som inte tvåKönar. Bland annat lyfts i materialet flera gånger bruket av formerna *pamma* eller *mappa* fram som diskuteras som ersättningar för de tvåKönande orden *mamma* och *pappa*. I de metaspråkliga diskussionerna föreslås även några gånger icke-könsspecificerande former som

meka i stället för *maka* eller *make*.⁹⁶ Fastän de nämnda nybildningarna utgörs av kombinationer av konventionaliserade kvinnligt och manligt appellerande former så beskrivs de i mitt material som former som används för att utmana tvåKönandet. Därmed skiljer sig denna användningsintention från pronomenen *hoan* och *haon* som har bildats på ett liknande sätt men vilka framför allt förklaras som former som kan användas som benämningar av identiteter som är både kvinnliga och manliga och inte som benämningar av positioneringar bortom kvinnlighet och manlighet (se föregående avsnitt 5.2.2).⁹⁷

Många aktivister föredrar nybildningar framför ett bruk av redan etablerade, icke-könande former. Nybildningar drar helt enkelt större uppmärksamhet till sig och leder till störningar i läsflödet och lyssnandet, något som i den tidigare forskningen ibland kallas för ”linguistic disruption” (Pauwels 1998, 2003). Störandet av den invanda språkreceptionen, som nybildningar framkallar, förmodas kunna utmana tvåKönandet på ett mer effektivt sätt än bruket av redan etablerade former.⁹⁸ Enligt fokusgruppdeltagarna leder bruket av nybildningar som intervenerar i tvåkönsnormen även ofta till konkreta frågor från samtalspartner, vilket kan utgöra ett bra tillfälle att förklara varför de nya orden användes och dess mer exakta betydelse.

Skillnaden mellan bruket av nyskapade benämningar och bruket av redan etablerade ord diskuteras också i materialet ett antal gånger när det gäller pronomenen *den* och *hen*. Nästan alla aktivister som diskuterar språkformer som kan användas för att benämna existenser bortom tvåkönsnormen anger att de använder *den* och *hen* frekvent i sitt eget språkhandlande. I gruppsamtalet med de vuxna informanterna berättar en deltagare att hon betraktar *den* och *hen* som ”inkluderingsmarkörer”. Med detta menar hon att dessa två pronomen inkluderar fler personer än de konventionaliserade formerna *hon* och *han*. Många personer i mitt material anger också att de själva föredrar att bli omnämnda med *den* eller *hen*, oftast med motiveringen att varken *hon* eller *han* inkluderar dem. En del är tydliga med att de känner sig ignorerade och diskriminerade när andra med orden *hon* eller *han* språkligt tvingar in dem i en av de två konventionaliserade könskategorierna. I exempel 54, som är hämtat ur trans*antologin “Det är vår tur nu!”, beskriver Anna Bengan Glas pronomenens betydelse.

⁹⁶ Se t.ex. diskussionsstrådarna ”Feministisk grammatik” och ”Titlarna mamma och pappa” på forumet *feminetik.se* (juli till september 2005 respektive oktober 2007 till februari 2010).

⁹⁷ Jfr Bershtling (2014) som diskuterar likdanande språkliga interveneringar i sina analyser av queera och trans*aktivistiska språkförändringar i hebreiskan.

⁹⁸ Denna punkt bekräftas för övrigt i den perceptionsstudie som jag presenterar i Wojahn (2013). Bruket av *hen* framkallade hos 32 % av försöksdeltagarna bilden av personer bortom tvåkönsnormen medan *den* inte framkallade några konceptualiseringar bortom tvåkönsnormen utan i stället i hög grad bilden av en manlig person. Studien genomfördes innan den omfattande mediala debatten kring *hen* kom i gång.

Exempel 54. Ur Glas (2011:41)

[J]ag föredrar *den*. Språklig är det en sak [...] och folk brukar skratta åt det. Det är inget riktigt pronomen har jag fått höra. Språket har [...] kört fast i det där binära könssystemet. Men i likhet med alla förtryckande system har det binära könssystemet stora hål där det läcker och glipar. Och i likhet med alla förtryckande system så möter det motstånd. Vi som inte tror på kön kommer att fortsätta vidga glappen tills det finns sätt att prata, leva, identifiera sig och knulla som sträcker sig bortom de rosablå horisonter som begränsar oss idag.

Detta citat visar också hur en intervenering i tvåKönandet ofta ligger nära ett ifrågasättande av könandet i sig. Med bruket av *den* och *hen* vill många inte bara undvika en re_producering av tvåkönskonceptet utan samtidigt på lång sikt verka för en komplett upplösning av kategorin kön (se avsnitt 5.4).

Som jag nämnde ovan föredrar en del språkaktivister nybildningar för att dessa uppfattas utmana normer på ett mer påtagligt sätt än redan etablerade ord som lättare sägs kunna tolkas i enlighet med tvåkönsnormerna. Men just denna uppmärksamhet som nybildade former som *hen* drar på sig upplevs ibland också som störande av några som använder formen om sig själva. I citat 55 uttrycks en sådan känsla gällande bruket av *hen*.

Exempel 55. Hämtat från <<http://varkeneller.blogg.se/2012/june/pronomen.html>>, publicerad 10 juni 2012

Just nu blir jag kallad hon. Där jag bor nu har jag bott i princip hela mitt liv, och nära nog alla ser mig som tjej. Jag har två år kvar tills jag flyttar och börjar gymnasiet. När jag flyttar och ”börjar om” så vet jag inte vad jag kommer bli kallad eller vilja kallas. Känner inte mig bekväm med hon eller han, men inte heller med hen. Jag vill inte bli kallad hon, eftersom att folk automatiskt ser mig som tjej då, likadant med han. Samtidigt känns det fel med hen, men jag tror att det beror på att det är så nytt och uppmärksammat. Om man använder hen så tänker folk till, stannar upp och sen går dom tillbaka till ämnet igen. Jag vill inte att folk ska reagera så så fort någon pratar om mig. Förhoppningsvis ändras detta rätt snart, och blir mer ” normalt ” och accepterat, men då måste ju några gå först och ta bort det nya och ovanliga med hen.

Att det kan beskrivas som samtidigt positivt och negativt att nybildade former drar uppmärksamhet till sig är egentligen inte märkvärdigt då intentionen med dessa former å ena sidan är att möjliggöra och synliggöra ett varande bortom tvåkönsnormen samtidigt som det långsiktiga syftet å andra sidan är att avlägsna genderistiska diskrimineringar av icke-binära trans*personer. Att människor ”stannar upp” när *hen* används för att benämna personer som inte identifierar sig som kvinna eller man förstår aktivisterna som ett tecken på att dessa positioneringar ännu inte är samhälleligt accepterade på samma sätt som positioneringar som företas i enlighet med tvåkönsnormen. Bruket av *hen* kan på grund av detta till och med uppfattas som exklusivKönande, i det här fallet som en delstrategi av diskriminerande tvåKönande språkhand-

lingar som innebär att personer bortom tvåkönskonceptet framställs som avvikande och icke-normala. Detta visar också hur komplexa tvåKönande diskrimineringar är, på vilka olika nivåer språklig diskriminering kan äga rum och hur svårt det kan vara att utmana så starkt förankrade normföreställningar som tvåKönandet.

Några personer i materialet anger att de föredrar pronomenet *den* eftersom bruket av *den* inte väcker lika stor uppmärksamhet och debatt som *hen*. *Den* gör det möjligt att undvika att re_producera tvåkönsnormen samtidigt som ordet inte i lika stor omfattning riskerar att bli föremål för diskussioner.⁹⁹ En del personer i materialet berättar att de betydligt mer sällan behöver försvara sitt bruk av *den* jämfört med när de använder *hen*. Ibland orkar de helt enkelt inte att ta dessa diskussioner, menar också fokusgruppdeltagarna, och då är *den* en lämplig icke-könande form som kan användas. Några språkaktivister anger dock att de i viss mån uppfattar bruket av *den* som pejoriserande eftersom formen kan väcka associationen att det är ting och inte personer som benämns. Till exempel säger Anne Anders Uhrgård år 2007 i en intervju med *Språktidningen*: ”Jag tycker att det känns förnedrande att kalla en person för *den* eller *det*, för *det* säger man bara om saker.” (Grönblad 2007:28). Argumentet att *den* kan låta objektifierande tas även upp i fokusgruppsamtalen av en av de vuxna deltagarna, som i exempel 56.

Exempel 56. Ur fokusgruppsamtalet med de vuxna deltagarna, april 2014

Jag har inte börjat använda *den* om personer. Jag tycker att det är en diskussion som jag behöver ha med mig själv lite längre tid innan jag börjar med det. En grej är att även som icke-heterosexuell är en ganska van vid att bli betraktat som ett objekt och historiskt sett har en beskrivits som objekt. [...] Det är en jätteintressant diskussion som jag inte har landat nästans i än.

I några kommentatorer i diskussionsforumet *feminetik.se* från 2005 påpekas även att bruket av *den* skulle kunna tolkas som särskilt pejoriserande i kontexter där konkreta trans*personer omnämns. Detta eftersom bruket skulle kunna uppfattas som att trans*positioneringar liknas vid att vara ”icke-mänskliga”. Samtidigt förekommer dock också kommentarer skrivna av trans*identifierade personer som förklarar att de använder *den* om sig själva utan att uppfatta ordet som objektifierande (jfr exempelvis citat 54). På det hela taget väcker *den* i dag inte längre i samma utsträckning nedsättande associationer. Att *den* har använts mer och mer som personbenämmande pronomen tycks ha lett till att ordet inte längre på samma sätt uppfattas som objektifierande – i alla fall i queera och trans*aktivistiska kretsar. I samtalet med de vuxna aktivisterna diskuteras i samband med detta även om *hen* bör

⁹⁹ Liknande resonemang förs ibland kring det aktivistiska bruket av ”singular *they*” i engelskan. Se Enke (2013b) för bruket av *they* som en intervenering i cis- och tvåKönandet. Se analyserna i t.ex. Bodine (1975), Stanley (1978) och Wales (1996) där bruket av *they* i singularis beskrivs som en intervenering i androKönandet.

vara en benämning som är reserverad för icke-binära trans*personer eller inte. Några som inte själva identifierar sig som trans* ger uttryck åt att de inte vill okkupera formen genom att exempelvis använda den som ett generiskt pronomen om vem som helst. Enligt dessa deltagare skulle trans*positioneringar nämligen på så sätt återigen osynliggöras och anti-genderistiska benämningar urvattnas. Samtidigt används både *hen* och *den* ibland även som självappellationer av personer med lesbiska, bög-, queera och andra identiteter, i regel med syftet att upphäva kön. Många trans*personer i materialet ser inget problem med att *hen* också används med syften som tangerar interveneringar i kategorialKönandet, det vill säga ett totalt upphävande av indelningen av personer efter kön. I samtal som jag har fört vid sidan om de två gruppsamtalen har några trans*identifierade personer från Göteborg och Malmö även gett uttryck för att de hellre använder *den* än *hen* om sig själva eftersom de betraktar *hen* som ett ”stockholmskt ord” som har tagits över av icke-queera kulturmänniskor och akademiker som vill stoltsera med lagom radikala ord utan någon egentlig intention att utmana tvåkönsnormen.

Aktivisterna i materialet är överens om att det inte är lätt att inter文enera i så centrala samhällseliga normer som det binära könsystemet och att det därför inte heller finns en enskild väg eller en enskild typ av språkförändring som är den rätta. Många förordar att driva olika former av språkförändring parallellt och att det därför inte heller är någon nackdel när olika former som *den*, *hen*, *trans*person*, *intergender* och andra används med något olika innebörd och intentioner, så länge det är queerfeministiska och trans*aktivistiska avsikter som ligger bakom bruket.

5.2.4 Att benämna den privilegierade cismormen

Enligt många trans*identifierade personer i materialet är former som benämner personer som privilegieras av genderistiska två- och cisKönande samhällsstrukturer absolut nödvändiga för att kunna utmana dessa strukturer i grunden. Dessa aktivister uppfattar det som lika viktigt att explicit kunna benämna de personer som inte är trans* som att kunna benämna den egna trans*positioneringen. Inspirerad av engelskspråkiga trans*aktivister har svenska trans*rörelser därför börjat använda begrepp som *cisperson*, *ciskvinna* och *ciskille*.¹⁰⁰ *Transmilitanta Brigaden* från Göteborg definierar begreppet *cisperson* på följande sätt.

¹⁰⁰ Se t.ex. Enke (2013a) för en överblick över uppkomsten av *cis* som trans*aktivistiskt begrepp i det engelska språket.

Exempel 57. Hämtat från <<http://transmilitantbrigaden.wordpress.com/2010/08/09/lat-oss-tala-om-cis/>>, publicerad 9 augusti 2010

Cisperson är en beteckning för en vars juridiska kön, könsuttryck och könsidentitet genom hela livet varit och är entydigt. Det vill säga ett linjärt kön (gäsp). En cisperson klär sig gärna helt oreflekterat i dom attribut och kläder som våran kultur anser passande för deras juridiska kön, som staten tilldelat dom. Cispersoner kan gärna som en reaktion på att möta en könsöverskridare och/eller transperson säga saker som, ”ja själv tycker jag ju inte att könet spelar någon roll”. Samtidigt som dom uppbär alla de privilegier som kommer med en cis-identitet och är helt begränsade i sina uttryck både rent fysiskt i hur dom sitter går och talar, och psykiskt i hur dom tänker, förhåller sig till sin omvärld och vad dom tror är möjligt att göra med sig själva och andra i det här livet. Cispersoner tror, och låt dig inte luras, dom hävdar ofta motsatsen, men sanningen är att dom verkligen tror att deras kön på något sätt är naturligt, normalt och ofrånkomligt. [...] Genus-psykos är en vanligt förekommande reaktion för en cisperson i mötet med oss som går utanför deras könsbinära verklighetsuppfattning. Där dom associerar helt fritt, pratar osammanhängande om barndomsminnen, sex, könsorgan eller vad som helst. En cisperson som du aldrig träffat förut kan ställa helt sjuka, irrelevanta frågor som; Är du tjej eller kille, har du kuk? Hur har du sex? Vad heter du egentligen? Hur länge har du känt såhär? Men kan du inte bara va lesbisk?

Som citatet illustrerar skapades benämningar med prefixet *cis-* inte som positivt konnoterade självbenämningar utan som kritiska, analytiska begrepp för att möjliggöra benämningar av fram till dess bortnämnda privilegierade maktpositioner. I motsats till de andra språkförändringarna som jag hittills har analyserat i avsnitt 5.2 utgör *cis* alltså ingen självvald identitetsbenämning.

Att det finns få ord som benämner de personer som utgör normen i det svenska samhället kritiseras även många gånger i fokusgruppsamtalet som jag förde med de vuxna deltagarna samt i det resterande tryckta och internetbaserade materialet. Flera informanter i fokusgruppen berättar att de ofta försöker att synliggöra könsrelaterade normer genom att explicit benämna dem. I samband med detta nämner informanterna även exempel som språkliggör interdependenta maktförhållanden. Deltagarna beskriver till exempel hur de så ofta som möjligt försöker att göra privilegierade vita positioner explicita. Även manlighet och heterosexualitet nämns som normer som informanterna försöker att synliggöra i kombination med vithet och cisKö-nande privilegier. Bland annat anger deltagarna formuleringar som ”vita, heterosexuella cismän” som exempel för sådana interdependenta benämningar av normpositioner (se även avsnitt 5.3.3).

Såväl i fokusgruppsamtalet med de vuxna informanterna som i samtalet med ungdomarna beskriver deltagarna hur aggressivt cispersoner kan reagera när de blir kategoriserade som cis. Enligt informanterna visar detta vilken utmanande och intervenistisk potential explicita benämningar av cisnormen har. Enligt informanterna kan även andra språkaktivister, till exem-

pel kvinnor eller homo- och bisexuella, som koncentrerar sig på andra feministiskt motiverade interveneringar bli provocerade när de positioneras i privilegierade cispositioner. Detsamma rapporterar även Immanuel Brändemo (2012:86) i sin självbiografi när hen beskriver hur hen hittar begreppen *cisgender* och *cis* på internet och börjar använda dem om cispersoner i sin närhet.

Vid flera tillfällen i materialet påpekas dock också att bruket av prefixet *cis-* kan utgöra en diskriminering i och med att det fastslår att det skulle finnas ”riktiga” och ”naturliga” respektive ”oäkta” och ”onaturliga” kvinnor och män. De vuxna deltagarna i gruppssamtalet menar exempelvis att en person som vid födelsen har blivit kategoriserad som antingen kvinna eller man men som alltid vetat att den är det andra av de två konventionaliserade könen i så fall alltid skulle hållas utanför kategorin *ciskvinna* eller *cisman*. Deltagarna kritiserar med sitt resonemang således att det på så sätt alltid är personalen på sjukhuset som avgör vem som är cis och att detta bara befäster föreställningen om naturliga och medfödda könsgrupper (se även Enke 2013a:238). Några samtalsdeltagare i gruppen med de vuxna språkaktivisterna framhåller dock, som i citat 58, att ord som *ciskvinna* eller *cisman* också kan användas för att vidga föreställningen om vem som är en kvinna eller vad det är som utgör en man.

Exempel 58. Ur fokusgruppssamtalet med de vuxna deltagarna, april 2014

Man och *män* blir vidare begrepp när *cismän* används om dem som är cismän och *män* också inbegriper transmän. En pushar då gränserna för vem som är man i stället för att *man* eller *män* automatiskt är lika med cismän.

Bruket av *ciskvinna* och *cisman* skulle således decentralisera normen och indikera att det finns flera olika sätt att vara kvinna eller man på. På lång sikt skulle könsgränsen därmed bli oskarp och möjligt vore även att distinktionen mellan cis och trans* helt skulle komma att upplösas genom det intervenistiska bruket av prefixet *cis-*.

5.2.5 Sammanfattning

Analyserna i detta avsnitt har visat att språkliga interveneringar i det binära könssystemet framför allt realiserar genom nyskapade personbenämningar. De nya benämningarna tillskrivs en central roll i den trans*aktivistiska kampen. I de allra flesta fallen är syftet med de nyskapade formerna att kunna benämna den egna, icke-tvåkönsnormkonforma identiteten. Det som alla språkliga interveneringar i det binära könssystemet har gemensamt är att de utmanar cisKönandet. Många utmanar därutöver tvåKönandet i och med att positioner bortom kategorierna kvinnligt och manligt benämns. Vissa av dessa interveneringar ligger även nära, eller utgör till och med, en utmaning

av kategorialKönandet. Som sagt är det i vissa fall omöjligt att dra en exakt skiljelinje mellan interveneringar i tvåKönandet och sådana i kategorialKönandet, särskilt när det gäller benämningar av inte närmare konkretiserade positioner bortom den binära könsindelningen (se vidare avsnitt 5.4).

Trans*identifierade personer som diskuterar nyskapade personbenämningar som intervenerar i det binära könssystemet menar att dessa har hjälpt dem att se två- och cisKönandet som strukturella diskrimineringar. De nya formerna underlättar dessutom för att hitta andra personer som utsätts för samma eller liknande genderistiska diskrimineringar. Detta möjliggör ett utbyte med andra trans*personer och de nya personbenämningarna sägs även vara grundläggande för att föra en gemensam utåtriktad kamp mot diskriminerande två- och cisKönande samhällsstrukturer. Språk förstås i dessa sammanhang som centralt för både skapandet och motverkandet av förtryckande genderistiska strukturer. Könskategorier betraktas av de flesta trans*-identifierade språkaktivisterna i mitt material som diskursivt skapade. Analyserna ovan visar också hur nya könsrelaterade positioner skapas genom ett förändrat språkbruk. Särskilt positioneringarna bortom det binära könskonceptet är helt bortnämnda i det konventionaliserade språkbruket och därmed inte intelligibla, ibland inte ens för personen själv (jfr citat 38–40). Konceptualiseringar av dessa positioner möjliggörs enligt aktivisterna först genom specifika benämningar. Språk tillskrivs därmed i de allra flesta kommentarer en konstruktivistisk betydelse, även om det ibland också ges uttryck för en språksyn som bygger på antagandet att språk avbildar ”verkligheten” eller den egna ”identiteten”. I det stora hela utgår dock språkaktivisterna som driver interveneringar i tvåkönskonceptet ifrån att det är via språket som könskategorierna skapas och att det är benämningspraktikerna som sätter ramarna för vilka könskategorier som går att föreställa sig och inte. Det är inte bara trans*positionerna som brukar beskrivas som diskursivt skapade utan även de etablerade kategorierna kvinnligt och manligt. Även de privilegierade cispositionerna anses alltså av de flesta aktivister som diskuterar dessa frågor vara ett resultat av upprepade benämningsakter.

Påfallande är att intentionen bakom många av de nya substantiviska formerna är att dessa ska vara obestämda och svepande benämningar av positioner bortom det binära könssystemet (t.ex. *trans**), samtidigt som det med andra nybildade former företas väldigt noggranna positioneringar (t.ex. *icke-binär transperson*). Jag tolkar detta som ett resultat av att intentionen bakom interveneringarna ofta är att upplösa det binära systemet med dess skarpa könsgränser, samtidigt som aktivisterna alltid är tvungna att förhålla sig till denna statiska modell. Det binära könssystemet måste tas som utgångspunkt för att förklara positioner bortom detta system. På grund av detta är det för de trans*identifierade i mitt material nödvändigt och viktigt att denna binära modell synliggörs genom specifika benämningar som *cis* och *trans*, även om den egentliga åsikten är att kön ska göras oviktigt eller till och med helt elimineras som en kategorisering av människor (se även avsnitt 5.4). Kort sagt

måste det binära systemet och de cis- och trans*identiteter som det skapar först bli benämnbare och fattbara för att kunna utmanas och avlägsnas.

5.3 Språkförändringar som utmanar sexualitets- och samlevnadsnormer: interveneringar i hetero- och repro-Könandet

Vid sidan om de språkliga interveneringarna i patriarkala strukturer och tvåkönsnormen som jag analyserar i de föregående avsnitten förändrar svenska aktivister det hegemoniska språkbruket även med intentionen att utmana sexualitets- och samlevnadsnormer. Dessa språkförändringar avser framför allt interveneringar i språkliga manifestationer av heterosexuella normföreställningar, men rör i viss utsträckning även interveneringar i reproKönande normer. Eftersom dessa normföreställningar huvudsakligen re_produceras genom språkliga former som kategoriserar kärleks-, samlevnads- eller sexuella relationer är det också just dessa som aktivisterna koncentrerar sig på i sina interveneringar.

Den följande analysen är indelad i tre avsnitt. I det första avsnittet analyserar jag aktivistiska interveneringar som företas för att kunna benämna icke-heterosexuella positioner (5.3.1). I de andra avsnittet fokuserar jag på språkförändringar som intervenerar i tvåsamhetsnormen, det vill säga parnormativa föreställningar (5.3.2). I den tredje och sista analysdelen koncentrerar jag mig på interveneringar som går ut på att explicit benämna den strukturellt privilegierade heteronormen (5.3.3).

5.3.1 Att benämna icke-heterosexuella positioner

Att kunna benämna icke-heterosexuella relationer och personer på ett sätt som inte är diskriminerande är en central avsikt när det gäller språkaktivistiska interveneringarna i heteroKönande normer. De aktivistiska språkförändringarna inbegriper dels reclaimandet av personbenämningar som *flata* eller *bög*, dels det medvetna bruket av icke-könsspecificerande personbenämningar som *partner* och även bruket och nybildandet av adjektiviska icke-heterosexuella sexualitetskategoriseringar som *polysexuell* eller *lesbisk*.

Lesbisk är inget nybildat begrepp men började på 1970- och 1980-talen användas på ett intervenistiskt sätt av lesbiska kvinnor. *Lesbisk* ersatte då det dittills brukliga generiska *homosexuell* (Hallgren 2008, 2013, Laskar 2003a, Rosenberg 2006). Stina Sundberg skriver utifrån sina egna erfarenheter av 1970-talets lesbiska aktivism hur det 1973 startades egna kvinnomöten inom RFSL:s verksamhet och hur etablerade benämningspraktiker kritiserades i samband med detta.

Exempel 59. Ur Sundberg (2002:39)

Kvinnogruppen var också kritisk mot begreppet ”homosexuell”, som i deras tycke i allt för hög grad var dels associerat till män och dels betonade sexualitet allt för mycket. De föredrog begreppet ”lesbisk” och fyllde det med kvinnopolitiska förtecken.

Aktivisterna formulerar två syften i samband med det medvetna bytet från *homosexuell* till *lesbisk*. Dels anges, som i exempel 59, intentionen att vilja synliggöra kvinnlig homosexualitet i relation till manlig homosexualitet, och dels formuleras avsikten att koppla den aktivistiska kampen som fördes av homosexuella kvinnor tydligare till kvinnorörelsen. Den bakomliggande intentionen var alltså en samtidig intervention i hetero- och androkönandet (se även Hallgren 2013:94).

Under 1990-talet reclaimade kvinnliga homoaktivister sedan begreppet *flata*. Den tidigare nedsättande benämningen *bög* hade då redan används några decennier i positivt syfte av homosexuella män.¹⁰¹ I Rosenbergs (2006) intervjustudie återfinns en del berättelser av 1990-talets lesbiska aktivister om hur reclaimandet av *flata* gick till.

Exempel 60. Mia Lodalen, citerat efter Rosenberg (2006:67)

Jag vet inte var ordet kommer ifrån annat än att det existerade som skällsord: ”Jävla flata!” Och inte var det ord som någon använde om sig själv. Jag tänkte att det här ordet borde kunna återerövrats precis som ordet *bög*, fast det kändes omöjligt just då.

Flera av de lesbiska aktivisterna i Rosenbergs (2006) material som ägnade sig åt språklig aktivism påpekar att det positiva med formen *flata* var att det kändes som att ordet kom inifrån rörelsen i och med att det återerövrades. Bland annat beskrivs *flata* som ett ”utmanande, provocerande och väldigt bestämt ord” som kunde användas med politiska intentioner (Kerstin Nolin i Rosenberg 2006:67). Formen *lesbisk* har enligt Rosenbergs intervjupersoner under 1990-talet inte längre uppfattats i samma mån som ett politiskt laddat begrepp som på 1970- och 1980-talen. *Lesbisk* ansågs helt enkelt av en del aktivister inte längre lika användbart för att driva en aktivistisk kamp. Några lesbiska aktivister tydliggör också att det lär ha spelat in att *flata* är ett substantiv ”och därmed också subjekt”, vilket gjorde att det kunde användas som personbenämning (Rosenberg 2006:67). *Lesbisk* däremot saknade etablerade personbenämningar, bortsett från *lesbian* som enligt 1990-talets aktivister inte längre användes i någon större utsträckning. I dagens språkaktiv-

¹⁰¹ För en överblick över historien av begreppet *bög* se Silverstolpe (2000) och Söderström (2000). Se Rosenberg (2006:65–70) om reclaimandet av begreppet *flata*. För begreppshistorien av benämningen *queer* i svenskan se Ambjörnsson (2006), Laskar (2003b), Rosenberg (2002, 2003).

istiska diskussioner som förs i mitt material verkar både *flata* och *bög* vara så pass etablerade inom respektive community att det förefaller som att många aktivister inte är medvetna om att dessa två begrepp har haft nedsättande konnotationer. Reclaimandet av dessa personbenämningar kan således betraktas som lyckat, i alla fall när det gäller den egna rörelsen. Att reclaima nedsättande ord är dessutom även en välanvänd språkaktivistisk strategi när det gäller benämningen av aktivistiska grupper. Ett exempel är namnet *Fjoll-front* som användes av en separatistisk grupp för bögar och bisexuella män i Göteborg (se t.ex. Wasshede 2010:152). Därmed finns det tydliga paralleller till det medvetna bruket av nedsättande ord som utnyttjades som gruppnamn av separatistiska kvinnogrupper (se avsnitt 5.1.4).

Under 2000- och 2010-talet kritiserade många trans*identifierade personer (och deras partner) att hela konceptet kring hetero- och homosexualitet och också föreställningar om bisexualitet vilar på grundantagandet att det skulle finnas två kön som utesluter varandra. Som intervenering i dessa två könande sexualitetskoncept används en mängd olika begrepp som *trisexuell*, *pansexuell*, *polysexuell* och andra. I mitt fokusgruppsamtal med ungdomarna pratar gruppen länge om begreppen *pan-* och *polysexuell*. Deltagarna påpekar att ord som *hetero-*, *homo-* eller *bisexuell* exkluderar alla de som varken identifierar sig som kvinna eller man. En av ungdomarna definierar begreppet *pansexuell* som ”attraktion till personer oavsett kön eller könsidentitet”. Därmed skulle begreppet göra kön oviktigt och sätta personen i stället för könsidentitet i fokus. På frågan om hon kommer ihåg vad hon tyckte när hon hörde eller läste ordet för första gången svarar hon med berättelsen i exempel 61.

Exempel 61. Ur fokusgruppsamtalet med ungdomarna, april 2014

Det var efter att jag hade kommit ut som bisexuell [...]. Jag tänkte att bisexuell var det som passar bäst, men det skavde fortfarande lite. Och så läste jag ordet *pansexuell* och kände: ”Det här är så jag, det är precis vad jag är. Jag måste sätta det här på alla mina tröjor! Jag måste skriva det här på mitt rum! Det här är så jag och jag passar äntligen in nånstans!”. För jag hade känt mig jätteförvirrad. Och liksom när allting som jag visste om bara kändes fel och så hittade jag ett ord som bara var jätterätt så blev jag jätteglad.

Ungdomarna diskuterar sedan hur tätt kön och sexualitet hänger ihop och att det utan köns kategoriseringar inte heller skulle finnas sexualitetskategoriseringar. På min fråga hur det enligt dem skulle se ut i den bästa av alla världar är alla överens om att det i denna värld inte alls skulle finnas sexualitetskategoriseringar. Detta för att kön inte skulle finnas som kategori i denna värld, vilket skulle ha till följd att även klassificeringar i olika typer av sexualitet skulle bli irrelevanta. Deltagarna beskriver det som att denna fiktiva värld

vore mycket lättare att leva i för dem då de där skulle slippa att känna sig konstiga, utanför och diskriminerade.¹⁰²

Förutom de hittills nämnda adjektiven som *lesbisk* eller *pansexuell* och reclaimade substantiv som *bög* och *flata* återkommer aktivisterna i mitt material även flera gånger till det icke-könsspecificerande begreppet *partner*. *Partner* beskrivs som en benämning som kan användas i stället för etablerade könande formuleringar som *min flick-/pojkvän*, *min fru/man*, *min maka/make* och andra. I fokusgruppsamtalet med ungdomarna påpekar deltagarna att de jämt – till exempel av släktingar och bekanta – får frågor som ”Har du fått pojkvän än?”. De frågande förutsätter i dessa fall alltid heterosexualitet.¹⁰³ Flera av ungdomarna berättar att de har utvecklat olika motståndsstrategier för att hantera dessa återkommande heterokönande frågor. Ibland ställer de direkta motfrågor som ”Hur vet du att jag gillar killar? Syns det på mig?” eller så svarar de inte alls, låtsas att de inte har hört frågan eller pratar snabbt om något annat för att inte behöva exponera sig själva som homo-, bi- eller pansexuella. Ungdomarna anger att de själva ofta brukar använda formen *partner* i stället för de könande benämningarna *flick-* och *pojkvän*. *Partner* är även i det resterande materialet det mest använda och mest omdiskuterade alternativet när syftet är att inte re_producera en heteronormativ världsbild genom det egna språkhandlande, se följande exempel 62.

Exempel 62. Hämtat från <<http://www.feminetik.se/diskutera/index.php?sub=4&mid=92664>>, publicerad 4 juli 2005

jag har försökt att totalt omforma mitt språkbruk vad gäller att förutsätta att en tjej har en pojkvän och en kille har en flickvän. Istället säger/skriver jag ofta partner.

Andra personer berättar att de förutom *partner* medvetet använder benämningar som exempelvis *sambo* och *särbo* om sin egen partner för att inte avslöja sin sexualitet i kontexter där den inte är relevant eller där de är rädda för att utsättas för diskriminering.¹⁰⁴ Många anger att de vill dölja sin homo-, bi- eller pansexualitet eftersom de tidigare har blivit diskriminerade när de var öppna med sin partners könsidentitet. Samtidigt uttrycks i en del kommentarer i feministiska diskussionstrådar på nätet en viss skepsis mot att

¹⁰² Även några av aktivisterna som deltog i Wasshedes (2010:165–171) intervjustudier kritiserar begreppet *bisexualitet* för att det bygger på en dikotom könsmodell. Särskilt intergenderpersonerna i hennes material uttrycker att de föredrar orden *pan-* och *polysexuell*. Se även Gustavson (2006:62) för en liknande argumentation angående begreppet *bisexualitet*.

¹⁰³ Jfr Ericssons (2011) och Kitzingers (2005) samtalsanalyser om förgivettagen heterosexualitet. Se även Cameron & Kulick (2003) för analyser av språkligt re_producerad heteronormativitet.

¹⁰⁴ Se Hornscheidts (2006:256–258) korpusstudie för en överblick över olika benämningar med ändelsen *-bo*. För en tidig språkvetenskaplig reflektion kring bl.a. formen *sambo* se Widmark (1980).

även heterosexuella personer använder ordet *partner* om sina partner. I dessa kommentarer beskrivs *partner* som en form som är och bör vara kopplat till homosexuella relationer då den skulle bidra till någon form av språklig empowerment bland homosexuella.

Exempel 63. Hämtat från <<http://www.feminetik.se/diskutera/index.php?sub=4&mid=92664>>, publicerad 6 juli 2005

Jo jag menar att partner är redan så förknippat med just homosexualitet, genom t ex ordet ”partnerregistrering”, att mitt användande utav ordet nästan känns... ja det känns som att är det någon som skall avgöra vad homosexuella kärlekspersoner skall kallas så är det väl de själva? Jag fick bara en liten obehaglig känsla av att jag ”reclaimar” ett ord till... ja till vadå, till de hetero? Som att jag som akademikerhynda går och robbar en diskriminerad grupps eget ord och utarmar dess betydelse. Jag vet inte om det är av godo eller ondo att förändra betydelsen i just ordet partner. Kan nog inte riktigt förklara mig men... ja det här med språk och makt... Det är det jag tänker på. Och även mitt eget agerande hamnar under samma analys som alla andras.

I exempel 63 aktualiseras problematiken när, ur diskrimineringssynpunkt, privilegierade personer tar över en form som egentligen används av en strukturell diskriminerad grupp. Detta har även upprepande gånger diskuterats när pronomenet *hen* används om cispersoner, men när det gäller *partner* är de flesta aktivister i mitt material dock överens om att detta inte utgör något problem. Knappast någon icke-heterosexuell person i materialet betraktar *partner* som en benämning som används för någon form av språkligt empowerment av homo-, bi- eller pans sexuella.

En del aktivister lyfter därutöver fram att icke-könande benämningar som *partner* även inkluderar icke-binära personer. Ungdomarna kallar *partner* till exempel för ”transinkluderande” i och med att det inte företas en kategorisering i kvinnlig och manlig när ordet används. Därmed tillskrivs ordet även intervenistiska intentioner som riktar sig mot tvåkönande samhällsnormer. En deltagare i fokusgruppen med de vuxna aktivisterna berättar hur den enbart använde formen *partner* när den pratade om sin partner på jobbet. Efter några gånger krävde kollegorna dock en könsbestämning genom konkreta frågor som ”Har du en flickvän eller vaddå?”. Enligt de andra deltagarna i gruppen visar detta hur starkt kön- och sexualitetsnormer hänger ihop. Kollegorna kräver explicit att deltagarens partner ska könsbestämmas, och därmed även att deltagarens homo- eller heterosexualitet specificeras. Utgångspunkten i dessa frågor är dessutom alltid att personen i fråga kan könas i enlighet med tvåkönsmodellen; icke-könade och därmed varken hetero- eller homosexuella personer är således inte intelligibla för frågeställarna.

Det aktivistiska bruket av *partner* har även anammats av några institutioner som arbetar med sexualitetsfrågor, framför allt sådana som riktar sig till ungdomar. Som syfte anges här att undvika en språklig exkludering av homosexuella. Även i dessa institutionaliserade kontexter anges alltså en

intervenering i heteroKönandet som anledning till bruket av *partner*, se exempel 64.

Exempel 64. Hämtat från <<http://helahalsingland.se/bollnas/1.6248122--har-hos-oss-ar-alla-valkomna->>, publicerad 6 september 2013

Personalen [på Ungdomsmottagningen i Bollnäs; anm. D.W.] använder sig av det könsneutrala ordet ”partner” när de frågar ungdomarna om de har en relation med någon. Alternativt frågar de både killar och tjejer om de har pojkvän eller flickvän.

Även formen *förälder* diskuteras och används precis som *partner* i några institutionaliserade sammanhang med syftet att inte re_producera hetero- och reproKönande normer. *Förälder* beskrivs i dessa diskussioner som en benämning som inbegriper båda de könsspecificerande formerna *mor* och *far* respektive *mamma* och *pappa*. Exempel 65 härstammar ur en broschyr av Kunskapscentrum för Jämlik vård som innehåller skrivtips som riktar sig till personer som arbetar med att utforma vårdens interna och externa dokument.

Exempel 65. Ur Kunskapscentrum för Jämlik vård (2013:18)

Att använda ordet föräldrar öppnar för andra föräldrakonstellationer än den heterosexuella kärnfamiljen. Att använda ordet vårdnadshavare inkluderar även fler. Var också vaksam på att det ibland bara finns en förälder i sammanhanget.

Formen *förälder* rekommenderas bland annat för att inte exkludera ”samkönade föräldrar”, alltså med intentionen att undvika heteroKönande och även reproKönande diskrimineringar. Utifrån samma intention föreslås bruket av *förälder* även några gånger med hänsyn till författningsspråket. Vänsterpartiet har sedan 2005 lagt fram flera motioner i vilka de yrkar på ett byte av formuleringen *mor och far* till det icke-könsspecificerande *förälder* (bl.a. motionerna 2006/07:K209, 2006/07:K312, 2007/08:So335). Under regeringsperioden 2007/2008 formuleras kravet på följande sätt; det citerade stycket bär titeln ”Förälder i stället för ‘mor och far’”.

Exempel 66. Ur Riksdagsmotion 2007/08:So335

Det finns fortfarande många författningar som hänvisar till begreppen mor och far. Detta är ett exempel på lagstiftningens heteronormerande verkan. Vänsterpartiet anser att det är en självklarhet att lagstiftningen ska utgå ifrån könsneutralitet eftersom ett föräldrapar även kan bestå av två mammor eller två pappor. [...] Att utforma författningar utifrån det könsneutrala begreppet förälder innebär att lagrummen tydligare tar sikte på de personer som kan komma att falla in under lagens rekvisit. [...] Därför bör de författningar som innehåller benämningarna mor och far ersättas med det könsneutrala begreppet förälder. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

I exempel 66 uttrycks den anti-heteroKönande intentionen explicit. De gångerna som Sveriges riksdag röstade om ett byte till formen *förälder* föreslog utskottet dock vid varje tillfälle att avslå dessa motioner.¹⁰⁵ I en omröstning i februari 2008 slogs flera motioner som yrkade på användningen av *förälder* och andra icke-könspecificerande benämningar i författningstexter ihop i en omröstning. Dessa röstades sedan ner av en majoritet av riksdagens ledamöter.¹⁰⁶ Konstitutionsutskottet motiverar sin negativa inställning år 2008 med att tidigare utskott också har varit negativa till bruket av icke-könande former som används med intentionen att intervensera i heteroKönandet.

Exempel 67. Ur Konstitutionsutskottet betänkande 2007/08:KU17

Civilutskottet framhöll att det i samband med riksdagens behandling av proposition 2001/02:123 ”Partnerskap och adoption” inte bedömdes som nödvändigt att ändra dessa författningar. Enligt såväl regeringens som utskottets mening låg det i sakens natur att bestämmelserna även gäller när ett barn har två föräldrar av samma kön (bet. 2001/02:LU27).

I utskottets betänkande hänvisas därutöver till *Myndigheternas skrivregler* (2004) där bruket av ”könsneutralt språk” rekommenderas. Utskottet säger sig följa dessa rekommendationer med användningen av dubbelformen *mor och far*. Ett byte till den könsneutrala formen *förälder* anses vara onödigt eftersom *mor och far* redan skulle vara könsneutral. I en debatt i riksdagen argumenterar även moderaten Eva Bengtson Skogsberg för att benämningen *mor och far* är könsneutral.

Exempel 68. Ur ett inlägg av Eva Bengtson Skogsberg, Riksdagens snabbprotokoll 2007/08:68, anf. 29

Allianspartierna, majoriteten i konstitutionsutskottet, står fast vid sitt tidigare ställningstagande, nämligen att det är viktigt att officiella texter i så stor utsträckning som möjligt är könsneutrala. Med hänsyn till detta samt att Regeringskansliet sedan flera år i sitt författningsarbete steg för steg gör svensk lagstiftning och andra officiella texter mer könsneutrala saknas skäl för utskottet att göra en annan bedömning av frågan än tidigare. Motionerna ska därför avslås.

Utskottets och Bengtson Skogsbergs uttalanden i exemplen 67 och 68 visar att bruket av ”könsneutrala” former som avser en intervenering i androKönandet sägs stödjas samtidigt som bruket av ”könsneutrala” former som

¹⁰⁵ För en sammanfattning se exempelvis Konstitutionsutskottets betänkande 2007/08:KU17, *Lagstiftningsprocessen*. S. 7–10.

¹⁰⁶ Enbart Miljöpartiets och Vänsterpartiets ledamöter samt en enskild socialdemokrat röstade för ändringen (se <<http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betanken/Arenden/200708/KU17/?vote=true>>, hämtat 14 april 2015). Omröstningen gällde motionerna 2006/07:K209 yrkandena 1 och 2, 2006/07:K293, 2006/07:K312 yrkande 10 och 2007/08:So335 yrkandena 7 och 8, se materialförteckningen för fullständiga referenser.

avser en intervenering i heteroKönandet avvisas. Denna negativa inställning visar sig också i riksdagens entydiga försvar av heteronormativa benämningsspraktiker (se föregående fotnot).

Något som så gott som aldrig ifrågasätts i institutionaliserade sammanhang är parnormativiteten. Utgångspunkten är alltid att det finns två förälder. I vissa fall påpekas att det inte ska glömmas bort att det också kan finnas ”ensamstående” förälder (jfr exempel 65), men att det skulle kunna finnas fler än två förälder tas inte upp i de institutionaliserade sammanhangen. Nästa avsnitt åskådliggör att interveneringar i tvåsamhetsnormen dock är en återkommande punkt i många språkaktivistiska diskussioner.

5.3.2 Att utmana tvåsamhetsnormen

Interveneringar i diskursiva praktiker som re_producerar föreställningar kring parnormativitet utgör ett rätt omfattande språkaktivistiskt fält, som här bara kan nämnas kort. Med begreppen *parnormativitet* och *tvåsamhetsnorm* syftar jag på normföreställningen om att intima förhållanden, kärleks- eller samlevnadsrelationer alltid bör vara organiserade i just parform. Denna samhälleliga norm kan räknas som en del av hetero- och reproKönandet.

Många aktivister som avser att intervensera i parnormativa diskurser anmärker att det saknas passande benämningar för relationer som inte motsvarar den monogama samhällsnormen; detta eftersom det konventionaliserade språkbruket så tydligt re_producerar monogama relationer som norm. Precis som trans*aktivister har skapat olika ordlistor och begreppsförklaringar för trans*relaterade begrepp har även personer som intervenerar i tvåsamhetsnormen behövt skapa en helt ny begreppsapparat som ofta förklaras i form av ordlistor på diverse internetsidor.¹⁰⁷ Några centrala begrepp som har bildats för att kunna benämna icke-monogama koncept är bland annat *polyamori*, *polyfili*, *multiamori*, *relationsanarki* och andra med tillhörande personbenämningar som *relationsanarkist* och *polyamorist*. Gemensamt för dessa och liknande begrepp är intentionen att kunna benämna relationer som inte regleras av förutbestämda normer så att relationerna kan utvecklas utifrån en medveten överenskommelse mellan de inblandade personerna och inte utifrån oftast outtalade samhälleliga normföreställningar kring hur ett kärleksförhållande ska se ut. Utifrån denna icke-monogama syn på relationer krävs det enligt aktivisterna som driver dessa frågor även en ny begreppsapparat för att kunna benämna de personer som lever i polyamorösa eller relationsanarkistiska relationer. Etablerade former som *min pojkvän*, *min hustru* eller *min make* kritiserar för att dessa framkallar bilden av normativa eller

¹⁰⁷ Se exempelvis <<http://nomono.wordpress.com/begreppen/>>. Se även Karolina Bångs (2009:58–61) aktivistiska serie *Relationshandboken*. För analyser av engelskspråkiga interveneringar i monogaminormen se Barker (2005), Ritchie & Barker (2006) och Barker, Heckert & Wilkinson (2013).

till och med institutionaliserade och statligt eller kyrkligt sanktionerade parrelationer. Bland de alternativa benämningarna återfinns former som *primärpartner*, *sekundärpartner* och en mängd former som används för att undvika en hierarkisering av olika relationer, till exempel *livskamrat*, *kärleksperson*, *hjärtevän* med flera. Även *partner* är en form som många lyfter fram i detta sammanhang.¹⁰⁸ De vuxna aktivisterna påpekar flera gånger i vårt gruppsamtal att ”otydliga” benämningar som *partner* möjliggör mindre stereotypa föreställningar om hur ett förhållande ser ut. Detta lyfts även i det skriftliga materialet fram som något positivt, här exemplifierad med citat 69.

Exempel 69. Hämtat från <<http://www.feminetik.se/diskutera/index.php?sub=4&mid=92664>>, publicerad 5 juli 2005

Sjelva poängen med partner är att det är neutralt. När jag talar om min partner betyder det ”någon som är viktig för mig, men på vilket sätt har du inte med att göra”. När du talar om min parnter så säger du respektfullt ”någon som är viktig för dig, på något sätt, vilket som helst”.

De vuxna samtalsdeltagarna menar att det dessutom lär vara lättare möjligt att föreställa sig att någon har flera partner eller livskamrater än att någon har flera pojkvänner, fruar eller makar, då de sistnämnda formerna har så starka kopplingar till monogami. Just otydligheten, det vill säga att de alternativa benämningar inte framkallar specifika associationer om hur relationen konkret ser ut, lyfts i hela mitt material fram som det centrala syftet med många av formerna som används för interveneringar i tvåsamhetsnormen.

5.3.3 Att benämna den privilegierade heteronormen

När språkaktivisterna diskuterar interveneringar i heteroKönande normer understryker många relevansen av språkhandlingar som synliggör den privilegierade heteronormen på ett tydligt sätt. Det är alltså inte enbart språkförändringar som går ut på att benämna den egna icke-heteronormativa positionen som aktivisterna lyfter fram utan även explicita benämningar av den samhälleliga normen.

Några av de vuxna deltagarna i fokusgruppsamtalet beskriver hur de så ofta som möjligt försöker språkliggöra när något grundar sig på heteroKönande normer. Som exempel nämner de *heterofilm*, *heteroroman* och *heterobröllop*. Anledningen till deras bruk av förledet *hetero-* är enligt deltagarna dels att dessa benämningar utmanar heteroKönandet men även att dessa former underlättar att över huvud taget kunna hantera det heteronormativa samhället som de lever i. Eftersom det är omöjligt att ställa sig helt utanför det diskriminerande samhället så skulle det åtminstone ”kännas

¹⁰⁸ För en diskussion kring de nämnda formerna se t.ex. diskussionstråden ”Feministisk grammatik” på *feminetik.se*.

skönt” att explicit kunna benämna den heteronormen som de dagligen är konfronterade med i yrkeslivet, bruket av medier och annat. Alla de teveserier som en följer eller de böcker som en läser och som för det mesta är uppbyggda kring monogama heterosexuella förhållanden skulle då i alla fall kunna benämnas explicit, resonerar fokusgruppdeltagarna. En deltagare berättar hur den ständigt blir påmind om den exkluderande heteronormen, att denna norm hela tiden gör sig påmind likt pop-up-fönster på internet, och att det då skulle kännas lättare att hantera denna exkluderande norm när en snabbt kan ”klicka” bort dessa känslor av att vara exkluderad genom att tydligt kunna benämna normen med förledet *hetero-*. Detta skulle enligt deltagarna göra det lättare att förstå varför samhället ser ut som det gör och varför en känner sig så ofta exkluderad som icke-heterosexuell.

Liknande reflektioner förekommer flera gånger i mitt material och i samband med detta nämns även vid några tillfällen personbenämningar som *heterokvinna* eller *heterokille*. Flera aktivister betraktar det som viktigt att benämna dessa sociala normpositioner för att tydliggöra att det är just dessa privilegierade positioner som är anledningen till den egna strukturellt diskriminerade positionen. En deltagare i fokusgruppen med de vuxna informanterna tar dock upp att bruket av dessa benämningar i vissa fall kan vara problematiskt utifrån interdependenta perspektiv. Hen menar att former som *heterobrud* skulle bidra till att framställa heterosexuella som en homogen, privilegierad grupp. Särskilt bruket av *heterosnubbe* är något problematiskt, anser deltagaren, eftersom den typen av maskulinitet som tillskrivs den som omnämns så skulle vara någon form av arbetarklassmaskulinitet som nedvärderas med benämningen *heterosnubbe*. Därmed skulle det kunna finnas ett slags klassförakt i bruket av ordet. Hen menar att detta inte nödvändigtvis behöver innebära att ordet inte borde användas men att det visar hur komplexa benämningspraktiker är och att det ibland kan vara problematiskt att lyfta fram enstaka makthierarkier på bekostnad av andra strukturella maktordningar.

5.3.4 Sammanfattning

Interveneringar i hetero- och reproKönande språknormer genomförs huvudsakligen av icke-heterosexuella personer och realiseras framför allt genom bruket och nybildandet av former som explicit benämner icke-heterosexuella personer och relationer. Många av interveneringarna i sexualitetsnormer kombineras med interveneringar i andra realiseringsformer av genderism. *Lesbisk* förespråkades till exempel inte bara som en form som utmanar heteroKönandet utan introducerades inom den lesbiska rörelsen även som en form som intervenerar i androKönande normer. *Poly-* och *pansexuell* i sin tur används utöver syftet att intervenera i sexualitetsrelaterade normer även för att ifrågasätta tvåKönandet och inkludera personer som inte identifierar sig som kvinna eller man. Därutöver har det konventionaliserade språket

även kritiserats för att re_producera en parnormativ världsbild där ord som benämner icke-monogama relationer saknas och ord som *ensamstående* skapar föreställningen om att tvåsamheten är det eftersträvansvärda.

Språkaktivisterna som avser att utmana hetero- och reproKönande normer diskuterar aldrig kön och sexualitet skilt från varandra. Tvärtom tydliggörs de interdependenta kopplingarna mellan kategoriseringarna *kön* och *sexualitet* ofta explicit; detta redan av 1970-talets lesbiska aktivister. I de senare diskussionerna kring sexualitetskategoriseringar som inte re_producerar en tvåKönad världsbild poängteras dessutom att det utan könskategorisering inte heller skulle finnas sexualitetskategoriseringar. Vid några tillfällen tydliggör de homo-, bi- och pansexuella aktivisterna även att det utan deras egen strukturellt diskriminerade position inte skulle finnas privilegierade heterosexuella positioner. Normen anses alltså inte bara diskriminera icke-heterosexuella utan samtidigt gynna heterosexuella personer, något som uttrycks tydligt i citat 70.

Exempel 70. Hämtat från <<http://www.transformering.se/vad-ar-trans/normer>>, publicerad 29 april 2014

Samtidigt innebär det att den som följer normen på olika sätt gynnas och får privilegier av det. Heteronormen påverkar med andra ord alla, oavsett om man befinner sig inom normen eller om man bryter mot den.

Därför fokuserar en del aktivister i sina språkliga interventioner även på en benämning av de privilegierade heterosexuella positionerna. Dessa privilegierade positioner är i det konventionaliserade språkbruket i regel bortnämnda – det är sällan att någons heterosexualitet nämns medan framför allt homosexuella positioner görs explicita. Bisexuella positioner nämns däremot sällan som avvikelser från den heterosexuella normen och pansexuella positioner verkar nästintill ointelligibla för många språkbrukare. För att synliggöra privilegierade positioneringar förespråkar vissa aktivister alltså ett explicitgörande av heteronormen genom specifika benämningar för heteronormkonforma personer.

5.4 Språkförändringar som utmanar kategorin kön i grunden: interventioner i kategorialKönandet

Språkförändringar som initieras med syftet att helt avlägsna en kategorisering av människor efter kön förstår jag, med genderismmodellens begreppslighet uttryckt, som interventioner i kategorialKönandet. Språkaktivisterna i mitt material diskuterar två olika typer av interventioner i kategorialKönandet. Å ena sidan är det interventioner som går ut på att skapa icke-könsspecificerande former som kan användas som benämningar av den egna

icke-könade personen och å andra sidan intervenseringar som har som uttalat mål att skapa ett samhälle där kön över huvud taget inte existerar som ett sätt att kategorisera människor. Detta mål anses dock av aktivisterna själva vara avlägset och svåruppnåeligt. Tydliga intervenseringar i kategorialKönandet med hjälp av specifika språkformer förekommer relativt sällan i materialet, även om några intervenseringar i framför allt tvåKönandet ibland tangerar ett ifrågasättande av kategorialKönandet. Intervenseringar i kategorialKönandet betingas också av andra förutsättningar än intervenseringarna i androKönandet, heteroKönandet och de övriga formerna av genderism som analyserats. När det till exempel gäller intervenseringar i patriarkala strukturer är kvinnor och män redan intelligibla, benämnbare kategorier och även könsmaktshierarkierna mellan dessa två könskategoriseringar är redan i stort sett diskursiverade och därmed "speakable" eller "sayable", för att använda Butlers terminologi (t.ex. 1993a, 1997). Även en del trans*positioneringar som håller sig inom ramen för en binär könsmodell och också en del positioneringar bortom tvåkönsnormen är i dagens samhälle i viss mån intelligibla, om än enbart i vissa communityer eller som en strukturellt diskriminerad avvikelse från normen. Helt icke-könade personer är dock, som analyserna kommer att visa, i dagens Sverige knappt intelligibla. Därför ser de aktivistiska intervenseringarna i kategorialKönandet också annorlunda ut än de i de andra formerna av genderism. En stor del av intervenseringarna består av metaspråkliga diskussioner kring kategorialKönandet där aktivisterna försöker förstå och beskriva könandet i sig som en form av diskriminering.

5.4.1 Kritiken mot ett könande språkbruk

Intervenseringar i kategorialKönandet tangeras upprepade gånger av språkaktivisterna i mitt material men förblir för det mesta otydliga och ibland svåra att avgränsa från intervenseringar i tvåKönande normer. Detta beror på att könandet i en svenskspråkig kontext realiseras via tvåkönsmodellen och att intervenseringar med vilka ett upphävande av tvåKönandet avses därmed ibland gränsar till ett upphävande av kategorin kön i sig. En del aktivister påpekar att det ur diskrimineringssynpunkt vore önskvärt om det svenska språket skulle bli mer "könsneutralt" utan att det samtidigt explicit tydliggörs att målet är att kategoriseringen efter kön avses avlägsnas i grunden. Förespråkandet av ett "könsneutralt språk" behöver alltså inte nödvändigtvis innebära ett försök att intervensera i kategorialKönandet.¹⁰⁹

Den typen av språkaktivism som bedrivs av den feministiska kulturtidskriften *ful* är ett exempel på intervenseringar som ibland ligger på gränsen

¹⁰⁹ Jfr avsnitt 5.1.3 där intervenseringar i patriarkala språkmönster som realiseras via könsneutraliserande strategier analyseras. Dessa analyser visar att ett icke-könande språkbruk ofta förespråkas som ett sätt att skapa benämningsspraktiker som jämställer kvinnor och män utan att detta innebär avsikten att luckra upp tvåKönande normer för att inte tala om ett avsett upphävande av könandet i sig.

till ett ifrågasättande av kategorialKönandet. Tidskriftens redaktörer, som bland annat redan 2007 ersatte de könande pronomenen *hon* och *han* med *hen*, anger som anledning till språkförändringarna att de uppfattar könandet i sig som begränsande och diskriminerande; se exempel 71.

Exempel 71. Malin Holgersson, i en intervju i tidskriften *ful* (2011 [3/4], s. 100)

Fuls språkaktivism är ju inte bara att vi använder ett könsneutralt pronomen, vi försöker köna så lite som möjligt överhuvudtaget [...] När en blir medveten om det blir det så extremt tydligt för en hur könat vårt språk är. För mig är det jätteviktigt att avköna språket och inte definiera så himla mycket överhuvudtaget – att skapa ett så öppet språk som möjligt.

Fuls chefredaktör Nasim Aghili formulerar år 2010 syftet med bruket av ett icke-könande språk på ett liknande sätt. Aghili skriver i en debattartikel i *Aftonbladet* att människor inte ”ska behöva definiera sig själva utifrån konventionella och begränsande [köns]normer”.¹¹⁰ Språk beskrivs av Holgersson och Aghili som en central del i upprätthållandet av kategorin kön och samtidigt som ett medel som kan användas för att utmana existensen av kön. De intentioner som *fuls* redaktörer tillskriver de egna språkaktivistiska interveneringarna pendlar dock mellan ett ifrågasättande av kategorin kön i sig (kategorialKönandet) och ett ifrågasättande av det binära könskonceptet (tvåKönandet). Detta pendlande kännetecknar alltså nästan alla interveneringar i kategorialKönandet som jag har kunnat hitta. De flesta försöken att intervensera i kategorialKönandet relaterar samtidigt till kön som kategori och reproducerar därmed återigen existensen av kön. Exempelvis skriver Aghili vid ett annat ställe i sin debattartikel: ”I så fall vill vi hellre prata om fem, tio eller tjugo olika kön.” Därmed uttrycks syftet att luckra upp och utveckla könskategoriseringen genom att skapa fler kategorier än två snarare än att kategorin kön helt ska upphävas. Detta återkommer i de språkaktivistiska diskussionerna. Alltsomoftast framgår att det bakomliggande syftet med språkförändringar som eliminerar kön är att ingen människa ska tvingas in i en tvåkönsnorm och att alla ska kunna välja ett kön som de själva tycker är passande snarare än att kategorin kön ska avlägsnas helt och hållet. Även deltagarna i fokusgruppsamtalen resonerar kring denna punkt. Såväl i grupp-samtalet med de vuxna som i det med ungdomarna påpekas att alla försök att helt eliminera könskategoriseringen är dömda att misslyckas, i alla fall i dagens Sverige. ”Det går inte att direkt hoppa till den platsen där kön inte spelar någon roll”, som en deltagare säger. Samtalsdeltagarna är också överens om att bruket av icke-könande former ändå framkallar könade konceptualiseringar hos i princip alla mottagare, vilket skulle göra det svårt att inom en snar framtid kunna eliminera könandet i sig. Även trans*personer som inte

¹¹⁰ Se <<http://www.aftonbladet.se/debatt/debattammen/samhalle/article12108649.ab>>, publicerad 25 januari 2010.

kan och vill köna sig själv eller som själva är osäkra på om eller hur de är könade vittnar om hur omöjligt det är att bli uppfattad som en person utan en könsidentitet som är intelligibel för majoritetssamhället. Noah Widqvist beskriver i exempel 72 vilka re_aktioner en kan utsättas för när en inte uttrycker en intelligibel könsnorm.

Exempel 72. Ur Widqvist (2010:125)

Det var så många gånger som jag blev ifrågasatt, så många gånger kom folk fram till mig och ville ha en redogörelse för vad jag var för något. När jag inte ville benämna mig själv med annat än mitt namn möttes jag ofta av irritation eller skepsis.

De aktivister i materialet som diskuterar kategorialKönandet gör tydlig att det för de flesta människor är svårt att konceptualisera en person som inte är könad. Enligt aktivisterna verkar det för de flesta betydligt lättare att föreställa sig en människa med något slags tredje, fjärde eller femte könskategori än individer som inte alls är könade eller ett samhälle där kön inte finns som en kategoriseringsmetod. Eftersom könandet i en svensk kontext realiseras genom en binär könsmodell betraktar de aktivister som diskuterar ett fullständigt avlägsnande av kön också avskaffandet av tvåKönandet som ett första steg i denna riktning. I citat 73 skrivs detta fram genom att författaren uttrycker att det "till att börja med" krävs att den språkligt re_producerade indelningen i två köns kategorier upphör för att kön sedan i ett andra steg kan avskaffas i grunden.

Exempel 73. Hämtat från <<http://www.feminetik.se/diskutera/index.php?sub=4&mid=92664>>, publicerad 23 augusti 2005

Eftersom jag umgås med en hel del transpersoner är det här med tvångsmässig köns kategorisering en ständigt aktuell fråga som inte bara kan viftas bort som fjams. [...] [E]ftersom min egen utopiska lösning på det feministiska problemet är att i allt väsentligt avskaffa könen som sociala kategorier så kräver det till att börja med att vi slutar att dagligen, språkligt och stundligen dela in mänskligheten efter just två grupper. [...] Jag tror att om vi vill komma någonstans i samhällsbyggnaden så måste vi börja tänka på hur exakt vi gör denna påverkan och hur vi vill att de självuppfattningar vi hjälper till att skapa ska vara befattade. Att envist fortsätta att återskapa mänskligheten i två grupper är ur min synvinkel bara kontraproduktivt om målet är någon form av slut på förtryck och diskriminering.

Denna och andra aktivister ser kategoriseringen av människor efter kön som en grundläggande orsak till en mängd strukturella diskrimineringar och ojämlikheter i samhället. Som följer av den allestädes närvarande indelningen av människor i (två) kön nämner aktivisterna särskilt misogyni, homofobi och transfobi. Om könsindelning skulle upphävas i grunden skulle

även utgångspunkten för misogyni, homofobi och transfobi försvinna, resonerar dessa språkaktivister.

5.4.2 Att utmana kategorialKönandet genom bruket av specifika språkformer

I aktivistiska kontexter har det hittills inte företagits lika många konkreta språkliga ingrepp i kategorialKönandet som i de andra, ovan analyserade, formerna av genderism. De flesta ingrepp i kategorialKönandet som jag har kunnat hitta är också förhållandevis sena; de har huvudsakligen företagits under det senaste decenniet (2005–2015). Som nämnts går en stor del av den aktivistiska diskussionen kring kategorialKönandet ut på att kunna begripa och språkliggöra könandet i sig som en diskriminerande handling. De flesta ingreppen är därmed inriktade på att lyfta kategorialKönandet ur dispositivet, på att diskursivera kategorialKönandet och göra det benämnbart som en dimension av strukturell genderism. De flesta konkreta språkformer som används för att diskursivera och utmana kategorialKönandet är personbenämningssubstantiv. Tydligast utmanas kategorialKönandet av benämningar som bokstavligen uttrycker att en person inte är könad, till exempel genom bruket av former som *nongender*, *agender*, *a-gender* med mera. De flesta av benämningarna som utmanar kategorialKönandet på detta sätt är lånord som härstammar från den engelskspråkiga trans*rörelsen. Dessa former används oftast både som substantivisk personbenämning och som adjektiv. En annan benämning som ibland fylls med samma betydelse är *icke-binär transperson*. En del personer i mitt material som beskriver sig själva som icke-könade berättar hur en subjektspositionering bortom kön för dem själva inte har varit intelligibel innan de har kommit i kontakt med ord som benämner sådana positioneringar. Andra anger, som i exempel 74, att de alltid har känt sig icke-könade men har saknat passande benämningar för en sådan positionering.

Exempel 74. Hämtat från <<http://www.transformering.se/berattelser/annatinget-kon/leon>>, publicerad 29 april 2014

Min identitet har på sätt och vis varit samma hela tiden, det är bara orden som har förändrats i takt med att jag hittat ord som bättre beskriver mig som person. När jag var liten visste jag inget annat än att man antingen var kille eller tjej. Då önskade jag att jag skulle kunna förändra min kropp till att se ut som det andra biologiska könet. När jag kom i högstadiet så kände jag mer och mer att jag varken var tjej eller kille, att jag bara var jag som person. Idag identifierar jag mig som nongender eftersom det är så jag känner inombords.

Liksom i detta citat beskriver många nongender-personer att avsaknaden av ord som benämner subjektspositioneringar som inte är könade resulterade i försök att köna sig själv i enlighet med de ramarna som är intelligibla. Som

pronomen förespråkar de flesta nongender-personerna i mitt material de icke-könande formerna *den* och *hen*. Dessa två pronomen ses i detta fall inte som ett tillägg till tvåkönsmodellen, det vill säga som en benämning för någon form av ny könskategori vid sidan om *hon* och *han*, utan som ett sätt att avlägsna kön helt och hållet. Citatet i exempel 75 är hämtat från bloggen *transformering.se* och består av ett stycke ur en berättelse där författaren återger ett tal som hen höll inför sin klass.

Exempel 75. Hämtat från <<http://www.transformering.se/berattelser/annatinget-kon/isak-sara>>, publicerad 12 maj 2014

Därför står jag här inför er och ber er att inte kategorisera mig som kvinna, men heller inte som man. Jag ber er att använda hen som pronomen om mig, även om vissa av er kanske tycker att hen är ett löjligt ord. Men hen är så mycket mer för mig än ett litet onödigt och löjligt ord, så det skulle betyda mycket för mig om ni hade kunnat respektera det.

Även i fokusgruppsamtalen diskuteras *den* och *hen* som former som används för att möjliggöra konceptualiseringar av icke-könade personer. En samtalsdeltagare som har barn berättar att de hemma enbart använder *hen* som pronomen; detta med det uttalade syftet att upphäva kön som kategori. Deltagaren menar att det är bra om barn har en zon som inte är könad, där kön inte begränsar, och att hemmet kan utgöra en sådan. Fastän barnet möter ”tvåkönsamhället” i alla andra kontexter utanför hemmet så har deltagaren kunnat lägga märke till att barnet fokuserar mindre på könskategorisering än sina jämnåriga. Dessutom beskriver deltagaren hur hen själv har märkt att hen ser annorlunda på sitt eget barn när det inte könskategoriseras. Deltagaren menar att språkförändringen har lett till att hen ser sitt barn mer som en unik individ och ”mer som en människa än ett kön”. Fokusgruppsdeltagarna är dock överens om att det är svårt att helt upphäva kön som kategori, såväl på samhällelig som på individuell nivå. Flera av de medverkande i samtalet med de vuxna aktivisterna menar till exempel att även om barnet inte könas så förhåller sig detta icke-könande ändå till kategorin kön. En deltagare försöker språkliggöra denna komplexa tes på följande sätt.

Exempel 76. Ur fokusgruppsamtalet med de vuxna deltagarna, april 2014

Det en gör när en skriver *hon* eller *han* eller *hen* det är ju att en säger så här: ”Det här är en person och den har ett kön eller inte.” Om en skriver *hen* så säger en: ”Det här är en person och jag väljer att inte nämna dens kön.” Så då säger en på nåt sätt ändå fortfarande att den har ett kön, upplever jag.

Eftersom kön utgör en så pass samhällsstrukturerande kategorisering beskriver deltagaren det i citat 76 som att ett språkligt icke-könande ändå relaterar till kön. En språkhandling som på intet sätt relaterar till kön skulle enligt detta resonemang helt enkelt inte vara möjlig i dagens könade och könande

samhälle. När deltagarna i båda samtalen uppmuntras av mig att spåna efter språkförändringar som skulle kunna bidra till att fullständigt upphäva en kategorisering av människor efter kön, kommer några bland annat på idén att helt nya ovanliga bokstavskombinationer eller helt nya ordklasser skulle behöva användas för att kunna utmana könandet i grunden. Dessa idéer konkretiseras dock inte i samtalet. Aktivisterna formulerar därmed krav som liknar strävandet efter ett helt nytt ”kvinnligt språk” som inte är format av och inte reproducerar det heteronormativa patriarkatet, något som vissa kvinnoaktivister diskuterade på framför allt 1970- och 1980-talen (se avsnitt 5.1.2.1).

Nybildade substantiv som förenar kvinnligt och manligt appellerande ord, till exempel *pamma* och *meka* (se avsnitt 5.2), anses inte vara användbara när syftet är att utmana könandet i grunden, helt enkelt eftersom dessa former tydligt relaterar till en binär könsmodell. En deltagare berättar att hen tillsammans med sin partner ett tag använde nybildningen *omsa*, en förkortning av *omsorgsperson*, för att undvika de könande formerna *mamma*, *pappa* samt kombinationer av dessa. Intentionen var att helt upphäva könskategoriseringen av föräldrarollen, men bruket av en icke-könande släktskapsbenämning var inte möjligt att etablera i umgängeskretsen; se exempel 77.

Exempel 77. Ur fokusgruppsamtalet med de vuxna deltagarna, april 2014

Det var jättesvårt att förklara för våran omgivning. [...] På nåt sätt så gick gränsen för hur mycket vi kunde förklara just vid de här mamma- och pappa-kategorierna. Det gick inte att förklara att vi inte var mammor eller pappor utan att vi var omsorgspersoner. Vi försökte det första halvåret men sen gav vi upp. Nu använder vi våra namn i stället.

I båda fokusgruppsamtalen förekommer flera berättelser om liknande misslyckade försök att använda former med intentionen att utmana och upphäva könandet i sig. Antingen blir dessa språkförändringar direkt avvisade eller tolkade som former som ska göra kön irrelevant i den aktuella språkhandlingen och inte som en form som används för att upphäva kön i grunden.

Andra språkliga interveneringar som fokusgruppdeltagarna diskuterar som utmaningar av kategorialKönandet är bland annat *pansexuell* och *snippen*. Begreppet *pansexuell*, som redan har nämnts utförligare i avsnitt 5.3.1, kan enligt ungdomarna i vissa sammanhang även förstås som en form som bidrar till att utmana könandet i grunden. Detta eftersom den som använder formen i viss mån upplöser kön som kategori, vilket enligt deltagarna blir särskilt tydligt när enstaka konkreta subjektspositioneringar eller förhållanden benämns som *pansexuella*. Informanterna exemplifierar detta bland annat genom att nämna relationer som ingås med någon som är nongender eller agender där former som *homo-*, *bi-* eller *heterosexuell* enbart skulle vara missvisande och diskriminerande. Exemplet *snippen* nämns av en av deltagarna som har barn. Deltagaren har bestämt sig för att använda *snippen* i

stället för *snippa* eller *snopp* för att kunna benämna kroppsdelar utan att behöva re_producera varken tvåkönsnormen eller över huvud taget någon form av könskategorisering. Enligt deltagaren har ordet redan börjat sprida sig bland de andra barnen på dagiset. De övriga deltagarna i fokusgruppen kommer fram till att *snippen*, fastän det skulle kunna förstås som en blandning av de två könsspecificerande alternativen, utgör ett litet steg som på lång sikt kan bidra till att upphäva könandet i grunden.

5.4.3 Sammanfattning

Interveneringar i kategorialKönandet behandlas jämförelsevis sällan i mitt material. När könandet i sig diskuteras som diskriminerande sker detta oftast via metaspråkliga diskussioner. I dessa diskussioner lyfts i regel frågan huruvida existensen av kategorin kön skulle kunna förstås, beskrivas och kritiserats som en form av genderism. Interveneringarna handlar således först och främst om försök att kunna greppa och språkliggöra kategorialKönandet som en form av könsrelaterad diskriminering. I ett andra steg funderas sedan på hur könandet i sig skulle kunna utmanas via konkreta språkförändringar. De allra flesta interveneringarna i kategorialKönandet som jag har kunnat hitta handlar om att kategorin kön till en början ifrågasätts när det gäller enstaka individer. Utgångspunkten för diskussionerna är således ofta konkreta personer med positioneringar bortom kön som påkallar behovet av icke-könande former (jfr exemplen 74 och 75). Anledningen till ett resonemang kring kategorialKönandet är därmed inte primärt ett upphävande av kön på den samhälleliga nivån utan en eliminering av kön på individuell nivå. Det verkar således finnas ett behov av icke-könade subjektspostioneringar för att frågor kring kategorialKönandet aktualiseras. Sedan lyfts diskussionerna dock ofta till ett generellt ifrågasättande av kön som ett sätt att kategorisera människor. Detta eftersom att diskrimineringarna som icke-könade personer är utsatta för anses vara strukturella och därmed re_producerade på en samhällelig nivå. I de diskussioner där aktivister resonerar kring att helt upphäva kön menar de allra flesta att kön idealt sett helt och hållet borde avskaffas och att personer i stället skulle betraktas som individer och inte som del av en könsgrupp. Vägen dit anses dock vara lång och de flesta aktivister är överens om att det i dag fortfarande är viktigt att kunna benämna kön, helt enkelt för att kunna bekämpa alla de andra rådande könsdiskrimineringarna. Könande begrepp betraktas i nuläget fortfarande som viktigt för att kunna synliggöra och bekämpa andro-, två-, cis-, hetero- och reproKönande diskrimineringsstrukturer, även om det långsiktiga målet är ett upphävande av kön. Samtidigt antyds några gånger att det i nuläget i princip är omöjligt att helt och hållet eliminera kön. Vissa aktivister menar att de flesta försöken att upphäva kön återigen re_producerar kön som kategori. Denna aspekt blir särskilt tydligt i former som *nongender* eller *agender* som i sig, genom nämmandet av *gender*, relaterar till kön och där-

med också re_producerar denna kategori. Detsamma gäller för begreppet *icke-könad* som jag har använt ett antal gånger i det här avsnittet. De diskursiva ramarna gör det nödvändigt att könandet i sig först språklig- och begripliggörs som en form av genderism innan ett avsett upphävande av kön kan realiseras. I samband med detta diskuterar aktivisterna ofta perceptionen av de nyskapade språkformerna. Särskilt deltagarna i fokusgruppsamtalen poängterar flera gånger att språkformer som används med intentionen att helt och hållet upphäva kön förmodligen inte blir tolkade som sådana eftersom icke-könade personer i dag inte är intelligibla i en svensk kontext. Därför skulle det i ett första steg behövas explicita benämningar av ett icke-könat varande, till exempel genom bruket av former som *nongender*.

5.5 Aktivisternas syn på relationen mellan språk, tänkande och kön

I diskussionerna kring feministiskt motiverade språkförändringar anlägger de allra flesta aktivister en verklighetskonstruerande språksyn. Språkliga handlingar ses som en central faktor i skapandet och upprätthållandet av diskriminerande samhällsstrukturer. Med hjälp av aktivistiska språkförändringar antas såväl språkliga som icke-språkliga diskrimineringsstrukturer kunna utmanas och, i bästa fall, på längre sikt helt avlägsnas. Graden av konstruktivism skiljer sig dock åt i de olika interveneringarna. Vissa aktivister lägger ett binärt könssystem till grund för sina interveneringar utan att diskutera kvinnligt och manligt som diskursivt konstruerade kategorier. Detta görs framför allt i interveneringarna i androKönandet, där enbart hierarkierna mellan de två konventionaliserade könskategorierna beskrivs som språkligt medskapade utan att själva indelningen i kvinnor och män ifrågasätts som en språkligt skapad konstruktion. I de allra flesta interveneringar som avser en utmaning av tvåKönandet, och särskilt de som berör kategorialKönandet, ses däremot redan tvåkönsystemet och existensen av kategorin kön i sig som något aktivt skapat. I vissa fall ger de som driver språkförändringarna dock även uttryck för en verklighetsavbildande språksyn där språk förstås som en spegel av den icke-språkliga världen. Förståelsen av språket som verklighetskonstruerande eller -avbildande och aktivisternas syn på kön som socialt skapat eller essentiellt visar sig vara avgörande för vilken språkförändringsstrategi som i slutändan förordas.

Det är i synnerhet interveneringarna i androKönandet som bedrivs utifrån olika synsätt. De språkförändringsdiskussioner som i mitt material förs i lesbiskfeministiska och kvinnoseparatistiska rörelser grundar sig så gott som genomgående på en verklighetskonstruerande språksyn. Särskilt för de lesbiskfeministiska och kvinnoseparatistiska aktivisterna i analysmaterialet var utgångspunkten att bruket av nya ord, eller rentav ett eget nyskapat språk,

skulle om skapa den icke-språkliga realiteten såsom makthierarkier i arbetslivet och i heterosexuella parförhållanden, fördelningen av finansiella och materiella resurser och dylikt. De aktiva språkförändringarna avsågs bidra till att konstruera en ny, ”kvinnovänligare” värld (se t.ex. citat 7 och 8). Språket tillskrivs i dessa fall en betydande roll i skapandet av en ny, social verklighet som inte reproducerar mannen som den mänskliga normen. Syftet med dessa interveneringar är därmed inte att avspegla samhället på ett ”jämfäst” sätt utan att aktivt förändra ett samhälle som inte upplevs som jämfäst. Detsamma gäller för de senare anti-androcentriska interveneringarna med hjälp av icke-könande former som *en* och *den*. Även när det gäller skapandet och bruket av icke-androKönande yrkes- och funktionsbenämningar förstår många aktörer språkförändringarna som något som kan leda till förändringar i den icke-språkliga världen, i det här fallet till en mer jämfäst arbetsmarknad. De nya språkformerna anses kunna bidra till att kvinnor och män på sikt söker sig till de aktuella yrkena i samma utsträckning. Som i *brandman*-diskussionen lyfts ofta perceptionen av formerna fram som en central anledning till språkliga interveneringar. Ett förändrat språkbruk antas kunna styra lyssnarens respektive läsarens tankar på så sätt att mer ”jämfästade” konceptualiseringar framkallas. Utifrån samma verklighetskonstruerande ansats argumenterar Ulf Holm (MP) i en motion från regeringsperioden 2004/05 i vilken han kritiserar det generiska bruket av *han*.

Exempel 78. Ur motion 2004/05:K381, framlagd av Ulf Holm (mp)

Ett mer komplext skäl till könsneutrala benämningar återfinns inom den psykologiska vetenskapen. Genom all den information och alla de intryck vi tar emot skapar vi oss en föreställning om hur vår omvärld fungerar och om hur den borde fungera. [...] Om vi i lagen läser att en revisor, vd, styrelseledamot eller aktieägare är en ”han”, dvs. en man, kan detta mycket väl påverka oss. Antingen medvetet eller omedvetet kan det få oss att tro att dessa befattningar normalt sett innehas eller borde innehas av män. Detta kommer då att medföra betydande svårigheter för kvinnor som skulle kunna tänkas lämpliga för dessa befattningar.

Holm menar att bruket av generiskt avsett *han* hämmar en konceptualisering av kvinnor. Generiskt använda maskulina former skulle enligt honom ha faktiska verklighetskonstruerande effekter för om kvinnor är tänkbara som utövare av vissa befattningar eller inte.¹¹¹ Därmed skulle valet av språkliga former även påverka vem som söker tjänster och vem som i slutändan anställs. Exempel 78 illustrerar också hur tvåkönssystemet vanligtvis läggs till grund i samband med de verklighetskonstruerande ansatserna som företräds i diskussionerna kring interveneringar i androKönandet. ”Könsneutralitet” och

¹¹¹ Detta antagande har för övrigt bekräftats genom perceptionsstudier av svenskan och en mängd andra språk. För perceptionsstudier av svenska pronomen se Hornscheidt (2008) och Wojahn (2008, 2013).

”könsneutrala benämningar” innebär i denna syn enbart att de två konventionaliserade köns kategoriseringar inkluderas. Själva köns kategoriseringen i kvinnor och män ifrågasätts inte som en aktivt konstruerad aspekt.

Några få aktörer som förespråkar interveneringar i androKönandet gör dock detta utifrån en referentiell, verklighetsavbildande språksyn. Denna typ av argumentation förekommer sällan i de diskussioner som förs i aktivistiska grupper utan är mer vanlig i de interveneringar som bedrivs utifrån institutionaliserade positioner. I mitt material är det framför allt de parlamentariker som förordar bruket av dubbla pronomenformer som argumenterar utifrån en verklighetsavbildande språksyn. Även i vissa interveneringar som rör yrkes- och funktionsbenämningar argumenteras utifrån en referentiell ansats. Enligt dessa aktörer ses språkförändringar som nödvändiga och feministiskt motiverade reaktioner på en förändrad icke-språklig verklighet. Det hävdas att när den icke-språkliga verkligheten, till exempel arbetsmarknaden, blir mer jämställd så ska detta reflekteras även i språket. I dessa kommentarer företas i regel en grundläggande strukturalistisk uppdelning i språk och verklighet där språket beskrivs som något som är skilt från den icke-språkliga verkligheten och som bör avbilda denna på ett korrekt sätt. När den icke-språkliga verkligheten förändras bör språket anpassas till denna förändrade verklighet. Denna ansats läggs bland annat i Karin Ahrlands och Bonnie Bernströms riksdagsmotion (1979/80:17) till grund för argumentationen (se exempel 19). I detta fall argumenteras att när kvinnor tillåts arbeta som präster så ska språket återspegla detta på ett korrekt sätt; åtminstone när det gäller pronomen. Substantiviska benämningar, i detta exempel *präst*, kritiserar i diskussionerna kring interveneringar som bedrivs utifrån en referentiell språksyn sällan för att avbilda verkligheten på ett förvridet eller inkorrekt sätt.

När det gäller språkliga interveneringar i heteronormen förordas dessa mestadels utifrån föreställningen att ett förändrat språkhandlande bidrar till att skapa ett samhälle som inte bygger på heteroKönande diskrimineringsstrukturer. I de språkaktivistiska diskussionerna kring heteroKönandet blir det tydligt att aktivisterna tillskriver språk en stor betydelse i upprätthållandet men också utmanandet av heteronormativa strukturer. Upprepande gånger påpekas i diskussionerna att heteronormativa strukturer är så pass internaliserade att även aktivister som själva diskrimineras av dessa strukturer behöver anstränga sig för att inte re_producera dem i sitt eget språkhandlande. Aktivisterna avser att förändra den heteroKönade verkligheten bland annat genom att medvetet språkliggöra att de själva inte förutsätter att ”en tjej har en pojkvän och en kille har en flickvän” (se citat 62). I många av dessa interveneringar i heteroKönandet fungerar tvåkönsmodellen som ram, vilket inte minst visar sig i konkreta former som benämner bisexualitet. I andra interveneringar ifrågasätts tvåkönsmodellen explicit. Detta framför allt i de adjektiviska formerna som benämner sexualitetsklassificeringar som inte re_producerar tvåKönande kategoriseringar, till exempel *pansexuell*.

Aktivisternas diskussioner kring intervenseringar i två-, cis- och särskilt kategorialKönandet domineras av en verklighetskonstruerande syn på språk. I många diskussioner kring dessa tre genderistiska diskrimineringsstrukturer beskrivs kategorierna *kvinn*a och *man* som resultat av en aktiv, språklig konstruktionsprocess. Det binära könssystemet förstås av de flesta personer som intervenerar i tvåKönandet som en diskriminerande konstruktion som kan utmanas och på lång sikt även helt upphävas med hjälp av språkliga förändringar. Detsamma gäller för de aktivister som avser att komplett upphäva kategoriseringen av människor efter kön, det vill säga aktivister som driver språkliga intervenseringar i kategorialKönandet. Intentionen att helt avlägsna kön som kategori på en samhällelig nivå gör en konstruktivistisk ansats oundgänglig. Majoriteten av de personer i materialet som positionerar sig bortom tvåkönsnormen beskriver hur viktigt det har varit för dem att ha upptäckt språkliga former som benämner ett varande bortom en binär könskategorisering. Enligt dessa personer möjliggör de nya benämningarna icke-normkonforma positioneringar. En av ungdomarna uttrycker detta i fokusgruppsamtalet genom att konstatera: ”Om det inte hade funnits ord så kanske jag aldrig hade upptäckt mig själv.” Några andra personer i materialet som inte identifierar sig i enlighet med tvåkönsnormen uttrycker däremot att de nya orden ”matchar” eller speglar den egna identiteten. Det argumenteras således ibland utifrån identitetsaspekter som emellanåt kan uppfattas som naturaliserande och som ska avbildas språkligt, något som jag återkommer till i den avslutande diskussionen i avsnitt 8.2.

5.6 Sammanfattande diskussion

Analyserna i det här kapitlet har visat att svenska aktivister har diskuterat, skapat och använt språkförändringar på ordnivå för att utmana patriarkala samhällsstrukturer, heteronormen, cisonormen, tvåkönsnormen och existensen av kategorin kön i sig. Och det är de personer som utsätts för respektive diskriminering som intervenerar i den. Interveneringsintentioner och aktörer hänger alltså tydligt ihop; det är kvinnor som intervenerar i kvinnodiskriminerande samhällsstrukturer, trans*identifierade som intervenerar i strukturer som diskriminerar trans*personer och homo- och bisexuella som intervenerar i heteronormativa strukturer.

Aktivisternas språkliga intervenseringar i de olika formerna av genderistiskt förtryck företas i varierande utsträckning under den femtioåriga analysperioden. Från 1960-talet till 1990-talet koncentrerade sig aktivisterna huvudsakligen på intervenseringar i androKönandet. På 1980-talet började även hetero- och reproKönandet utmanas med hjälp av språkförändringar. Fram till mitten på 1990-talet lägger aktivisterna i materialet en binär könsmodell till grund för sina intervenseringar. Därefter förekommer dock omfattande intervenseringar i både cis- och tvåKönandet. Från och med ungefär år 2005

bedrivs även språkliga interveneringar i kategorialKönandet. Oberoende av interveneringsintention är aktivisternas grundantagande att språk medskapat samhället och att språkliga interveneringar kan leda till förändringar i den icke-språkliga verkligheten.

I samband med sina interveneringar använder aktivisterna en del olika språkliga strategier. De vanligaste interveneringsstrategierna i mitt material är:

- att på ett aktivistiskt sätt använda ord som redan är etablerade i majoritetssamhället (t.ex. *den, en, lärarinna*)
- att skapa nya icke-diskriminerande ord (t.ex. *hen, kvinniskor, omsa*)
- att låna in nya benämningar från engelskspråkiga aktivistiska rörelser (t.ex. *genderfluid, intergender, nongender*)
- att reclaima benämningar som används på ett diskriminerande sätt och ladda dem med positiva konnotationer (t.ex. *bög, flata* och gruppbenämningar som *Kvinnoligan, Genusmaffian, Fjollfront*)

I sina diskussioner tillskriver aktivisterna de nya benämningarna olika sociala och intervenistiska funktioner. De flesta språkliga interveneringarna företas med syftet att benämna den egna, strukturellt diskriminerade positionen. Men aktivisterna skapar även nya former som utmanar diskrimineringsstrukturer genom att benämna privilegierade positioner (t.ex. *heterotjej, cisperson, vit medelålders man*).

När aktivistiska former används om den egna personen eller rörelsen anges ofta att syftet är att skapa empowerment i den egna, strukturellt diskriminerade gruppen. Detta syfte uttrycks till exempel i 1960-, 1970- och 1980-talens kvinnoseparatistiska och lesbiskfeministiska grupper. De kvinnligt appellerande formerna som bildades då, exempelvis *upphovskvinna, tecknerska* eller det indefinita pronomenet *kvinna*, användes först och främst för att benämna individer i den egna communityn. Det primära syftet var inte att förändra majoritetssamhällets språkbruk utan att själva ha tillgång till självbenämningar som explicit benämner kvinnor och inte reproducerar en manlig norm.

Även de trans*aktivistiska språkförändringarna bedrivs med liknande syften men utifrån andra förutsättningar. Medan kvinnor redan utgjorde en intelligibel och benämnbart grupp när de språkliga interveneringarna lanserades, var de flesta trans*positioneringar inte i samma utsträckning intelligibla. Detta ibland inte ens för de trans*identifierade själva, som dittills enbart hade konfronterats med en två- och cisKönad samhällsnorm. De flesta trans*identifierade i mitt material berättar om känslan av att inte ha haft ett ord för den egna identiteten; om känslan av att alltid vara bortnämnd i ett två- och cisKönat språk och en värld som helt och hållet bygger på en tvåkönsnorm. Många vittnar om hur omvälvande det var att för första

gången höra eller läsa ord som benämner positioner bortom cis- och tvåkönsnormen. Det beskrivs som att nya former, som *transsexuell*, *trans** eller *intergender*, språkliggör och därmed möjliggör det egna varandet, som tidigare har varit bortnämnt i det konventionaliserade språkbruket. Dessutom lyfts i materialet återkommande fram att de *trans**benämningarna utgör en förutsättning för att kunna föra en kollektiv kamp och för att kunna utmana diskriminerande samhälleliga könsnormer. Utan icke-diskriminerande benämningar skulle *trans**positioneringar inte kunna försvaras och *trans**relaterade frågor inte kunna lyftas i samhälleliga diskussioner. De nya *trans**aktivistiska begreppen förespråkas alltså både som inåtriktade, communityskapande interveneringar och som utåtriktade språkförändringar som kan användas för att föra en aktivistisk och politisk kamp mot majoritetssamhällets diskriminerande könsförtryck.

Dessa dubbla, inåtriktade såväl som utåtriktade syften med språkförändringarna förekommer i samband med interveneringar i alla de genderistiska strukturer som analyseras här, det vill säga andro-, två-, cis-, hetero-, repro- och kategorialKönandet. Språkförändringar som utmanar diskrimineringsstrukturer genom att benämna privilegierade positioner företas däremot inte i samma utsträckning. I samband med interveneringarna i tvåkönsnormen och cismormen arbetar *trans**aktivisterna jämförelsevis omfattande med explicita benämningar av normen som interveneringsstrategi. Även när det gäller språkliga interveneringar i heteronormen diskuterar och använder aktivisterna ofta former som benämner de personer och grupper som privilegieras av maktordningen, i det här fallet alltså heterosexuella. Vid interveneringarna i patriarkala strukturer däremot diskuterar aktivisterna sällan explicita benämningar av privilegierade manliga positioner. När det gäller kategorialKönandet har jag över huvud taget inte kunnat hitta några interveneringar som realiserats genom en benämning av normen. Detta lär bero på att interveneringarna i denna form av genderism ännu befinner sig i ett skede där aktivisterna försöker att greppa själva diskrimineringsstrukturen. Analyserna visar också att interdependenta diskrimineringsförhållanden framför allt synliggörs av språkaktivisterna när den privilegierade normen benämns, till exempel *vita*, *heterosexuella cismän* eller *heterocispatriarkatet*. I aktivisternas självbenämningar aktualiseras däremot mycket sällan interdependenta maktrelationer. Aktivisterna resonerar visserligen ofta mycket utförligt utifrån en interdependent diskrimineringsförståelse kring de egna individuella positioneringarna, men dessa diskussioner mynnar inte ut i konkreta, interdependenta självbenämningar.¹¹²

Det som skiljer de svenska diskussionerna generellt sett mest från dem som ägde rum i andra språkområden är att interveneringar i patriarkala normstrukturer diskuteras i förhållandevis liten utsträckning. Detta har också

¹¹² För ett omfattande aktivistiskt resonemang kring interdependenta maktstrukturer se t.ex. <<http://www.transformering.se/vad-ar-trans/normer>>, publicerad 29 april 2014.

uppmärksammas av den tidigare forskningen (se t.ex. Edlund 2004, Hornscheidt 2006, Jobin 2004a). En stor del av de svenska diskussionerna kring androKönandet resulterar inte heller i specifika förändringsförslag utan stannar vid att de konventionaliserade benämningsspraktikerna kritiserar för att vara ”mansnormerande”. Enligt Hallgren (2008:306) kan ”det låga antalet stilexperiment tolkas som en medvetet folkbildande och icke-exkluderande hållning. Texter kunde skrivas av alla kvinnor och för alla kvinnor. Men genom sin folkbildande hållning, kom lesbiska feminister alltså samtidigt att gestalta ett på många sätt traditionellt förhållningssätt till språk och berättande.” Särskilt feminiseringsstrategin är en form av språklig aktivism som inte har bedrivits i lika hög grad i svenskan som i andra språk. Jobin (2004a:90) förmodar att explicit kvinnligt appellerande former i Sverige väcker negativa associationer och förknippas med ett *särartstänkande*, medan könsneutraliseringar snarare kopplas ihop med *likhet*. Därmed skulle skapandet av explicit kvinnligt appellerande former gå emot den svenska jämställdhetsuppfattningen. Detta blir i mina analyser särskilt tydligt när formen *företagerska* kritiserar för att vara exklusivKönande och därmed diskriminerande (se 5.1.2.2). Edlund (2004) rapporterar även om hur kvinnligt appellerande former aktivt avskaffas med syftet att skapa språklig jämställdhet.¹¹³

I materialet har jag inte kunnat hitta belägg för att svenska och utländska aktivister har utbytt erfarenheter av språkliga interveneringar. När det kommer till de svenska interveneringarna i androKönandet blir det extra tydligt att de svenska aktivisterna förmodligen endast i mycket liten utsträckning har inspirerats av språkaktivism i andra språk. I mina analyser refereras det bara vid ett fåtal tillfällen till anti-androcentriska interveneringar i andra språk, framför allt norska. När det gäller svenska interveneringar i cis- och tvåKönandet inspireras aktivisterna däremot i hög grad av engelskspråkiga aktiviströrelser. I bloggar som bedrivs av svenska trans*communityer länkas det i stor utsträckning till engelskspråkiga webbsidor och ordlistor. Också mina informanter i fokusgruppen med de unga deltagarna understryker vilken betydande roll engelskspråkiga internetsidor spelar för dem när de vill kolla upp trans*relaterade begrepp. Ungdomarna menar att anledningen till att det finns så många trans*begrepp som är lånade från engelskan är att den engelskspråkiga trans*communityn är så mycket större än den svenska. Dessutom är det lätt att hitta olika nya begrepp på de engelska bloggarna; begrepp som aldrig skulle kunna hittas i ”officiella” svenska encyklopedier eller ordböcker.

¹¹³ Som exempel nämner Edlund (2004:267) Konstnärernas riksorganisation, som på sitt riksmöte 1999 beslutade att inte längre använda formen *konstnärinna*. Enligt beslutet skulle ordet *konstnär* betraktas som en generisk benämning och därför användas om alla organisationens medlemmar.

Sammantaget bekräftar mina analyser den tidigare forskningen, som har konstaterat att det i svenskan inte har funnits lika många och lika omfattande feministiska interventioner i patriarkala samhällsstrukturer som i andra språk. Analyserna visar dock att svenska feminister ändå har företagit en hel del språkliga interventioner i patriarkala strukturer, interventioner som hittills inte har uppmärksammats av forskningen (se 5.1). De svenskspråkiga trans*- och queeraktivisternas interventioner i cis- och tvåkönsnormen är däremot mycket omfattande (se 5.2 och 5.4). Internationella jämförelser när det gäller dessa interventioner är inte möjliga, då liknande former av språklig aktivism i andra språk mig veterligen hittills inte har analyserats på ett motsvarande, övergripande sätt. De svenska interventionerna i cis- och tvåkönsnormen verkar dock vara minst lika omfattande som de svenska interventionerna i patriarkala normer – om än inte mer genomgripande.

6 Negativa re_aktioner på aktivistiska språkförändringar i kommentarsfält på nätet

I det här kapitlet analyserar jag hur kommentatorer i offentliga kommentarsfält har re_agerat på aktivistiska språkförändringar. Jag har valt att begränsa den följande analysen till negativa re_aktioner på aktiv språkförändring eftersom argumentationen i de positiva re_aktionerna oftast sammanfaller med de aktivistiska intentionerna som ligger bakom förändringarna. Mitt analysmaterial består av 1 865 re_aktioner som har postats i form av kommentarsfältsinlägg på olika offentligt tillgängliga internetsidor, framför allt på dagstidningars webbsidor. En utförlig materialbeskrivning återfinns i avsnitt 4.6. De negativa kommentarerna som jag analyserar i det här kapitlet betraktar jag inte som passiva reaktioner på de språkaktivistiska interveneringarna utan jag tolkar kommentatorernas omfattande motstånd som ett aktivt agerande för att upprätthålla rådande normer, vare sig det är rådande språkliga normer eller samhällsstrukturerande normer. Syftet med analysen av de negativa re_aktionerna är att ta reda på varför och med vilka argument kommentatorerna re_agerar negativt på aktivistiska språkförändringar. De centrala analysfrågorna för det här avsnittet lyder:

- Hur positionerar och karakteriserar skribenterna sig själva samt dem som driver aktivistiska språkförändringar?
- Vilka specifika argument använder kommentatorerna i sina negativa re_aktioner mot aktivistiska språkförändringar?
- Vilken syn på språk och på kön framträder i kommentarerna? Och vilken förståelse av sambandet mellan språkförändring och samhällelig förändring följer därav?

I materialet ingår re_aktioner på de tre aktiva språkförändringarna som under det senaste decenniet har framkallat mest omfattande offentliga diskussioner: bruket av *hen*, av det indefinita pronomenet *en* samt förslaget att byta ut yrkestiteln *brandman* mot icke-könande alternativ. Materialet som jag använder i denna analys ligger nära i tiden; de analyserade kommentarerna publicerades mellan 2007 och 2015. I motsats till analyserna i det föregående och det följande analyskapitlet anlägger jag här alltså inget diakront

perspektiv. Anledningen till detta är framför allt att det är svårt att hitta omfattande re_aktioner från offentligheten innan internets tid.

Rent praktiskt har jag i den följande analysen gått tillväga på så sätt att jag har lagt in de 1 865 kommentarerna i programmet *atlas.ti* där jag sedan har taggat hela materialet i två omgångar utifrån de aspekter som aktörerna själva aktualiserar i sina re_aktioner.¹¹⁴ I samband med denna öppna kodning upptäckte jag relativt omgående att kommentatorerna är väldigt tydliga med att benämna den grupp som de anser driva de kommenterade språkförändringarna. I viss utsträckning karakteriseras även den egna gruppen som är negativt inställd till de språkaktivistiska interveneringarna. Kommentatorerna i mitt material delar alltså tydligt in diskursaktörerna i ett ”vi” och ett ”de”. En analys av den uppdelningen kommer att utgöra det första steget i den följande studien. Att inleda diskursanalytiska studier med att undersöka hur personer, grupper eller aktioner benämns av aktörerna i materialet är ett vanligt första steg i kritiska diskursanalyser (se t.ex. Reisigl & Wodak 2009). Eftersom det också visade sig att kommentatorerna tillskriver kategorierna ”vi” och ”de” olika attribut ingår även denna punkt i analysen av diskursaktörernas positionering. Denna analys av diskursaktörernas positionering genomför jag i kapitlets första avsnitt 6.1.

Under kodningsprocessen blev det även uppenbart att kommentatorerna använder sig av återkommande diskursiva strategier när de försvarar det konventionaliserade språkbruket. Jag kunde tydligt urskilja olika återkommande sätt att re_agera på de språkaktivistiska interveneringarna. Dessa liknar i stor utsträckning Hellingers (1990) och Pauwels (1998) kategoriseringar som presenterades i avsnitt 3.3. Exempel på vanliga sätt att re_agera är i mitt material *att varna* och *att förlöjligen*. Kommentatorerna framför även ett antal olika återkommande konkreta motargument som i regel är kopplade till specifika re_aktionssätt. Många av de argument som jag kunde urskilja i mitt material överensstämmer med de som Blaubergs (1980) hittade i sitt runt 40 år gamla US-amerikanska material (se 3.3). I min analys av de diskursiva strategier som används och de olika specifika motargument som framförs kopplar jag således ihop Blaubergs (1980) argumentanalys och Hellinger (1990) och Pauwels (1998) analys av de diskursiva re_aktionssätten. I samband med detta kommer jag även att utvidga Blaubergs, Hellingers och Pauwels klassificeringar. Denna analys genomförs i kapitlets andra avsnitt 6.2.

Under kodningsprocessen visade det sig dessutom att så gott som alla kommentatorer konkretiserar sin syn på sambandet mellan språk och kön samt sambandet mellan språkförändringar och förändringar i den icke-språkliga världen. För denna tredje och sista analys som genomförs i avsnitt

¹¹⁴ *Atlas.ti* är ett dataprogram som har utvecklats för att underlätta kvalitativa analyser av stora textkorpora. Se Friese (2014) för en utförlig introduktion till programmet, där hon också belyser hur *atlas.ti* kan användas för öppna kodningar i en *grounded theory*-ansats.

6.3 använder jag mig av den teoretiska distinktionen mellan verklighetsavbildande och verklighetskonstruerande syn på språk som jag introducerar i avsnitt 2.1.

6.1 Diskursaktörernas självpositionering: ”vanligt folk” mot ”fanatiska ultrafeminister”

I det här avsnittet visar jag hur kommentatorer som offentligt publicerar negativa re_aktioner på språkaktivistiska interveneringar karakteriserar sig själva och dem som de antar driva förändringarna. Många inläggsskribenter i mitt material uttrycker personliga åsikter om de grupper som de uppfattar förorda språkförändringarna. Några kommentatorer skriver även explicit att deras re_aktioner först och främst handlar om dessa gruppers politiska ståndpunkt och att språkförändringarna ses som ett uttryck för dessa gruppers politiska åsikter.

Exempel 79. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

Jag har en hel ryggsväck med värderingar om ordet "hen" och det tror jag många andra har också. Eller rättare sagt, om de som använder det.

Kommentarer som denna visar att aktiva språkförändringar ofta tolkas i ljuset av dem som driver – eller uppfattas driva – dem. Aktörerna i mitt material är som nämnts väldigt tydliga med att konstruera ett ”vi” och ett ”de” i sina kommentarer. Eftersom jag medvetet har valt att analysera negativa re_aktioner utgörs ”vi:et” här av dem som är negativt inställda till de språkaktivistiska interveneringarna. Som ”de andra” konstrueras den gruppen vilken i kommentatorernas ögon driver den språkförändring som diskuteras i det specifika kommentarsfältet. Oberoende av vilken konkret språkförändring som diskuteras positionerar sig kommentatorerna i alla analyserade kommentarsfält på ett liknande sätt. ”Vi” och ”de” konstrueras som två oförenliga grupper som företräder motsatta ståndpunkter. Och så gott som alla skribenter väljer att explicit prata om just grupper, inte om enskilda personliga ståndpunkter. Motståndet mot en förändring av de rådande språk- och könsnormerna konstrueras framför allt genom bruket av personliga pronomen i pluralform.

Exempel 80. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

Jag tror vi kommer att skratta gott åt "hen"-försöket när vi tittar tillbaka på detta om några år.

Kommentatorn i exempel 80 väljer att använda pluralformen *vi* i stället för ett singulart *jag* ("Jag tror *jag* kommer att skratta gott [...]"). I kontexter som denna använder de allra flesta kommentatorer pluralformer och konstruerar sig därmed som grupp och inte som enstaka motståndare. Skribenternas personliga re_aktioner förankras således i en kollektiv åsikt. På så sätt skapar kommentatorerna också en samhörighetskänsla sinsemellan, "vi" mot "de andra". Vem som ingår i detta "vi" förblir dock ofta odefinierat. Diskursaktörernas självpositionering sker huvudsakligen genom att definiera "de andra", det vill säga gruppen mot vilken motståndet riktas. Denna grupp definieras emellertid mycket utförligt i de flesta inläggen och framställs som motsatsen till det inte närmare preciserade "vi:et". "Vi:et" utgörs därmed av dem som inte är "de andra". En kommentator skriver exempelvis: "Feministerna + genus-vetarna + dom politiskt korrekta = vår undergång!". En annan användare svarar på detta inlägg med "Lägg till multikulturalisterna till den listan...".¹¹⁵ Medan motståndarna karakteriseras med hjälp av flera substantiviska benämningar förblir "vi:et" obenämnt. Följande lista ger en överblick över begreppen som ofta används av diskursaktörerna för att karakterisera dem som uppfattas driva språkförändringar samt över de betydligt mer sällan förekommande självappellationerna.

Återkommande benämningar av diskursaktörerna

- Benämningar för dem som är negativa till språkförändringar ("vi"):

vanliga människor, normala människor, vanligt folk, folket, vi normalt funtade föräldrar samt några fler

- Benämningar för de som uppfattas vara positiva till språkförändringarna ("de"):

extremfeministerna, rabiatfeministerna, fanatiska ultrafeminister, könsförvirrade feminister, queer-feministerna, "ingen skillnad på könen"-feminister, likhetsfeministerna, avköningsförespråkarna, jämställdhetsvetare, genusvetarna, genus-"forskarna", genusfanatiker, genustokarna, genustalibanerna, genusvansinnets galenpannor, extremister, extremvänsterns feministiska gren, vänsterradikala, batikvänstern, marxister, kulturmarxisterna, PK-folket, PK-idioterna, PK-maffian, moralister, politikerna, sossarna, eliten, språkterrorister, multikulturalisterna, islamist-vännerna, knasbollar, knäppgökar samt många fler

Sammanställningen visar vilka personer och positioneringar det är som kommentatorerna vänder sig emot. Genom substantiviska benämningar av "de andra" positionerar sig inläggsskribenterna framför allt mot feminism, genusvetenskap och den utomparlamentariska vänstern. Redan de listade

¹¹⁵ Ur re_aktionerna mot *hen*, från *Svenska Dagbladets* webbplats, januari 2012.

benämningarna antyder att kommentatorernas kritik huvudsakligen riktar sig mot språkförändringarnas (köns-)politiska intentioner och inte mot rent språkliga aspekter. Benämningar som primärt rör språkliga frågor, som exempelvis *språkterrorister* eller *språkförstörare*, förekommer enbart sällan. De som antas vara positiva till feministiskt motiverade språkförändringar förmodas också ha positiva inställningar till andra frågor som kommentatorerna kopplar ihop med en politisk vänsterinriktning. Som exempel nämns marxism och förespråkandet av ”öppna gränser”. Benämningen av ”de andra” sker dessutom oftast i bestämt pluralform (*rabiatafeministerna*, *genustokarna*) vilket kan uppfattas som att det handlar om en avgränsbar och sedan tidigare känd grupp. De som antas förorda språkförändringar konstrueras således som en specifik grupp personer som redan har en definierat plats i diskursen. Personerna som bedöms driva eller vara positiva till språkförändring omskrivs dessutom ofta som *rabiata*, *fanatiska* och *extrema* eller som *tokiga*, *galna* och *förvirrade*.¹¹⁶ De gånger där självappellationer används karakteriserar kommentatorerna medlemmarna av den egna gruppen som *vanliga* och *normala*. Den egna positionen konstrueras på så sätt som opolitisk och saklig och dessutom som den som företräds av majoriteten.¹¹⁷ Att vara positiv till språkförändringar innebär i kommentatorernas ögon således att ställa sig utanför normaliteten. Som i exemplen 81 till 83 ställs dessa två positioneringar ibland tydligt emot varandra.

Exempel 81, 82 och 83. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012 och re_aktionerna mot *en*, *Dagens Nyheters* kommentarsfält, januari 2013

Känns som det här svamlet från dessa irrpannor inte kommer få så bred förankring hos vanliga människor.

De enda som bryr sig är förmodligen de södermalmifierade genustomtarna som ägnar sig åt galenskaperna. Vi andra vanliga normala människor ser det för vad det är. Kvalificerat trams.

Ännu ett förslag den självgoda extremfeminismen försöker trycka in i folket mot deras vilja. Språk utvecklas och växer fram, det dikteras inte

Som i det sistnämnda exemplet 83 kopplas polariseringen i ”vi” och ”de” ofta ihop med maktskillnader där gruppen som driver språkaktivistiska interventioner tillskrivs en makt- och elitposition. (Se avsnitt 6.2.3 för en närmare analys av detta.) I kommentarsfältet där *hen* kommenteras syftar en del

¹¹⁶ Dessa karakteriseringar liknar de som har antytts i tidigare studier där språkaktivister har beskrivits som ”extrema”, ”hypersensibla” och ”ideologiska” (Hellinger & Schräpel 1984:59, se även Kramer, Thorne & Henley 1978:648).

¹¹⁷ Inläggsskribenterna i Idevalls (2014b) studie av kommentarsfältsdiskussioner kring begreppet *politiskt korrekt* positionerar sig på ett liknande sätt som ”normal” och politiskt neutralt och ”de andra” som extrema och elitistiska.

inlägg även på barnuppfostran och genuspedagogik. Detta beror på att det var publicerandet av en barnbok i vilken huvudkaraktären omnämns med *hen* som år 2012 satte igång den mediala uppmärksamheten kring *hen*. I kommentarerna som rör *hen* tillskriver inläggsskribenterna de olika grupperna åtskilda uppfostringsmetoder.

Exempel 84. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

Den omskrivna boken är kulturmarxistisk genusskadad smörja som borde stoppas tillsammans med allt annat vansinne dessa institutionsskadade tokstollar hittar på. De borde stämmas för antastande, barnmisshandel och övergrepp mot oss föräldrar som faktiskt försöker ge våra barn en uppfostran baserad på gamla hederliga traditionella och konservativa värderingar.

Som i citat 84 går några kommentatorer så långt som att jämföra bruket av ord som inte explicit re_producerar tvåkönsnormen inför barn med kroppsliga övergrepp. I en del kommentarer kallas de som uppfattas som *hen*-förespråkare även för *brottslingar* och *pedofiler*.

Sammanfattningsvis konstruerar kommentatorerna den egna åsikten som förankrad i ett stort kollektiv och som normal, saklig och opolitiskt. Samtidigt som det egna motståndet mot språkförändringar konstrueras som ett uttryck för majoritetens ståndpunkt framställs denna som hotad av en inflytelserik grupp med extrema åsikter som anses vara farliga för det svenska samhället i stort och barnen i synnerhet.

6.2 Re_aktionssätt och motargument i kommentarsfältsinläggen

Jag har kunnat urskilja sju återkommande re_aktionssätt i kommentarsfältsinläggen: *ignorerande*, *oförståelse*, *förnekande*, *varnande*, *bagatelliserande*, *förlöjligande* och *personangrepp*. Kommentatorerna aktualiserar även ett antal olika specifika argument i samband med de nämnda re_aktionssätten. Dessa argument betraktar jag som ett sätt att motivera de respektive re_aktionssätten, varför jag också har valt att strukturera avsnittet utifrån de sju re_aktionssätten. Min kategorisering i olika diskursiva strategier och olika argument sker här på en ren analytisk nivå och ska bidra till en översiktlig resultatpresentation. I de enstaka inläggen används ofta flera strategier samtidigt och även argumenten brukar kombineras med varandra. Gemensamt för alla argument är att de går ut på att bevara ett nuvarande tillstånd – i vissa fall handlar det först och främst om att bevara rådande språkliga normer, men i de flesta fall om att försvara sociala och könsrelaterade normer. Mitt syfte med den här analysen är inte att vederlägga dessa argu-

ment utan att undersöka vilka slags re_aktioner aktivistiska språkförändringar framkallar i dagens Sverige.

6.2.1 Ignorerande och oförståelse

En av de vanligaste re_aktionerna på aktivistiska språkförändringar är förmodligen att helt enkelt ignorera dessa. Denna strategi går dock inte att komma åt genom en analys av offentligt publicerade kommentarer då personer som väljer att re_agera med att ignorera de språkliga interveneringarna inte skriver några kommentarsfältsinlägg. Ignorerandet är alltså en re_aktion som inte kan komma till uttryck i kommentarerna men som antagligen är en ganska frekvent negativ re_aktion. I kommentarsfälten förekommer däremot några inlägg i vilka skribenter kritiserar andra kommentatorers känsloladdade re_aktioner med påpekanget att dessa enbart skulle blåsa upp debatten. Det bästa re_aktionssättet vore enligt dessa kommentatorer att helt ignorera interveneringarna. Att över huvud taget inte uppmärksamma aktivistiska språkförändringar skulle skada språkaktivismen mest.

Oförståelse är en annan återkommande re_aktion som jag här enbart nämner kort. En del kommentatorer uttrycker att de inte förstår varför andra personer över huvud taget förändrar språket. I dessa kommentarer yttrar skribenterna inga konkreta argument mot en förändring av benämningspraktikerna utan uttrycker endast att de inte begriper syftet med interveneringarna, se citat 85.

Exempel 85. Ur re_aktionerna mot *en*, *Dagens Nyheters* kommentarsfält, januari 2013

Jag förstår inte riktigt varför huruvida ett ord (pronomenet man) är en homonym med ett annat ord (substantivet man) har med jämställdhet att göra. Är som att kalla hjul för någonting annat för att inte muslimer ska bli förmärade över att det uttalas som jul, vilket inte de firar.

Vanligtvis är det aktivisternas utgångspunkt att språk och tänkande, språk och makthierarkier hänger ihop som kommentatorerna anger att de inte förstår. Kommentatorerna argumenterar dock inte explicit emot att ett sådant samband skulle finnas (se den följande strategin *förnekande*) utan ger endast uttryck för sin oförståelse.

6.2.2 Förnekande

I samtliga av de analyserade kommentarsfälten förekommer re_aktioner som är inriktade på olika former av förnekelse. Gemensamt för denna typ av re_aktioner är att så gott som alla skribenter tydliggör att de utgår ifrån att det inte finns något samband mellan den språkliga och den icke-språkliga världen. Den vanligaste förnekande argumentationen är att kommentatorerna

fastslår att svenskan inte är ett androcentriskt språk. I samband med detta hänvisas det i regel till etymologiska förklaringar och till språkautoriteter som också förnekar att det skulle finnas ett samband mellan språk och samhälleliga könsmaktshierarkier. Frekvent är även hänvisningar till benämningsspraktiker i andra språkgemenskaper för att förneka att det skulle finnas ett samband mellan patriarkala benämningsspraktiker och ett patriarkalt samhälle. Ytterligare en punkt som återkommande förnekas är att de kommenterade språkformerna över huvud taget skulle användas av någon eller ens existera. Kommentatorerna som re_agerar med förnekelse förnekar nästan uteslutande förekomsten av androKönandet. Existensen av andra språkliga realiseringsformer av genderism som exempelvis cis-, två- eller kategorialKönandet förnekas sällan explicit utan nämns vanligtvis inte. I det nu följande analyseras olika typer av förnekelse som upprepande gånger uttrycks i kommentatorens re_aktioner.

- **Att förneka att de rådande benämningsspraktikerna är diskriminerande**

Väldigt många kommentatorer re_agerar på mediernas rapportering om språkaktivistiska interventioner med att förklara att det konventionaliserade språkbruket inte skulle konstruera mannen som norm (jfr Blaubergs 1980 *'sexist language is not sexist' arguments*). Andra uppfattningar beskrivs som resultat av lingvistisk inkompetens. Detta resonemang förekommer i alla sju undersökta kommentarsfält.

I re_aktionerna på *hen* är många inlägg inriktade på att visa att det inte bara är *han* utan även *hon* som brukar användas i generiskt syfte. För att illustrera att mannen inte sätts som språklig norm i svenskan nämns bland annat att substantivet *människa* vanligtvis pronominaliseras med *hon*. Också icke-personbenämningsspraktiker som *klocka* och *sol* räknas upp som mot-exempel. I syftet att visa att svenskan inte är ett androcentriskt språk påpekar några kommentatorer även att *hon* och inte *han* används vid benämning av båtar. I kommentarerna som rör förslaget att byta ut yrkestiteln *brandman* är den vanligaste invändningen att efterledet *-man* redan är ”könsneutralt”.

Exempel 86. Ur re_aktionerna mot alternativa benämningar till *brandman*, *Sveriges Radios* kommentarsfält, maj 2013

vet inte herr Axelsson [räddningstjänstens chef som föreslog titeländringen; anm. D.W.] att att "man" i det här fallet är en förkortning av människa? varför ändra något som redan är könsneutralt, eller är kvinnor inte människor? jag förstår inte...

Etymologiska härledningar av efterledet *-man* är vanligt förekommande i re_aktionerna på försöket att byta ut yrkesbenämningen *brandman* (jfr Blaubergs 1980 *'word-etymology'-arguments*). Liknande hänvisningar till en ”ursprunglig”, icke-könsspecificerande betydelse av *man* förekommer, som i

exempel 87, även vid upprepade tillfällen i inläggen som rör pronomenet *man*.

Exempel 87. Ur re_aktionerna mot *en*, *Dagens Nyheters* kommentarsfält, januari 2013

Det som de vilka förespråkar "en" istället för "man" tycks vara helt okunniga om är att "man" i detta sammanhang inte är lika med karl utan är ett helt könsneutralt ord.

Förutom genom etymologiska härledningar styrker kommentatorerna påståendet att det svenska språkbruket inte är sexistiskt genom att hänvisa till olika lingvistiska auktoriteter som sägs vara av samma åsikt (jfr Blaubergs 1980 '*appeals to authority*'-arguments). Det är huvudsakligen *Svenska Akademiens ordlista* och Språkrådet som citeras för att underbygga den egna negativa inställningen till språkaktivistiska förändringar. Språkrådets rekommendationer anförs exempelvis för att bekräfta påståendet att yrkes- och funktionsbenämningar med efterledet *-man* inte är androcentriska. Kommentatorerna citerar i synnerhet ur Språkrådets publikation *Språkriktighetsboken* (2005) i vilken benämningar på *-man* beskrivs som "könsneutrala" och i vilken Språkrådet avråder ifrån att skapa alternativa titlar med exempelvis *-person* som efterled (se avsnitt 7.3.4). Även i re_aktionerna på *hen* hänvisas det till Språkrådets uttalanden.

Exempel 88. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

Det roliga (eller tragiska) är ju att Språkrådet avråder från att använda just "hen".

I kommentarstrådarna citeras det också flitigt ur Språkrådets frågelåda på internet. Där är det framför allt Språkrådets tidigare bedömning att det "inte är en god idé att införa *hen*" då ordet "ser konstigt ut" som figurerar i re_aktionerna (se avsnitt 7.3.7).

Många kommentatorer som uttalar sig om *hen* hänvisar dessutom till språkgemenskaper som redan har ett etablerat icke-könande pronomen motsvarande *hen*, men som ändå inte kan sägas vara mer jämställda än Sverige (jfr Blaubergs 1980 '*cross-cultural*' arguments).¹¹⁸ Genom att hänvisa till andra språkgemenskaper vill kommentatorerna motbevisa att det existerar ett samband mellan språk och könsrelaterad diskriminering och därmed vederlägga att de rådande svenska benämningspraktikerna kan vara andro-könande. I de allra flesta fallen hänvisas det till finskan men även andra språk anförs.

¹¹⁸ Begreppet *jämställdhet* definieras inte närmare i dessa inlägg men kommentatorerna verkar syfta på jämställdhet mellan kvinnor och män och inte mellan trans*- och cispersoner.

Exempel 89 och 90. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

Det finns språk utan genus, t.ex. finska. Har någon gjort en jämförande studie mellan språk med flera genus och de utan genus? Uppvisar kulturer vars språk har flera genus mindre "Löneskillnader, användande av våld, omsorgsgivande eller empatiska förmågor"? Om svaret är nej, då är hela denna diskussion helt onödig.

Vilket outhärdligt larv. På persiska heter såväl han som hon, "ou", och Iran blev inte och har inte varit mer genusmedvetet och feministiskt för det.

Som exempel 89 och 90 visar rör dessa argument frågor om språkets verklighetskonstruerande potential, det vill säga funderingar kring sambandet mellan språkliga och icke-språkliga fenomen. Vissa kommentatorer hänvisar också till olika svenska dialekter som sägs vara mindre könsspecificerande än det standardiserade språkbruket men som ändå inte har mer jämställda lokala samhällen till följd. Gemensamt för alla dessa kommentarer är att debattörerna inte gör skillnad på i vilken samhällelig epok, med vilka intentioner och med vilka samtidigt förda diskussioner dessa icke-könsspecificerande pronomen började användas.

En del skribenter tydliggör också att former som *brandman*, pronomenet *man* eller generiskt *han* inte kan vara sexistiska eftersom språk över huvud taget inte kan vara diskriminerande när en diskriminering inte är den medvetna avsikten. Dessa inläggsskribenter utgår ifrån att enbart direkta förolämpningar i form av skällsord kan vara diskriminerande. Genom en sådan argumentation bevaras föreställningen om ett neutralt språk med diskrimineringsfria benämningspraktiker. Andra går ännu längre och menar att sexism över huvud taget inte längre förekommer i dagens Sverige (jfr avsnitt 6.2.4).

De hittills analyserade förnekande re_aktionerna har också kunnat urskiljas i tidigare analyser (t.ex. Blaubergs 1980, Hellinger 1990, Pauwels 1998). De följande förnekande argumenten förekom däremot inte i det engelska och tyska materialet som har analyserats i tidigare studier.

- **Att förneka att de språkaktivistiska formerna över huvud taget finns**

Flera kommentatorer påpekar att de aldrig har hört eller läst de språkaktivistiska formerna som medierna rapporterar om och drar utifrån detta slutsatsen att dessa ord egentligen inte existerar. Några kommentatorer anger också att de har slagit upp *hen* i *Svenska Akademiens ordlista* och att ordet där inte definieras som pronomen. Att Svenska Akademien som språklig auktoritet inte beskriver *hen* som ett pronomen belägger enligt dessa kommentatorer att ordet inte finns. Och många skribenter – framför allt de som kommenterar *hen* – menar att allt som behöver benämnas redan kan benämnas med de ord som finns. Dessa kommentatorer utgår ifrån att språket redan är komplett.

Om *hen* eller andra språkaktivistiska nybildningar verkligen skulle behövas skulle de redan finnas i svenskan, resonerar kommentatorerna. Att orden inte finns sedan tidigare i det konventionaliserade språkbruket tolkas som ett tecken på att de inte behövs.

- **Att förneka trans*personers existens**

Några inläggsskribenter förnekar att trans*personer existerar då det inte finns ett specifikt, etablerat pronomen för att benämna dem. Dessa kommentatorer argumenterar att om trans*personer verkligen skulle existera så skulle det redan finnas ett passande pronomen för dem. Skribenterna menar att allt som existerar redan är benämnbart med hjälp av specifika lexem som tillhandahålls av det konventionaliserade språkbruket. Det som inte går att benämna explicit finns inte, eftersom all icke-språklig verklighet redan är avbildad i språket och därmed har ett passande ord, enligt detta resonemang.

Även ett omvänt resonemang som har sin utgångspunkt i en verklighetskonstruerande språksyn förekommer för att förneka att trans*personer existerar. Dessa kommentatorer argumenterar att bara de positioneringar existerar som aktivt skapas med språkets hjälp. Att trans*personer dittills inte explicit har benämnts i det konventionaliserade språkbruket innebär att dessa positioneringar inte har skapats och därmed inte heller har existerat. På så sätt förblir denna argumentation nästan radikalkonstruktivistisk. Kommentatorerna menar vidare att de positioneringar som tidigare inte har skapats inte heller borde skapas i framtiden. De etablerade könade positioneringarna kvinnligt och manligt anses som vedertagna och därmed ”normala” och ”naturliga”. Nyskapade, icke-tvåKönade positioneringar borde inte börja skapas nu, då de hittills inte har skapats och därmed inte heller är ”normala” och ”naturliga”.

Bortnämningar finns enligt båda dessa resonemang inte, i och med att utgångspunkten antingen är att allt som existerar går att benämna med de befintliga benämningsspraktikerna eller att enbart det som skapas genom benämningarna också är existerande.

De förnekande argumenten som framförs mot de aktuella svenska språkförändringarna liknar i mångt och mycket de re_aktioner som engelsk och tysk språkaktivism konfronterades med på 1970- och 1980-talen (t.ex. Blaubergs 1980, Hellinger 1990, Pauwels 1998). Det är enbart de två sistnämnda typerna av förnekande som går ut på att de kritiserade språkaktivistiska formerna över huvud taget inte skulle existera samt att trans*personer inte skulle existera som inte har rapporterats i tidigare studier. Dessa två argumentations-sätt antyder dessutom att många kommentatorer konfronteras för första gången genom mediernas rapportering med de språkaktivistiska interveneringarna och även med kunskapen om att det existerar personer som inte kategoriserar sig enligt den binära könsnormen.

6.2.3 Varnande

Att varna för möjliga konsekvenser, hemliga bakomliggande syften och annat är det vanligaste re_aktionssättet i mitt material. I första hand varnar kommentatorerna för att samhällseliga normer är i fara. Först i andra hand påpekas det att det svenska språket är hotat av förändringarna. De vanligaste argumenten som rör samhällseliga normföreställningar är att språkaktivisternas egentliga syfte skulle vara att diskriminera eller till och med eliminera män, att språkförändringarna skulle drivas av samhällets maktelit vars intention är att inskränka yttrandefriheten samt att aktiv språkförändring skulle vara unik för Sverige och därmed göra landet till åtlöje inför resten av världen. När det gäller den primärt språkrelaterade kritiken så varnas det för att de nya formerna är påhittade och därför felaktig svenska, något som kommer bidra till den generella förflackningen av det svenska språket. Vanligt är också att kommentatorerna varnar för att det skulle uppstå ett språkligt kaos som resulterar i allvarliga kommunikationsproblem när nya språkformer hittas på av ”vem som helst”.

Även i tidigare studier har varnandet kunnat urskiljas som en återkommande re_aktion (t.ex. Blaubergs 1980, Hellinger 1990, Stanley 1982). De i mitt material mycket frekventa kommentarerna att det egentliga syftet med förändringarna skulle vara att diskriminera eller eliminera män har dock knappt dykt upp i tidigare studier och verkar i alla fall i denna omfattning vara unik. Varnandet för att feministiskt motiverad språkförändring skulle vara ett särskilt nationellt fenomen som skulle göra landet till åtlöje inför resten av världen har över huvud taget inte rapporterats i tidigare studier.

- **Att varna för att språkförändringarna diskriminerar män**

En av de mest frekventa re_aktionerna i alla analyserade kommentarsfält är att inläggsskribenterna varnar för att det egentliga syftet bakom de aktivistiska språkförändringarna skulle vara att diskriminera eller att till och med eliminera män.¹¹⁹ Många kommentatorer re_agerar på språkaktivistiska interventioner med inlägg som ”Det verkar som om vi män är fritt byte nuförtiden...” eller ”Ska nästa steg vara att skämmas för att vi är män också eller?!”.¹²⁰ Särskilt ofta förekommer dessa re_aktioner i de kommentarsfält där alternativa former till pronomenet *man* eller till yrkesbenämningar med efterledet *-man* kommenteras, alltså former som har förändrats eller föreslås att förändras med det uttalade syftet att intervensera i androKönandet. Men även i re_aktionerna på *hen* argumenterar många kommentatorer på ett liknande

¹¹⁹ Kommentatorerna menar uteslutande cismän. Denna avgränsning görs explicit när trans*personer konstrueras som ett hot mot cismännens samhällseliga ställning (jfr citat 93 och 94).

¹²⁰ Det första citatet är hämtat ur re_aktionerna mot *en*, från *Dagens Nyheter*s kommentarsfält, januari 2013; det andra citatet ur re_aktionerna mot alternativa benämningar till *brandman*, från *Aftonbladets* kommentarsfält, maj 2013.

sätt. Det är inte ovanligt att inläggsskribenterna likställer språkaktivisternas strävan efter ett icke-androcentriskt språk med avsikten att fysiskt vilja ”utrota”, ”utplåna”, ”förinta” eller ”döda” mannen, bara för att nämna några formuleringar som återkommande används i inläggen. Som i exempel 91 förekommer också ofta kastrationsmetaforer när ett byte till icke-könspecificerande benämningar kommenteras.

Exempel 91. Ur re_aktionerna mot *en*, *Dagens Nyheters* kommentarsfält, januari 2013

och nästa steg blir att skära bort snoppen på alla nyfödda gossar eftersom det är ju orättvis att inte flickorna fick en.....

Med liknande jämförelser re_agerar också inläggsskribenter som kommenterar de språkaktivistiska alternativen som har föreslagits för *brandman*. Att efterledet *-man* föreslås bytas ut mot titlar som inte innehåller element som explicit kan kopplas till manlighet upplevs av kommentatorerna som en förlust och likställs många gånger med kastration.

Vanligt i alla kommentarsfält är också att skribenterna varnar varandra för att kvinnor skulle försöka att tillskansa sig språkliga fördelar genom språkförändringarna. I dessa typer av kommentarer konstrueras det konventionaliserade språkbruket implicit som icke-diskriminerande och neutralt. En aktiv förändring uppfattas som ett oproportionerligt gynnande av kvinnor och därmed som en diskriminering av gruppen män. Detta antas fastän de kommenterade språkförändringarna som ingår i mitt analyserade material uteslutande avser språklig könsneutralisering och inte feminisering. Dessa re_aktioner visar att aktiva språkförändringar som genomförs med intentionen att lyfta mannen ur den privilegierade språkliga positionen ofta tolkas som en direkt diskriminering av män. När det gäller substantiviska benämningar hävdar några kommentatorer också att det bara skulle vara positivt konnoterade former som språkaktivisterna vill byta ut mot icke-könande alternativ. I detta sammanhang nämns ofta formen *gärningsman* som ”feministerna” antas inte vilja förändra, ty ”brottslingar är ju per definition män i feministiska kretsar”¹²¹. Denna förmodade icke-ändring av *gärningsman* beskriver inläggsskribenterna som en ytterligare diskriminering av män. Ett par kommentatorer väljer att noggrannare ringa in gruppen män som de uppfattar som utsatt för diskriminering eller till och med för elimineringsförsök.

Exempel 92 och 93. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

Man ska tydligen vara HBT eller muslim för att bli accepterad i dagens Sverige. Som vit arbetande heterosexuell man kommer man inte långt...

¹²¹ Ur re_aktionerna mot *en*, från *Dagens Nyheters* kommentarsfält, januari 2013.

Det är ju i mångt och mycket kvinnliga värderingar som styr samhällsdebatten idag i o m att det traditionellt manliga beteendet undertryckts i hög grad.

Det är fullt att vara man och det finns inget värre än en vit medelålders man oavsett hur världen ser ut i övrigt.

I kommentarerna är det nästan genomgående cismanlighet, heterosexualitet, vithet och icke-muslimitet som skribenterna nämner som kategoriseringar på grund av vilka personer blir diskriminerade i ”dagens Sverige”. Genom dessa förhållandevis noga interdependenta positioneringar visar skribenterna att de är medvetna om diskurserna kring den privilegierade mannens position. Dessa diskurser kring strukturell diskriminering vänds i kommentatorernas argumentation dock på så sätt att den egna vita, heterosexuella, icke-muslimska, icke-queera och cismanliga gruppen konstrueras som den som verkligen är diskriminerad i samhället. I regel preciseras också tid och plats för denna diskriminering, nämligen ”dagens Sverige”. I re_aktionerna på den föreslagna ändringen av titeln *brandman* drar, som i citat 94, en del kommentatorer också paralleller till debatten kring en möjlig kvotering på arbetsplatser som det samtidigt rapporterades om i medierna.

Exempel 94. Ur re_aktionerna mot alternativa benämningar till *brandman*, *Aftonbladets* kommentarsfält, maj 2013

Det är bara en del av processen att göra brandkåren HBTQ-i certifierad. Hälften av personalen skall vara kvinnor, hälften av männen skall vara HBTQ-personer och minst hälften av den totala styrkan skall vara invandrare.

En möjlig kvotering betraktas precis som förslaget på en ändring av själva yrkestiteln som en diskriminering av en viss grupp av män (cis, vit, heterosexuell, ”etnisk svensk”). I det stora hela är det dock alla cismän som grupp som uppfattas ska missgynnas av den föreslagna titeländringen samt den befarade kvoteringen. Referenserna till kvoteringsdiskussionerna illustrerar att språkaktivistiska interveneringar i androKönandet brukar tolkas som del i ett större politiskt projekt som uppfattas hota och missgynna män.

Alla de hittills nämnda re_aktioner som är inriktade på att varna för att det egentliga syftet med de aktiva språkförändringar skulle vara att diskriminera eller eliminera mannen (eller en viss grupp män) framförs såväl av personer som i sina inlägg positionerar sig explicit som man, som av sådana som positionerar sig som kvinna. Som i exempel 95 uppmanar några av de kommentatorer som skriver ur en kvinnlig positionering männen att agera mot denna ”utplåning” av män.

Exempel 95. Ur re_aktionerna mot alternativa benämningar till *brandman*, *Sveriges Radios* kommentarsfält, maj 2013

Feminismen skall in och röra i allting. Vad är MAN ute efter? En kvinna kommer alltid att vara en kvinna och en man kommer alltid att vara en man, sistnämnda vill feminister helst utplåna från jordens yta. Fortplantningen kan ju göras på konstgjord väg. Är kvinna och undrar när Ni män skall ta Er i kragen och reagera och våga protestera mot denna ultrafeminism???

Vissa kommentatorer som positionerar sig som kvinnor nämner också att de endast attraheras av ”riktiga”, ”manliga” män som inte ger efter för aktivisternas feministiska språkförändringssidéer. Att visa motstånd mot feministiska interveneringar i genderistiska diskurser kopplas här ihop med sann cismanlighet och framställs som något som resulterar i en attraktivare position på den heterosexuella marknaden.

Liknande kommentarer som varnar för att språkförändringarnas syfte skulle vara att diskriminera eller eliminera män har inte förekommit i denna utsträckning i tidigare analyserade re_aktioner på språkaktivistiska förändringar i andra språk. I mitt material är denna typ av re_aktion däremot en av de mest frekventa. Kommentatorer som re_agerar med att varna för att det egentliga syftet med språkförändringar skulle vara att eliminera mannen antar i regel också att språkförändringar kommer ”uppifrån”, närmare bestämt från en liten men maktfull elit. Detta analyseras i följande avsnitt.

- **Att varna för att språkförändringarna kommer ”ovanifrån” och att yttrandefriheten kommer att inskränkas**

Många kommentatorer skapar en bild av att de aktiva språkförändringarna skulle komma ”uppifrån” eller ”ovanifrån” och därmed utgöra en form av centralstyrd språkplanering som bedrivs av en inflytelserik samhällselit.

Exempel 96. Ur re_aktionerna mot *en*, *Dagens Nyheter*s kommentarsfält, januari 2013

Vad är det för ovanifrån ändring av språket som pågår? Varför ska vi inte kunna använda de ord vi vill?

Som de instanser som enligt kommentatorernas uppfattning driver språkförändringarna utpekas bland annat ”genusforskareliten”, ”queereliten” och ”vänsterpampar”. Även ”statsfeminismen”, ”regeringen” och ”staten” nämns som aktörer som driver feministiskt motiverade språkförändringar; se även listan med kommentatorernas benämning av diskursaktörerna i avsnitt 6.1.

Exempel 97 och 98. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

det spelar ingen roll vad staten gör - folk säger det ord som de tycker passar bäst.

Notera då att detta är regeringens politik. I dagsläget kan du inte göra karriär inom offentlig sektor om du inte inordnar dig under statsfeminismens dogmer, där genusvetenskapen är den ideologiska motorn. Det är absurt, men det är också precis det som händer.

Genom att framställa språkförändringarna som något som kommer ovanifrån, som något som påtvingas ”oss” (”det vanliga folket”) av en mäktig elit kan kommentatorerna positionera sig själva som en grupp som slåss underifrån för att bevara ett neutralt och icke-ideologiskt format språk (och samhälle).¹²²

Exempel 99 och 100. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012 och re_aktionerna mot *en*, *Dagens Nyheters* kommentarsfält, januari 2013

Kan vi inte [...] låta språket växa fram organiskt utan att någon uppifrån skall tala om för oss vilka ord som anses finkänsliga nog att använda.

Inget fel att nya ord bildas. Men de ska inte konstrueras av akademiker, aktivister eller politiker. Om ett ord behövs så kommer näringslivet OCH FOLKET att börja använda det, utan någon statlig eller politiskt färgad inblandning! Dessa ord kommer aldrig att bli populära i folkmun - just eftersom de smygs in eller tvingas på UPPIFRÅN!

I sina re_aktioner tydliggör inläggsskribenterna att de upplever aktiva förändringar som angrepp på ett neutralt språk och som ett försök att politisera språket. Det rådande språkbruket framställs i dessa kommentarer som neutralt, ideologiskt ofärgat och värt att försvara mot den attack som språket utsätts för av ”akademiker, aktivister eller politiker”. Lämpliga språkförändringar skulle i stället vara sådana som inte är ideologiska och som sker underifrån, implementerade av ”folket”.¹²³ Många inläggsskribenter befarar att den högre inflytelserika instansen som sägs driva språkförändringarna kommer att reglementera benämningspraktikerna och tvinga språkbrukare att

¹²² Liknande kommentarer som går ut på att det är feministiska idéer som styr staten och universiteten och som därmed möjliggör att icke-feminister och anti-feminister kan positionera sig som en utsatt grupp återfinns redan i Susan Faludis (1992) analyser av US-amerikanska debatter om feminism som fördes innan 1990. Se exempelvis Faludi (1992:324, 333).

¹²³ Som i exempel 100 nämner några skribenter förutom ”folket”, ”normala människor” och liknande även ”näringslivet” och ”industrin” som adekvata aktörer som kan driva en förändring av språket. Folkets och näringslivets språkbruk konstrueras av dessa kommentatorer som neutralt och ideologifritt.

använda ”ideologiska” former som *en* och *hen*. I några kommentarer dras i detta sammanhang paralleller till George Orwells dystopiska roman *1984* där det styrande partiet utvecklar ett nytt språk för att begränsa medborgarnas tankemöjligheter och därmed upprätthåller ett ofritt samhälle. Något liknande befaras vara på väg i Sverige. Skribenterna fruktar att språkbruket kommer att censureras och att vissa ord kommer att förbjudas. Kommentatorerna nämner även några konkreta sexistiska, rasistiska och migratistiska uttalanden som sägs vara förbjudna i ”dagens Sverige”. Vissa kommentatorer kopplar ihop de språkaktivistiska interveneringarna med begreppet *politiskt korrekt*. Politisk korrekthet är i kommentatorernas ögon någonting som dikteras uppifrån och som många likställer med en inskränkning av yttrandefriheten.

Kommentatorer som varnar för att en feministisk maktelit vill inskränka de vanliga medborgarnas yttrandefrihet konstruerar sig själva som ur ett maktunderläge kämpande försvarare av ett icke-ideologiskt, språkligt normalstillstånd. Vissa förstår sig även som försvarare av Sverige som nation som sägs hålla på att förstöras av feministernas aktivism. När det gäller att framställa språkförändringarna som ett feministiskt hot är även krigsterminologi med begrepp som ”angripa”, ”attackera”, ”försvara”, ”slag” och liknande vanligt förekommande. Brandkåren beskrivs bland annat som den ”sista bastionen mot feminismen” som nu hotas att ockuperas av ”kärningarna och bögarne”.¹²⁴ Intressant nog är det sällan enbart rent språkliga aspekter (t.ex. enskilda ord) som kommentatorerna ämnar försvara. Språket ses i stället som bärare av ett hotat kulturarv som håller på att förstöras ovanifrån. Enskilda personer som i kommentarsfälten uttalar sig neutralt eller positivt om språkförändringarna anses ha fallit offer för den feministiska maktelitens diskurser. Även räddningstjänstens chef, som la fram förslaget om bytet av titeln *brandman*, beskrivs som en vek, undergiven och omanlig person som osjälvständig och viljelös lyder den feministiska elitens regler, och inte som en individ med egna intentioner och övertygelser. Trans*personer, lesbisk-feministiska grupper eller queera communityer på gräsrotsnivå, alltså aktörerna som egentligen driver språkförändringarna ur en marginaliserad position, nämns så gott som aldrig explicit i kommentarerna. Detta skulle omöjliggöra att den egna gruppen (”vanligt folk”) kan positioneras i ett hotat underläge och behöver försvaras.

Kommentatorer som varnar för att språket ska förändras uppifrån utgår i regel ifrån att språket har ett inflytande på tänkandet – i alla fall det aktivt förändrade språkbruket antas ha ett inflytande på tänkandet. Just däri anses också språkförändringarnas fara ligga. Som i citat 101 befaras det att det sprids feministiskt tankegods med hjälp av de aktiva språkförändringarna.

¹²⁴ Ur re_aktionerna mot alternativa benämningar till *brandman*, från *flashback*-tråden, maj 2013.

Exempel 101. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

Genom ett orwellianskt nyspråk ("hen") skall vi förmås att tänka i banor som passar in i det genusteoretiska tramset.

Det konventionaliserade språkbruket framställs i motsats till de ideologiskt motiverade förändringarna oftast som neutralt och utan påverkan på tänkandet.

- **Att varna för att aktiv språkförändring är unik för "PK-Sverige" och skadar bilden av Sverige i utlandet**

Ännu en mycket vanlig re_aktion är att feministiskt motiverad språkaktivism beskrivs i negativ bemärkelse som karakteristisk och unikt för det svenska samhället. Aktiv språkförändring påstås vara något som enbart skulle kunna uppstå i "PK-Sverige". Särskilt förslaget att byta ut *brandman* mot ett icke-könsspecificerande alternativ uppfattas som något som aldrig skulle förekomma i andra nationer. Många kommentatorer oroar sig för att de föreslagna språkförändringarna skulle skada bilden av Sverige i utlandet. I kommentarerna som gäller *brandman* nämns upprepande gånger att grannländerna, hela Europa eller hela världen skulle "skratta åt" Sverige på grund av diskussionen kring "könsneutrala" yrkestitlar.

Exempel 102, 103 och 104. Ur re_aktionerna mot alternativa benämningar till *brandman*, *Aftonbladets* kommentarsfält, maj 2013 och re_aktionerna mot alternativa benämningar till *brandman*, *Sveriges Radios* kommentarsfält, maj 2013

Vart fan är detta landet på väg? Hela jävla Europa garvar åt Sverige och deras könslöshet...

Det dummaste landet på jorden, USA. Har passerat med ljusår av Sverige.. Varför ska vårt land vara ett experiment åt massa idioter.. Och tyvärr är vi dom största idioterna som låter detta ske... Vi sjunker som en sten på listor på alla plan och folk i världen skrattar åt oss.... Grattis Sverige.

Idioti. Sverige får ge sig nu. använd titel som finns. det finns barn som inte har mat för dagen. lägg energin där om det inte finns något och göra. resten av världen tittar på och funderar om vi tappat vettet.

Feministisk språkaktivism uppfattas av dessa kommentatorer som ett uteslutande svenskt fenomen. Många jämför Sverige med ett sjunkande skepp och påpekar att den enda utvägen vore att flytta till utlandet där sådant som feministiskt motiverad språkförändring aldrig skulle förekomma. En del kommentatorer skapar i samband med detta också kopplingar till begreppet *politisk korrekthet* vilket på ett liknande sätt beskrivs som ett typiskt svenskt

fenomen.¹²⁵ Som utgångspunkt för det ”politiskt korrekta” tänkandet urskiljer kommentatorerna en oftast inte närmare konkretiserad anti-sexistisk och anti-rasistisk maktelit (jfr det föregående avsnitt). Denna ”feministiska elit” har enligt kommentatorerna en stark koppling till genusforskning och en sådan makt över såväl den svenska statsapparaten som de enskilda svenska medborgarna att den kan reglera vilka benämningar som får respektive inte får användas. Detta antas ske genom att inflytelserika diskurser implementeras som påtvingar ett ”politiskt korrekt” eller ”genus-korrekt”¹²⁶ tänkande. Politiskt korrekta diskurser sägs bäras upp av de etablerade svenska medierna och omskrivs som unika för Sverige. Politisk korrekthet likställs ofta med ängslighet (”den nya ängslighetens Sverige”¹²⁷). Särskilt den föreslagna ändringen av titeln *brandman* beskrivs som en undergiven och förhastad lydnad gentemot någon form av oreflekterad politisk korrekthet och inte som en intervention mot språklig diskriminering eller som ett försök att vidta åtgärder mot könssegregeringen på den svenska arbetsmarknaden.

Aktiv språkförändring betraktas därmed av kommentatorerna som ett fenomen som uppstod till följd av en särskilt överdriven svensk politisk korrekthet. Språkförändringarna och politisk korrekthet uppfattas som något som utmärker det svenska samhället internationellt sett och som dessutom skulle göra Sverige till åtlöje inför resten av världen. Liknande påståenden om att en nation skulle göra sig till åtlöje på grund av genusmedvetna språkförändringar förekom inte i analyserna av re_aktionerna på motsvarande aktiva förändringar i engelskan eller tyskan. I den tidigare forskningen har det inte heller rapporterats om att aktiv språkförändring skulle ha uppfattats som något som vore typiskt och unikt för just dessa nationer. Och detta fastän feministiska, språkaktivistiska interveneringar förekom mycket tidigare och i mycket större utsträckning i de tyskspråkiga och de allra flesta engelskspråkiga länderna. Den mediala diskussionen kring inkluderande yrkestitlar till exempel fördes i dessa länder redan under 1970- till 1990-talen (se kapitel 3). Det som bidrar till att de svenska kommentatorerna antar att feministisk språkaktivism är något karakteristiskt och enastående svenskt är förmodligen Sveriges självbild som världens mest jämställda land. Kommentatorerna relaterar de språkförändringar som medierna rapporterar om till diskurser kring den svenska självuppfattningen om att vara en ovanligt jämställd nation. Kommentatorerna uttrycker även explicit att strävandet efter jämställdhet mellan kvinnor och män har gått längre i Sverige än i

¹²⁵ I kommentarerna förkortas *politisk korrekthet* och *politiskt korrekt* nästan genomgående till *pk*. Se Cameron (1995) och Mills (2008:100–123) om hur begreppet *political correctness* diskuteras i US-amerikanska respektive brittiska re_aktioner på anti-sexistiska språkförändringar. Se Idevall (2014b) för en analys av användningen av begreppet i svenskspråkiga kommentarsfältsdiskussioner.

¹²⁶ Ur re_aktionerna mot alternativa benämningar till *brandman*, *flashback*-tråden, maj 2013.

¹²⁷ Ur re_aktionerna mot alternativa benämningar till *brandman*, *Aftonbladets* kommentarsfält, maj 2013.

andra samhällen – i och med att det exempelvis föreslås att androcentriska yrkestitlar ska bytas ut.

- **Att varna för att språkändringar finansieras av skattepengar**

I alla analyserade kommentarsfält påpekar enstaka kommentatorer också att en förändring av språket skulle kosta pengar och därför borde motarbetas. Särskilt ingående varnas det för att det är medborgarnas skattepengar som har använts eller kommer att användas till en förändring av de svenska benämningsspraktikerna. Speciellt ofta förekommer denna re_aktion i kommentarsfälten som rör *en*, se de följande tre citat.

Exempel 105, 106 och 107. Ur re_aktionerna mot *en*, *Dagens Nyheters* kommentarsfält, januari 2013 och re_aktionerna mot alternativa benämningar till *brandman*, *Aftonbladets* kommentarsfält, maj 2013

Hahahahaaaaaa, läggs det verkligen ned pengar på sånt här??? Vilken ren och skär idioti, såååå skönt att man inte bor i Sverige längre...

Intessant, hur mkt. de får i statlig bidrag för sådana uppfinningar och av vem de är finansierade av.

hur mycket har inte d kostat i skattepengar....man blir mörkrädd

Kommentatorerna nämner dock inte på vilket sätt de tror att skattepengar används i samband med de språkaktivistiska interveneringarna. Denna re_aktion kan dock förstås som ett uttryck för kommentatorernas antagande att aktiv språkförändring sker ovanifrån, organiserad av en skattefinansierad verksamhet.

- **Att varna för att aktiv språkförändring förstör det svenska kulturarvet och leder till allvarliga kommunikationsproblem**

Förutom de hittills analyserade re_aktionerna som primärt varnar för förändringar i den icke-språkliga världen förekommer det i materialet också argumentation av varnande karaktär som först och främst är inriktad på språkliga aspekter. Den vanligaste typen är varningar som går ut på att de nya formerna förstör språket och kommer att göra det omöjligt för kommande generationer att anknyta till det historiska arvet. Särskilt ingående varnas det för att äldre texter kommer att bli oförståeliga i och med att nya ord har hittats på och äldre har fallit ur bruk (jfr Blaubergs 1980 'it would destroy historical authenticity and literary works' arguments).

Det är i synnerhet *hen* som kommentatorerna beskriver som ”påhittat” och ”syntetiskt”. Men även det språkaktivistiska bruket av *en* och de föreslagna alternativen till *brandman* kommenteras på ett liknande sätt. Det konventionaliserade språkbruket konstrueras i kontrast till detta som ”organiskt” och ”naturligt” framvuxen svenska. De nya formerna beskrivs ofta som ”felakt-

ig” svenska eftersom de är ett resultat av aktiv språkförändring som inte uppstod på ”naturlig” väg.

Exempel 108. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

Ja, när ens lilla extremistgruppering inte får (tillräckligt) gehör i samhälle och lagstiftning försöker man alltså indoktrinera barn i dagisåldern genom att trycka böcker till dem innehållande ett felaktigt påhittat språk?

Mer djupgående resonemang kring i vilken mån vissa ord kan betraktas som naturliga och andra som påhittade förs inte i inläggen. Flera kommentatorer påpekar att om ordet *hen* hade behövts så hade det redan funnits i språket. Denna argumentation bygger på en uppfattning om språk som något färdigt, naturligt och statiskt som i stort sett existerar oberoende av språkbrukarna (se 6.2.2). Ännu tydligare framträder denna bild när bruket av *hen* beskrivs som en ”våldtäkt på det svenska språket”¹²⁸. Här likställs det ”naturliga” språket med en levande varelse som existerar oberoende av talare och skribenter och som dessa genom aktiv språkförändring skadar och misshandlar. Argumentet att de nya formerna är felaktig svenska beläggs av vissa kommentatorer även med hjälp av hänvisning till språkpolitiska auktoriteter som Språkrådet. Selektivt citeras uttalanden där Språkrådet uttalar sig negativt om bildandet av nya former (jfr exempel 88).

I samband med detta varnar kommentatorerna även för att förståelsen för äldre litteratur skulle gå förlorad för de barn som har växt upp med de ”påhittade” formerna. Detta argument förekommer särskilt ofta i re_aktionerna på *hen*. *Hen* tolkas i dessa inlägg som en form som fullständigt ska ersätta *hon* och *han*, inte som ett komplement till dessa.

Exempel 109. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

Visst berikar "hon" och "han" vårt språk! Att läsa en äldre text där dessa pronomen förekommer, blir förvirrande för den -som på oklara grunder - bara fått lära sig "hen". De är ju en del av vår kulturhistoria.

Andra kommentatorer befarar till och med att inte bara språket utan hela den svenska historien skulle förstöras genom bruket av *hen*, se exempel 110.

¹²⁸ Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012. Våldtäktsliknelser förekommer även i kommentarer som gäller *en* och alternativten till *brandman*.

Exempel 110. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

De socialistiska koryfëerna börjar genast sätta igång ett maskineri som skall utrota tusentals år av historia för att ett gäng HBT-lobbyister skall kännas sig viktiga.

Dessa typer av argument ligger på gränsen mellan sådana som primärt rör språkliga normföreställningar och sådana som kopplar språk till icke-språkliga fenomen. Utgångspunkten i dessa argument är att *hen* är påhittat och därmed inte en ”organisk” del av det svenska språket. Något som inte är del av det ”naturliga” svenska språket är enligt dessa inläggsskribenter inte heller del av den svenska historien och därmed inte heller önskvärt i dagens svenska samhälle. Kommentatorerna förstår följaktligen en lansering av nya ord som något som medför en lansering av nya idéer. Dessa uppfattas hota det hittills normaliserade.

Ett annat vanligt argument går ut på att om den kommenterade språkförändringen sprider sig så skulle detta ha till följd att även andra former behöver förändras vilket skulle resultera i ett kommunikativt kaos (jfr Blaubergs 1980 ’change is too difficult, inconvenient, impractical or whatever’ arguments). Några skribenter varnar till exempel för att om *brandman* skulle bytas ut skulle också alla andra former med efterledet *-man* behöva bytas ut; och om *hen* skulle börja användas skulle också andra benämningar behöva ”könsneutraliseras”. Ingen skulle längre veta vilka former som gäller och kommunikationen skulle försvåras. Kommentatorerna varnar också för att om vem som helst skulle gå in och förändra språket utifrån sina egna föreställningar skulle kommunikationen i slutändan bli omöjlig. Några skribenter hittar på egna ord för exempelvis *bord*, *stol* och andra föremål för att illustrera att kommunikationen skulle bli omöjlig när vem som helst börjar att byta ut begrepp. Inläggsskribenterna tar dock inte hänsyn till att de feministiska språkförändringarna som de kommenterar är former som är förankrade benämningar i vissa communityer och oftast resultat av långvariga diskussioner. Syftet med språkförändringarna är inte heller att göra sig obegriplig utan bland annat att kunna benämna den egna gruppen och att intervensera i bestående maktstrukturer (jfr kapitel 5).

6.2.4 Bagatellisering

Bagatelliserande re_aktioner är inriktade på att göra gällande att de språk-aktivistiska förändringarna är oviktiga. De centrala argumenten i kommentarer som bagatelliserar språkaktivistiska interventioner är i mitt material:

- **Det finns viktigare problem än språkbruket.**
- **Det existerar redan bättre språkliga alternativ än de språkaktivistiska.**

Dessa två argument används ofta tillsammans i en och samma kommentar, oftast i just denna ordningsföljd. Vanligt är att kommentatorerna argumenterar utifrån en verklighetsavbildande språksyn när de aktualiserar dessa argument. Utgångspunkten är att sociala förändringar behöver föregå språkliga förändringar; språklig aktivism är därför bortslösad tid och energi. Några få av kommentatorerna som framför det ena eller båda av dessa argument går med på att det rådande språkbruket skulle vara diskriminerande och att språket påverkar samhället. Dessa kommentatorer menar dock trots allt att det finns viktigare politiska frågor än språk. Bagatelliserande argument är även vanligt förekommande i de tidigare analyserade tysk- och engelskspråkiga re_aktionerna.

Att det finns viktigare problem i världen än personbenämningar som uppfattas som androKönande påpekas vid upprepade tillfällen i materialet (jfr Blaubergs 1980 'language is a trivial concern' arguments). Andra realiseringsformer av genderism, till exempel cis- eller tvåKönandet, nämns så gott som aldrig i detta sammanhang. Oberoende av vilken konkret språkförändring som kommenteras brukar aktiv språkförändring beskrivas som en "idiotisk symbolfråga". Personer som driver sådana frågor framställs som människor som "väljer att blunda för verkliga problem".¹²⁹ Som "verkliga problem" nämns några andra frågor som relateras till feminism, exempelvis mäns fysiska våld mot kvinnor, men framför allt tas sådant upp som skribenterna inte explicit kopplar ihop med feminism. Återkommande nämns arbetslöshet, miljöförstörelse, krig och högt skattetryck.

Exempel 111 och 112. Ur re_aktionerna mot alternativa benämningar till *brandman*, *Sveriges Radios* kommentarsfält, maj 2013 och re_aktionerna mot alternativa benämningar till *brandman*, *Aftonbladets* kommentarsfält, maj 2013

Det finns vettigare saker att göra än att hitta på könsneutrala titlar. Att få ner arbetslösheten till exempel.

Undrar vad barnen i krigets syrienkonflikt tycker om denna "stora" fråga.....

I de flesta av dessa re_aktioner antyds en uppfattning om att ett språkaktivistiskt engagemang skulle utesluta eller omöjliggöra andra former av politisk aktivism. Inte heller är det ovanlig att kommentatorerna konstruerar, som i citaten 113 och 114, migration och/eller islam som orsak till de problemen som anses vara viktigare än språkbruket.

¹²⁹ Citaten härstammar ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* webbplats, januari 2012. Liknande formuleringar förekommer i alla kommentarsfält.

Exempel 113 och 114. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

Kvinnor säljs som får i vissa länder, de tillåts inte gå i skola. I Sverige våldtas minst en kvinna dagligen medan dessa skämt till forskare tjartrar om pronomena. Våldtäkter begås ofta av invandrare som varken kan stava jämlikhet eller acceptera den som tanke. Några förslag från feministhållet hur man ska hantera allt kvinnoförakt och våld vi importerar i stora mängder?

Ägna er åt verkliga problem istället, som att kvinnor med kulturellt betingade värderingar som täckmantel utsätts för hedersrelaterat våld, tvingas till att bära heltäckande klädsel, anses vara mindre värda än män osv, osv....

Det är inte ovanligt att kommentatorer som påpekar att det finns viktigare problem än språkbruket aktualiserar nationalistiska, islamofoba eller rasistiska diskurser. Feminister beskrivs i inläggen ibland som direkt ansvariga för till exempel våldtäkter i och med att de skildras som positivt inställda till ”invandring”. I många kommentarer skapas ett direkt samband mellan migration och våldtäkt (se exempel 113). Språkaktivism uppfattar vissa kommentatorer som ett sätt som feminister använder för att avleda uppmärksamheten från dessa ”verkliga problem”.

Några kommentatorer åberopar också den etablerade nationella självbildningen av Sverige som världens mest jämställda land. Jämställdhet (mellan kvinnor och män) beskriver inläggsskribenterna som redan uppnådd i den icke-språkliga världen; det svenska språket behöver därmed inte förändras, varken för att anpassas till denna verklighet eller för att förändra denna. Icke-jämställdhet och sexism placeras i det förflutna eller som i exempel 115 utanför Sveriges gränser. Kommentatorerna uppmanar feministerna att bry sig om stora feministiska frågor i utlandet i stället för att försöka lösa ”problem” i Sverige som redan har blivit lösta för länge sedan.

Exempel 115. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

Framför allt är Saudiarabien betydligt mer ojämnt än Sverige. Borde de inte vilja stoppa kvinnoförtryck utomlands innan de börjar fila på detaljerna här hemma?

En typ av bagatelliserande re_aktion som ofta yttras tillsammans med den just presenterade är att inläggsskribenterna påpekar att det redan finns bättre språkliga former i det konventionaliserade språkbruket än de benämningarna som språkaktivisterna har ”hittat på”. Språkaktivisterna framställs i dessa kommentarer som verklighetsfrämmande tokar som försöker skapa benämningar som redan finns, se exempel 116 och 117.

Exempel 116 och 117. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

Om man nu insisterar på att använda ett könsneutralt ord - vad är det för fel på de två som redan finns, dvs den och det? Varför hitta på ett nytt???

Vilket trams. Om det nu uppstår situationer där könet är obestämt eller irrelevant kan man väl helt enkelt skriva "hon eller han"

Intressant är att vissa kommentatorer som i exempel 117 föreslår dubbla pronomenformer som *hon eller han* i sina re_aktioner på *hen*. Det föreslås alltså former som längre tillbaka i tiden introducerades genom feministisk språkaktivism som en intervenering i androkönandet (se avsnitt 5.1.2.2) och som av kommentatorerna vid det här laget redan betraktas som del av det konventionaliserade språkbruket. Andra nämner också *vederbörande* som en adekvat variant, oftast i samband med ett påpekande om språkets generella förfleckning. Generiskt *han* föreslås i övrigt sällan som ett bättre alternativ till *hen*. Därutöver menar en del kommentatorer att substantiviska benämningar som exempelvis *person*, *människa*, *individ* eller *medborgare* skulle fylla samma funktion som pronomenet *hen*.

Exempel 118 och 119. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

Hade barn, och tydligen även vuxna, haft ett någorlunda välutvecklat vokabulär så hade det varit uppenbart att något nytt ord inte behövs då ordet "vederbörande" redan finns. Det borde vara möjligt, även för barn i Sverige, att lära sig ord som är några stavelser långa.

Använd ordet *person* eller *medborgare* eller *människa* om ni vill ludda till det. Fler ord som inte tillför något är väl inte intressanta om de inte dyker upp genom språkets normala dynamik. Min åsikt.

Förutom att kommentatorerna betraktar dessa redan etablerade former som "organiska" och inte påhittade har de gemensamt att de aldrig explicit ifrågasätter ett binärt könskoncept.

Som nämnts har även de tidigare engelska och tyska analyserna visat att det är vanligt att personer re_agerar med att påpeka att det finns viktigare frågor än språkbruket när språkbruket aktivt förändras. I de analyserade engelska och tyska re_aktionerna var kommentatorerna dock mer inriktade på att poängtera att det finns viktigare feministiska problemkomplex än språkbruk. Som exempel nämndes där fördelningen av ekonomiska och materiella resurser och mäns fysiska våld mot kvinnor i den privata och offentliga sfären (Pauwels 1998:179). I mitt svenska material går den huvudsakliga bagatelliserande argumentationen däremot ut på att beskriva språkfrågor som triviala i och med att jämställdhet redan skulle ha uppnåtts i dagens Sverige.

Sexism karakteriseras ofta som ett problem som är utbrett i andra länder eller bland människor som har flyttat, eller vars föräldrar har flyttat, från andra världsdelar till Sverige. Feministerna uppmanas att i stället för att bry sig om språkfrågor sysselsätta sig med dessa mer relevanta problem.

6.2.5 Förlöjligande

Förlöjligande re_aktioner utgjorde i tidigare analyser av engelsk- och tyskspråkiga diskussioner det vanligaste re_aktions sättet (t.ex. Hellinger 1990, Pauwels 1998). Förlöjligande kommentarer kännetecknas av att de inte innehåller någon form av substantiell argumentation. Antalet kommentarer som enbart går ut på att förlöjliga de språkaktivistiska interveneringarna är i mitt material dock inte lika omfattande som de förnekande och varnande re_aktionerna. När inläggsskribenterna avser att förlöjliga språkförändringarna så sker det, precis som i de engelska och tyska re_aktionerna, vanligtvis genom att egna former hittas på. I re_aktionerna på *hen* konstrueras en del egna personliga pronomen och i re_aktionerna på *en* postar kommentatorerna ord i vilka de har bytt ut bokstavsföljden m-a-n mot *en* (t.ex. *enikyr* i stället för *manikyr*, *ennekäng* i stället för *mannekäng*)¹³⁰. När de alternativa titlarna för *brandman* kommenteras, bildas oftast substantiviska benämningar där efterledet *-man* eller annat har bytts ut mot *hen*.

Exempel 120. Ur re_aktionerna mot alternativa benämningar till *brandman*, *Aftonbladets* kommentarsfält, maj 2013

då byter vi till polishen, sjukhen och förskolehen... så är alla sverige problem lösta..

Inlägg som citat 120 visar också att kommentatorerna kopplar ihop de olika språkförändringarna och ser dem som del av en större helhet. Väldigt vanligt är även att kommentatorerna påpekar att bokstavskombinationerna h-e-n och e-n redan är upptagna i det svenska språket och därför inte kan användas som språkaktivistiska former. I re_aktionerna på bruket av det indefinita pronomenet *en* anger kommentatorerna att de vägrar att bli kategoriserade som 'buske'. Dessa kommentarer kan i första hand förstås som ironiserande och förlöjligande re_aktioner, något som enligt min uppfattning inte framgår lika tydligt ur de motsvarande kommentarerna om *hen*. I kommentarsfälten som rör *hen* undrar många om språkaktivisterna är så pass obildade att de inte ens känner till ordet *hens* "verkliga betydelse", nämligen *brynsten*.

¹³⁰ Exempelen härstammar ur *flashback*-tråden om *en*.

Exempel 121 och 122. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

Hen är ett gammalt fornnordiskt ord med betydelsen mjuk slipsten.

tänker inte börja kalla folk för brynsten(hen) bara för att nån genusprofet skickat ned ett dekret

I samband med dessa kommentarer länkas det vanligtvis till *Wikipedia* där *hen* definieras på detta sätt, några få skribenter citerar även ur *Svenska Akademiens ordlista*. Det förblir oklart om hänvisningarna till *bryne*, *brynsten* och *slipsten* är ironiskt menade eller ej. Som Teleman (1991:215) anmärker har många språkbrukare som debatterar språkfrågor åsikten att det ”bör råda en ett-till-ett-relation mellan uttryck och innehåll i språket”, det vill säga att många språkbrukare har åsikten att en språklig form enbart borde ha en betydelse och tvärtom. Som i exemplen 123, 124 och 125 hänvisar kommentatorerna i mitt material även till andra språk för att visa att bokstavskombinationen *h-e-n* redan är upptagen med en annan betydelse.

Exempel 123, 124 och 125. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

Namnförslaget "hen" är väl heller ingen remarkabel språkvetenskaplig insats. I vår alltmåra anglofona värld kan det vara värt att nämna att "hen" på engelska =höna.

Skulle aldrig få för mig att använda sådant newspeak. På japanska betyder förresten 変 (med hiragana:へん, med latinska bokstäver: hen) "konstig, ovanlig, udda". De enda som jag tänker kalla "hen" är de som kommer med dylika förslag.

Ja, inom manga har ordet "hen" en ny betydelse, i Hen tai-genren (tecknade filmer och serier) betyder ju "hen" pervers, dvs Hentai är manga för vuxna med erotiska / pornografiska inslag. Dessa hens-hjärnor har nog inte tänkt igenom saken ordentligt.¹³¹

Även när det hänvisas till andra språk framgår det inte alltid helt tydligt om kommentatorernas avsikt är att förlöjliga *hen* eller om skribenterna på allvar menar att *hen* inte skulle vara användbar som svenskspråkig pronomen då bokstavskombinationen *h-e-n* redan förekommer i andra språk. I det sistnämnda fallet skulle re_aktionen snarare ha en varnande än ironiserande karaktär.

¹³¹ Enligt Valentines (1997) analyser av queert språkbruk i Japan används *hen* på japanska som motsvarighet till *queer*.

6.2.6 Personangrepp

En ytterligare typ av re_aktioner som frekvent förekommer i mitt material är sådana som enbart går ut på att förolämpa de personer som i mediernas rapporter yttrar sig positivt om språkförändringar. I re_aktionerna på förslaget att skapa en icke-könsspecificerande alternativ till yrkestiteln *brandman* förekommer till exempel otaliga personangrepp på räddningstjänstens chef som väckte idén om ett titelbyte. Uppmaningar att han ska sparkas tillhör här de mildare kommentarerna.¹³² När det i tidningsartiklarna citeras kvinnor som uttalar sig positivt om de aktivistiska interveneringarna aktualiseras inte sällan misogyna diskurser i re_aktionerna. Framför allt i kommentarsfältet till debattartikeln om *hen* som publicerades i *Svenska Dagbladet* yttrar sig många kommentatorer allmänt kvinnofientligt, se exemplen 126, 127 och 128. I regel är detta en re_aktion på att artikeln är undertecknad av tre personer med konventionellt kvinnligt appellerande förnamn.

Exempel 126, 127 och 128. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

Tre KVINNOR skrev detta. Behöver jag säga mera?

Symptomatiskt att de som står bakom artikeln är av honkön.

Detta är penisavund i sin prydno. Inget annat. Vuxna kvinnor som inte vuxit ur detta freudianska stadium, blottlägger här att de stannat i den genitala fasen.

I alla kommentarsfält anklagas de som intervenerar i konventionaliserade benämningspraktiker dessutom för att vara subjektiva, ideologiska eller extrema och därför inte i stånd att kunna fatta rationella beslut; se även 6.1. Liknande re_aktioner förekom också i det engelska och tyska materialet som analyserades i tidigare studier. I det engelska och tyska materialet var re_aktionerna dock betydligt mer sansade och gick först och främst ut på att bevisa förespråkarnas lingvistiska inkompetens. I mitt material utgörs personangreppen snarare av direkta förolämpningar med hjälp av skällsord.

6.3 Kommentatorernas syn på relationen mellan språk, tänkande och kön

Kommentatorernas konceptualisering av sambandet mellan språk, tänkande, kön och samhället har redan aktualiserats flera gånger i de föregående avsnitten. I det här avsnittet står kommentatorernas språksyn och syn på kön i fo-

¹³² Jag låter medvetet bli att citera grövre förolämpningar och personangrepp i detta avsnitt.

kus; jag koncentrerar mig särskilt på en analys av kommentatorernas uppfattningar om relationen mellan språkförändringar och förändringar i den icke-språkliga världen. Dessa aspekter tas särskilt omfattande upp när pronomen *hen* kommenteras, varför det här avsnittet också i stor utsträckning bygger på kommentarer som rör *hen*. I analysen kommer jag att fokusera särskilt på den paradoxala motsättning som ligger i de flesta kommentatorernas förståelse av kön, nämligen att kön uppfattas som något essentiellt, medfött och statistiskt samtidigt som nya språkliga former anses kunna ”hota”, ”rubba”, ”utradera” och ”förstöra” dessa som naturligt konstruerade könskategorierna. Kön conceptualiseras således som en essentiell och statisk kategori som ändå uppfattas kunna utmanas och upphävas av språkförändringar.

Den gemensamma utgångspunkten i kommentatorernas världsbild är föreställningen om att det existerar två köns kategorier som utesluter varandra.¹³³ De två köns kategorierna kvinnlig och manlig anses vara genetiskt betingade. Att kön skulle vara en social konstruktion avvisas i många inlägg med eftertryck. Inte sällan förekommer explicita uttalanden som ”Könet är ingen social konstruktion!”¹³⁴ Som pronomen borde enligt kommentarerna *hon* respektive *han* användas för att språkligt återspegla denna som naturligt uppfattade tvådelning.

Exempel 129. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

det är viktigt att språket är "könat" - helt enkelt för att VERKLIGHETEN är det.

När kommentatorerna uppfattar *hen* som en benämning för ”ett tredje kön” förnekar de bestämt att det skulle finnas andra mänskliga existensformer än kvinnligt eller manligt. Den som använder *hen* ”hittar på ett kön som inte finns”.

Exempel 130 och 131. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

Det finns inget HEN!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!! Det är ett påhittat ord för ett påhittat kön. Så enkelt är det!

Ta mig fan det dummaste jag hört!!! Är ni på riktigt eller? Finns inget melanting, det är hon eller han och i vissa fall om man nu tycker det är så viktigt så får man tolka han som att det kan vara båda könen....vem fan som nu bryr sig om det...

¹³³ Jag generaliserar gruppen kommentatorer något i det här avsnittet. Det är inte i alla 1 865 kommentarer som tvåkönsnormen explicit skrivs fram som den grundläggande utgångspunkten. I ingen av kommentarerna ges dock uttryck åt uppfattningar som inte bygger på tvåkönsnormen.

¹³⁴ Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012.

Uttryck som *mellanting* och liknande formuleringar förekommer upprepade gånger i re_aktionerna. Detta visar att tvåkönsnormen är så pass dominant att det enbart är avvikande könsidentiteter som ligger mellan kvinnlig och manlig som är möjligt att konceptualisera. Positioneringar helt bortom denna binära indelning är inte ens intelligibla som en hypotetisk avvikelse från normen (jfr exempel 131).

I inlägg som till exempel citat 130 och 131 förstås *hen* som en benämning för en slags tredje könskategori. Mycket vanligare är dock att kommentatorerna förstår *hen* som ett ord som används för att fullständigt upphäva indelningen av människor efter kön, alltså som en form som helt ska ersätta både *hon* och *han* och därmed som en intervenering i kategorialKönandet. Även detta föranleder kommentatorerna till ett försvar av tvåkönskonceptet. Skribenterna avser att bevisa att det finns två köns kategorier som skiljer sig ifrån varandra och motiverar varför ett språkligt isärhållande av kategorierna *kvinn*a och *man* är viktigt.

Exempel 132. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

Flickor och pojkar skiljes sig åt. Så det har de alltid gjort och kommer alltid att så göra. Ingen är bättre än den andra, men att försöka radera ut skillnaden är fåfängt och naivt. Författarens försök att ta bort könstillhörigheten gör sagan [barnboken *Kivi & Monsterhund*; anm. D.W.] överklighetsförankrad. Behovet av ett genus fri benämning behövs inte. Det svenska språket skulle därmed bli fattigare och opersonligt. Bägge könen har undebara egenskaper som inte ska bli raderad ut av författare [...].

Särskiljandet mellan två kön beskriver många kommentatorer som i detta exempel 132 som något naturligt som är positivt och värt att upprätthållas. Kommentatorerna uppfattar det som att flickor och pojkar och framför allt kvinnor och män är varandras motpoler. När det gäller vuxna så framhåller skribenterna ofta att de två köns kategorierna skulle komplettera varandra på ett sätt som omskrivs med adjektiv som ”underbart”, ”fantastiskt” och ”härligt”. Utgångspunkten i denna världsbild är genomgående heterosexuella normföreställningar (heteroKönandet). De tre mest centrala aspekter som tas upp för att försvara en indelning av människor efter tvåkönsmodellen är fortplantningsprocessen, den heterosexuella sexakten och kroppen. Fortplantning konstrueras i flera inlägg som det ytterst naturliga som skulle bevisa existensen av två, och enbart två, köns kategorier.

Exempel 133. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

Biologin styr. Endast kvinnor kan föda barn, dessa kallas hon. För att befruktning skall uppstå krävs en man, dessa kallas han. Vilken roll i fortplantningsprocessen har "hen"?

Som i exempel 133 blir den mänskliga kroppens ”roll i fortplantningsprocessen” i många inlägg satt som utgångspunkt för könsindelningen (repro-Könandet). Kroppen konstrueras som det mest naturliga och ursprungliga, som det som i debattörernas ögon är minst påverkat av sociala konstruktioner. Några kommentatorer nämner även den heterosexuella sexualakten för att visa att kvinnor och män finns, är olika utformade och dessutom skapade för varandra. ”Penetration”, för att använda kommentatorernas ord, verkar för dessa inläggsskribenter utgöra den centrala manifestationen av tvåKönandet. Som i exempel 134 anför många kommentatorer också det egna heterosexuella begäret som argument i sitt försvar av tvåkönsnormen (heteroKönandet).

Exempel 134. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

Alltså, jag är en mycket stark förespråkare för jämställdhet. Men det blir inte jämställt för att man låtsas att vi inte har två kön (och lite till). Problemet uppstår när man lägger värderingar i könen, och t ex proklamerar att kvinnor måste ha en förmyndare och är max hälften så mycket värda som en man. Jag vill på inga villkor vara ett hen. :(Och skillnaden jag vill bevara är vår fysiska uppenbarelse. Som heterosexuell vill jag ha någon som tydligt fysiskt är av motsatt kön. Egenskaper är individuella, och det kan man begripa om man har något förstånd. Men det finns inget fel i att kunna se om någon är en han eller hon (eller hålla sig mitt emellan om man är queer).

Kommentatorn argumenterar med de egna sexuella preferenserna för att understryka att ett upprätthållande av visuella skillnader mellan olika köns-kategoriseringar behövs. Hennes eller hans anledning till att försvara tvåkönsmodellen är att utan problem kunna hitta ”någon som tydligt fysiskt är av motsatt kön”. Intressant nog antyds det i inlägget att dessa visuella skillnader är något som behöver upprätthållas aktivt, något som inte existerar på ett ”naturligt” sätt. Därmed konstaterar kommentatorn implicit att skillnaderna mellan ”kvinnligt” och ”manligt” utseende är socialt konstruerade. Det befaras att denna visuella iscensättning av två kön skulle vara i fara i fall bruket av *hen* skulle sprida sig. Och fastän den mänskliga kroppen framställs som det mest naturliga och ursprungliga fruktar kommentatorerna att bruket av *hen* kommer att bidra till att upplösa denna indelning av mänskliga kroppar i två köns-kategorier. Kommentatorerna oroar sig för att kroppar kommer ”att bli” eller kommer ”att göras” till ”en och samma röra”, en ”mischmasch” eller ett ”hopkok”. För att påvisa existensen av ”naturliga” skillnader mellan kvinnor och män blir en del inläggsskribenter väldigt tydliga i sin stereotypa tvåKönande beskrivning av kroppar.

Exempel 135. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

Nu blir jag återigen så där trött varför ska könen ens behöva likställas..tjejer har slidor och bröst och ser snälla ut, killar har penisar och stora muskler och adamsäpple och om man verkligen ska gräva djupt så finns det en ganska stor skillnad på män och kvinnor pojkar och flickor titta bara på våra kroppar en gigantiskt stor skillnad..en skillnad som ska celebreras inte sablas ner och göras till en och samma soppa..! Om ni inbillar er att ett ord skulle förändra världen då tror jag att ni är helt fel ute det enda ni åstadkommer är en ännu större splittring bland människor...

Kommentatorn avslutar sitt inlägg med att slå fast att ord inte kan "förändra världen", men tillskriver samtidigt ordet *hen* förmågan att kunna "sabla ner" kroppsliga könsskillnader och att kunna upphäva köns kategoriseringen genom att göra mänskliga kroppar till "en och samma soppa". Kommentatorn ser följaktligen språk inte enbart som något som bara passivt avbildar en som tvåkönat konstruerad verklighet utan som något som också bidrar till att upprätthålla denna indelning. Liknande uppfattningar av språket som ett verklighetskonstruerande medium framgår av många inlägg som rör *hen*. En sådan språksyn ger också skäl för motståndet mot aktivistiska interveneringar som ifrågasätter tvåkönet. Om kommentatorerna inte skulle tillskriva språk någon form av konstruktivistisk betydelse skulle aktiva språkförändringar lika gärna kunna avfärdas som irrelevanta och beskrivas som ofarliga. Aktiv språkförändring uppfattas dock som något som kan hota denna egentligen som naturligt framställda könsklassificering i grunden. Språkets betydelse för upprätthållandet av tvåkönsmodellen påtalas särskilt ofta när kommentatorerna befarar att ordet *hen* påverkar barnens konceptualiseringar. De följande exemplen 136 till 139 illustrerar skribenternas uppfattningar om att språkförändring kan förändra barnens verklighetsuppfattning.

Exempel 136, 137, 138 och 139. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

Jag känner en stor tacksamhet att mina barn är stora nu så de inte förvirras av detta ord som *hen*. Själva ordet kanske det inte är fel på, men syftet är helt klart att driva på en avköning av människan så man ska kunna välja sitt kön istället för att vara glad för att man är som man är.

Även jag som är hyfsat liberalt sinnad anser att ett "tredje kön" enbart skulle vara förvirrande för barn (och vuxna).

Sluta hjärntvätta våra barn och låt dem växa upp till fria och tänkande individer som trivs med sig själva och känner trygghet i det kön som de har fötts till!

Ja, jag vet att ett dagis i Sthlm nyttjar det ordet. Stackars barn. Förlora sin identitet vid så unga år. Det räcker nu med alla tokigheter som förekommer här i landet.

En aktiv förändring av benämningspraktikerna antas kunna ”hjärntvätta” och könsförvirra barn (och vuxna). Många kommentatorer fastslår således att det finns en medfödd könsidentitet som dock kan gå förlorad när barn kommer i kontakt med icke-könande ord som *hen*. Kön conceptualiseras alltså som en social konstruktion som samtidigt grundar sig på någon form av naturlig ursprunglighet. Tvåkönsmodellen uppfattas som naturlig men antas kunna utmanas och rubbas av språkförändringar. Språket beskrivs därmed indirekt som viktigt för upprätthållandet av tvåkönsandets. Aktiva språkförändringar omskrivs i flera inlägg som attackerar på ”naturens ordning”.

Exempel 140. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

Nu attackerar man även naturens ordning. Man inför nya ord och begrepp i ett försök att skapa ny sorts människa som är identitetslös och könslös. Stackars barn som nu också är utsatta för ett genusexperiment med osäker utgång. När skall vansinnet ta slut?

Som i exempel 140 jämförs aktiv språkförändring ofta med farliga experiment. Experimentens utgång antas vara osäker. ”Naturens ordning” conceptualiseras följaktligen inte som något stabilt och statiskt utan som något som kan rubbas genom språkliga ”experiment”.

I sitt försvar av tvåkönsmodellen går vissa skribenter också närmare in på könsrelaterade beteendemönster och könshierarkier. Könscrollerna och -hierarkierna beskrivs som naturliga och vetenskapligt belagda men precis som de könade kropparna hotade av språkliga förändringar. Likt kommentatorn i exempel 141 härleder en del debattörer tidigare och nuvarande beteendemönster ur genernas uppsättning.

Exempel 141. Ur re_aktionerna mot *hen*, *Svenska Dagbladets* kommentarsfält, januari 2012

Det är ju sant att det finns statistiska könsskillnader. Män är mer våldsbenägna bl.a. för att kvinnor belönat detta sexuellt under evolutionen. Män som var våldsamma var bättre på att försvara avkomman mot grottbjörnar och liknande. Kvinnor som valde att göra barn med sådana män hade större chans att föra sina gener vidare. Idag är det antagligen tvärtom - en hetlevrad man har större chans att köra ihjäl barnen i en bilolycka - men det genetiska programmet sitter kvar. Kvinnor är mer empatiska (redan i spädbarnsåldern är flickor mer intresserade av ansikten än vad pojkar är). Antagligen en egenskap som utvecklats för att kvinnorna, med sin svagare fysik, var bättre rustade att stanna hemma och ta hand om barnen medan männen var ute och jagade. Män tävlar, likt älgdjurar, om kvinnors gunst och utvecklar en större

tävlingsinstinkt. Vilket kan antas ge löneskillnader gentemot den som mer prioriterar den direkta omsorgen om avkomman.

I inlägget listas en del hetero- och reproKönande sociala beteenden som skribenten kategoriserar som typiskt kvinnliga respektive typiskt manliga. Alla dessa ”statistiska” könsskillnader förklarar kommentatorn utifrån en föreställning om någon form av nedärvt ”genetiskt program” vars tillkomst placeras i stenåldern.¹³⁵ Väl avgränsbara könsstereotypa beteendemönster beskrivs av de flesta kommentatorer som något mycket positivt, ungefär på samma sätt som tydliga skillnader mellan kvinnliga och manliga kroppar beskrivs som eftersträvansvärda. Kommentatorer som förstår olika könsrelaterade beteenden som beroende av genernas uppsättning befarar vanligtvis ändå att dessa mönster kommer att förändras när språket förändras.

6.4 Sammanfattande diskussion

Analyserna har visat med vilka diskursiva strategier kommentatorer på internet re_agerar på förändrade benämningspraktiker. Dessutom har analysen åskådliggjort vilka normer kommentatorerna avser att försvara mot förändring. Dessa normer är sällan rent språkliga utan det som inläggsskribenterna ämnar att försvara är snarare centrala samhälleliga maktstrukturer som patriarkatet och tvåkönskonceptet. Att kommentatorerna re_agerar på språkförändringar med ett så pass omfattande motstånd och ett sådant aktivt försvar av de rådande samhälleliga strukturerna visar vilken relevans de tillmäter språkliga förändringar. Aktiv språkförändring uppfattas som ett allvarligt hot mot rådande makthierarkier och normföreställningar.

I sina negativa re_aktioner använder sig kommentatorerna av sju centrala diskursiva strategier: *ignorerande*, *oförståelse*, *förnekande*, *varnande*, *baga-telliserande*, *förlöjligande* och *personangrepp*. Liknande re_aktionsmönster har också kunnat urskiljas i analyser av re_aktionerna som aktivistiska förändringar i det engelska och tyska språket har framkallat mellan 1970- och 1990-talet (t.ex. Blaubergs 1980, Hellinger 1990, Hellinger & Schräpel 1984, Pauwels 1998, Parks & Robertson 1998; jfr avsnitt 3.3). Det som är unikt för de svenska re_aktionerna är att varnandet för språkliga förändringar är så omfattande. Till viss del beror detta antagligen på mediet kommentarsfält där diskursiva strategier som att kritisera, angripa och försvara generellt intar ett stort utrymme (jfr Freiermuth 2011, Idevall 2014a, b). Särskilt många av de varnande re_aktionerna uppvisar dock några nationella särdrag som är präglade av specifikt svenska diskurser kring feminism, jämställdhetspolitik och politiskt korrekthet. I inget tidigare analyserat material har en aktiv förändring

¹³⁵ Liknande resonemang förekommer i en del inlägg. Intressant nog förläggs de könsstereotypa beteendemönstrens genetiska tillkomst alltid just till stenåldern, aldrig tidigare eller senare i evolutionsprocessen.

av benämningsspraktikerna på samma sätt uppfattats som ett angrepp på mannens samhällseliga position.¹³⁶ Ett mycket stort antal kommentatorer i de av mig undersökta kommentarsfälten varnar för att det egentliga syftet med språkförändringarna skulle vara att ”diskriminera”, ”eliminera”, ”utplåna”, ”avmaskulinisera” eller ”kastera” mannen eller en viss grupp av män. Re_aktioner av denna typ kan tolkas som uttryck för kommentatorernas uppfattning att feminismen och jämställdhetssträvandet har gått för långt i Sverige. Kommentatorerna anser att män som grupp inte (längre) har några privilegier i det svenska samhället utan att tvärtom kvinnor som grupp gynnas strukturellt. Det är framför allt de män som inte är homo- eller bisexuella, trans*, muslimer, feminister eller som inte har någon migrationsbakgrund som framställs som de som på allvar diskrimineras i det svenska samhället. Denna åsikt företräds såväl av skribenter som i sina inlägg positionerar sig som män som av sådana som positionerar sig som kvinnor. Språkförändringarnas motståndare konstruerar sig själva i kommentarsfälten som en utsatt grupp. Aktiv språkförändring beskrivs som något som drivs av en mäktig elit som vill ”hjärntvätta” det ”vanliga folket”. I analyserna av re_aktioner på feministiska språkförändringar i andra språk har förändringarnas motståndare inte i samma utsträckning framställt sig som en hotad grupp.¹³⁷ Påpekandet att det är en inflytelserik och förtryckande feministisk elit som driver språkförändringarna lär också hänga ihop med den svenska självbilden som världens mest jämställda nation där ojämställdhet och sexism knappt, eller inte alls, förekommer längre. Även dessa diskurser verkar ha bidragit till att många kommentatorer uppfattar debatter om aktiv språkförändring som något som enbart kan påträffas i Sverige. I ovetskap om att feministisk språkförändring har en längre tradition och spelat en större roll i andra nationer befarar kommentatorerna att språkförändringarna skulle göra den svenska nationen till åtlöje inför de andra europeiska nationerna eller till och med inför hela världen. Skribenterna tillskriver dessutom personbenämningar en tydlig förmåga att kunna ifrågasätta, utmana och förändra rådande samhällsnormer. Aktiv språkförändring beskrivs som ett angrepp på dessa normer. Kommentatorerna konstruerar ett tydligt samband mellan språk, tänkande, kön och identitet. Språk och valet av personbenämningar anses ha stor påverkan på tänkandet. Därför väcker de nya orden också så omfattande re_aktioner. Många utgår ifrån att framför allt *hen* har en konstruktivistisk effekt på språkbrukarnas föreställningar om kön och köns kategorisering. Och det är där kommentatorerna ser faran med de nya orden. Kön konstrueras i inläggen som något na-

¹³⁶ Observera dock att det analyserade materialet i de tidigare studierna härstammar från andra decennier.

¹³⁷ Att privilegierade grupper konstruerar sig själva som utsatta för att kunna behålla sina privilegier har påpekats i annan angränsande forskning. Jfr exempelvis Idevalls (2014b) analys av kommentarsfältsdiskussioner kring begreppet *politiskt korrekt*, där ”vanliga svenskar” konstruerar sig som hotad av en ”pk-elit”, bestående av feminister, politiker och ”multikulturalister”.

turligt och medfött. Det antas genomgående att det existerar två könskategorier som uteslutar varandra. Det rådande språkbruket beskriver kommentatorerna som något som avbildar ”verkligheten” på ett korrekt, neutralt och icke-ideologiskt sätt. Aktiva språkförändringar skulle däremot attackera ”naturens ordning”, det vill säga tvåkönsmodellen. Kommentatorerna befarar att förändrade benämningspraktiker kommer att förändra befintliga föreställningar och normer kring kön. Förändrat språkbruk beskrivs således som verklighetskonstruerande. Många skribenter går långt i sin beskrivning av språkets konstruktivistiska förmåga. Det befaras att bruket av nya former som *en* eller *hen* kommer att könsförvirra människor och därigenom utlösa identitetskriser hos framför allt barn. Inläggsskribenterna tillskriver även nyskapade ord förmågan att kunna rubba existerande könsmodeller. En del oroar sig också för att språkförändringar kommer att leda till att visuella skillnader mellan de två konventionaliserade könskategorierna upphävs. Det befaras att kroppar kommer att bli ett icke-könat ”hopkok” eller ”en och samma soppa” i fall bruket av de nya formerna sprider sig.

Den befarade upplösningen av könsnormerna upplevs av kommentatorerna som en förlust och inte – som många språkaktivister beskriver det – som en befrielse. Som den grundläggande anledningen till försvaret av tvåkönsnormen anger kommentatorerna oftast sitt personliga heterosexuella begär. Iscensättningen av två olika kön ska enligt skribenterna bevaras och försvaras för att göra det möjligt för dem att utan problem kunna hitta en partner av det ”motsatta könet”. Språkförändringar befaras i kommentatorernas konstruktivistiska tolkning kunna leda till att ”visuella” och ”kroppsliga” könsskillnader ”sablas ner”. Intressant nog ligger denna tolkning av benämningspraktikernas betydelse mycket nära Judith Butlers (t.ex. 1990, 1993a, 1997, 2004) centrala tes om att könade mänskliga kroppar inte existerar oberoende av diskursiva, kulturella konstruktioner. I Butlers performativa könsmodell förstås kategorierna kvinnlig och manlig som ett resultat av upprepade talakter och inte som naturliga, statiska materialiseringar. Även det så kallade biologiska könet är enligt Butler på samma sätt som det så kallade sociala könet kulturellt konstruerat. I och med att verkligheten skapas diskursivt är även uppfattningar och klassificeringar som rör det biologiska könet kulturellt konstruerade; distinktionen mellan biologiskt kön (natur) och socialt kön (kultur) upphävs därmed. Antagligen utan vetskap om Butlers teorier företräder många kommentatorer i mitt material en liknande ansats. Många kommentatorer utgår indirekt ifrån att det som de i sina inlägg kallar för ”naturliga könsskillnader” eller ”fysiska uppenbarelser” kan förändras genom förändrade diskursiva praktiker. Även kommentatorer som skriver att ord enbart är ord och inte kan förändra verkligheten, kan i samma kommentar uttrycka ett obehag för att språkförändringar kommer att avköna människan. I kommentatorernas argumentation blir det följaktligen svårt att dra en skiljelinje mellan ord och verklighet, ord är och skapar enligt många kommentatorers tolkning verklighet.

7 Språkvårdens re_aktioner på aktivistiska språkförändringar

I det här kapitlet analyserar jag hur den institutionaliserade svenska språkvården under de senaste 50 åren har re_agerat på aktivistiska språkförändringar. En analys av de professionella språkvårdarnas re_aktioner är av särskilt intresse och relevans eftersom språkvården har ett tämligen starkt inflytande på många språkbrukares inställning till språkförändringar. Språkvårdarna försöker påverka språkutvecklingen och erbjuda språkliga normer bland annat genom publicering av handböcker, författande av språkspalter i de stora dagstidningarna samt genom rådgivning via telefon och nu för tiden även via e-post, facebook, twitter eller med hjälp av de egna internetsidorna (se 4.4). Eftersom jag till stor del koncentrerar mig på Språkrådets och dess föregångarorganisationers re_aktioner är de ställningstaganden som jag analyserar i det här avsnittet huvudsakligen sådana som gjorts av professionella språkvårdare utifrån en statligt sanktionerad expertposition. Språkvårdarnas råd har inte bara inflytande på exempelvis myndigheters eller mediers förhållningssätt till aktivistiska språkförändringar utan påverkar även privatpersoner när dessa konsulterar Språkrådets handböcker eller på annat sätt tar del av språkvårdens rådgivningsverksamhet. Primärt avser språkvårdarna att beskriva och normera skriftspråket men i vissa fall tydliggörs explicit att rekommendationerna också gäller det muntliga språkbruket. Med min analys av språkvårdarnas publikationer vill jag besvara följande övergripande frågor:

- Hur positionerar och karakteriserar språkvårdarna sig själva samt dem som driver aktivistiska språkförändringar?
- Med vilka argument och utifrån vilka språkliga och könsrelaterade normföreställningar motiverar språkvårdarna sina re_aktioner och de egna rekommendationerna?
- Vilken syn på sambandet mellan benämningspraktiker och samhälleliga strukturer framträder i språkvårdarnas re_aktioner?
- Vilken variation finns det under analysperioden (1960-talet till 2015)? Har språkvårdarnas re_aktioner, rekommendationer, argument, språksyn och syn på kön förändrats under denna period?

Mitt analysmaterial består av de senaste fem decenniernas mest centrala handböcker och andra skriftligt formulerade språkrekommendationer. Dessa har Språkrådet, dess föregångarorganisationer, eller Svenska Akademien som direkt avsändare. Några har också publicerats av enstaka språkvårdare vars professionalitet legitimeras via en lång yrkesverksamhet i de nämnda språkvårdande organen (se avsnitt 4.7 för en noggrann materialbeskrivning).

Materialet hanteras på samma sätt som de kommentarsfältsinlägg som analyserades i kapitel 6. Jag har utifrån mina forskningsfrågor låtit mig styras av det som görs relevant i de undersökta handböckerna samt språkrekommendationerna. Inledningsvis analyserar jag hur språkvårdarna positionerar och benämner aktivisterna som driver de språkliga förändringarna liksom hur de benämner sin egen position (avsnitt 7.1). Eftersom språkvårdarna mycket tydligt och utförligt redogör för sin inställning till de konventionaliserade benämningssättens undersöker jag i analysens andra steg språkvårdarnas förhållningssätt till de praktikerna som är etablerade i majoritetssamhället, men som kritiserats av aktivister (avsnitt 7.2). I det tredje avsnittet 7.3 undersöker jag sedan hur språkvårdarna under de senaste 50 åren har reagerat på olika konkreta aktivistiska interveneringsförsök, exempelvis bruket av generiskt femininum, bruket av kvinnosynliggörande yrkesbenämningar eller bruket av *hen*. I denna delanalys fokuserar jag särskilt på de argument som språkvården använder för att legitimera sina egna rekommendationer. I det fjärde och avslutande analysavsnittet studerar jag vilken syn på relationen mellan språk, tänkande och samhällsliga strukturer som språkvårdarna anlägger i sina rekommendationer (avsnitt 7.4). Som i förra kapitlet använder jag mig i denna analys av den teoretiska distinktionen i verklighetsavbildande och verklighetskonstruerande syn på språk som introduceras i kapitel 2.1.

Resultaten av analysen belyser språkvårdens inställning till aktivistisk språkförändring men kommer även att säga något om språkvårdens generella förhållningssätt till språkförändring. Dessutom åskådliggör analysen på vilket sätt språkvårdarna formulerar sina rekommendationer. Därmed klarläggs även på ett bredare plan hur språkvårdarna konceptualiserar språk och vilken inställning de har till sin egen rådgivningspraktik. I kapitlets sammanfattande diskussion relaterar jag språkvårdens reaktioner till de bedömningskriterier som språkvården själv har satt upp som språkvårdens grundprinciper.

7.1 Diskursaktörernas självpositionering: språkvårdens icke-benämning av de inblandade aktörerna

Inte i någon av de publikationer som ingår i mitt material benämner språkvårdarna de personer som driver språkförändringarna. Detta innebär att feministiska, lesbiska, queera, trans*aktivistiska personer och rörelser bort-

nämns som aktörer. När språkvårdarna redogör för kritiken mot benämningsspraktiker som aktivisterna uppfattar som diskriminerande används i stället passiveringar, indefinita pronomen och annat, till exempel *man*, *några*, *en del* eller *vissa*. Bortnämmandet av aktörerna tolkar jag som ett försök att avpolitiserar kritiken som riktas mot de etablerade benämningsspraktikerna. Exempel 142 illustrerar hur språkvårdarna brukar introducera språk-aktivistisk kritik.

Exempel 142. Ur *Språkriktighetsboken* (2005:81)

Vissa personbetecknande ordledselement uppfattas av en del som om de bara kan syfta på personer av manligt kön. Det gäller framför allt ordled som *-man* men också ändelser som *-are* och *-ör*.

Liksom med formuleringen ”uppfattas av en del” i detta citat härleds språkritikens ursprung i de flesta språkvårdande publikationerna till en icke-närmare definierad social gruppss subjektiva uppfattningar om språk. Förutom *uppfatta* är *anta*, *tolka*, *tycka* och i mindre utsträckning även *kritisera* verb som återkommande används för att beskriva de icke närmare definierade aktörernas handlingar. Också i citatet 143 förblir aktörerna bakom språkförändringarna osynliggjorda. Samtidigt ges dock en något närmare definition av mot vad aktörerna riktar sin språkritik.

Exempel 143. Ur *Språkriktighetsboken* (2005:76)

Användningen av *han* eller *hon* i ett innehållsligt könsneutralt sammanhang är något som irriterar många språkbrukare. Eftersom det är *han* (och inte *hon*) som vanligen använts som könsneutralt pronomen, är det i första hand det bruket som kritiserats. Kritiken har främst gällt att ett sådant bruk verkar könsdiskriminerande och ger uttryck för ett ojämnt och sexistiskt samhälle där det ena könet får stå som prototyp för bägge könen. Det är ett språkbruk som förmedlar och återskapar en könshierarkisk världsbild, menar man.

Indirekt framgår det ur denna definition att motståndet mot generiskt *han* är uttryck för någon form av feministisk språkritik. Med hjälp av exempelvis passiveringar som ”kritiserats” undviker språkvårdarna dock att explicit nämna aktörerna bakom kritiken. Samtidigt konstruerar sig bokens avsändare, Svenska språknämnden, som en neutral instans som enbart rapporterar om kritiken som har riktats mot androkönande benämningsspraktiker. Såsom i detta citat är språkvårdarna i mitt material måna om att inte uppfattas som avsändare av denna kritik. I citat 143 distanserar sig Svenska språknämnden även till viss del från kritiken genom det avslutande tillägget ”menar man”. Språknämnden ställer sig i alla fall inte explicit bakom denna kritik. Kritikens början dateras av språkvårdarna vanligtvis till 1960- eller 1970-talet, dock utan att de sociala grupperna som satte igång förändringarna av benämningsspraktikerna omtalas.

Exempel 144. Ur *Några riktlinjer för författningsspråket* (1994:220)

På 70-talet växte kritiken mot detta bruk [generiskt *han*; anm. D.W.]; man ansåg det vara oförenligt med strävandena efter jämställdhet mellan könen. Även på senare tid har det ställts krav på ett mera könsneutralt författningsspråk.

Exempel 145. Ur Milles (2012:49)

Bruket av det maskulina pronomenet som generiskt pronomen har kritiserats länge, i Sverige minst sedan 1970-talet. Argument mot bruket har bland annat varit att det är principiellt olyckligt att män får stå för det allmänna, medan kvinnor osynliggörs.

I citaten 144 och 145 beskrivs det att kritiken mot androkönande benämningsspraktiker började formuleras på 1970-talet. Vem det var som formulerade denna kritik framgår dock inte. I stället för benämningar av konkreta aktörer används passiveringar som ”har kritiserats” (ex. 145), ”har det ställts krav” (ex. 144) eller det indefinita pronomenet *man* i formuleringar som ”man ansåg” (ex. 144). De fåtal gånger som språkvårdare uttryckligen omnämner *feminister* som aktörer är när det anmärks att tyskspråkiga feminister har krävt att kvinnor ska synliggöras i det tyska språket genom bruket av explicit kvinnligt appellerande former (Josephson 2004a:173, *Språkriktighetsboken* 2005:86). Svenska feminister och den svenska kvinnorörelsen nämns däremot inte explicit som drivkraft bakom kritiken mot androcentriska former, inte heller i de mest aktuella publikationerna som Milles (2012) eller rekommendationerna på Språkrådets webbplats. I nyare rekommendationer som behandlar bruket av *hen* och *en* antyds dock ibland att det handlar om aktörer med uttalat politiska intentioner som driver språkförändringarna. I Språkrådets rekommendationer från år 2014, publicerade i rådets internetbaserade frågelåda, anges att *hen* har etablerat sig som ”könsöverskridande” pronomen ”inom hbt-rörelsen”. Och i en rekommendation angående *en* slås fast att ordet ”har börjat användas i stället för *man* i genusmedvetna kretsar”.¹³⁸ Milles (2012:50) anger dessutom vid ett ställe att ”transpersoner” använder *hen*. Utöver dessa tre omnämningar av ”hbt-rörelsen”, ”genusmedvetna kretsar” och ”transpersoner” anges i flera texter förhållandevis ofta språkvetare som aktörer som har föreslagit språkförändringar. Medan Dunås (1970:140) menar att ”modiga och fördomsfria språkmän och s k radikala” skulle kunna skapa nya pronominala former nämns i *Språkriktighetsboken* (2005) enbart språkvetare.

¹³⁸ Hämtat från <<http://www.spraknamnden.se/sprakladan/search.aspx>>, sökord: *hen* resp. *en*. Hämtat 1 juni 2014. I frågelådan anges inget publiceringsdatum.

Exempel 146. Ur *Språkriktighetsboken* (2005:78)

Man skulle också kunna tänka sig att uppfinna ett pronomen som enbart används könsneutralt. Tanken har tilltalat en del djärva språkvetare som propagerat för att man i skrift ska lansera ett helt nytt pronomen som är kort och könsneutralt.

Kommentarer av detta slag åskådliggör också språkvårdarnas referensramar. Att Svenska språknämnden år 2005 väljer att enbart referera till ”djärva språkvetare” när skapandet av nya pronomen berörs kan ha varit ett medvetet val eller bero på att språkvårdarna var omedvetna om aktivisternas omfattande språkförändringar. Anmärkningsvärt är också att både Dunås (1970) och *Språkriktighetsboken* (2005) explicit beskriver de ”språkmännen” respektive ”språkvetarna” som föreslår nyskapade pronomen som *modiga*, *fördomsfria* och *djärva*. Detta signalerar att det enligt språkvårdarna inte bara krävs någon form av språkvetenskaplig kompetens för att föreslå förändringar av de konventionaliserade benämningsspraktikerna utan därutöver även djärvhet. Också Tystnadspliktskommittén konstaterar i sitt betänkande (exempel 147) att det krävs lingvistiska förkunskaper för att kunna förändra språket.

Exempel 147. Ur SOU 1975:102

En annan möjlighet vore att skapa helt nya pronomina, som verkligen står för båda könen. Kommittén, som har blivit sammansatt utan hänsyn till språkliga eller litterära kvalifikationer, har emellertid inte ansett sig kunna föreslå någon sådan lösning.

Antagandena att det krävs språkvetare eller andra personer med särskilda språkliga eller litterära kvalifikationer för att bilda nya icke-diskriminerande benämningar uppenbarar en språksyn där språket, särskilt det offentliga, uppfattas som något som skapas och regleras av experter. I det språkaktivistiska materialet som jag analyserar i kapitel 5 antyds däremot aldrig att det skulle behövas speciella kvalifikationer för att förändra språket.

Så långt om språkvårdarnas benämning, eller snarare bortnämning, av språkaktivisterna. Hur benämner språkvårdarna då sig själva, det vill säga den egna gruppen, inom ramen för sina rekommendationer? Även den egna positionen förblir nästan helt bortnämnd. Det används liknande strategier för att dölja det egna aktörskapet som vid bortnämmandet av dem som formulerar kritiken och driver språkförändringarna. I så gott som alla texter används passiveringar, det indefinita pronomenet *man* och andra typer av formuleringar som möjliggör att den egna positionen inte explicit benämns (jfr exempelvis *Språkriktighetsboken* 2005, *Myndigheternas skrivregler* 2009). I de språkvårdstexter som har en enskild författare används aldrig formuleringar som ”Jag rekommenderar ...” eller liknande; språkvårdarna använder i sina

egna rekommendationer aldrig pronomenet *jag* (jfr exempelvis Grünbaum 1996, 2001, Josephson 2004a, Milles 2012). Det enda undantaget är här Dunås (1970) som vid ett ställe synliggör sin egen subjektsposition när han skriver att han för egen del kan drömma om uppfinnandet av ”tvåkönade ord”. I Milles (2012) handbok används flitigt pluralformen *vi* utan att det specificeras närmare vem som inkluderas i denna benämning. I formuleringar som ”här kan vi nämna”, ”här har vi argumenterat”, ”vi ska också betona” (s. 45, 47, 48) utgörs *vi*:et förmodligen av avsändarna av rekommendationerna, det vill säga henne själv som författare och Språkrådet som handbokens utgivare. I andra formuleringar som exempelvis ”använder vi i svenskan” (s. 48) avses antagligen inte bara språkvårdare med *vi*:et utan samtliga språkbrukare. Den språkliga frånvaron av konkreta avsändare kan ge intrycket att rekommendationerna är skrivna utifrån ett objektiva och generellt perspektiv. Ett bruk av ”*jag*”, ”*vi* språkvårdare” eller annat hade givit rekommendationerna en mer subjektiv prägel.

Att språkvårdarna till stor del bortnämner alla inblandade aktörer, såväl dem som driver förändringarna som sig själva, underlättar att beskriva benämningspraktiker som ett primärt inomspråkligt fenomen. Aktivistiska, politiska och ideologiska aspekter tonas ner när aktörerna bortnämns. Att aktörerna bakom kritiken mot det konventionaliserade språkbruket inte benämns är särskilt intressant, då dessa egentligen är grunden till att ämnet över huvud taget har kommit att behandlas i språkvårdarnas publikationer.

7.2 Språkvårdens inställning till de konventionaliserade benämningspraktikerna

I det här avsnittet analyserar jag hur språkvårdarna under de senaste 50 åren har förhållit sig till de språkliga praktikerna som kritiserats av språkaktivisterna. De aktivistiska språkförändringarna gör det nämligen nödvändigt för språkvårdarna att förhålla sig till det konventionaliserade språkbruket. Bruket av generiskt *han* och användningen av substantiv med efterledet *-man* hör här till de formerna som språkvårdarna främst väljer att kommentera. Att könsrelaterade benämningspraktiker över huvud taget behandlas i så gott som alla svenska språkvårdspublikationer – om än ofta mycket kortfattat – tyder på att språkvårdarna uppfattar detta som ett fält där det behövs utlåtanden och rekommendationer av lingvistiskt skolade personer. Att det handlar om re_aktioner från språkvårdens sida blir också tydligt i och med att en stor del av de rekommendationer som ingår i mitt material har kommit till som svar på frågor som språkbrukare har riktat till språkvårdarna.¹³⁹ Att språk-

¹³⁹ Jfr också följande anmärkning av Olle Josephson i Svenska språknämndens tidskrift *Språkvård*: ”Språknämnden får många frågor om ord för människor, från könsneutralt pronomen – *han* eller *hon* eller bara *han* eller *den*? – till [...]” (Josephson 2004b:3).

brukare vänder sig till språkvården med frågor om könsrelaterade benämningsspraktiker visar i sin tur att språkvårdarna tillskrivs någon form av expertstatus i dessa frågor.

I de språkvårdande publikationer som ingår i mitt material beskrivs könsrelaterade personbenämningsspraktiker framför allt som ett ”språkriktighetsproblem”. I *Språkriktighetsboken* introduceras exempelvis de två kapitlen om ”könsneutrala” substantiv och pronomen som texter som handlar om ”språkriktighetsfrågor”, ”språkriktighetsdiskussioner” och ”språkriktighetsproblem med anknytning till grammatiskt genus” (*Språkriktighetsboken* 2005:73–74). Även Josephson (2004a) kallar kritiken mot androkönande benämningsspraktiker ett ”problem” som först och främst gäller språkriktighet.

Exempel 148. Ur Josephson (2004a:175)

Könsneutralt pronomen är alltså ett reellt språkriktighetsproblem att ta allvarligt på. Alltför ofta stoppas vi upp i vårt skrivande av detta formuleringsproblem.

Josephson poängterar dessutom i citat 148 att en del av problematiken ligger i att skribenter hakar upp sig i skrivprocessen när de tvingas välja mellan olika alternativa benämningar. Åkermalm (1979:106) behandlar pronomenbruket som en fråga som rör grammatisk kongruens, alltså som ett inomspråkligt fenomen som också i första hand rör språkriktighet. De flesta språkvårdare väljer således att beskriva benämningsspraktiker som ”språkriktighetsproblem” och inte som ”samhällsproblem”, ”diskrimineringsproblem” eller liknande. Problematiken som diskussionen handlar om introduceras därmed av de flesta språkvårdare på ett sätt som i grunden skiljer sig från språkaktivisternas. Som analyserna av språkaktivisternas diskussioner i kapitel 5 visar behandlas könande benämningsspraktiker av aktivisterna aldrig som ett problem som rör språkriktighet utan genomgående som en fråga om språklig diskriminering, om in- och exkludering, sexism och transfobi, om upprätthållandet av samhällsstrukturer, makthierarkier och könsnormer. Begrepp som diskriminering, sexism och patriarkala strukturer används däremot så gott som aldrig när språkvårdarna sysselsätter sig med kritiken mot de etablerade benämningsspraktikerna. Detta tolkar jag som ett försök att hålla isär språkliga och politiska frågor. Genom att introducera könsrelaterade benämningsspraktiker som en fråga som huvudsakligen rör språkriktighet framkallas en föreställning av språk och social verklighet som två entiteter som är möjliga att skilja från varandra och där språkvårdarna väljer att primärt koncentrera sig på den rent språkliga delen. Även när Språkrådet, med anledning av den internationella kvinnodagen 2015, i exempel 149 introducerar benämningsspraktiker som ett språkligt fenomen som

re_producerar androKönande normer betonas att det handlar om ett språkriktighetsproblem.

Exempel 149. Hämtat från <<http://www.sprakochfolkminnen.se/folkminnen/handelser-i-almanackan/kalender/i-almanackan/handelser-i-almanackan/2014-01-10-internationella-kvinnodagen-.html>>, publicerad 8 mars 2015

Svenskan liksom många andra språk rymmer en del som speglar att vi har levt och delvis fortfarande lever i ett samhälle där mannen utgör normen och normalvärdet. Det ger oss språkriktighetsproblem med pronomen och yrkesbeteckningar.

Interveneringar i genderistiska benämningspraktiker vinklas således först och främst som ett språkligt problem; förmodligen för att undvika att behöva ta ställning i frågan om samhällsstrukturer. I många av de analyserade publikationerna tonas benämningspraktikernas betydelse dessutom ner. De svenska benämningspraktikerna beskrivs som oproblematiska jämfört med andra språks praktiker. Till exempel lyder den allra första meningen av baksidestexten på Milles (2012) handbok *Jämställd språk*: ”Den språkliga jämställdheten mellan könen är relativt god i Sverige, internationellt sett.” På samma sätt framställs det svenska språket i Grünbaum (1996, 2001) som förhållandevis ”könsneutralt”. Begreppen *könsneutralitet* och *könsneutralt språk* har också sedan mitten av 1990-talet etablerat sig som de mest centrala termerna i språkvårdarnas texter; dels använda för att beskriva svenskans nuvarande benämningspraktiker, dels för att beskriva en önskad utvecklingstendens.¹⁴⁰ I Milles (2012) används därutöver *jämställdhet* som ett nyckelbegrepp. Hela boken tar sin utgångspunkt i den svenska jämställdhetslagen, vilket tydliggörs redan i bokens första stycke. I själva rekommendationerna dominerar sedan, som i de flesta andra språkvårdande publikationerna, begreppet *könsneutral*. *Jämställdhet* syftar här uteslutande på en språklig jämställdhet mellan kvinnor och män; en språklig jämställdhet mellan cis- och trans*personer tematiseras inte. Detsamma gäller för begreppet *könsneutralitet* i alla de av mig analyserade publikationerna. Med *könsneutral* menas benämningar som avser att inkludera kvinnor och män. Subjektspositioneringar bortom denna binära indelning nämns inte när språklig könsneutralitet förespråkas. Begreppet används således på ett annorlunda sätt än i de flesta aktivistiska diskussionerna där könsneutrala benämningspraktiker förstås som sådana som inte bara inkluderar kvinnor och män utan uttryckligen även positioneringar bortom denna indelning.

Som visat aktualiseras alltså framför allt diskurser om språkriktighet och i viss mån även sådana om jämställdhet i språkvårdens texter. Språkriktighet väljs antagligen som utgångspunkt för att språkvårdarna ser sin expertis här

¹⁴⁰ Jfr t.ex. Grünbaum (1996), Josephson (2004a), Milles (2008, 2012), *Myndigheternas skrivregler* (2004, 2009), *Några riktlinjer för författningsspråket* (1994), *Språkriktighetsboken* (2005).

och för att nästan all språkvårdande verksamhet tar sin utgångspunkt i denna aspekt. Att välja jämställdhet och inte feminism som utgångspunkt anknyter till statliga i stället för aktivistiska diskurser. En anslutning till primärt statliga diskurser (t.ex. jämställdhetslagen) är inte heller förvånande när språkvården bedrivs av en myndighet. En aktualisering av aktivistiska diskurser genom begrepp som 'feministiskt språk', 'anti-sexistiskt språk', 'icke-diskriminerande språk' och liknande förekommer inte i språkvårdarnas skrifter.

När språkvårdarna beskriver svenskan som ett språk som redan sägs vara mer könsneutralt och jämställt än andra språk så hänvisar de särskilt ofta till suffixavledda substantiviska benämningar. Det ökade "könsneutrala" bruket av manligt appellerande suffix beskrivs som en positiv utveckling.

Exempel 150. Ur Grünbaum (1996:113)

Många en gång manliga former har fått släppa ifrån sig sin ensidiga syftning och blivit vad man kallar könsneutrala. Det löser många problem.

Det generiska bruket av manligt appellerande substantiv beskrivs i alla språkvårdande publikationer i positiva ordalag som "könsneutralt" eller "jämställt". Även ett generiskt bruk av efterledet *-man* beskrivs som något som utmärker svenskan på ett positivt sätt.

Exempel 151. Ur Grünbaum (2001:33)

I den svenska jämställdhetsdebatten har ordet *man* som efterled klarat sig undan det öde som drabbat det i andra språk. Vi har sluppit sådana fänigheter som engelskans *chair person* och norskans *forkvinne* 'ordförande'. *Man* har som efterled i många fall blivit könsneutralt, ungefär som *-are*.

I nästan alla språkvårdande skrifter som ingår i mitt material förklaras att *-man* är ett "könsneutralt" efterled. I *Språkkriktighetsboken* (2005:82) listas bland annat *bankman*, *hallåman*, *idrottsman*, *sjöman* och *spelman* som exempel på "könsneutrala beteckningar". I Milles (2012:46) nämns bland annat *brandman* som en "neutral beteckning som kan användas om både kvinnor och män". I Språkrådets rekommendationer på internet anges formen *norrman* som exempel för "könsneutrala" nationalitetsbenämningar eftersom "könsuppdelade nationalitetsbeteckningar" anses vara "omotive-rade".¹⁴¹

Sedan ungefär år 2000 antyder språkvårdarna dock i vissa av sina rekommendationer att de är medvetna om den språkaktivistiska kritiken som har riktats mot former med efterledet *-man*. Och fastän språkvården beskriver former på *-man* som "könsneutrala" anges ändå att suffixavledda be-

¹⁴¹ Se Språkrådets svar på frågan "Kan en norrman vara en kvinna?", <<http://www.sprakradet.se/11569>>, publicerad 10 oktober 2011, hämtat 14 januari 2014.

nämningar på exempelvis *-(ar)e* i vissa fall är att föredra, se exemplen 152 och 153.

Exempel 152. Ur *Språkriktighetsboken* (2005:87)

Använd hellre *forskare, idrottare, justerare* [...] än *vetenskapsman, idrottsman, justeringsman* [...] som könsneutrala beteckningar.

Exempel 153. Hämtat från <<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprakradgivning/frageladan.html>>, sökord: *brandman*, hämtat 14 april 2015

Nya yrkesbeteckningar bör självklart vara könsneutrala: *reklamare* är bättre än *reklamman*, *webbdesigner* och *webbredaktör* bättre än t.ex. *webbman*. Samtidigt måste man acceptera att en del könsmarkerade yrkesbeteckningar är så fast rotade i språkbruket att de inte kan undvikas. *Barmorska*, *brandman* och en hel del andra får vi leva med tillsvidare.

Former på *-man* rekommenderas således som ”könsneutrala beteckningar” samtidigt som deras könsneutralitet i samma rekommendation kan relativiseras. Även genom formuleringen ”får vi leva med” i citat 153 antyds att språkvårdarna i viss mån ifrågasätter könsneutraliteten hos former som slutar på *-man*.

Att manligt appellerande substantiv i så stor utsträckning har kommit att beskrivas som ”könsneutrala” visar hur självklart och oomtvistat bruket av manligt appellerande former som generiska benämningar är i svenskan. Det generiska bruket av former som slutar på exempelvis *-(ar)e* eller *-man* beskrivs av många språkvårdare till och med som en naturlig benämningspraxis. Även tillbakagången av kvinnligt appellerande suffix beskrivs i en del publikationer indirekt som en naturgiven utveckling. Detta blir särskilt tydligt när språkvårdarna redogör för aktivistiska språkförändringar i andra språk. Aktiv språkförändring beskrivs i dessa fall som avbrott i naturliga utvecklingsprocesser.

Exempel 154. Grünbaum (1996:114)

I andra språkområden har denna utveckling mot könsneutrala beteckningar avbrutits. De maskulina formerna accepteras inte som könsneutrala; de anses göra kvinnorna osynliga.

Exempel 155. Ur *Språkriktighetsboken* (2005:85)

Utvecklingen bort från speciella feminina personbeteckningar till förmån för former som mer eller mindre riktigt uppfattas som ursprungligen maskulina men blivit könsneutrala är inte unik för svenskan. Motsvarande utveckling ser man i många besläktade språk. Här och var kan man dock med hänvisning till jämställdhetsskäl försöka styra utvecklingen åt något annat håll.

Formuleringarna i exemplen 154 och 155 skulle kunna tolkas som att en del språkvårdare uppfattar utvecklingen till en generisk användning av manligt appellerande former som en process som sker frikopplat från samhälleliga maktstrukturer. AndroKönande benämningar, särskilt det generiska bruket av ändelser som *-(ar)e*, uppfattas som så pass normaliserade och naturaliserade att ett ifrågasättande av benämningspraktikerna blir omöjlig.

Allt som allt är språkvårdarna eniga om att substantiviska benämningar som slutar på suffix som *-(ar)e* och *-ör* bör användas som ”könsneutrala” former. Denna rekommendation gäller under hela undersökningsperioden. Även former på *-man* rekommenderas i alla publikationer som ”könsneutrala” benämningar. Sedan ungefär millennieskiftet förespråkas bruket av efterledet *-man* dock inte längre helt utan förbehåll som en ”könsneutral” form (jfr citaten 152 och 153). Den största förändringen under undersökningsperioden har dock språkvårdens förhållande till en generisk användning av pronomenet *han* genomgått.

I den tidigaste publikationen som ingår i mitt material, Wellanders *Riktig svenska* (1960:226), påpekas ännu upprepade gånger att *han* bör användas som generisk form. I den följande upplagan av *Riktig svenska* från år 1973 är Wellander inte längre lika tydligt i sin positiva beskrivning av generiskt *han*. Som alternativ nämner han *den*, dock utan att explicit rekommendera formen. Under 1970-talet ifrågasätts det generiska bruket av *han* några gånger i de mer resonerande texterna som inte utgör direkta språkvårdande rekommendationer, det vill säga Molde (1976) och Tystnadspliktskommitténs betänkande (SOU 1975:102). Som alternativ diskuteras bland annat passiveringar, dubbelformen *han eller hon* samt *den*. Språkvårdaren Bertil Molde (1976) är förhållandevis explicit i sin kritik mot ett fortsatt bruk av *han* som ”könsneutral” benämning. Han anser att bruket av generiskt *han* är ohållbart, åtminstone i författningstexter. Och från och med mitten på 1970-talet rekommenderas *han* inte heller längre som den enda generiska formen. I några av de nyaste publikationerna avråds till och med explicit från ett generiskt bruk av *han* (t.ex. *Språkriktighetsboken* 2005:80). I *Svenska Akademiens språklära* (2003:96) nämns även konkreta skäl till detta, nämligen att bruket av generiskt *han* har kritiserats då det sägs bidra ”till att permanenta föreställningen att mannen är normen i samhället”. I detta citat väljer Svenska Akademien att använda språkaktivisternas formuleringar om mannen som den samhälleliga normen, vilket tyder på att aktivistiska diskurser kring diskriminerande benämningspraktiker till viss del har påverkat författaren av Akademiens handbok. Svenska Akademien rekommenderar i stället för generiskt *han* dubbelformen *han eller hon* samt omformuleringar till plural.¹⁴² I de publikationer som rör myndigheternas språkbruk och författningstexter

¹⁴² I *Svenska Akademiens grammatik*, band 2 (1999:277) slås i motsats till detta fast att när ”pronomen refererar generiskt till en referent oavsett kön används vanligtvis den form som annars betecknar en manlig referent, dvs. *han*”.

tas inte lika tydligt avstånd ifrån en icke-könsspecificerande användning av *han*. Medan det i *Några riktlinjer för författningsspråket* från 1979 och 1994 konstateras att ”man så långt som möjligt måste gå kritiken till mötes”, förespråkas *han* än i dag som en adekvat icke-könsspecificerande form i rekommendationerna som riktar sig till den offentliga förvaltningen.

Exempel 156. Ur *Myndigheternas skrivregler* (2009:27), kursivering i originalet

I många texter, särskilt författningstexter, användes tidigare *alltid* pronomenet *han* (och den maskulina ändelsen -e) när man syftade på båda könen: ”Om den skattskyldige vill begära omprövning, skall *han* göra detta skriftligt.” Det är fortfarande användbart när man avser både män och kvinnor eller där substantivet är en abstraktion, t.ex. *arbetsgivaren*, *lagstiftaren*.

I exempel 156 nämns att *han* ”tidigare” alltid har används som generiskt pronomen och att detta på något sätt sanktionerar en fortsatt användning. *Myndigheternas skrivregler* (2009) är därmed den enda aktuella rekommendationen i materialet som fortfarande explicit rekommenderar ett generiskt bruk av *han*. På liknande sätt som i citat 156 konstrueras i många rekommendationer, särskilt i sådana som publicerades före 2000, en föreställning om manligt appellerande pronomen som genuina, ”könsneutrala” former. I regel påpekas i dessa texter att androkönandet har en så pass stark historisk förankring i det svenska språket att det skulle legitimera att androköna även i fortsättningen. För att visa det generiska *hans* fäste i det svenska språkbruket använder Wellander (1973:118) till exempel frasen ”sedan urminnes tid”, i *Språkriktighetsboken* (2005:75) konstateras att detta är så ”av tradition”, och i *Några riktlinjer för författningsspråket* (1994:220) lyfts det fram att *han* ”sedan gammalt” har använts på ett generiskt sätt. Androkönande benämningspraktiker tillskrivs således i viss mån legitimitet via tradition. En motsvarande legitimering sker i några fall även när ett generiskt bruk av efterledet *-man* rekommenderas.

Exempel 157. Ur *Språkriktighetsboken* (2005:86)

Ord på *-man* har länge kunnat fungera som könsneutrala beteckningar. De kan därför fortsätta att användas så, men ord som är tydligare könsneutrala är att föredra när sådana finns.

I citat 157 sker en väldigt tydlig legitimering via tradition. Med hjälp av adverbet *därför* skapas ett kausalt samband mellan tidigare användning och rekommendationen att även i fortsättningen använda *-man* som ett ”köns neutralt” efterled. Formens könsneutralitet uppfattas här alltså ligga i dess bruk i det förflutna. Definitionen av var exakt det ”könsneutrala” ligger i olika benämningspraktiker hänger tätt ihop med vilken syn på språk och vilken syn på kön som läggs till grund för rekommendationerna. Dessa aspekter kommer jag att analysera i avsnitt 7.4.

7.3 Språkvårdens re_aktioner på specifika aktivistiska språkförändringar

I det här avsnittet analyserar jag språkvårdarnas re_aktioner på specifika aktivistiska språkförändringar, som bruket av dubbla pronomenformer (t.ex. *hon eller han*), kvinnosynliggörande substantiv (t.ex. *riksdagskvinna*) och nybildade pronomen (t.ex. *hen*). Jag är särskilt intresserad av vilka argument språkvårdarna använder när de i handböcker och skrivregler re_agerar på aktiv språkförändring. Språkvårdarna behandlar oftast de olika språkförändringarna var för sig, det vill säga substantiv och pronomen i separata texter, nybildade pronomen i en egen rekommendation och så vidare. Även den följande analysen är strukturerad efter olika former som har varit föremål för aktiv språkförändring, inte utifrån argumenten, då det på så sätt blir möjligt att urskilja hur språkvårdens re_aktioner på de enskilda interveneringarna har förändrats under den runt 50 år långa undersökningsperioden. Som analyserna kommer att visa behöver aktivisternas intentioner med de olika språkförändringarna inte nödvändigtvis stämma överens med språkvårdens tolkning av formerna.

7.3.1 Re_aktioner på bruket av generiskt femininum

När det generiska bruket av kvinnligt appellerande former tas upp av språkvårdarna är det nästan uteslutande aktivisternas användning av generiskt *hon* som behandlas. Det motsvarande bruket av kvinnligt appellerande substantiv behandlas sällan. När språkvårdarna kommenterar substantiv är det i regel enbart formerna *sjuksköterska* och *barnmorska* som nämns.

Den institutionaliserade språkvården avråder under hela analysperioden enhälligt från att använda generiskt *hon*. I sina negativa re_aktioner anför språkvårdarna två argument:

- det generiska bruket av *hon* missgynnar män
- det generiska bruket av *hon* irriterar och distraherar läsaren

Det förstnämnda argumentet relaterar till föreställningar om jämställdhet medan det andra primärt aktualiserar språkliga normföreställningar. Att påpeka att det generiska bruket av *hon* skulle vända på diskrimineringsstrukturer och missgynna män har åtminstone sedan 1980-talet varit språkvårdens centrala re_aktion på den aktivistiska användningen av generiskt feminina former. Detta argument förekommer i nästan alla publikationer som behandlar generiskt *hon*. Även Lindgren (2007e:240) sammanfattar den institutionaliserade språkvårdens inställning till generiskt *hon* på följande sätt: ”Inte heller den lösningen har gillats av Språknämnden med hänvisning till att en orättvisa inte kan upphävas av en annan.” Fram till våren 2012 skrev Språkrådet följande i sina rekommendationer på internet.

Exempel 158. Hämtat från <<http://www.sprakradet.se/frågelådan>>, sökord: *hon*, hämtat 20 mars 2012

Inte heller är det lyckat att vända på steken och lansera *hon* som könsneutralt pronomen. Det ger i princip samma problem som *han*.

Under de följande åren har denna rekommendation förtydligats och i dag, 2015, avråds explicit från ett generiskt bruk av *hon*: ”Vi avråder även från att använda *hon* som könsneutralt pronomen. Det ger samma problem som *han*.”¹⁴³ Språkrådets uttalande att bruket av generiskt *hon* endast skulle vända på ”orättvisan” antyder att språk och samhälle betraktas som två åtskilda, oberoende av varandra existerande, entiteter. Språkrådet särskiljer språkliga fenomen från samhällseliga och tar i sina rekommendationer enbart hänsyn till de språkliga. Detta gör det möjligt att komma fram till slutsatsen att bruket av generiskt *hon* enbart ”vänder på steken”. Ifall Språkrådet hade beskrivit språk som något som är format av samhället och som re_producerar samhällseliga normer hade detta omöjliggjort en syn där generiskt *hon* enbart uppfattas vända på ”problemet”. ”Problemet” som bruket av generiskt *hon* framkallar definieras inte heller närmare i någon av Språkrådets rekommendationer. Om begrepp som *androcentrism*, *könshierarki*, *patriarkalt samhälle* och liknande, som är vanligt förekommande i aktivisternas argumentation, hade använts, hade det varit omöjligt att utgå från att en generisk användning av *hon* endast vänder på omständigheterna. Detta påstående är enbart möjligt när språket betraktas som skilt från samhället och dess strukturer. Föreställningen om att bruket av generiskt *hon* vänder på diskrimineringsförhållandena antyder också att dessa språkråd ges utifrån premissen att det existerar ett binärt könssystem där *hon* utgör den diametrala motpolen till *han*.

I *Språkriktighetsboken* (2005) och Milles (2012) avråds dessutom explicit från att använda generiskt *hon* då formen skulle kunna irritera läsare. Milles (2012:54) menar att det generiska bruket av *hon* ”kanske [kan] vara en ögonöppnare” men väljer att lista formen under rubriken ”Konstruktioner man bör undvika” eftersom generiskt *hon* anses kunna distrahera läsare. Den enda kontext där språkvårdarna rekommenderar bruket av generiskt *hon* är när det syftar tillbaka på ordet *människa* (t.ex. *Språkriktighetsboken* 2005:76).

När det gäller substantiv behandlas i de flesta av språkvårdens rekommendationer yrkesbenämningarna *sjuksköterska* och *barnmorska*. Dessa former är dock inte direkta resultat av feministiskt motiverade interveneringar utan former som benämner stereotyp kvinnliga yrken och som sedan länge har funnits i det svenska språkbruket. Detta lär bidra till att språkvårdarnas rekommendationer angående dessa former skiljer sig från den annars samstämmiga rekommendationen att helt undvika generiskt femininum. I

¹⁴³ Hämtat från <<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprakradgivning/frageladan.html>>, sökord: *hon*, hämtat 14 april 2015.

Milles handbok slås fast att ”*sjuksköterska, barnmorska, husfru* och *brandman* [är] neutrala beteckningar som kan användas om både kvinnor och män” (Milles 2012:46). I Språkrådets andra centrala publikation *Språkriktighetsboken* (2005:84) anges däremot att språkvårdare ”brukar framhålla att det vore naturligt att ersätta (*sjuk*)*sköterska* med (*sjuk*)*skötare*”. Vid olika tillfällen påpekas i *Språkriktighetsboken* att det vore eftersträvansvärt att byta ut alla generiskt feminina substantiv mot generiskt maskulina. Resonemanget kring formen *sjuksköterska* är också ett av få tillfällen då Språkrådet använder ord som *diskriminering* i sina språkråd. I en rekommendation, som publicerades år 2015 med anledning av internationella kvinnodagen, benämns bruket av *sjuksköterska* som en ”språklig könsdiskriminering” av män.¹⁴⁴

Exempel 159. Hämtat från <<http://www.sprakochfolkminnen.se/folkminnen/handelser-i-almanackan/kalender/i-almanackan/handelser-i-almanackan/2014-01-10-internationella-kvinnodagen-.html>>, publicerad 8 mars 2015

Ett fall av omvänd språklig könsdiskriminering är att man i Sverige inte ersatt *sjuksköterska* med ett könsneutralt *sjukskötare*, som man gjort i finlands-svenskan.

I språkvårdens re_aktioner på bruket av generiskt feminina ord företräds således den motsägelsefulla åsikten att kvinnligt appellerande former inte bör användas som generiska benämningar, samtidigt som det refereras i positiva ordalag till manligt appellerande former som används i samma funktion. Språkvårdens kritik att generiskt feminina former endast skulle vända på förhållandena och leda till ett språkligt missgynnande av män torde egentligen innebära att språkvårdarna riktar samma kritik mot generiskt maskulina former. Kvinnligt appellerande former betraktas av språkvårdarna följaktligen som enbart användbara för just benämningar på kvinnor – med undantag för Milles (2012:46) som anser att det med *sjuksköterska, barnmorska* och *husfru* finns tre kvinnligt appellerande benämningar som är ”könsneutrala”. Genom att utgå från att manligt, men inte kvinnligt, appellerande former kan användas generiskt bekräftas tydligt Hornscheidts (2006, 2008, 2012) tes att kvinnlighet reduceras till kön samtidigt som manlighet tillskrivs representativ allMänMänsklighet. Språkvårdens negativa re_aktioner på generiskt feminina former tolkar jag dessutom som uttryck för att en generisk användning av kvinnligt appellerande former inte går ihop med den svenska före-

¹⁴⁴ Se även Andersson (1976), Edlund (2004) och Eriksson (2002) för en redogörelse av debatterna kring *sjuksköterska*. Den generiska användningen av *sjuksköterska* har enligt dessa undersökningar tidvis framkallat betydligt häftigare offentliga diskussioner än den generiska användningen av manligt appellerande former. Huvudargumentet mot det generiska bruket av *sjuksköterska* var att titeln skulle dra löje över manliga yrkesutövare och därmed avskräcka unga män från att söka sig till detta yrke. Som alternativa benämningar föreslogs förutom *sjukskötare* bl.a. *läkarassistent, medicinalassistent, sjukvårdsassistent* och *medicinom* (Andersson 1976).

ställningen om jämställdhet. I materialet ogillas denna språkförändring ofta utifrån en föreställning om att jämställdhet mellan kvinnor och män redan är uppnådd i Sverige och att generiskt feminina former enbart skulle rubba denna jämställdhet genom att missgynna män. En annan utgångspunkt är att jämställdhet ännu inte är uppnådd men enbart kan uppnås genom att manligt appellerande former används på ett generiskt sätt eller genom att redan existerande icke-könande former används (t.ex. pronomenet *den*).

7.3.2 Re_aktioner på dubbla pronomenformer

På bruket av dubbla pronomenformer re_agerar språkvårdarna i mitt material antingen mycket reserverat eller tydligt avvisande. Samordning av pronomen, exempelvis genom konjunktioner eller snedstreck som i *hon eller han*, *hon respektive han* eller *han/hon*, uppfattas inte som förenlig med den svenska språkvårdens centrala ledord ”Skriv klart, skriv enkelt, skriv kort.” Erik Wellander, som gjorde denna språkvårdsmaxim populär, kallar dubbla pronomenformer för ”onödiga” och ”pedantiska” (Wellander 1960:226). Med hjälp av flera exempelmeningar uppmanar han läsaren att använda generiskt *han*: ”*Den resande får själv bestämma, på vilket hotell han eller hon önskar bo (stryk eller hon).*” I den fjärde omarbetade upplagan av *Riktig svenska* konstaterar Wellander (1973) att svenska språkbrukare numera allt oftare använder dubbla pronomen. Han beskriver detta som en ”tafatt-het”, men rekommenderar inte längre uteslutande generiskt *han* utan uttalar sig även positivt om att använda *den* som generiskt pronomen (se 7.3.6). Wellanders inställning till dubbla pronomenformer återkommer under hela analysperioden i enbart lätt varierad form fram till i dag. Det går att urskilja fyra centrala argument i språkvårdarnas negativa re_aktioner på bruket av dubbla pronomenformer:

- de är oestetiska
- de är opraktiska
- de är inte naturligt språkbruk
- de irriterar och distraherar läsaren

Vanligast är att språkvårdarna anger subjektiva språkestetiska uppfattningar i sina negativa re_aktioner. De språkestetiska argumenten är ofta kopplade till föreställningar om praktiskt respektive opraktiskt språkbruk. Användningen av dubbla former har av språkvårdarna bland annat kallats för ”pedantisk” (Dunås 1970:139), ”tjätig” (Dunås 1970:139, Språkrådets *frågelåda*¹⁴⁵),

¹⁴⁵ Hämtat från <<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprakradgivning/frageladan.html>>, kategori ”Språk och kön”. Citatet är från april 2009; emellertid har formuleringen förändrats på så sätt att det inte längre är dubbelformen i sig som är ”tjätig” utan att det är texten som ”blir tjätig och tungläst” när den pronominala benämningen inte varierar (hämtat den 18 maj 2014).

”tungfotad” (*Språkriktighetsboken* 2005:78), ”omständig” (Milles 2012:52), ”klumpig” (Dunås 1970:139), ”otymplig” (Josephson 2004a:175, *Språkriktighetsboken* 2005:78, 80), ”opraktisk”, ”löjeväckande” (Grünbaum 1996:115) och för att vara ”en plåga för en språkmedveten uppsatsrättare” (Dunås 1970:139–140). Språkvårdarnas bedömningar bygger i stort sett på subjektiva språkestetiska uppfattningar som i de nämnda publikationerna inte förankras i uttalanden som härstammar från kontexter utanför språkvården (t.ex. forskning, kommentarer av språkbrukare).

Därutöver beskrivs dubbelformerna i vissa publikationer som ”konstruerade”. Bland andra Josephson (2004a:175) kallar *han eller hon* och *han/hon* för ”skrivbordskonstruktioner”, vilket används som ett argument mot bruket av dessa former. Med detta argument antyds att det finns benämningspraktiker som är mindre konstruerade än andra. I de språkvårdande texter som publicerades före 1990-talet framställs oftast generiskt *han* som den naturliga formen vilken borde användas i stället för det konstgjorda *han eller hon*. I de nyare texterna är det i regel bruket av *den* som framställs som mindre konstruerat än dubbelformerna. Naturligheten i bruket av generiskt *han* respektive *den* illustreras genomgående med hjälp av så gamla citat ur den svenska litteraturen som möjligt (se ex. 170 och 171). Precis som i samband med bruket av generiskt *hon* varnar språkvårdarna också i samband med dubbla pronomenformer för att dessa skulle irritera och distrahera läsarna (t.ex. *Några riktlinjer för för-fattningsspråket* 1994:220). I *Språkriktighetsboken* avråds med följande motivering från att använda dubbla pronomenformer.

Exempel 160. Ur *Språkriktighetsboken* (2005:78)

Att ständigt behöva använda varianter av *han eller hon, honom eller henne, hans eller hennes* leder till ett tungfotat språkbruk, i synnerhet om texten kräver ett upprepat bruk av pronomen. Det blir arbetsamt för skribenten, irriterande för läsaren.

Bruket av dubbla pronomenformer beskrivs som ”arbetsamt för skribenten” och ”irriterande för läsaren”. Påståendet att dubbla former irriterar läsare beläggs inte. Exempel 160 illustrerar dessutom på vilket sätt de flesta rekommendationerna är formulerade. I regel framförs rekommendationerna utan någon form av relativiserande modalitetsmarkörer. I citat 160 används exempelvis inga modala verb som *kan leda till, kan irritera*, interpersonella satsadverbial som *möjligen, antagligen, ibland* eller relativiserande formuleringar som *vissa skribenter* eller *några läsare*. Genom en avsaknad av sådana markörer förblir utsagorna snarare tydliga anvisningar än rekommendationer som inbjuder läsaren till att skapa sig en egen uppfattning.

Språkvårdarna nämner i sina rekommendationer enbart dubbla pronomenformer, inte dubbla substantivformer (t.ex. *sångerskor och sångare*). I språkvårdarnas re_aktioner refereras dock ett flertal gånger till bruket av dubbla

substantivformer i tyskan. Den tyskspråkiga utvecklingen, där användningen av dubbelformer är en betydligt mer utbredd feministisk strategi, framställs som mycket överdriven och krånglig och som något som bör undvikas för svenskan (se t.ex. citat 183). I några språkvårdande publikationer anges dock ibland att enstaka användningar av dubbelformer i vissa fall kan vara acceptabla. Detta särskilt när rekommendationerna gäller det formella språkbudet i författningstexter (*Några riktlinjer för författningsspråket* 1994:220). När språkvårdarna accepterar enstaka användningar av dubbla pronomenformer förtydligas alltid att detta enbart gäller en samordning med konjunktionen *eller* (t.ex. *han eller hon*). I alla rekommendationer som ingår i materialet avråds däremot explicit från användningen av snedstreck (t.ex. *han/hon*) då detta enbart ”verkar störande på läsaren” (*Språkriktighetsboken* 2005:78). Milles (2012:52) befärdar därutöver förståelseproblem då läsarna skulle kunna tolka snedstreck som antingen *och* eller *eller*. Också i rekommendationerna som gäller författningsspråket och myndigheternas språkbruk avråds explicit från användningen av snedstreck (*Några riktlinjer för författningsspråket* 1994:220, *Myndigheternas skrivregler* 2009:27).

Undantaget är råden i *Svenska Akademiens språklära*. Enbart i denna språkvårdspublikation rekommenderas explicit dubbelformer.

Exempel 161. Ur Hultman (2003:96)

Svenska Akademien rekommenderar att man i stället säger och skriver *han eller hon* (*hon/han*) eller använder pluralis *de* (*de enskilda medborgarna ... de ... de*).

Som citat 161 visar är Svenska Akademien inte heller lika starkt emot bruket av snedstreck. Dessutom nämns i snedstreckvarianten den kvinnligt appellerande formen *hon* först. Det vanliga är annars att språkvårdarna anger alternativ där det manligt appellerande pronomenet nämns först. I de fall då språkvårdarna också nämner *hon eller han* som variant sker detta i regel först efter omnämmandet av *han eller hon*. På så sätt framställs *hon eller han* snarare som ett alternativ till *han eller hon* än som ett direkt alternativ till det generiska bruket av *han*. *Han eller hon* görs på så sätt till prototypen för dubbelformerna. Från språkvårdens sida är det enbart Milles (2012:59–60) som resonerar kring ordningsföljden i dubbelformer. Hennes rekommendationer är att ordna benämningar i dubbelformer antingen efter ordens längd (det kortare ordet bör stå först) eller efter bokstavsordning, alltså *han eller hon* (Milles 2012:60). Milles (2012:52) betonar också att ordningsföljden genomgående ska vara enhetlig i en text: ”Man kan välja om man vill skriva *han eller hon* eller *hon eller han*, bara man är konsekvent.” Språkbrukaren påminns dock samtidigt om att vara medveten om ordningsföljden i dubbelformer ”så att det inte alltid är det manliga ordet som kommer först” (Milles 2012:60).

Det finns dock en kontext där alla språkvårdare accepterar bruket av dubbla pronomenformer, nämligen texter som reglerar heterosexuella parförhållanden. I en redaktionell kommentar i Svenska språknämndens tidskrift *Språkvård* (1993/2:8) formuleras detta på följande sätt: "[...] det [finns] författningstexter som reglerar förhållandet mellan en man och en kvinna, och i sådana fall kan ett så kallat könsneutralt *han* verka konstigt." I nästan alla språkvårdande publikationer hänvisas till denna typ av texter för att förklara att dubbelformer i vissa sammanhang kan fylla en funktion, se exempelvis Milles (2012:49), Molde (1976:4), *Myndigheternas skrivregler* (2009:28) och *Några riktlinjer för författningsspråket* (1994:220). Ofta påpekas också att en generisk användning av *han* i dessa kontexter skulle leda till förståelseproblem. Att dubbla pronomenformer rekommenderas just i kontexter som reglerar heterosexuella förhållanden åskådliggör hur påtagligt köns- och sexualitetskonstruktioner hänger ihop. Den binära könsindelningen blir här till en nödvändig språklig kategorisering för att kunna uttrycka heterosexualitet.

Sammanfattningsvis re_agerar den svenska språkvården tydligt negativt på bruket av dubbla pronomenformer. Enbart några enstaka förekomster per text samt bruket av formerna i texter som reglerar heterosexuella parförhållanden accepteras. I mitt material är det bara Svenska Akademien som uttrycker en positiv inställning till dubbelformer (se citat 161).

7.3.3 Re_aktioner på kvinnligt appellerande substantiv

I de rekommendationer som riktar sig till en bredare offentlighet ägnar språkvårdarna i regel särskilda avsnitt åt språkförändringar som rör substantiviska benämningar. Det är framför allt benämningar med suffixen *-(er)ska*, *-(ar)inna* och efterledet *-kvinna* som tas upp. I de språkvårdande publikationerna som avser författningsspråket och myndigheternas språkbruk behandlas substantiviska benämningar däremot över huvud taget inte. När substantiviska benämningsspraktiker tas upp fokuserar språkvårdarna huvudsakligen på yrkesbenämningar och re_agerar enhälligt med att avråda från bildandet och bruket av specifikt kvinnligt appellerande former. De centrala argumenten stämmer till stor del överens med dem som också används mot bruket av generiskt *hon* och dubbla pronomenformer:

- en och samma benämning bör användas för kvinnor och män
- kvinnosynliggörande substantiv är opraktiska
- kvinnosynliggörande substantiv är oestetiska
- kvinnosynliggörande substantiv är inte naturligt språkbruk

Språkvårdens huvudargument mot bruket av specifikt kvinnligt appellerande substantiv är att det i svenskan borde användas en och samma benämning för såväl kvinnor som män. Bruket av kvinnligt appellerande former anses strida

mot denna princip. I regel behandlar språkvårdarna bruket av efterledet *-kvinna* på samma sätt som bruket av kvinnligt appellerande suffix, se exempel 162.

Exempel 162. Hämtat från <<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprakradgivning/frageladan.html>>, kategori ”Språk och kön”, hämtat 14 april 2015

Man bör undvika ett system där vi har olika ord för manliga och kvinnliga innehavare av samma yrke. Vi klarar oss utan *ingenjörskor*, *sekretererskor*, *lärarinnor* och *webbredaktriser*. På samma sätt är det mindre lyckat att införa ord som *riksdagskvinna*, *justeringskvinna* och *taleskvinna*.

Också i sina andra publikationer förtydligar Språkrådet att skribenter inte bör använda substantiv som explicit benämner kvinnor. I *Språkriktighetsboken* (2005:86) uppmanas språkbrukarna att ”undvika” explicit kvinnligt appellerande substantiv, ”både som beteckning för kvinnor och som könsneutrala beteckningar”. Med anledning av internationella kvinnodagen 2015 publicerade Språkrådet på sin hemsida följande uttalande: ”Språkrådet tycker inte det är någon bra idé att införa dubbla, könsmärkta beteckningar som rådkvinna och riksdagskvinna.”¹⁴⁶ Även Milles (2012:45) menar att ”[e]n och samma personbeteckning ska kunna användas om både kvinnor och män.” Den rekommenderade språkliga ”könsneutraliseringen” ska enligt språkvårdarna ske via en ”neutralisering” av manligt appellerande former; former som *brandman*, *norrman*, *höjdhoppare* eller *sångare* ska användas ”könsneutralt”¹⁴⁷. Både *Språkriktighetsboken* (2005) och Milles (2012) är mycket bestämda i sina anvisningar. I rekommendationerna används explicita uppmaningar med imperativformer. I *Språkriktighetsboken* (2005:87) uppmanas läsarna uttryckligen att inte skapa nya former som slutar på *-kvinna*, och Milles (2012:47) uppmanar språkbrukarna: ”Använd inte kvinnliga avledningsändelser”. Var gränsen går för språkvårdens rekommendation att enbart använda en form för både kvinnor och män förblir dock osagt; det argumenteras till exempel inte explicit för att även benämningar som *prinsessa* eller *svägerska* ska bytas ut mot *prins* och *svåger*.

Bruket av kvinnligt appellerande substantiv kallas av vissa språkvårdare för ”fånigheter” (Grünbaum 2001:33), för ”opraktiska och ibland löjeväckande lösningar i språkliga rättvisefrågor” (Grünbaum 1996:115) och många gånger för ”nykonstruktioner” som bör undvikas. Även Bertil Molde, som är förhållandevis positivt inställd till ett synliggörande av kvinnor i pronominala benämningar, uttalar sig tydligt negativt om kvinnosynliggörande substantiv.

¹⁴⁶ Hämtat från <<http://www.sprakochfolkminnen.se/folkminnen/handelser-i-almanackan/kalender/i-almanackan/handelser-i-almanackan/2014-01-10-internationella-kvinnodagen-.html>>, publicerad 8 mars 2015.

¹⁴⁷ Se *Språkriktighetsboken* (2005:87), Milles (2012:46) samt <<http://www.sprakradet.se/11569>>, hämtat 14 januari 2014. Se även 7.2.

Exempel 163. Ur Molde (1997:169–170)

Vad gör vi då med ”taleskvinnan”? Det ordet kan vi gärna glömma! Att använda det är verkligen inget bevis på att man är angelägen om jämställdhet mellan könen. Vi bör fortsätta att använda ordet *talesman* oavsett om det är en man eller en kvinna som det syftar på.

När skribenter vill benämna kvinnor anser språkvårdarna enhälligt att detta inte ska ske via ett bruk av explicit kvinnligt appellerande substantiv. I stället bör adjektivet *kvinnlig* användas i kombination med de som ”könsneutrala” beskrivna formerna på *-(ar)e* eller *-man*. Bland exemplen som nämns återfinns *kvinnlig lärare*, *kvinnlig brandman* och *kvinnlig norrman*.¹⁴⁸ Denna strategi har för övrigt aldrig bedrivits av aktivisterna i mitt material. I sin frågelåda på internet svarar Språkrådet mycket kortfattat och bestämt på en språkbrukares fråga om vilket ord som ska användas om ”kvinnor som arbetar som brandmän”.

Exempel 164. Hämtat från <<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprakradgivning/frageladan.html>>, sökord: *brandman*, hämtat 14 april 2015

Det heter *brandman*. Om man vill ange att en brandman är kvinna skriver man *kvinnlig brandman*. Man bör inte slentrianmässigt alltid ange könet bara för att det finns få kvinnliga brandmän.

Varför en könsspecificering med hjälp av adjektiv föredras framför en specificering genom efterled och suffix diskuteras inte explicit. Intentionen är dock antagligen att utifrån ett språkpraktiskt syfte möjliggöra att substantiviska benämningar kan användas icke-könsspecificerande. Iögonfallande är också att språkvårdarna i första hand koncentrerar sig på specifikt kvinnligt appellerande former. Kvinnlighet framställs därmed som något som avviker från den icke-specificerade manliga normen. Möjligheten att exklusivköna män genom bruket av adjektivet *manligt* nämns dock kort i Milles (2012:48) och *Språkriktighetsboken* (2005:86). Som exempel anger Milles *manlig frisör*, i *Språkriktighetsboken* anges *manlig sjuksköterska* och *manlig lärare*. En specificering av manlighet med hjälp av adjektiv framställs således huvudsakligen – eller uteslutande – som relevant när det gäller en benämning av män i stereotypt kvinnliga yrkessfärer. För att lyfta män ur sin språkligt konstruerade normposition hade det dock krävts exempel där manlighet specificeras i samband med privilegierade, stereotypt manligt konnoterade positioner, till exempel *manlig professor*, *manlig äventyrare* eller *manlig specialist*.

Sammanfattningsvis är alltså Språkrådets hållning att det i svenskan alltid bör finnas enbart en substantivisk form som används om såväl kvinnor som

¹⁴⁸ Se Milles (2012:48), *Språkriktighetsboken* (2005:87) och Språkrådets svar på frågan ”Kan en norrman vara en kvinna?”, <<http://www.sprakradet.se/11569>>, hämtat 14 januari 2014.

män; trans*personer nämns aldrig i rekommendationerna som gäller substantiviska benämningar. Specifikt kvinnligt appellerande former bör inte användas eller bildas. I denna fråga är språkvårdarna samstämmiga. Denna rekommendation har heller inte förändrats under den över 50 år långa undersökningsperioden. Inte heller som politisk strategi för att synliggöra ojämställdheter och makthierarkier bör kvinnligt appellerande (eller ickekönande) substantiv bildas (jfr citat 163). Milles (2012:48) nämner dock ett område där explicit kvinnligt appellerande former även i fortsättningen kan användas, nämligen vänskapliga, romantiska och sexuella relationer.

Exempel 165. Ur Milles (2012:48)

Vi ska också betona att den här allmänna könsneutrala strategin inte gäller i alla sammanhang. Att en kvinna i samtal beskriver sin nära anhörig som *väninna* snarare än *vän* kan mycket väl betyda att hon anser att det är relevant att betona att det är en kvinna hon talar om. Och att beskriva någon som *beundrarinna* snarare än *beundrare* indikerar kanske något slags romantiskt intresse utöver den rena uppskattningen som hon visar?

Precis som med de dubbla pronomenformerna verkar det här uppfattas som relevant att kunna markera hetero- och homosexuella relationer. Även detta illustrerar hur språkliga köns- och sexualitetskonstruktioner går in i varandra och hur möjligheten att kunna uttrycka homo- och heterosexualitet förutsätter bruket av könande personbenämningar.

7.3.4 Re_aktioner på icke-könande yrkesbenämningar

Språkvårdens re_aktioner som rör det medvetna bruket av ickekönsspecificerande substantiv begränsar sig uteslutande till yrkesbenämningar. Språkvårdarna re_agerar inte på språkaktivisternas bruk av ickekönande formuleringar som *gemene person* i stället för *gemene man*, *partner* i stället för könsspecificerande benämningar som *flick-/pojkvän* eller av *förälder* i stället för *mor/far* (se kapitel 5). Det är nästan uteslutande bildandet av yrkesbenämningar med ickekönsspecificerande efterled som uppmärksammas av språkvården. Med några få undantag för vissa enstaka former som *riksdagsledamot* avråder språkvårdarna över lag från bruket och framför allt skapandet av ickekönande yrkesbenämningar. Språkvårdarnas centrala argument mot nybildade ickekönande yrkesbenämningar är:

- de är opraktiska
- de är oestetiska
- de är inte naturligt språkbruk

Aktiva språkförändringar som bruket av *ombud* eller *förtroendevald* (i st.f. *ombudsman* och *förtroendeman*, se avsnitt 5.1.3.2) går egentligen i linje med

språkvårdens uppfattning att en form bör kunna användas om såväl kvinnor som män. Ändå re_agerar en del språkvårdare med argumentet att formerna är ”opraktiska” och ”krångliga”, vilket alltså relaterar till språkvårdens klar-språksdiskurs. Detta argument verkar föranledas av att det handlar om aktivt nybildade former. Nybildade yrkesbenämningar verkar inte uppfattas som naturlig svenska utan som konstruerade.

Vanligtvis motiverar språkvårdarna inte explicit varför de avråder från nybildande icke-könande benämningar. Språkrådet verkar till exempel ha en särskilt negativ hållning till bruket av efterledet *-person*, utan att direkt motivera varför. Särskilt i *Språkriktighetsboken* (2005:87) avråder Språkrådet med explicita uppmaningar från bruket och bildandet av benämningar som slutar på *-person*: ”Skapa inte ersättningsord med *-person* för ord på *-man* (t.ex. *talesperson* för *talesman*).” Samma avvisande inställning gentemot sammansatta former som slutar på *-person* uttrycker även Molde (1997:170) i sina rekommendationer: ”Vi skall inte vara rädda för ordet *talesman*, och vi skall verkligen inte lägga oss till med flera ’taleskvinnor’ eller ännu värre ’talespersoner!’”. I alla de publikationer som ingår i mitt material är språkvårdarnas avrådanden från icke-könsspecificerande former med efterledet *-person* mycket tydliga. Som i de nämnda två citaten brukar direkta uppmaningar (”Skapa inte”) och utropstecken användas för att understryka den negativa inställningen gentemot former på *-person*. Uttryckliga förklaringar till dessa tydliga avrådanden ges inte. Vid ett ställe i *Språkriktighetsboken* (2005:82) nämns dock att nybildade former med efterledet *-person* kan uppfattas som ”konstlade”, vilket relaterar till föreställningen av en språklig naturlighet som störs av efterledet *-person*.

I Milles (2012) publikation avråds inte lika explicit från bruket av nybildade icke-könande yrkesbenämningar. Hon listar även några alternativa benämningar med icke-könsspecificerande efterled, till exempel *brandsoldat*, *kassabiträde* och *lekpersion*. Förutom i Milles (2012:47) uppmuntras språkbukarna inte i någon rekommendation till skapandet av fler icke-könande benämningar.

7.3.5 Re_aktioner på det indefinita pronomenet *en*

Det språkaktivistiska bruket av *en* som indefinit pronomen i stället för *man* utgör, vid sidan om *hen*, den under 2010-talets början mest diskuterade och mest använda språkaktivistiska interveneringen (se avsnitt 5.1.3.1 och 6.2). Språkvården re_agerar dock enbart i två uttalanden på bruket av *en*; i Milles (2012:55–56) handbok *Jämställt språk* och i Språkrådets internetbaserade frågelåda.

Milles (2012) redogör inte för den språkaktivistiska kritiken mot pronomenet *man*, men nämner att det ”problematiska” med ordet är dess likhet med substantivet *man*. Hon konstaterar även att pronomenet historiskt sett kommer från substantivet *man*. Milles (2012:56) råder till ett fortsatt bruk av

man: ”Fortsätt använda *man*. Den som har *en* i sitt talspråk, kan i mer informella texter pröva att använda det.” *En* karakteriseras i denna rekommendation som ett informellt alternativ till *man*. Med citatet avses dock inte språkaktivister som använder *en* i talspråket utan personer som har *en* som dialektalt grundform i talspråket, något som Milles anger är fallet i ”stora delar av Sverige”. Rekommendationen att använda *man* formuleras med en explicit uppmaning, ”Fortsätt använda *man*”, vilket innebär att läsaren inte erbjuds något utrymme för ett eget resonemang. Uppmaningen att fortsätta använda *man* som indefinit pronomen motiveras med att det inte skulle finnas någon ”fara att det ska misstas för substantivet *man*, då substantivet *man* i obestämd form kräver obestämd artikel”. Denna skillnad illustreras med exempelmeningen ”En man ska alltid se till att komma i tid.” som sägs inte kunna blandas ihop med pronomenet *man* (Milles 2012:56).

I en rekommendation som Språkrådet publicerade på sin webbplats som reaktion på den begynnande mediala diskussionen kring *en*, uppmanas språkbrukaren inte lika tydligt till ett fortsatt bruk av *man*. Där konstateras inledningsvis att *en* ”i genusmedvetna kretsar” har börjat användas som ”könsneutralt generaliserande pronomen”. Aktörskapet för denna språkförändring kopplas således till en specifik social grupp. Till en början överlåter Språkrådet indirekt läsaren att avgöra om *en* behövs som indefinit pronomen eller inte.

Exempel 166. Hämtat från <<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprakradgivning/frageladan.html>>, sökord: *en*, hämtat 14 april 2015

Om man ser ett behov av *en* beror på om man uppfattar pronomenet *man* som kopplat till manligt kön. Vissa uppfattar det så, andra inte.

I anslutning till detta påpekas att pronomenet *man* etymologiskt sett härstammar från substantivet *man* men att Språkrådet anser att det inte skulle finnas någon ”risk för förväxling”. Däremot nämns att mottagarna kan uppfatta *en* som dialektalt eller ideologiskt laddat.

Exempel 167. Hämtat från <<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprakradgivning/frageladan.html>>, sökord: *en*, hämtat 14 april 2015

Det finns inget i språket som hindrar en att använda *en* som subjektform, men det kan väcka olika reaktioner. Det kan uppfattas som dialektalt eller som ideologiskt laddat. I vilka sammanhang *en* är lämpligt som subjektform bör därför avgöras av kommunikationssituationen och de tänkta mottagarna.

Att Språkrådet på det här sättet lämnar över det slutliga valet mellan två språkformer till språkbrukaren själv är något som är unikt i det av mig analyserade materialet. Det används inga direkta uppmaningar som i Milles (2012:56) råd att använda *man* (”Fortsätt använda *man*.”). Dessutom används med *kan* i ”kan uppfattas” i motsats till andra rekommendationer mo-

dalitetsmarkörer som modifierar bestämdheten i rådet (jfr t.ex. citat 160 där detta inte är fallet). I denna rekommendation tillerkänner Språkrådet språkbrukarna ett större ansvar att själva avgöra vilka former de vill använda i sitt språkbruk. För egen del väljer Språkrådet att använda *man*, se exempel 166.

7.3.6 Re_aktioner på *den*

Pronomenet *den* intar en speciell roll i språkvårdens förhållningssätt till aktiva språkförändringar. Språkvården har aldrig lika tydligt avrått från *den* som från de andra formerna som analyseras i det här avsnittet. Ungefär sedan millennieskiftet har *den* i större utsträckning till och med beskrivits som ett ”könsneutralt pronomen” som är värt att testa i språkbruket. Språkvårdarna argumenterar dock med andra argument för *den* än språkaktivisterna. Medan språkaktivisterna aktualiserar feministiska, aktivistiska och intervenistiska diskurser rörande diskriminering och samhällseliga normföreställningar argumenterar språkvården framför allt utifrån klarspråks- och i viss mån även jämställdhetsdiskurser.

Språkvården har sedan länge varit relativt positiv inställd till bruket av *den*. Hultman (1992:113) nämner exempelvis de inflytelserika språkvårdarna Erik Wellander och Bertil Molde som enligt honom redan på 1960- och 1970-talet ”med olika grad av entusiasm” tog ställning för *den*. Wellanders entusiasm kan dock sägas vara begränsad. I den tredje upplagan av sitt språkvårdande huvudverk *Riktig svenska* som kom ut 1960 avråder han tydligt från bruket av *den*. Han konstaterar att ”*den* om personer låter ovårdad eller avsiktligt nedsättande” (Wellander 1960:226). I den fjärde upplagan från år 1973 uttrycker han sig något mer nyanserat när han slår fast att bruket av *den* om personer ”gärna [får] en nedsättande eller föraktlig bibetydelse” (Wellander 1973:118). Han tillägger dock att ”detta pejorativa element kan helt saknas i vårdat skriftspråk” och citerar bland annat bruket av *den* i en text av Fredrika Bremer från tidigt 1800-tal. Därutöver påpekar Wellander (1973) att *den* även har använts i sakprosatexter. Han varken förordar eller avråder från bruket av *den*. Molde anser år 1976 att *den* fortfarande är ”relativt ovanlig” i sakprosatexter men skriver att om *den* skulle användas i större utsträckning skulle formen ”komma att verka mera naturlig” (Molde 1976:5). Inte heller Molde tar entydigt ställning för eller emot *den*. Han konstaterar att det är spridningen av *den* i språkbruket som avgör om *den* behövs som ett ”allmänt personligt pronomen” eller ej. Intressant i Moldes korta kommentar angående *den* är att han understryker att ord bör verka ”naturliga”. I och med detta åberopar han medvetet eller omedvetet en föreställning om någon form av språklig naturlighet.

Under 1980- och 1990-talet publicerade den institutionaliserade språkvården mig veterligen inga ytterligare grundläggande rekommendationer angående *den*. Efter millennieskiftet tar dock särskilt Språkrådet tydligt ställning för *den*. Som en av de starkaste förespråkarna av *den* kan dåvarande Svenska

språknämndens föreståndare Olle Josephson räknas. Sedan omkring år 2004 har han, på Svenska språknämndens vägnar, ett antal gånger yttrat sig positivt om bruket av *den* som ett ”könsneutralt” eller ”könlost” pronomen.¹⁴⁹ Josephson uttalar sig tydligt mot nyskapade former samt dubbla pronomen och anser att *den* är det enda användbara ”könsneutrala” pronomenet.

Exempel 168. Ur Josephson (2004a:174)

Ett könsneutralt pronomen behövs alltså. *Hen, hoan, han eller hon, han/hon, h-n* och annat har föreslagits. Otympligheter och skrivbordskonstruktioner. Ett pronomen som ska få genomslag måste vara lätthanterligt och talspråksförankrat. Enda möjligheten är sannolikt *den* [...].

Ännu tydligare tas ställning för *den* i den under Josephsons ledning utarbetade *Språkriktighetsboken* (2005).

Exempel 169. Ur *Språkriktighetsboken* (2005:78)

Den möjlighet som ofta fungerar bäst är *den*. I jämförelse med de andra alternativen har *den* klara fördelar; det är kort och lätthanterligt och dessutom förankrat i både tal- och skriftspråket sedan länge.

I Milles (2012:52) handbok förespråkas *den* däremot inte lika tydligt utan omnämns enbart som en ”metod” som ”kunde utnyttjas mer”. I *Myndigheternas skrivregler* (2009) nämns *den* över huvud taget inte. Citat 168 och 169 visar att det i samband med Språknämndens rekommendationer av *den* snarare aktualiseras klarspråksdiskurser än till exempel diskrimineringsdiskurser. Med begrepp som ”lätthanterlig” (citat 168, 169) och ”kort” (citat 169) lyfter språkvårdarna fram formens praktiska och språkekonomiska aspekter. I motsats till det används i språkaktivisternas diskussioner ytterst sällan liknande adjektiv för att förespråka *den* (jfr avsnitten 5.1.3.1 och 5.2). Att språkvårdarna lägger så stor vikt på att framställa formen som praktisk och språkekonomisk i stället för att poängtera och förklara dess könspolitiska, intervenistiska potential är sannolikt ett uttryck för att flera av Svenska språknämndens styrelsemedlemmar såg nämnden som en institution som inte borde befatta sig med ”moraliserande och ideologiska inslag”.¹⁵⁰ *Den* diskuteras av språkvårdarna därutöver enbart som ersättning till generiskt *han* eller ”otympliga” dubbelformer som *han eller hon*, inte som ett personligt pronomen för konkreta personer (jfr aktivisternas diskussioner i 5.1.3.1 och 5.2). Anmärkningsvärt är också att språkvårdarna åberopar det muntliga språkbruket som avgörande för rekommendationen, till exempel genom for-

¹⁴⁹ Bl.a. i monografin Josephson (2004a), i dagstidningarnas språkspalter (Josephson 1999) och i intervjuer i massmedia (t.ex. Bäckstedt 2005).

¹⁵⁰ Ur protokollet från sammanträdet i Svenska språknämndens styrelse den 7 november 2005, § 41, citerat efter Lindgren (2007e). Se avsnitt 3.4.

muleringar som ”talspråksförankrat” (citat 168, 169). Annars brukar språkvården legitimera sina rekommendationer genom hänvisningar till skriftspråket, framför allt skriftspråket i dagstidningstexter och annan etablerad sakprosa (se t.ex. inledningen till *Språkriktighetsboken* 2005:30). Det är enbart i samband med rekommendationen av *den* och i viss mån även *en* (se avsnitt 7.3.5) som muntligt språkbruk konstrueras som ursprungligare än skriftlig språkbruk och därmed som ett lämpligt argument i språkrådsgivningen. Ursprunglighet är på det hela taget en central punkt när språkvårdare förespråkar *den*. I alla språkvårdande texter i vilka *den* framställs som ett passande ”könsneutralt” pronomen tillskrivs formen en historisk ursprunglighet som karakteriseras som positiv.

Exempel 170. Ur *Språkriktighetsboken* (2005:78–79)

Allt sedan slutet av 1500-talet har *den* till och från använts med allmän syftning eller när den åsyftade personens kön varit obekant eller irrelevant.

Exempel 171. Ur Milles (2012:51)

Belägg på detta finns så tidigt som på 1500-talet. Här är ett exempel från en 1800-talsförfattare [...]

I exempel 170 och 171 framhävs den historiska förankringen hos *den* som ett argument för att använda formen i dagens språkbruk. Detsamma görs med hjälp av tillägget ”sedan länge” i citat 169. Vid olika tillfällen påpekas även att *den* ”sedan länge” har använts av erkända svenska författare, i *Nya Testamentet* och andra texter. En lång förankring av *den* i den svenska språkhistorien spelar däremot ingen roll alls i de språkaktivistiska diskussionerna. Den språkaktivistiska argumentationen för *den* grundar sig i stället enbart på argument som rör icke-diskriminering samt interveneringen i andro-, hetero-, två-, cis- och/eller kategorialkönanandet (se kapitel 5). Språkaktivisterna och språkvårdarna väljer alltså helt olika argument i sitt förespråkande av *den*.

På senare tid verkar dock Språkrådet ha tonat ner förordandet av *den*. I den aktuella rekommendationen i Språkrådets frågelåda på internet listas *den* utan särskilda kommentarer tillsammans med upprepning av substantiv, omskrivning till plural och annat.¹⁵¹ Även i Milles (2012:52) avslutande rekommendationer nämns *den* enbart kort. Hon påpekar dessutom att *den* kan uppfattas som opersonligt och ”ibland även kan medföra syftningsproblem”, vilket dock inte utvecklas närmare.

¹⁵¹ Se <<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprakradgivning/frageladan.html>>; sökord: *den*, hämtat 14 april 2015.

7.3.7 Re_aktioner på nyskapade pronomen som *hoan*, *h-n* och särskilt *hen*

Av de nybildade pronomenen är det i synnerhet *hen* som språkvården re_agerar på. Språkvårdarnas kommentarer har dock genomgått en tydlig förändring under den analyserade tidsperioden. Medan några av 1960- och 70-talets språkvårdare betraktade skapandet av nya ”könsneutrala” pronomen som en intressant idé, var språkvårdarna under 1980- fram till 2010-talet mycket skeptiska mot nybildade pronomen. Efter att den mediala debatten kring *hen* kom i gång i början av 2012 har språkvårdarna försökt att anpassa sina rekommendationer och i viss mån reviderat sina tydligt negativa ståndpunkter. Språkvårdarnas centrala argument mot bruket och skapandet av nya pronomen har under de senaste fem årtionden varit följande:

- det är orealistiskt att tro att det går att införa ett nytt pronomen
- nybildade pronomen används inte i det faktiska språkbruket
- nybildade pronomen är oestetiska
- nybildade pronomen är inte naturligt språkbruk
- nybildade pronomen irriterar och distraherar läsaren

En av de första språkvårdarna som nämner *hen* är Rolf Dunås år 1966. I en språkspalt i *Upsala nya tidning* beskriver han *hen* som ett bra alternativ till dubbla pronomenformer, vilka han finner ”pedantiska, klumpiga och tja-tiga”. Texten återpublicerades fyra år senare i Dunås (1970:139–140) språkvårdande handbok *Bättre svenska*. I positiva ordalag framställer Dunås *hen* som ett ”tvåkönat” ord men anser det omöjligt att ordet skulle etablera sig. Även Karl-Hampus Dahlstedt – från 1968 till 1983 medlem i Svenska språknämndens styrelse – är positiv till *hen*, men tror också att införandet av ett nytt pronomen är en ”besvärlig operation” (Dahlstedt 1967:118). Dunås och Dahlstedts korta kommentarer om *hen* från 1960-talet är anmärkningsvärda eftersom de utgör språkvårdens hittills enda tydligt positiva ställningstaganden för nybildade pronomen. När det gäller Svenska språknämndens inställning till nybildade pronomen sammanfattar Birgitta Lindgren (2007e:240), som själv i flera årtionden har arbetat på nämnden, denna på följande sätt: ”Språknämnden har alltid ställt sig avvisande, eftersom det ansetts som alltför svårt att införa ett helt nytt ord i en så speciell ordklasskategori som pronomen.”. Att det vore orealistiskt att tro att ett nytt pronomen skulle gå att etablera i det svenska språkbruket är fram till år 2013 huvudargumentet i alla språkvårdande texter. Förutom Dunås (1970:140) och (Dahlstedt 1967:118) beskriver också Bertil Molde (1976:7) det som ”praktiskt ogenomförbart” att införa ett nytt pronomen. Även huvudredaktören för *Svenska Akademiens ordlista*, Sven-Göran Malmgren, utgår 2012 från att *hen* inte kommer att etablera sig i det svenska språkbruket, se citat 172.

Exempel 172. Sven-Göran Malmgren, citerat ur ett brev av tidskriften *ful:s* redaktion till sina prenumeranter, daterat till den 7 maj 2012

Huruvida det kommer in i nästa upplaga (2015) beror på språkutvecklingen: om det (mot all förmodan, skulle jag säga) sprider sig och kommer i närgrunda allmänt bruk så ska det vara med.¹⁵²

I *Språkriktighetsboken* som publicerades år 2005 motiverar författarna utförligare varför de antar att nya pronomen inte kommer att kunna bli en del av det svenska språkbruket.

Exempel 173. Ur *Språkriktighetsboken* (2005:78)

Varianter som föreslagits är t.ex. *hen, hän, hin, haon, hoan, hn* och *h-n*. Men utsikterna för att någon av de nyskapade varianterna ska kunna etablera sig i det allmänna språkbruket får nog sägas vara minimala. Det är svårt att lansera pronomen från ingenting i ett så stabilt språkssystem som svenskan, där uppsättningen av pronomen i stort sett är fast.

Svenska språknämndens antagande att nya pronomen inte kommer att kunna etablera sig preciseras i detta citat med förklaringen att det svenska språkssystemet är ”stabilt” och att pronomenuppsättningen är ”fast”. Författarna till *Språkriktighetsboken* beskriver i citat 173 språkssystemet som något närmast statistiskt som till viss del existerar skilt från språkbrukarna. Citatet gör det tydligt att det snarare är språkssystemet och inte språkbrukarnas föränderliga uttrycksbehov som är utgångspunkt för den nämnda prognosen. Språkvårdarna reflekterar fram till ungefär år 2013 sällan explicit kring den sociala betydelsen av språklig köns kategorisering när de uttalar sig om nyskapade pronomen. Detta hänger förmodligen ihop med en icke-benämnd utgångspunkt i ett statistiskt tvåkönskoncept. Utan medvetenhet kring den aktivistiska kritiken mot de etablerade tvåköns benämningspraktikerna är det möjligt att förbise den sociala relevansen av pronomenbruket, vilket i sin tur gör det möjligt att betrakta språkliga förändringar som osannolika eller till och med omöjliga. Att anta att det är föga troligt att ett ”pronomensystem” går att förändra innebär i viss mån en föreställning om att detta system redan är så pass optimalt att en förändring inte behövs, något som är möjligt att hävda när ens utgångspunkt är ett binärt könskoncept utan makthierarkier.

Vid sidan om argumentet att det skulle vara orealistiskt att tänka sig att den konventionaliserade svenska pronomenuppsättningen kan förändras brukar språkvårdarna fram till ungefär år 2012 också framhålla att de nybildade pronomenen enbart är ”skrivbordskonstruktioner” utan förankring i talspråket (t.ex. Josephson 2004a:175). Även Milles (2008:50) menar i första upplagan av sin handbok *Jämställt språk* att ”det är orealistiskt att tänka sig

¹⁵² Hösten 2014 bestämdes att pronomenet *hen* skulle komma in i den nya upplagan av *Svenska Akademiens ordlista* (SAOL 14).

att införa ett nytt pronomen utan stöd i talspråket”, men tydliggör inte på vilket material hon grundar denna slutsats. Analyserna i kapitel 5 visar att åtminstone *hen* på den tiden redan användes flitigt i såväl muntligt som skriftligt språkbruk, även om användningen av ordet har varit begränsat till vissa communityer.¹⁵³ Språkvårdarnas konstaterande att nybildade pronomen inte kommer att etablera sig i språkbruket lyfter återigen frågan när en språkform egentligen anses vara etablerad. När alla språkbrukare använder den nya formen? När alla språkbrukare känner till formen? När vissa grupper i samhället använder den? När *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet* använder formen? När språkvårdsorganisationer ”godkänner” den utan förbehåll som ett ”neutralt” ord? Språkvårdarna resonerar inte kring dessa frågor men att vissa communityer använder en form verkar inte räcka för att betrakta nyskapade pronomen som etablerad.

Vissa av språkvårdens re_aktioner på nybildade pronomen innehåller också påtagligt subjektiva språkestetiska uppfattningar. Språkvårdarna re_agerar dock inte med att beskriva de nybildade pronomenen som smarta, kreativa eller efterlängtade icke-diskriminerande språkliga lösningar, utan med en rad negativa adjektiv. År 2011 avråder till exempel Språkrådet ifrån bruket av *hen* med motiveringen att ordet ”ser konstigt ut”.

Exempel 174. Hämtat från <<http://www.sprakradet.se/frågelådan>>, sökord: *hen*, hämtat 10 juni 2011

[D]et är ingen god idé att försöka införa *hen* (eller någon annan form – *hin*, *hän*) som könsneutralt pronomen. Det ser konstigt ut, och det är svårt att tro att man skulle kunna introducera ett så vanligt ord som ett pronomen utan minsta stöd i talspråket.

På Språkrådets webbplats anges inget publiceringsdatum för citat 174 men mellan åtminstone år 2005 och juni 2011 var detta Språkrådets officiella rekommendation. I samband med att *hen* blev mer känt genom den mediala debatten fick Språkrådets rekommendationer större uppmärksamhet och nyanserades allteftersom. De subjektiva språkestetiska uppfattningarna tonades så småningom ner och togs slutligen helt bort. Detta visar hur språkvårdarna på Språkrådet re_agerar på den större offentliga uppmärksamheten och det ökade bruket av *hen* som denna uppmärksamhet medförde. I april 2013 anger Språkrådet inte heller längre att det kommer att vara omöjligt att etablera ett nytt pronomen. I stället konstateras att *hen* har ”haft svårt att slå igenom i allmänspråket”. Förklaringen är dock densamma som i de tidigare re_aktionerna, nämligen att ”pronomen är en ordklass som sällan förnyas eller ändras”.¹⁵⁴ I maj 2014 har Språkrådet anpassat rekommendationen till

¹⁵³ Detta visar även hur viktigt det är att ange och eventuellt vidga källmaterialet för att ompröva kategoriska kommentarer av denna typ.

¹⁵⁴ Hämtat från <<http://www.sprakradet.se/frågelådan>>, sökord: *hen*, hämtat 4 april 2013.

det ökande bruket av *hen* – det påstås inte heller längre att pronomenupp-sättningen är ett slutet och svårföränderligt system.

Exempel 175. Hämtat från <<http://www.sprakochfolkminnen.se/frågelådan>>, sökord: *hen*, hämtat 3 maj 2014

Det finns inga språkliga hinder för att använda *hen*, men det är ett ord som ibland väcker irritation. I vilka sammanhang *hen* är lämpligt bör därför avgöras av kommunikationssituationen och de tänkta mottagarna. [...] I takt med att användningen ökar blir också sammanhangen där ordet upplevs som neutralt alltfler.

Språkrådet avråder därmed inte längre från bruket av *hen* utan lämnar till viss del över ansvaret till den enskilda språkbrukaren. I alla de nyaste rekommendationerna på rådets webbplats påpekas dock såsom i citat 175 att nybildade pronomen kan dra uppmärksamheten från textens innehåll och i och med detta irritera och distrahera mottagarna. Därmed använder Språkrådet i de nyare rekommendationerna ett tydligare mottagarperspektiv än i de tidigare rekommendationerna, där subjektiva språkestetiska omdömen som att *hen* ”ser konstigt ut” har varit centrala. I den sista meningen i citat 175 antyder Språkrådet indirekt att det är positivt om *hens* radikala karaktär försvagas och ordet blir ett mer ”neutralt” pronomen i den meningen att det inte längre drar till sig lika stor uppmärksamhet. Rekommendationens mottagarperspektiv handlar således primärt om klarspråksdiskurser; språkbrukaren uppmärksammas på att vissa mottagare kan irriteras av ”icke-neutrala” ord som *hen*. Mottagarperspektivet handlar däremot inte om inkluderande respektive exkluderande konceptualiseringar som framkallas av olika personbenämningar.

Även Karin Milles re_agerar i den andra upplagan av sin handbok *Jämställt språk* på förändringar i bruket av *hen*. Medan hon i upplagan från 2008 väljer att explicit avråda från bruket av *hen* genom att lista ”nybildade ord av typen *hen*, *hn* med flera” under rubriken ”Konstruktioner man bör undvika” (2008:54), har ordet *hen* i den andra upplagan från 2012 plockats bort och ersatts med *hoan* i den annars oförändrade formuleringen (2012:54). Även formuleringen att ”inget av dessa nyord rekommenderas av språkvårdarna, eftersom det är orealistiskt att tänka sig att införa ett nytt pronomen utan stöd i talspråket” (Milles 2008:50) har strukits i den nya upplagan. I stället anges att *hen* är ”könsneutralt och praktiskt” men att det kan hända att bruket av *hen* ”stjäl uppmärksamheten från själva budskapet man vill förmedla” (Milles 2012:53). Att språkvårdarna inte längre lika explicit avråder från bruket av *hen* visar vilken roll den mediala debatten kring ordet har spelat. Användningen av nybildade pronomen i (queer-)feministiska och trans*aktivistiska tidskrifter, bloggar, diskussionsforum på nätet med mera (se kapitel 5) hade inget inflytande alls på rekommendationerna. Den mediala debatt som kom i gång under 2012 och den därpå följande ökningen i bruket av *hen* ledde

däremot till att språkvårdarna ändrade sina rekommendationer. I en omfattande rekommendation som Språkrådet publicerade på sin hemsida i maj 2013 anges till och med att ”utvecklingen går snabbt”¹⁵⁵ när det gäller svenskans pronominala benämningspraktiker. Under mindre än två år har således språkvårdarnas syn på pronomenbruket förändrats enormt, från påståendet att den svenska ”pronomenuppsättningen” är ett fast, stabilt och slutet system till ett fält som beskrivs som lättföränderligt.

Analyserna av språkaktivisternas intentioner i kapitel 5 visar att de nyskapade pronomenen förespråkas och används med olika syften. Vissa språkaktivister använder de nya formerna för att utmana två-, cis- eller kategorialKönandet medan andra använder nybildade pronomen för att utmana andro- eller heteroKönandet. I de första, rätt positiva kommentarerna om nyskapade pronomen av Dahlstedt (1967) och Dunås (1970) beskrivs *hen* som ett pronomen som inkluderar *hon* och *han*; inte som en form som utmanar den binära könsmodellen (två- och cisKönandet) eller som i grunden ifrågasätter en kategorisering av människor efter kön (kategorialKönandet). Detta framgår dock enbart indirekt när Dunås (1970:139) och Dahlstedt (1967:118) kallar *hen* för ”tvåkönet” respektive ”tvekönet”. Men i bådas alltigenom positiva kommentarer om *hen* återfinns en strävan efter språklig likställning av de två konventionaliserade könskategoriseringarna, alltså en kritik mot androKönandet. Även under de följande 40 åren beskrivs nybildade pronomen av språkvårdarna primärt som ett sätt att jämställa kvinnor och män, om denna aspekt över huvud taget tas upp. Också i Milles (2012:50) är utgångspunkten ett tvåkönskoncept, till exempel när *hn* presenteras som en form som ”efter behag” kan uttalas som *hon* eller *han* och inte som en form som utmanar just denna indelning i kvinnligt och manligt. Först i de allra nyaste publikationerna från 2013 och 2014 specificeras de olika användningssätten av nyskapade pronomen något närmare. I den nämnda utförliga rekommendationen angående *hen*, daterad till maj 2013, skriver Språkrådet att *hen* kan användas antingen som en generisk form ”när kön är oväsentligt, okänt eller ska otydliggöras” eller som en ”könsöverskridande” form.¹⁵⁶ I Milles (2012:50) och Språkrådets rekommendation från maj 2013 anges också för första gången att pronomenet används för att benämna specifika personer. Språkrådet är tydligt med att personer som vill bli omtalade med *hen* också borde bli det. Djupare resonemang kring en språkaktivistisk utmaning av tvåkönskonceptet förekommer inte i Milles (2012), men i Språkrådets rekommendationer från maj 2013 nämns att *hen* används av vissa personer ”med normkritiska intentioner som inte vill kategorisera mottagarna i en tvådelad könsuppdelning”. Språkrådet rekommenderar att skri-

¹⁵⁵ Se <<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprakradgivning/frageladan.html>>, sökord: *hen*, hämtat 14 april 2015.

¹⁵⁶ Se <<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprakradgivning/frageladan.html>>, sökord: *hen*, hämtat 14 april 2015.

benter som har normkritiska intentioner skulle kunna förse sin text med en klagande kommentar så att den normkritiska användningen kan särskiljas från den mer okritiska och språkpraktiska, som därmed konstrueras som den neutrala.

7.4 Språkvårdens syn på relationen mellan språk, tänkande och samhälle

Som analysen i de föregående avsnitten visat är *könsneutral* en av de mest centrala termerna i de nyare språkvårdspublikationerna. Språklig könsneutralitet framställs som något eftersträvansvärt utan att begreppets innebörd definieras närmare. På de följande sidorna analyserar jag vilken syn på relationen mellan språk, tänkande och kön språkvårdarna ger uttryck åt i sina rekommendationer. Detta gör jag framför allt genom att undersöka vilka argument språkvårdarna använder sig av när de förklarar att tidigare manligt appellerande former är ”könsneutrala”.

I flera av de äldre rekommendationerna, som Wellander (1960, 1973) eller Åkermalm (1979), resoneras över huvud taget inte kring frågor som rör sambandet mellan språkliga benämningar och den icke-språkliga världen. Benämningspraktikerna behandlas som ett inomspråkligt fenomen, där bland annat argument som att bruket av generiskt maskulinum är en språklig tradition med djup historisk förankring väger tungt (se 7.2). När relationen mellan benämningspraktikerna och den icke-språkliga verkligheten behandlas i de senare publicerade språkvårdstexterna är en central ansats att de språkliga formerna bör avspegla världen på ett ”korrekt” sätt. Denna syn på språk återfinns i alla publikationer, oberoende av om de författades på 1970-talet eller 2010-talet. Språkvårdarna beskriver det som att språket förändras långsammare än den sociala, icke-språkliga verkligheten. Språklig och icke-språklig verklighet uppfattas i dessa resonemang som två skilda entiteter, där språket alltid släpar efter utvecklingen i den icke-språkliga världen. I många av texterna som publicerades från och med 1970-talets andra hälft anges att språket inte längre avbildar det, enligt språkvårdarna, nu jämställda och ”könsneutrala” svenska samhället på ett adekvat sätt. Denna språksyn blir tydlig bland annat i Bertil Moldes (1967a) förhållandemässigt progressiva kritik mot androkönande pronomen.

Exempel 176. Ur Molde (1976:7)

Hur svårt det än kan vara med ett så starkt ingrepp i en uråldrig språklig praxis, så ter det sig allt nödvändigare att anpassa det offentliga språkbruket, inte minst författningsspråket, till den tid och den verklighet som råder nu.

Molde anser i detta citat – i vilket han som en av få språkvårdare förespråkar aktiv språkförändring – att språkliga former behöver ”anpassas” till den förändrade icke-språkliga verkligheten där kvinnor har fått en ny samhällelig position. Molde föreslår särskilt dubbelformen *han eller hon* som en alternativ benämning eftersom denna skulle avbilda en värld bestående av både kvinnliga och manliga individer på ett bättre och rättvisare sätt än generiskt maskulina former. Att språkvårdarna uppfattar språk som ett först och främst verklighetsavbildande medium tydliggörs vid flera tillfällen även i de allra nyaste publikationerna. I inledningen till handboken *Jämställt språk* förtydligar exempelvis Milles (2012) sin språkavbildande ansats på följande sätt, se citat 177.

Exempel 177. Ur Milles (2012:12)

Språk avspeglar verkligheten, och då verkligheten ofta har varit och alltjämt är ojämförd, är det inte så konstigt om språket också ger uttryck för en sådan världsbild. Förr i tiden var riksdagsmän, tjänstemän och brandmän alltid just – män. Likaledes var sjuksköterskor och barnmorskor kvinnor. Och detta avspeglas i beteckningarna, då de tycks syfta på antingen bara män eller bara kvinnor. Men samhällsförändringar och kvinnors frigörelse har medfört att dessa uppdrag och yrken inte längre är förbehållna endast det ena könet. Vad kallar man då män som arbetar på förlossningsavdelningen på sjukhus och kvinnor som släcker bränder?

Som analyserna i de föregående avsnitten har visat påverkar valet av språksyn utformningen av språkvårdens rekommendationer på ett påtagligt sätt. Personbenämningar, särskilt yrkesbenämningar, beskrivs i språkvårdarnas rekommendationer sällan som former som påverkar läsarnas och lyssnarnas konceptualiseringar, det vill säga som former som också har en verklighetskonstruerande förmåga. Intressant nog resulterar denna verklighetsavbildande ansats i delvis olika rekommendationer beroende på om det handlar om pronomen eller substantiv. Som analyserna visade rekommenderar språkvårdare nu för tiden inte sällan dubbla pronomenformer som *han eller hon* eftersom dessa sägs avbilda verkligheten på ett mer korrekt sätt. När det gäller substantiviska benämningar förordas däremot aldrig dubbelformer utan ett generiskt bruk av maskulina former. Den referentiella, verklighetsavbildande ansatsen är dock densamma. Språkvårdare motiverar sina rekommendationer av generiskt maskulina substantiv med argumentet att kvinnor och män skulle vara så pass jämställda i dagens Sverige att detta borde avspeglas i språket. Eftersom kön inte längre antas spela en lika samhällsstrukturerande roll som tidigare bör det inte heller göra det i språkformerna. Särskilt ofta framförs att kön inte längre skulle spela någon roll på den svenska arbetsmarknaden och därför inte heller borde göra det i yrkesbenämningarna. Milles besvarar de i citat 177 ställda frågorna angående hur

kvinnor som släcker bränder och män som jobbar på förlossningsavdelningar bör benämnas med följande rekommendation.

Exempel 178. Ur Milles (2012:45)

Argument för den svenska modellen med en könsneutral strategi är att funktionen snarare än kön bör vara det viktiga när man talar om vad folk sysslar med. Eftersom alla svenska yrken är öppna för båda könen, och kvinnor och män ska ha samma villkor i arbetslivet, finns det ingen anledning att ha yrkesbeteckningar som ger information om innehavarens kön. Det är också praktiskt att ha könsneutrala beteckningar att tillgå i språket.

Utifrån detta drar hon slutsatsen att vissa former såsom *brandman* eller *barnmorska* kan användas som ”neutrala beteckningar” (Milles 2012:46, se även citat 180). På Språkrådets webbsida framförs liknande argument.

Exempel 179. Hämtat från <<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprakradgivning/frageladan.html>>, sökord: *brandman*, hämtat 14 april 2015

De flesta yrkesbeteckningar uppfattas i dag som könsneutrala. Om man talar om att anställa en ny *ingenjör*, *lärare*, *sekreterare*, *handläggare*, *behandlingsassistent* eller *webbredaktör* har man inget sagt om man avser en man eller en kvinna. Men några könsmarkerade yrkesbeteckningar lever kvar från ett äldre samhälle med en mer segregerad arbetsmarknad.

Förekomsten av en könssegregerad arbetsmarknad placeras i exemplet 178 och 179 i det förflutna, vilket föranleder språkvårdarna att konstatera att det inte längre finns anledning att använda yrkestitlar som är specifikt kvinnligt appellerande.¹⁵⁷ Språkvårdarna slår fast att när kvinnor tillkämpar sig tillträde till samhällssfärer som dittills har varit förbehållna männen så bör också de manligt appellerande benämningarna tas över. I och med att kvinnor språkligt anpassas till och inkluderas i manligt appellerande benämningar bevaras rent språkligt mannens normposition utan att den blir ifrågasatt.

Språkvårdens verklighetsavbildande språksyn skiljer sig tydligt från de flesta aktivisters syn på språk. Som analyserna i kapitel 5.1 visar förespråkar de flesta språkaktivister att vissa generiskt maskulina personbenämningar ska avskaffas då dessa antas hämma en konceptualisering av kvinnor. Till exempel bedrevs initiativet att byta ut yrkestiteln *brandman* mot ett icke-könspecificerande alternativ med syftet att främja föreställningar av kvinnor som medlemmar i brandkåren. Språkförändringen var avsedd att i slutändan leda till att fler kvinnor sökte sig till yrket (se 5.1.3.2). Avsikten var här, som med de flesta andra aktiva språkförändringar, att genom förändrade benämningsspraktiker förändra förhållandena i den icke-språkliga verkligheten.

¹⁵⁷ Sverige hade för övrigt år 2004 Europas mest könssegregerade arbetsmarknad; 2013 var enbart Finlands arbetsmarknad mer segregerad efter kön än Sveriges (SOU 2004/43 resp. *Arbetsmiljöverkets rapport 2013/1*).

Några gånger tas denna verklighetskonstruerande syn på benämningspraktiker upp även av språkvårdarna, framför allt i *Språkriktighetsboken* (2005) och Milles (2012), dock utan att den får konkret genomslag i rekommendationerna. Milles (2012:45) antyder exempelvis några gånger att generiskt maskulina (och feminina) former kan påverka läsarnas respektive lyssnarnas konceptualiseringar men konstaterar ändå: ”det [finns] ingen anledning att ha yrkesbeteckningar som ger information om innehavarens kön” (se citat 178). Och angående de språkaktivistiska försöken att förändra könsstereotypa föreställningar om yrken med hjälp av förändrade benämningspraktiker skriver Milles (2012:42) att ”[ä]ven om särskilt brandmansyrket och husfruyrket har en mycket sned könsfördelning, ska beteckningarna fungera könsneutralt”. Sammanfattningsvis skiljer sig språkvårdarnas och språkaktivisternas språksyn åt på så sätt att språkvårdarna förstår språk som ett medium som på ett ”korrekt” och rättvist sätt ska avbilda en verklighet som uppfattas som jämställd, medan språkaktivisterna förstår aktiva språkförändringar som ett sätt att förändra en verklighet som uppfattas som ojämsälld.

Även om perception indirekt nämns som en aspekt i både *Språkriktighetsboken* (2005:82) och Milles (2012:46) tillmäter inte språkvårdarna språkbrukarnas perception av formerna någon större betydelse. Dessutom förekommer inte i någon av de språkvårdande publikationerna några referenser till perceptionsstudier som systematiskt har analyserat vilka bilder olika benämningspraktiker framkallar i läsarnas medvetande. Analyser av denna typ har genomförts sedan 1970-talet om framför allt det engelska och tyska språket. Befintliga studier om norskan tas inte heller upp i språkvårdarnas texter. Att språkvårdarna inte refererar till dessa språkvetenskapliga och socialpsykologiska studier skulle kunna bero på att studierna enhälligt visar att en ”könsneutral” användning av manligt appellerande former inte leder till en ”jämställd” konceptualisering av kvinnor och män hos dem som läser dessa former.¹⁵⁸ Perceptionsstudiernas resultat strider således mot de svenska språkvårdarnas antagande att former som slutar på ändelser som också används för en explicit manlig könsspecificering uppfattas som ”könsneutrala”. Detta lyfter frågan huruvida språkvårdarna motiverar att vissa former är ”könsneutrala”. Vad och vem är det som avgör om en form är ”könsneutral” eller inte? I de analyserade språkvårdspublikationerna förekommer inga metaresonemang om begreppet *könsneutral*; begreppet blir aldrig definierat. Det framgår dock implicit hur språkvårdarna avgör huruvida former kan sägas vara ”könsneutrala”. Vanligast i språkvårdens texter är att könsneutraliteten uppfattas ligga i själva orden. I exempel 180 hänvisar Milles (2012) till att yrkesbenämningarna är fastslagna och därför kan sägas vara könsneutrala.

¹⁵⁸ Hänvisningar till perceptionsstudier och efterlysningar av ytterligare studier är däremot vanligt förekommande i engelsk- och tyskspråkiga handböcker och rekommendationer.

Exempel 180. Ur Milles (2012:46)

I de fall det finns en fastslagen yrkesbeteckning ska denna användas. Även om mångas språkkänsla säger något annat är alltså *sjuksköterska*, *barnmorska*, *husfru* och *brandman* neutrala beteckningar som kan användas om både kvinnor och män.

Indirekt tillmäter Milles här den spontana språkkänslan hos flertalet språkbrukare liten relevans när det gäller att avgöra om benämningarna kan sägas vara könsneutrala eller inte. I ett antal uttalanden blir det tydligt hur språkbrukarnas tolkning av vissa former uppfattas konkurrera med formernas inneboende ”könsneutrala” betydelse.

Exempel 181 och 182. Ur Milles (2012:36 resp. 37)

Trots att det finns beteckningar som anses könsneutrala, vill vi språkbrukare gärna tolka dem som könsbestämda.

Fastän dessa ändelser [”-are och -ör”; anm. D.W.] i dag inte grammatiskt sett räknas som maskulina, finns det ändå några som tycker att sådana här benämningar låter som om de bara syftar på män.

Båda citaten antyder att vissa former har en inneboende könsneutralitet och att det rör sig om feltolkningar när språkbrukare uppfattar substantiv på -(ar)e, -ör eller -man som manligt appellerande. Vem som avgör att dessa ändelser är ”könsneutrala” framgår inte explicit; i citat 181 och 182 används passiveringarna ”anses” respektive ”räknas”, utan att aktörerna som anser eller räknar formerna som ”könsneutrala” nämns. Antagligen avser språkvårdarna med dessa formuleringar personer med språkvetenskaplig expertis, till exempel grammatiker, lingvister och möjligtvis även sig själva eller andra språkvårdare. Hur som helst konstrueras betydelse i dessa citat som något statistiskt som ligger i själva ordens språkliga form. Utomspråkliga faktorer som samhällliga maktstrukturer uppfattas dock påverka eller störa formernas inneboende könsneutralitet. Milles (2012:46) skriver exempelvis angående ”beteckningar som slutar på -are och -ör” att ”[o]m de i vissa fall upplevs som manliga beror detta mest på utomspråkliga faktorer.” Språkliga och icke-språkliga faktorer särskiljs här alltså tydligt från varandra. Med ”utomspråkliga faktorer” menas i detta fall primärt könsfördelningen på arbetsmarknaden. Könsstereotypa föreställningar om vissa yrken anges i både *Språkkriktighetsboken* (2005) och Milles (2012) vid ett antal tillfällen som faktorer som kan störa språkbrukarnas tolkning av ”könsneutrala” yrkesbenämningar. Att språkliga former tvärtom kan påverka könsrelaterade föreställningar om vissa yrken tillskriver språkvårdarna som sagt endast sällan betydelse. Vissa språkvårdare, exempelvis Catharina Grünbaum, avfärdar helt att språk skulle kunna ha en verklighetskonstruerande förmåga.

Exempel 183. Ur Grünbaum (1996:115)

Vi har också sluppit andra språks både opraktiska och ibland löjeväckande lösningar i språkliga rättvisefrågor, lösningar som ändå inte avhjälpelr verk- lighetens orättvisor.

Språkvårdens fokus på en verklighetsavbildande språksyn matchar också föreställningen om att språkvård kan bedrivas fri från ideologiska och poli- tiska ställningstaganden. En utgångspunkt i en konstruktivistisk språksyn, där språk tillskrivs en samhällspåverkande betydelse, hade haft till följd att språkvårdarna hade behövt inta explicita ståndpunkter angående i vilken riktning språk borde påverka den icke-språkliga verkligheten. I en språkav- bildande modell krävs inga liknande positioneringar. Där uppfattas språk snarare som en förhållandevis neutral spegel av verkligheten som dock ibland kan konservera äldre åskådningar. En utgångspunkt i en verklighets- konstruerande språksyn hade dessutom medfört att språkvårdarna hade be- hövt definiera sin syn på kön och köns kategorisering, något som nu aldrig sker i språkvårdens publikationer. Implicit framgår dock att premissen i alla språkvårdande texter är en statisk, binär könsmodell. Med begrepp som *jäm- ställd* och *könsneutral* avses genomgående endast en inkludering av kvinnor och män. Denna utgångspunkt i tvåkönsmodellen förblir onämnd och språk- aktivisternas kritik av en essentiell syn på tvåkönsnormen återges inte heller i de rekommendationer som ingår i mitt material. Benämningspraktiker som rör trans*relaterade frågor behandlas enbart väldigt kortfattat i Milles (2012) och i den nyaste rekommendationen på Språkrådets webbplats som rör *hen*¹⁵⁹. I den sistnämnda rekommendationen anges att *hen* kan ”användas om personer som inte vill kategoriseras i grupperna ’man’ och ’kvinna’”, i Mill- les (2012:50) nämns att ”transpersoner”, som beskrivs som ”personer med blandat könsuttryck”, använder *hen*.

7.5 Sammanfattande diskussion

Analyserna i det här kapitlet har visat att språkvårdarna re_agerar samstämt på ett i första hand avvisande sätt på aktivistiska språkförändringar. Dessu- tom har språkvårdens förhållningssätt ändrats mycket lite under de senaste runt 50 åren. Inte heller de specifika argumenten som språkvårdarna för fram har ändrats särskilt mycket under den studerade tidsperioden. Språkvårdar- nas huvudsakliga linje i det av mig analyserade materialet är att bevara och försvara de etablerade benämningspraktikerna. Detta resultat går ihop med Telemans (2003:249) konstaterande att den svenska språkvården alltid har varit inriktad på att ”försvara” det ”stadgade skriftbruket” och i de allra

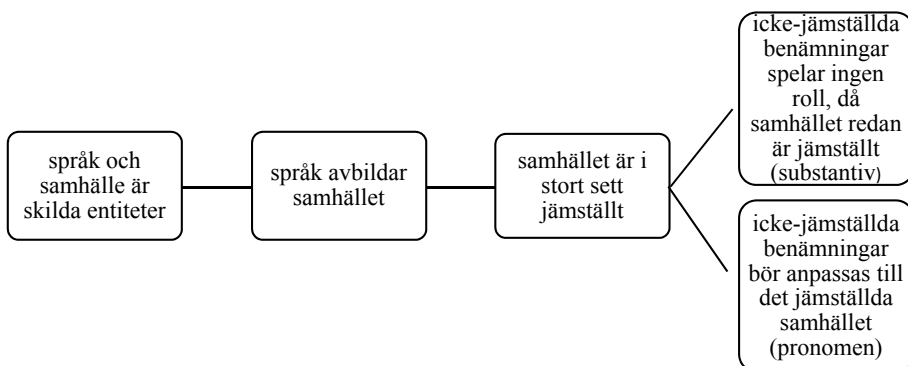
¹⁵⁹ Se <<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprakradgivning/frageladan.html>>, sökord: *hen*, hämtat 14 april 2015.

flesta fall har motsatt sig en förändring av de existerande språkliga normerna.

Ett grundläggande perspektiv som framträder i de språkvårdspublikationer som jag har analyserat är att språk och samhälle beskrivs som två skilda entiteter. Denna utgångspunkt påverkar rekommendationerna på ett påtagligt sätt. Efter att explicit eller implicit ha skilt språk och samhälle ifrån varandra fokuserar språkvårdarna så gott som uteslutande på de språkliga aspekterna av fenomenet personbenämning, i materialet ofta beskrivet som ”språksystemet”. Denna ansats visar sig bland annat när personbenämning introduceras som ett ”problem” som primärt rör språkriktighet och inte som en praktik som handlar om re_producering respektive utmaning av diskriminering, könsnormering och samhällsliga maktstrukturer. Särskilt i de äldre publikationerna betraktar språkvårdarna personbenämning som en enbart inomspråklig, rent grammatisk fråga utan samhällsrelaterad betydelse. Men även i de nyaste rekommendationerna behandlas språk och samhälle som två tydligt skilda fenomen. Språkvårdarna företräder åsikten att den ena entiteten speglar den andra, närmare sagt att språket avbildar samhället. I en del publikationer tydliggörs denna ansats på ett uttalat sätt, till exempel med konstaterandet ”Språket avspeglar verkligheten” i introduktionen till handboken *Jämställt språk* (Milles 2012:12). Mig veterligen existerar inga svenska språkvårdspublikationer där språkvårdarna inte lägger en verklighetsavbildande språksyn till grund för sina rekommendationer som berör personbenämningspraktiker.

Intressant nog resulterar denna verklighetsavbildande ansats i olika rekommendationer beroende på om det rör sig om substantiviska respektive pronominala benämningspraktiker. När det gäller pronomen argumenterar språkvårdarna för att den språkliga utvecklingen släpar efter den samhällsliga och behöver anpassas till denna för att avbilda samhället på ett mer korrekt sätt. Detta resonemang leder till att det generiska bruket av *han* sedan ungefär mitten på 1970-talet har kommit att beskrivas som icke-jämställt och nödvändigt att förändra för att matcha det svenska samhället, som uppfattas som jämställt. Som alternativ till generiskt *han* föreslås bland annat användning av pluralformen *de*, passiveringar och även bruket av dubbelformer, framför allt *han eller hon*. När det gäller substantiv rekommenderar språkvårdarna däremot enhälligt ett ”könsneutralt” bruk av ”manliga former” (Grünbaum 1996:113). Former som *medborgare*, *sångare*, *brandman*, *norrman* eller *statsman* förklaras vara icke-könande. Ett generiskt bruk av substantiv på *-(ar)e* eller *-man* sägs inte ha något inflytande på samhället eftersom språk och samhälle är två skilda fenomen. De benämningspraktiker som av aktivisterna kritiserats som androkönande anses alltså inte påverka jämställdheten. Såväl de rekommendationer som rör pronomen som de som rör substantiv bygger på antagandet att kvinnor och män är så gott som jämställda i Sverige; jämställdhet mellan trans*personer och cispersoner tas däremot aldrig upp i språkvårdens rekommendationer. En sammanfattande

argumentationskedja som illustrerar språkvårdarnas konceptualisering av sambandet mellan språk och samhälle visas i figur 1.

Figur 1. Språkvårdarnas argumentationskedja gällande relationen mellan språk och samhälle

I samband med substantiviska yrkesbenämningar framförs ofta argumentet att kön inte skulle spela någon roll på den jämställda svenska arbetsmarknaden och att det därför inte heller bör göra det i yrkesbenämningarna. Kvinnor, även specifika kvinnor, bör därför benämnas med yrkes- och funktionsbenämningar som också används för att benämna specifika män, till exempel *skådespelare* eller *talesman*. När det gäller pronomen förordar språkvårdarna däremot aldrig att även specifika kvinnor bör benämnas med *han*. Inte heller förespråkar dagens språkvårdare ett ”könsneutralt” bruk av generiskt *han*; även om rekommendationer av denna typ fortfarande förekommer (t.ex. i *Myndigheternas skrivregler* 2009:27). Språkvårdarna uppfattar det således som mindre problematiskt att inkludera kvinnor i manligt appellerande substantiv än i manligt appellerande pronomen.¹⁶⁰

Att förklara manligt appellerande former som ”könsneutrala” benämningar har en lång tradition i svensk språkvård och språkvetenskap. Redan långt innan min undersökningsperiod var språkvårdarnas och språkvetarnas centrala argument liksom i dag att androKönande benämningspraktiker inte skulle spela någon roll eftersom det svenska samhället redan är jämställt. Argument av denna typ framfördes redan under 1800-talets andra hälft på ett sätt som nästan exakt motsvarar dagens. Jobin och Magnusson (2000) visar i

¹⁶⁰ Då och då lyfts dock även i samband med pronomen argumentet fram att androKönande benämningspraktiker inte skulle vara diskriminerande i ett jämställt samhälle. Gun Widmark, mellan 1974 och 1987 vice ordförande respektive ordförande i styrelsen för Svenska språknämnden, menar exempelvis att ett jämställt samhälle kan leva med att *han* används både könsspecificerande och icke-könsspecificerande (Widmark 1979). Hon går dock inte så långt att kräva att även specifika kvinnor borde benämnas med *han*; som så pass ”könsneutralt” uppfattas *han* alltså inte heller av de som tillskriver ordet en könsneutralitet i generiska kontexter.

sina analyser av texter om den grammatiska kategorin genus att ett ”könsneutralt” bruk av maskulina former redan av bland andra språkvetarna Esaias Tegnér den yngre (1892) och Adolf Noreen (1904) beskrevs som oproblematiskt då kvinnor inte längre uppfattades vara underordnade männen. Till exempel skriver Noreen redan för över 100 år sedan att det inte skulle utgöra något problem att benämna kvinnor med manligt appellerande former ”i ett så modernt språk som t. e. nysvenskan och för ett så modernt åskådningssätt i kvinnofrågan som det, hvartill flertalet svenskar nu höjt sig” (Noreen 1904:304).¹⁶¹ Enligt Jobin (2004a:80) relateras en könsneutralisering av manligt appellerande former redan av Tegnér (1892) och Noreen (1904) till föreställningen om en redan uppnådd jämställdhet. En liknande föreställning kring kön, jämställdhet och språk återfinns i språkvårdens aktuella argumentation, till exempel när det argumenteras att kvinnor utan problem kan överta manligt appellerande yrkestitlar. Bland annat i citat 178 och 179 uttrycker dagens språkvårdare på ett liknande sätt som Adolf Noreen 110 år tidigare att androkönande benämningsspraktiker inte skulle spela någon roll i det relativt jämställda svenska samhället. Manligt appellerande former, framför allt manligt appellerande substantiv, har alltså sedan länge beskrivits som ”könsneutrala”. I dagens språkvårdspublikationer kallas ”könsneutrala” benämningar dessutom ofta för ”jämställda” benämningar, det vill säga för benämningar som jämställer kvinnor och män. Denna uppfattning om att ”könsneutralitet” är lika med ”jämställdhet” går hand i hand med en etablerad svensk jämställdhetsdiskurs som inte bara aktualiseras i behandlingen av språkliga frågor. Kännetecknande för svensk jämställdhet är grundintentionen att det inför lagen och på arbetsmarknaden inte bör göras skillnad på individer beroende på om de är kvinnor eller män (t.ex. Eduards 2002, 2011, Freidenvall 2007, Edenheim & Rönnblom 2012). Svensk jämställdhet är således inriktad på likabehandling snarare än på en positiv särbehandling av diskriminerade grupper. Syftet är att skapa förhållanden där alla kan utvecklas på lika villkor och där ingen missgynnas beroende på sin juridiska köns-tillhörighet. Som Rönnblom (2011:36) poängterar är detta en definition av jämställdhet som knappt bemöts av motstånd utan en självklar och gemensam målsättning för svensk politik; helt enkelt något som ”vi alla vill ha” som Rönnblom uttrycker det. För att exemplifiera denna statliga syn på jämställdhet citerar Maud Eduards (2011:29) följande paroll ur Försvarsmaktens jämställdhetsmål: ”Alla har något att vinna på jämställdhet – ingen något att förlora”. Jämställdhet beskrivs i denna slogan exemplariskt som något som kan uppnås genom att alla behandlas lika, utan att någon behöver avstå från privilegier. I den statliga retoriken kring jämställdhet framställs det ofta indirekt som att jämställdhet mellan kvinnor och män kan uppnås utan att manliga privilegier behöver ifrågasättas på ett grundläggande plan. Enligt Hornscheidt (2006:335) baseras detta jämställdhetsideal på ”politiska normer

¹⁶¹ Rösträtt för svenska kvinnor infördes exempelvis år 1921, 17 år efter Noreens uttalande.

och värderingar som konsensus- och harmoniorienterad representerar en genuslös förståelse av demokrati, där antagandet av genusedifferenser negeras och osynliggörs” (min översättning, se även Eduards 2002, 2011 och Magnusson 2000).

En liknande tendens framträder i den statliga språkvårdens behandling av benämningspraktikerna. Även ett ”jämställt språk” ska uppnås utan att manliga privilegier ifrågasätts. Manligt appellerande former definieras helt enkelt som könsneutrala former. Kvinnor inkluderas därmed i den manliga normen utan att denna utmanas på ett påtagligt sätt. Flera forskare, statsvetare som språkvetare, har sedan länge påpekat att denna praxis leder till en normsättning av mannen. Bland andra poängterar statsvetarna Maria Wendt Höjer och Cecilia Åse (1996:12) att ”när skenbart könsneutrala begrepp används, osynliggörs maktrelationer mellan könen”. Lenita Freidenvall (2007:48), även hon statsvetare, uttrycker samma syn när hon menar att könsneutrala benämningar av den typen som språkvården rekommenderar kan ”dölja en manlig norm och därmed reproducera gängse maktförhållanden”. Också juristen Eva Schömer (1999:39) påpekar att könsneutraliteten som den visar sig i den svenska rättsliga diskursen egentligen reproducerar en könsneutral man. Den grundläggande kritiken är således att den typ av språklig könsneutralitet som språkvården rekommenderar, befaras dölja sociala och politiska maktstrukturer i samhället. Denna kritik blir särskilt aktuell när könsneutralitet ska uppnås genom att universalisera de manligt appellerande benämningarna och inte genom nya icke-könsspecificerande benämningar, till exempel yrkesbenämningar som slutar på *-person*. Den manliga normen blir på så sätt allMångjord och därmed även svårare att benämna och utmana. Eller som Eduards (2002) uttrycker det: män finns inte på samma sätt som kvinnor som politisk och könad kategori. Detta visar sig bland annat när kvinnor beskrivs som underordnade utan att män samtidigt beskrivs som överordnade (Eduards 2002:3). En central tes i den nämnda kritiken är således att koncepten *kvinn*a och *kön* likställs medan konceptet *man* görs till något könlöst och allMänMänskligt (t.ex. Eduards 2002, Hirdman 2001, Hornscheidt 2006). I den statliga språkvårdens rekommendationer syns detta tydligt i rådet att använda manligt appellerade former, till exempel sådana som slutar på *-man* eller *-(ar)e* och pronomenet *han*, som könsneutrala och generiska benämningar medan kvinnligt appellerande substantiv med ändelser som *-kvinna*, *-(er)ska* eller *-(ar)inna* samt pronomenet *hon* beskrivs som enbart könsspecifikt kvinnligt appellerande. Ett särskilt tydligt exempel på tesen att män knappt verkar finnas som könskodad kategori är språkvårdens rekommendation att en kvinna som exempelvis släcker bränder bör kallas för *kvinnlig brandman*, när könet är relevant för sammanhanget, medan det aldrig nämns att en man som släcker bränder på motsvarande sätt bör kallas för *manlig brandman*. Manlighet utgör här den könlösa normen som inte explicit könsspecificeras samtidigt som kvinnor – i genderismmodellens terminologi

– exklusivKönas. Kvinnor görs således till könade individer medan män inte könas i samma utsträckning.

På samma sätt som språkvårdarna tydligt avråder från språkförändringar som utmanar den manliga normen avråds också från språkförändringar som utmanar tvåkönsnormen. Analyserna av aktivisternas intervjuer i kapitel 5 har visat att många språkaktivister menar att en tydlig utmaning av normer endast kan ske genom nybildade former. Kreativa språkliga lösningar som innebär ett brott mot morfologiska eller grammatiska konventioner drar störst uppmärksamhet till sig och har därmed enligt språkaktivisterna större potential att kunna utmana mottagarnas normföreställningar kring så djuprotade genderistiska normer som tvåkönssystemet. Språkvårdarna däremot är strikt emot denna typ av språkförändring som bland andra av Pauwels (1998:98, 2003:555) kallas för *linguistic disruption*. Den mest långtgående förändringen som dagens språkvårdare till en viss grad stödjer är bruket av *den*. Detta eftersom *den* är en form som sedan länge har använts i svenskan och vars användningsområde nu endast vidgas. Diskussionerna kring pronomenet *den* illustrerar också hur en och samma form kan förespråkas utifrån olika intentioner. Medan aktivister använder *den* för att utmana diskriminerande samhällsstrukturer som andro-, cis-, två-, hetero- och i viss mån även kategorialKönandet, beskriver språkvårdarna *den* enbart som en ”könsneutral” form som kan användas för att språkligt jämställa kvinnor och män. Könspolitiska aspekter som utmanar annat än androKönandet tas inte upp. Inte heller när det gäller *hen* nämns de utmanande könspolitiska aspekterna, annat än i liten utsträckning. Oftast tvättas de utmanande könspolitiska aspekterna helt bort. *Hen* förblir då ett ”könsneutralt”, ”jämställt” och ”praktiskt” alternativ till ”klumpiga” formuleringar som *hon eller han*. Den enda kontexten där *hen* nuförtiden enhälligt accepteras av språkvårdarna är när personer kräver att bli omnämnda med *hen*.

De flesta aktivistiska förändringar som går ut på att utmana andro- och tvåKönandet genom *linguistic disruption* behandlar språkvårdarna dock över huvud taget inte. Personbenämningar behandlas i språkvårdarnas handböcker inte heller som ett interdependent fält där olika maktsystem interagerar, där olika strukturella diskrimineringar som kön, ras, funktionalitet eller ålder alltid samverkar. Endast sexualitet tas i en del publikationer upp, men när detta görs så enbart för att återigen indirekt, och antagligen inte heller medvetet, implementera och stärka heteronormativa föreställningar (se avsnitt 7.3.2 och 7.3.3). En explicit utmaning av den manliga normen, språkförändringar som utmanar ett binärt könskoncept på en djupgående nivå eller interdependenta aspekter är utan tvekan alltför aktivistiska för språkvårdens annars normbevarande intentioner. De finner inte heller stöd i den av de aktuella språkvårdarna utövade statliga synen på jämställdhet. Dessutom kopplas språkvårdens verklighetsavbildande språksyn till en föreställning om kön som något essentiellt som enbart ”betecknas” med hjälp av språkliga tecken. Kön beskrivs inte som något som skapas diskursivt och som därmed kan

omformas och utmanas av språkförändringar. Denna ansats som är central i aktivisternas diskussioner nämns aldrig av språkvårdarna.

Jag tolkar det som att språkvårdens utelämnande av konstruktivistiska ansatser till viss del är betingat av en önskan att kunna skilja språk från samhälleliga och därmed även från ideologiska och politiska aspekter. Många av språkvårdens publikationer genomsyras av föreställningen om språk som ett i sig slutet system där språkliga råd kan ges utan att det behövs tas en tydlig ställning i fråga om sociala, kulturella och politiska normföreställningar. Även om förmodligen varenda språkvårdare i mitt material skulle hålla med om att det principiellt är omöjligt att betrakta språk och samhälle som åtskiljbara ifrån varandra så framträder denna föreställning tydligt i alla analyserade språkvårdspublikationer.

Analyserna i det här avsnittet har också visat att språkvårdarna på olika sätt försöker att avpolitisera frågan om personbenämningspraktikerna. Detta är särskilt intressant då aktivisternas språkliga interveneringar genomgående är politiskt motiverade. Bland annat kan det faktum att språkvårdarna introducerar könsrelaterad personbenämning som en fråga som primärt rör språkriktighet och inte diskriminering förstås som ett sätt att skilja språkliga frågor från ”ideologiska inslag”. Även bortnämmandet av de politiska aktörerna bakom kritiken mot de etablerade benämningspraktikerna kan tolkas på ett liknande sätt. Båda dessa punkter kan sägas hänga ihop med den verklighetsavbildande språksynen som artikuleras i materialet. Om språkvårdarna hade diskuterat benämningspraktiker utifrån en konstruktivistisk språksyn som ett problem som rör diskriminering och upprätthållandet av samhälleliga maktstrukturer, hade det krävts ett tydligare resonemang kring språkförändringarnas bakomliggande intentioner. Då hade även de aktörer som intervernerar i de rådande praktikerna behövt synliggöras. Begrepp som *diskriminering*, *sexism*, *patriarkatet*, *makthierarkier*, *könsförtryck*, *tvåkönsnorm* – som är centrala i språkaktivisternas argumentation – nämns aldrig när språkvården återger utgångspunkterna för kritiken mot de konventionaliserade benämningarna. När annat än rent språkliga aspekter tas upp av språkvårdarna, är det statliga diskurser kring jämställdhet (mellan kvinnor och män) som aktualiseras. Språkvårdarna använder knappt några begrepp som kopplar språkförändringarna till feministiska, queera eller trans*aktivistiska aktörer. Det skapas över huvud taget nästan inga kopplingar till politisk aktivism; de enda undantagen är två aktuella rekommendationer om *hen* respektive *en* på Språkrådets webbplats där språkförändringens aktörer nämns och deras intentioner återges. Denna strävan efter att bortse från benämningspraktikernas konstruktivistiska betydelse tillsammans med diskursaktörernas icke-benämning tolkar jag som ett försök att hålla isär språkliga och aktivistiska, politiska frågor.

Skalet till att uppmärksamma benämningspraktikerna lokaliserar språkvårdarna inte heller i de egna leden utan kritiken konstrueras genomgående som något som kommer från utanför språkvårdssfären (jfr t.ex. avsnitt 7.1). I

de allra mest aktuella re_aktionerna på *hen* och *en* konstruerar språkvården sig som en förmedlande instans som enbart rapporterar om kritiken som har framförts mot vissa typer av konventionaliserade benämningar. Språkvårdarna argumenterar dock inte direkt mot de politiska intentionerna som ligger bakom språkförändringarna. I stället väljer språkvårdarna att först och främst argumentera utifrån klarspråksdiskurser kring begriplighet, enkelhet och tydlighet – vilka dock, som analyserna visat, självfallet aldrig heller kan vara fria från ideologiska och politiska åsikter. De mest centrala argumenten som förekommer i alla av språkvårdens negativa re_aktioner på såväl förändrade pronominala som förändrade substantiviska benämningspraktiker är följande:

- de är opraktiska
- de är oestetiska
- de är inte naturligt språkbruk
- de irriterar och distraherar mottagarna
- de kommer aldrig att etablera sig

De flesta av dessa argument går in i varandra och aktualiseras oftast samtidigt. Dubbla pronomenformer som *hon eller han* beskrivs exempelvis som ”klumpiga” och därmed som dels oestetiska och opraktiska vilket i sin tur sägs leda till en irritation hos läsaren respektive lyssnaren. Utöver de nämnda argumenten förekommer några som enbart används i samband med vissa specifika språkförändringar. Bland annat anförs i samband med bruket av kvinnosynliggörande substantiv argumentet att en och samma könsövergripande benämning bör användas om kvinnor och män. Och som re_aktion på det generiska bruket av pronomenet *hon* nämns exempelvis argumentet att denna förändring skulle missgynna män. Mycket vanligt är också att det avråds från nya aktivistiska benämningar utan att det framförs några konkreta argument. De nya benämningarna betraktas i detta fall oftast som negativa just för att de är nya och oetablerade. Särskilt tydligt blir denna utgångspunkt när språkvårdarna insisterar att de etablerade benämningarna bör användas eftersom de har en ”lång språklig tradition”. Detta argument går tydligt ihop med de grundläggande bedömningskriterierna som språkvårdarna använder för att avgöra språkriktighetsfrågor. De fem första av dessa sex kriterier bygger alla på olika sätt på hur etablerat ett ord är i det svenska språket (se avsnitt 4.4). Ju starkare etablerad en form är i språkbruket desto starkare ställning har den också hos språkvårdarna. Motiveringen blir därmed indirekt att för att något *är* på ett visst sätt *bör* det också vara så i framtiden, som Blakar (1979:235) sammanfattar en central slutsats i den norska diskussionen om aktiv språkförändring. Att språkvårdarna väljer att använda bedömningskriterier som huvudsakligen handlar om hur etablerat ett begrepp är i majoritetssamhällets språkbruk för att uttala sig om förändrade personbenämningspraktiker visar på en ovana (och artikulerad ovilja; jfr avsnitt

3.4) att beskriva språkbruk som något politiskt och verklighetskonstruerande. I det här fallet hänger ett försvar av rådande språknormer dessutom ovillkorligt/ovillkorligen ihop med ett försvar av könsnormer, även om det sistnämnda förmodligen inte är en avsedd intention.

Analyserna i det här kapitlet visar hur omöjligt det är att använda språkvårdens vedertagna bedömningskriterier på en så pass samhällskonstruerande praktik som kategorisering av människor genom personbenämning. Aktiva förändringar av personbenämningar går inte att behandla med samma typ av bedömningskriterier som språkfrågor som rör särskrivning, det ”korrekta” bruket av *de/dem/dom* eller frågan om det heter *en* eller *ett parasoll*, som behandlas i *Språkriktighetsboken* (2005) i samma avsnitt med titeln ”Genus” som könsneutrala pronomen och yrkesbenämningar. Bedömningsgrunder som ”Hur accepterat uttryckssättet är bland språkbrukarna”, ”Hur accepterat uttryckssättet är bland normauktoriteter, till exempel språkvårdare och lärare” eller ”Hur väl uttrycket stämmer med språkssystemet i övrigt” är, menar jag, inte användbara när språkliga frågor som rör diskriminering behandlas.

De språkaktivister som tar del av och kommenterar språkvårdarnas rekommendationer re_agerar så gott som genomgående med oförståelse på dessa. Till exempel har Kvinnofronten i sin publikation *Att skriva feministiskt* granskat Karin Milles handbok *Jämställt språk* från år 2008, vilken i stort sett motsvarar den andra upplagan från 2012 ur vilken jag har citerat i det här kapitlet.

Vi tycker nog att Språkrådets förslag mest blir som en droppe i havet – särskilt som handboken i de flesta exemplen kommer till slutsatsen att det *inte* är värt att ändra på könsförtrycket i språket. Det går ju att göra så oändligt mycket mer i kampen för att få ett icke kvinnoförtryckande språk än det lilla som Språkrådet föreslår. Därför blir titeln på deras handbok nästan som en provokation – de ynka förslagen är så urvattnade att de inte har nån som helst möjlighet att leva upp till att vara ”handbok” i att tala och skriva ”jämställt”. Boken förespråkar istället ett klart fortsatt patriarkalt språk – med vissa små, små begränsningar i mansnormen. Om vi vill ha ett jämställt språk måste vi göra betydligt mycket mer. [...] Det vi kan lära oss av exemplet med deras handbok nu, är att det som påstås vara jämställt alltför ofta inte är mer än en liten ynka minskning av den genomgående mansnormen. Det borde vi inte nöja oss med! (Kvinnofronten 2010e:21, fetstil och kursivering i originalet)

Språkaktivisternas oförståelse för språkvårdens rekommendationer beror i grunden på att diskussionen kring personbenämningar förs utifrån två olika utgångspunkter. Å ena sidan språkaktivisternas huvudsakligen verklighetskonstruerande ansats att personbenämning är en fundamental aspekt i re_producerandet av könskategoriseringar, könsnormer och könshierarkier och å andra sidan språkvårdarnas verklighetsavbildande ansats där språk förstås som ett i sig slutet system med begränsat konstruktivistisk påverkan där förändring i stort sett är oönskat. Alla de ovan nämnda argumenten som

språkvårdarna sätter som centrala i sina rekommendationer är primärt inriktade på rent språkliga aspekter, något som aktivisternas språkkritik som sagt inte är.

Samtidigt som språkvårdarnas rekommendationer bottnar i en föreställning, eller önskan, om att kunna betrakta språk som skilt från samhällliga strukturer verkar det alltså finnas en föreställning om att även den egna språkrådgivande verksamheten kan ske utifrån en neutral och icke-ideologisk position. Analysen i avsnitt 7.1 visade att språkvårdarna aldrig definierar den egna positionen utifrån vilken rekommendationerna fälls. Den egna, inflytelserika och statligt sanktionerade expertpositionen konstrueras på så sätt som objektiv och neutral. *Språkkritikens boken* (2005) är den enda publikation som innehåller ett längre metakritiskt resonemang där den egna språkvårdande praktiken reflekteras. I själva rekommendationerna ges läsaren dock knappt något utrymme för ifrågasättanden, funderingar och egna kritiska reflektioner. Personbenämning presenteras därmed som ett fält där det finns ett tydligt språkligt ”rätt” och ”fel”. I den följande avslutande diskussionen kopplar jag den svenska språkvårdens språkrådgivningspraktiker ihop med begreppen *governmentalitet*, *governance* och *social engineering* (se 8.3). I detta sammanhang lyfter jag också frågan vad det kan göra med språkbrukarnas föreställningar kring språk när språk (och i det här fallet även kön) konstrueras utifrån statligt sanktionerade expertpositioner som något enhetligt, normerat och reglerbart.

8 Avslutande diskussion

I detta slutkapitel diskuterar jag avhandlingens övergripande resultat utifrån olika perspektiv. Eftersom analyserna sammanfattas utförligt i de tre analyskapitlen upprepar jag här inte alla resultat; se avsnitten 5.6, 6.4 och 7.5 för sammanfattande diskussioner. I det följande relaterar jag inledningsvis diskussionerna i de tre analyserade kontexterna till varandra. I det andra avsnittet koncentrerar jag mig på vad som har gjorts benämnbart och intelligibelt under den analyserade tidsperioden, och vad som i dag håller på att göras benämnbart. I det tredje avsnittet diskuterar jag på ett vidare sätt utifrån governmentalitetsbegreppet hur existensen av officiella språkvårdsorgan kan skapa en syn på språk som något normerbart. Kapitlet avslutas med ett resonemang kring relationen mellan forskning och aktivism.

8.1 En viskande debatt? Svenska diskussioner kring feministiskt motiverade språkförändringar

I den tidigare forskningen om feministisk språkkritik har de svenska diskussionerna ofta beskrivits som små, begränsade eller viskande, jämfört med diskussionerna i andra språk. Det har konstaterats att det i Sverige knappt har drivits aktiva, feministiskt motiverade språkförändringar för att intervensera i språkligt reproducerade diskrimineringsstrukturer (t.ex. Edlund 2004:272, Hallgren 2008:306, Hornscheidt 2006:435, Jobin 2004a:13). Analyserna i den här avhandlingen visar emellertid att det även i Sverige har förts intensiva debatter om diskriminerande benämningspraktiker och feministiska förändringar, även om dessa sällan uppnått en intensitet som liknar den hos debatterna i exempelvis de engelsk- och tyskspråkiga länderna. Den huvudsakliga anledningen till att jag kommer till delvis andra resultat än den tidigare forskningen är sannolikt att jag framför allt koncentrerar mig på diskussioner som förs bland aktivister och av dem som är direkt utsatta för de diskriminerande samhällsstrukturerna som språkförändringarna ska intervensera i. Tidigare studier har, med undantag för Hallgren (2008), främst fokuserat på debatter som förs i medierna eller inom språkvetenskapen. De hittills genomförda analyserna har också alla varit inriktade på språkförändringar som utmanar androcentriska och i mindre utsträckning även heteronormativa strukturer medan jag därutöver aktivt har sökt upp aktivistiska

interveneringar i tvåköns- och cisnormen. Dessa har visat sig vara mycket omfattande. I samband med detta spelar givetvis även tiden en stor roll. En betydande del av de språkliga interveneringarna i tvåkönsnormen är förhållandevis nya och fanns inte på kartan, i alla fall inte på många språkforskarens kartor, när de tidigare studierna genomfördes. Min diakrona studie, med en analysperiod från 1960-talet fram till år 2015, åskådliggör vilka diskriminerande samhällsstrukturer som vid olika tidpunkter har stått i fokus för aktivisternas interveneringar. Den tidsövergripande analysen i den här avhandlingen ger också kunskap om när och hur vissa diskriminerande strukturer har lyfts ur dispositivet och gjorts till en diskursiv förhandlingsbar fråga.

Analyserna i den här avhandlingen har visat att feministisk språkförändring är något som ständigt är i rörelse. Aktivisternas språkliga interveneringar utgörs inte av engångsinsatser där enstaka diskriminerande språkformer ersätts med former som uppfattas vara icke-diskriminerande och som sedan är fastställda en gång för alla. Tvärtom rör det sig om kontinuerliga förändringar. Det initieras ständigt nya språkförändringar, tidigare förändringar omformas ytterligare eller väljs bort på grund av nya politiska intentioner, subjektspositioneringar förändras, liksom synen på vad språk och kön är.

Under min runt femtioåriga analysperiod har olika könsrelaterade diskrimineringsstrukturer stått i fokus för aktivisternas interveneringar. Under de första decennierna av analysperioden, ungefär från 1960- till 1990-talet har aktivisterna huvudsakligen koncentrerat sig på interveneringar i patriarkala normer (androKönandet). Från och med sent 1970-tal och framåt tillkommer språkliga interveneringar i sexualitets- och samlevnadsnormer (hetero- och i viss mån även reproKönandet). Interveneringar i cis- och tvåkönsnormen (cis- och tvåKönandet) börjar kring millennieskiftet synas i större utsträckning i mitt material, men har i mindre omfattning även företagits innan dess. Språkförändringar som utmanar kategorin kön i grunden (kategorialKönandet) har hittills aldrig drivits lika intensivt som interveneringarna i de andra genderistiska strukturerna. Utmaningar av kategorialKönandet har också initierats sist; explicita diskussioner kring utmaningar av denna form av genderism börjar i mitt material föras först runt 2005. Interveneringarna i de olika formerna av genderism avlöser dock inte varandra utan de nya interveneringarna läggs till dem som redan bedrivs. Språkförändringar som utmanar patriarkatet förekommer till exempel under hela analysperioden. Att interveneringarna i de olika diskrimineringsstrukturerna inte avlöser varandra beror på att de sociala diskrimineringsstrukturerna inte heller avlöser varandra. I analysen av aktivisternas diskussioner visar det sig snarare att de diskriminerade personernas förståelse för könsrelaterat förtryck blir mer och mer komplex under den studerade tidsperioden. Alla de nämnda formerna av genderistisk diskriminering, det vill säga andro-, hetero-, repro-, cis-, två- och kategorialKönandet, har förekommit under hela den analyserade tidsrymden men har av aktivisterna behövt medvetande- och språkliggöras en efter en. TvåKönandet, till exempel, har under 1970-talet inte varit intelligibelt och

benämnbart på samma sätt som det är i dag, utan har med hjälp av de aktivistiska diskussionerna och språkförändringarna lyfts ur dispositivet och gjorts till en diskursivt förhandlingsbar fråga. Genom att sociala normer har gjorts intelligibla och benämnbara har de också blivit möjliga att utmana och ifrågasätta. I mitt material syns också tydligt hur de faktiska språkliga interveneringarna i de olika genderismformerna föregås av metaspråkliga diskussioner där förtryckets språkliga realiseringar i ett första steg analyseras i syfte att förstås. I ett andra steg organiseras motståndet, framför allt genom skapandet och bruket av konkreta självappellationer eller former som explicit benämner privilegierade positioner. I en del fall handlar det inte heller om en utåtriktad utmaning av samhällsliga diskrimineringsstrukturer utan om försök att skapa språklig handlingsförmåga åt sig själv, om ”att bli till”, som en informant i materialet uttrycker det.

Under den femtioåriga analysperioden ändrar sig också aktivisternas syn på språk och i synnerhet på kön. Synen på språk och kön är tätt ihopkopplad med de olika genderistiska diskrimineringsstrukturer som utmanas. När det gäller synen på språk ger aktivisterna i stort sett uttryck åt en verklighetskonstruerande språkförståelse. Sociala strukturer anses vara diskursivt skapade och antas kunna förändras med hjälp av språkförändringar. Uppfattningar om i vilken grad språket är konstruktivistiskt varierar dock över tid och är i stort sett knutna till vilken syn på kön aktivisterna anlägger. I många av de språkliga interveneringarna i andro-, hetero- och reproKönandet läggs ett binärt könssystem till grund för motståndet. Detsamma gäller också för några av interveneringarna i cisKönandet. Särskilt när aktivisterna utmanar patriarkala normer tas könskategoriseringen i kvinnor och män många gånger för given. Det som dessa feministiska aktivister betraktar som diskursivt skapat och som möjligt att förändra med hjälp av språkliga interveneringar är hierarkiseringen mellan kategorierna *kvinna* och *man*. I de flesta aktuella interveneringarna i cis-, två- och särskilt kategorialKönandet förstås däremot även själva kategoriseringen i kvinnor och män som en diskursiv konstruktion som kan utmanas och förändras med hjälp av språkliga interveneringar. Skillnaden är alltså om det är hierarkin mellan grupperna kvinnor och män som uppfattas som språkligt medskapad eller om det är själva existensen av kategorierna *kvinna* och *man* som förstås som en diskursiv konstruktion. I vilken grad aktivisterna beskriver kön som en diskursiv konstruktion verkar i det aktivistiska materialet också i viss mån hänga ihop med den subjektspositionering som de språkliga interveneringarna företas utifrån. Trans*identifierade personer som utsätts för cis- och tvåKönande diskrimineringsstrukturer beskriver kön som en diskursiv konstruktion i större utsträckning än exempelvis ciskvinnor som driver interveneringar i androKönandet. En del av interveneringarna i andro- och heteroKönandet reproducerar även cis- och tvåKönande normer och befäster därmed dessa diskrimineringsstrukturer.

Sammantaget domineras aktivisternas diskussioner alltså av en verklighetskonstruerande syn på språk; i vilken grad köns kategorisering i sig betraktas som resultat av en diskursiv process varierar dock i diskussionerna.

Även de allra flesta skribenter av de 1 865 kommentarsfältsinläggen som jag analyserar i kapitel 6 ser de aktiva språkförändringarna, precis som aktivisterna, som en könspolitisk fråga. Rent inomspråkliga aspekter aktualiseras sällan i de negativa re_aktioner som publiceras på offentligt tillgängliga webbplatser. Inläggsskribenterna uttrycker dock explicit att de ser kön som en essentialistisk och statisk kategori. Vissa beskriver även könade beteendemönster som naturliga och medfödda. Språk tillskrivs dock intressant nog samtidigt en tydlig verklighetskonstruerande förmåga. Aktivisternas språkförändringar anses kunna störa "naturens ordning" och "sabla ner" könskillnader mellan kvinnor och män så att mänskliga kroppar blir ett "könsneutralt hopkok". Trots att tvåkönssystemet uttryckligen beskrivs som genetiskt och statistiskt, befarar majoriteten av kommentatorerna att språkförändringarna kan leda till omvälvande förändringar i den icke-språkliga världen. Särskilt ett ökat bruk av pronomenet *hen* befaras leda till en "avköning" av samhället. Köns kategorisering uppfattas således som binärt och genetiskt betingat samtidigt som språk tillskrivs en stark konstruktivistisk förmåga som kan upphäva dessa kategorier. Det varnas åtskilliga gånger explicit för att politiskt motiverad språkförändring på lång sikt kan förändra grundantagandet att det existerar två kön (se 6.2 och 6.3). När det gäller offentlighetens re_aktioner på aktivistiska språkförändringar kan jag utifrån mitt material inte dra några slutsatser om förändringar över tid. Kommentarsfältsinläggen härstammar alla från den jämförelsevis aktuella perioden 2007 till 2015. Under denna period re_agerar inläggsskribenterna dock i störst utsträckning på språkförändringar som de uppfattar som interveneringar i två- och kategorialKönandet. Språkliga interveneringar i dessa två former av genderism förstås även som samtidiga utmaningar av patriarkala normer; exempelvis beskrivs språkförändringar som ifrågasätter tvåkönsnormen av många kommentatorer som ett tydligt angrepp på mannens samhälleliga position. Vissa kommentatorer uppfattar dessutom särskilt bruket av *hen* som ett hot mot hetero- och reproKönande normer.

Språkvårdarna i sin tur beskriver de aktivistiska språkförändringarna primärt som en rent språklig fråga. I motsats till både aktivisternas och kommentarsfältsskribenternas diskussioner står de könspolitiska intentionerna aldrig i centrum när språkvården re_agerar på aktivisternas interveneringar. Språkvårdarna definierar inte heller lika exakt som de två andra grupperna sin syn på kön, men implicit framgår en essentialistisk och binär könsförståelse. Det är existensen av grupperna kvinnor och män som sätter ramarna för språkvårdens sysselsättning med de könsrelaterade benämningspraktikerna. Språkvårdarna anlägger dessutom ofta en klart uttalad verklighetsavbildande språksyn i sina rekommendationer; språk beskrivs som verklighetens spegel (se avsnitt 7.4). Kön och tvåkönsmodellen framställs aldrig som något dis-

kursivt skapat i språkvårdens behandling av benämningspraktiker som aktivisterna beskriver som diskriminerande. I några rekommendationer nämns dock att språk är med och upprätthåller föråldrade föreställningar om makt-hierarkier mellan kvinnor och män. Den syn på språk och kön som framträder i språkvårdarnas rekommendationer förändras sig knappt under den femtioåriga analysperioden. I det stora hela reagerar språkvårdarna också under hela perioden primärt på språkförändringar som avser intervenseringar i androKönandet. I stor utsträckning tolkas även aktivisternas intervenseringar i hetero-, repro-, cis-, två- och kategorialKönandet som intervenseringar i androKönandet.

Allt som allt åskådliggör analyserna att språkvårdarna ger uttryck för en samstämmig syn på språk och kön som dessutom knappt förändras under den femtioåriga analysperioden. Även personerna som skriver inläggen i de nätbaserade kommentarsfälten uttrycker en mer eller mindre homogen syn på både språk och kön. I det aktivistiska materialet uttrycks däremot olika syn på både språk och kön. Här återfinns också en stor tidsberoende variation. I alla tre kontexter visar det sig även hur språksynen och förståelsen av kön hänger ihop. De aktörer i materialet som anlägger en verklighetsavbildande språksyn ger i regel också uttryck för en förståelse av kön som något statistiskt och binärt. De personer som anlägger en verklighetskonstruerande språksyn beskriver däremot kön som föränderligt och inte nödvändigtvis begränsat till en binär uppdelning i kvinnor och män. Språksynen har alltså betydelse för om kön förstås som något som *är* eller något som *görs*. I samband med detta är särskilt re_aktionerna i kommentarsfälten intressanta där kön beskrivs som medfött och statistiskt, vilket dock sedan relativiseras i och med att språkförändringarna beskrivs som potentiellt verklighetskonstruerande och därmed som ett hot mot de vedertagna könsnormerna.

8.2 Från dispositiv till diskurs

Enligt Hornscheidt och Landqvist (2014:53) utgör diskriminering ”ett dynamiskt fenomen som kontinuerligt förändrar sina uttrycksformer”. Även de aktivistiska, feministiska motiverade språkförändringarna utgör ett fält som permanent är i rörelse. Och detta är inte heller förvånande då språkliga intervenseringar alltid förhåller sig till de rådande diskrimineringsstrukturerna – utan diskriminerande strukturer skulle inget motstånd mot diskriminering behövas. Jag ser det som att de intervenseringar som aktivisterna företar i mitt material bidrar till att diskrimineringsstrukturerna förändras och får andra uttrycksformer, vilket i sin tur kräver nya språkliga intervenseringsstrategier. Diskriminerande strukturer föranleder så att säga intervenseringarna, samtidigt som intervenseringarna bidrar till en förändring av de diskriminerande strukturerna. Under min analysperiod har ingen av de diskriminerande strukturer som jag fokuserar kunnat upphävas. Det som intervenseringarna däremot

mot har lett till är att diskrimineringsstrukturer har blivit benämnbare och gripbara (se kapitel 5). Ett betydande steg i utmanandet av dessa strukturer är att aktivisterna har gjort diskriminerade subjekspositioner intelligibla genom att nya personbenämningar har skapats. Angående lesbiskhet skriver Hallgren (2013:100) att det innan 1970-talet inte fanns ”en minoritetsstatus att komma ut *som* eller någon synlig subkultur att komma ut *i*”. Mina analyser visar att benämnbart är en central faktor i detta skapande av subjekspositioner och rörelser. Utan benämningar är icke-normativa positioner svåra eller till och med omöjliga att konceptualisera. Och intelligibla och benämnbare positioner är grundläggande förutsättningar för att kunna språkliggöra diskriminerande könsnormer och för att föra en politisk kamp mot dessa. Interveneringarna i de olika formerna av genderistiskt förtryck befinner sig, som analyserna visar, i olika stadier. Medan patriarkala strukturer är i stort sett intelligibla och benämnbare i dag, både bland aktivisterna och i majoritetssamhället, befinner sig interveneringarna i kategorialKönandet i dag i ett interveneringsstadium som framför allt handlar om att begripliggöra och diskursivera själva diskrimineringsstrukturen. KategorialKönandet befinner sig alltså vid gränsen mellan dispositiv och diskurs och håller just nu, det vill säga i mitten på 2010-talet, på att göras benämnbart som en form av genderism.

Andra fenomen som ännu inte är helt intelligibla, men som börjar göras benämnbare av aktivisterna, är diskrimineringsstrukturernas interdependens och privilegierade subjekspositioner. Som analyserna i kapitel 5 visar hänger dessa två punkter ofta ihop (se särskilt 5.6). På det hela taget aktualiseras interdependenta diskrimineringsförhållanden i mitt material sällan av aktivisterna; oftast diskuteras kön som en fristående kategorisering. Detta stämmer överens med tidigare studiers resultat som visar att den svenska kvinno- och homorörelsen sällan har uppmärksammat diskrimineringsstrukturernas interdependenta relationer och sällan har problematiserat maktasymmetrier rörande ras, funktionshinder och annat (t.ex. Hallgren 2008:434–438). Att det förekommer få diskussioner kring interdependens i mitt material kan dock även vara ett resultat av att sådana inte har fångats av materialurvalet. Jag har varit angelägen om att inbegripa diskussioner där könsrelaterade personbenämningar diskuteras utifrån ett interdependent perspektiv, något som antagligen i större utsträckning sker i grupper som utsätts för komplexa diskrimineringsstrukturer, till exempel rasifierade personers feministiska communityer. Jag har dock inte kunnat hitta sådana språkförändringar, vilket inte behöver betyda att dessa inte äger rum. I mitt material är det framför allt i nya queera och trans*aktivistiska rörelser som makt- och diskrimineringsförhållandenas interdependenta samband tas upp. Som Hornscheidt (2012:93) påpekar behöver interdependens språkliggöras för att kunna uppfattas som alltjämt existerande. Detta händer i materialet först och främst när aktivisterna benämner privilegierade positioneringar och maktstrukturer (t.ex. *vit medelålders man*, *heterocispatriarkatet*). I benämningar-

na av de egna diskriminerade positioneringarna aktualiseras sällan interdependenta aspekter, till exempel förekommer inga substantiviska benämningar som samtidigt aktualiserar olika privilegierade och diskriminerade positioneringar i en och samma språkform.

Ett grundläggande resultat är dessutom att så gott som alla analyserade interveneringar bedrivs utifrån en föreställning om individuella subjekt och essentialistisk identitet. Aktivisternas diskussioner kring kön förs i stor utsträckning utifrån identitetsbegreppet. Särskild komplexa diskussioner kring könsidentitet förs inom trans*rörelsen. Där beskrivs kön inte som något medfött eller statiskt utan ofta som ett resultat av de egna förnimmelserna, av den egna, självupplevda identiteten. Kön conceptualiseras därmed många gånger som något som kommer inifrån, inte utifrån. Själva diskrimineringen uppfattas ligga i att samhället bara tillåter vissa könsidentiteter och att samhällets diskursiva ramar därmed begränsar utvecklingen av den egna, icke normkonforma könsidentiteten. Detta förklarar också hur kön kan beskrivas som en social konstruktion samtidigt som nyskapade benämningar beskrivs på ett verklighetsavbildande sätt som matchande den egna identiteten. Idén om en essentiell identitet och autentiska subjekt är så pass grundläggande att den i regel bildar utgångspunkten för de analyserade diskussionerna. De inifrån kommande, självupplevda könsidentiteterna beskrivs så gott som aldrig i sig som ett resultat av att kön utgör en hegemonisk samhällsstrukturerande kategorisering. Detta görs varken av personer som identifierar sig som kvinna eller man, som både och, något annat kön eller inget kön alls. Annorlunda uttryckt skulle identiteter och subjekspositioneringar som *kvinna* och *man* men även som *trans**, *intergender*, *nongender* och andra inte finnas utan existensen av den hegemoniska kategorin kön; dessa identiteter och positioneringar är således i sig ett resultat av diskrimineringsstrukturer. Samtidigt måste dock alla aktivistiska kamper mot förtryck utgå ifrån och arbeta med de kategoriseringar som diskrimineringen skapar, annars är interveneringar inte möjliga.

8.3 Språk som norm eller resurs

Utifrån ett pragmatiskt, konstruktivistiskt perspektiv har jag i den här studien betraktat de analyserade diskussioner som ett *görande* av kön. Genom de diskussioner om språk och kön, som aktörerna i de tre analyserade kontexterna för, *görs* kön. Men analyserna har också visat att även språk *görs* i dessa diskussioner, och detta inte enbart i den meningen att nya ord görs utan även att en syn på vad språk är för något skapas. Aktivisterna beskriver språk som något politiskt som är med och formar världen. En liknande ansats framträder i kommentarsfältsskribenternas re_aktioner, medan språkvårdarna sällan beskriver språk som verklighetskonstruerande och politiskt. Utöver dessa sätt att se på språk, som sammanfattas och diskuteras i 8.1, visar ana-

lyserna även hur språk i en svensk kontext ofta görs till något som bör och kan vara enhetligt, normerat och reglerat. Denna syn på språk framträder framför allt i språkvårdens diskussioner, men ges även uttryck för i kommentarsfälten och i viss mån även av aktivisterna.

Analysen av språkvårdens rådgivningsverksamhet i kapitel 7 visar att språkvårdarna aktivt intar en normerande expertposition i sina rekommendationer. Detta görs bland annat redan i valet av titlarna till en del handböcker, där språk uttryckligen beskrivs som något som kan vara bra eller dåligt, korrekt eller felaktigt (t.ex. *Bättre svenska*, *Riktig svenska*, *Språkriktighetsboken*). Vad som kännetecknar bra och korrekt svenska anses kunna avgöras utifrån en lingvistiskt skolad expertposition. Den egna expertpositionen befästs av språkvårdarna också genom att en stor del rekommendationer formuleras med tydliga uppmaningar i imperativform och utan någon form av modalitet. I och med detta öppnar de flesta rekommendationer inte upp för språkbrukarnas egna resonemang kring diskriminerande benämningspraktiker utan förblir snarare tydliga anvisningar. Detta kan skapa en förståelse av språk som något enhetligt, normerat och reglerat, vilket i sin tur kan leda till att individens språkliga spelrum i viss mån uppfattas som begränsat.

I och med att språkvård i Sverige till stor del praktiseras av statligt anställda experter agerar den från en samhällelig maktposition som kan beskrivas i termer av *governance* och *social engineering*. Denna statligt sanktionerade expertposition upprätthålls och stärks av språkbrukarna som tillskriver språkvårdarna statusen att kunna avgöra vad som är korrekt och felaktig, bra och dålig svenska. I analogi med Foucaults governmentalitetbegrepp handlar det sig således om ett gemensamt upprätthållande av strukturerna. Enligt Olsson (1995:49) finns det i Sverige ”en tendens att se upp till framförallt de nämnda instanserna [Svenska språknämnden och Svenska Akademien] som normgivare. Den svenska språkvårdens mer eller mindre officiella framtoning får därför till följd att rekommendationer ofta uppfattas som påbud, och den vanliga svenska uppfattningen att överheten vet bäst gör att åtskilliga människor följer nya riktlinjer från språkvårdarna utan att reflektera.” Ibland rapporterar språkvården själv om den tillit svenska språkbrukare har till de språkvårdande experterna; Lindgren (2007b:31) och Grünbaum (1988:17) citerar till exempel språkbrukare med uttalanden som ”Språknämndens ord är kungsord”. Språkvårdarna argumenterar i sina publikationer ofta med att språkbrukarna själva kräver tydliga besked och slutna svar, i vilka det avgörs vad som är rätt och fel (t.ex. Svanlund 2007:168). Även i mitt material syns detta. Personer som skriver inlägg i kommentarsfälten tillskriver den statliga språkvården legitimitet genom att hänvisa till handböckerna för att få stöd för de egna argumenten. Även en del språkaktivister legitimerar språkvår-

darnas expertstatus genom att vara angelägna om att vissa aktivistiska språkförändringar tas upp i språkvårdarnas publikationer.¹⁶²

Genom att språkvårdare ger tydliga rekommendationer i frågan om diskriminerande benämningspraktiker, som sällan ger utrymme för eget resonemang, och genom att många språkbrukare tillskriver språkvården förmågan och makten att göra detta, skapas i viss utsträckning också en monopolställning i dessa frågor. Detta saknar motstycke i diskussioner i andra hittills analyserade språk. I den tidigare forskningen om svenskan har det upprepade gånger påpekats hur få handböcker det finns om icke-diskriminerande benämningspraktiker, jämfört med den uppsjö av handböcker som finns för språk som engelska eller tyska (t.ex. Edlund 2004:273). Jag antar att detta till viss del hänger ihop med en föreställning om språk som något enhetligt, normerat och reglerat. Det är till exempel påfallande att det knappt finns några svenska rekommendationer för ett icke-genderistiskt språkhandlande som inte har författats av den institutionaliserade språkvården. Antagligen öppnar den centraliserade maktposition som Språkrådet och Svenska Akademien innehar inte upp för andra aktörer. I andra språkområden, där motsvarande inflytelserika institutioner med ett statligt mandat att vårda språket inte existerar, är makten mer decentraliserad. I engelsk- och tyskspråkiga länder har detta resulterat i en stor mängd olika handböcker om framför allt anti-sexistiskt språkbruk, där så olika verksamheter som universitet, flygplatser eller kommuner har skapat sina egna rekommendationer. Att det saknas centrala aktörer som har en lika stark ställning som Språkrådet och Svenska Akademien bidrar till en diversitet i rekommendationerna. Detta skapar även utrymme för radikalare lösningar. De svenska rekommendationer som finns vid sidan om Språkrådets egna orienterar sig till stor del på rådets rekommendationer och tar i regel också tydligt avstamp i en klarspråksdiskurs.¹⁶³

Föreställningar om klarspråk, ett ”vårdat, enkelt och begripligt” offentligt språkbruk, dominerar språkvårdens re_aktioner på aktivisternas språkförändringar. Analyserna visar att nya språkformer enbart accepteras när dessa är praktiska och förenliga med de rådande språkliga normerna (se kapitel 7). De gånger då pronomenet *hen* beskrivs i positiva ordalag lyfts exempelvis fram att det i vissa fall kan vara praktiskt och ekonomiskt att inte behöva

¹⁶² Ett tydligt exempel är några aktivisters ansträngningar att pronomenet *hen* skulle tas upp i bland annat *Svenska Akademiens ordlista*. Den queerfeministiska kulturtidskriften *ful* skickade exempelvis brev till ordlistans redaktörer i vilka det argumenterades för *hen*, det skapades grupper på facebook med samma syfte osv. Att Svenska Akademien bestämde sig att ta med ordet i sin fjortonde upplaga av ordlistan (2015) togs i många aktivistiska bloggar emot mycket positivt.

¹⁶³ Se t.ex. Kungliga Tekniska högskolans, Uppsala universitets och Sundbybergs stads rekommendationer (<<http://intra.ees.kth.se/2.25592/2.11588/languageguide/gender-neutral-lang-uage-1.48706>>, <<https://mp.uu.se/web/info/stod/komm/sprak>>, <<http://sundbybergsnyawebb.wordpress.com/2011/11/23/jamstallt-klarsprak-ett-mal-pa-nya-sundbyberg-se/>>, hämtat 14 april 2015).

använda ”krångliga” formuleringar som *hon eller han*. De nya benämningarnas intervenistiska potential urvattnas i regel när orden behandlas av språkvården och inkorporeras i majoritetssamhällets språkbruk (se även Ehrlich & King 1994). I de språkförändringar som tas upp av språkvården är det framför allt det konstruktivistiska perspektivet och interveneringsintentioner i hetero-, cis-, två- och kategorialKönandet som faller bort. En jämförelse mellan aktivisternas interveneringar i kapitel 5 och den institutionaliserade språkvårdens re_aktioner i kapitel 7 visar också att språkvården re_agerar på intervenistiska former först när dessa lämnar avgränsbara politiska rörelser och får ingång i majoritetssamhällets språkpraktiker. *Hen* uppmärksammas till exempel först när ordet år 2012 användes i en barnbok och började diskuteras i medierna; först då krävs att statliga språkvårdsinstanser re_agerar.

Däri ser jag i övrigt den största betydelsen av de senare årens mediala debatter. De offentliga diskussionerna om feministiska språkförändringar bidrar till att en stor del av språkbrukarna uppmärksammar de nya benämningarna och att språkvården känner sig manad att re_agera på dessa språkförändringar. Och som kommentarsfältsskribenternas re_aktioner i kapitel 6 visar registreras även i stor utsträckning intentionerna som ligger bakom de språkliga interveneringarna. När det gäller majoritetssamhället är det framför allt de debatter interveneringarna framkallar som har en samhällsförändrande potential, menar jag. Även om re_aktionerna är negativa och resulterar i ett försvar av strukturella normer så skapar de någon form av medvetenhet. En viktig punkt i samband med detta är även att de konventionaliserade benämningsspraktikerna lyfts ur sin förmenta neutralitet. De mediala debatterna kring feministiska språkförändringar bidrar till att politisera det tidigare icke-ifrågasatta språkbruket; språk blir helt enkelt svårare att se som något neutralt och frikopplat från samhälleliga makthierarkier. När feminister på 1960- och 1970-talen började att ifrågasätta det generiska bruket av *han* genom att skapa alternativ som generiskt *hon* och dubbla former som *hon eller han* gjordes inte bara patriarkala strukturer synliga, utan samtidigt avlägsnades möjligheten att använda generiskt *han* som en skenbar opolitisk och neutral benämning. Bruket av generiskt *han* blev därmed politiserat och valet av formen ett ställningstagande (jfr Cameron 1995:119, McConnell-Ginet 1989).

Analyserna av språkvårdens re_aktioner på aktivistiska språkförändringar har visat att de språkvårdsprinciper som bygger på ett klarspråkstänkande passar dåligt för att re_agera på språkförändringar som har företagits för att inter文nera i diskriminerande samhällsnormer. Men hur skulle den institutionaliserade språkvården kunna förhålla sig i fråga om benämningsspraktiker som kritiserats för att vara diskriminerande? Teleman (2003:249) skriver att den svenska språkvårdens största betydelse under de senaste århundrandena har varit att ”de höll igång en språklig debatt och ökade allmänhetens medvetenhet om språkliga frågor”. Just det sistnämnda, att öka medvetenheten om språkliga frågor, skulle kunna vara en utgångspunkt för rekommendat-

ioner som rör personbenämningspraktiker. Och medvetenheten om språk ökar förmodligen snarare när mer ansvar överläts till språkbrukaren än när tydliga rekommendationer i stil med ”Använd inte ...” presenteras. I samband med könsrelaterade benämningspraktiker och andra frågor med tydlig koppling till samhällseliga och politiska frågor kan språk givetvis inte betraktas som något icke-politiskt. De som söker språklig rådgivning skulle kunna uppmuntras att ställa sig frågan ”Vilka föreställningar vill jag re_producera med mitt språkbruk, och vilka inte?”.

Några av mina språkaktivistiska informanter uttrycker att det är synd att språk i så stor grad uppfattas som något normerat och statiskt, där ’rätt’ och ’fel’ redan i skolan utgör de centrala kategorierna som anläggs när språk diskuteras. Flera deltagare i båda fokusgrupperna efterfrågar mer lekfullhet och nyfikenhet när det gäller språk och språkförändring. En av de vuxna informanterna formulerar detta på följande sätt:

Jag har en vision om mer lekfullhet i språket och att det mer spontant skapas nya ord i olika sammanhang [...]. Kanske sprider sig de nya orden eller så gör de inte det. Jag kan uppleva att det för många bara finns rätt och fel. [arg röst] ”Nu ska vi kolla i *Svenska Akademiens ordbok*! Ja du, det ordet finns inte här!” Det vore fint om folk skulle vara mer nyfikna. Och också snabbare med att använda nya ord.

Denna nyfikenhet på nya ord och viljan att förstå konsekvenserna av det egna språkhandlandet märks i hela det aktivistiska materialet. Och fastän anledningarna till de språkförändringar som har analyserats i denna studie är djupt allvarliga, nämligen strukturell diskriminering och förtryckande sociala normer, uttrycks genomgående en lust att leka med språket, att pröva, ompröva och omskapa ord.

8.4 Slutord: forskning och aktivism

”Can linguistic research be at the same time credible as scholarship and potentially relevant to feminist concerns?”, undrar Sally McConnell-Ginet (2011a:33) utifrån sin egen erfarenhet som feministisk språkforskare och språkforskande feminist. Under de år som jag har arbetat med den här avhandlingen har jag många gånger ställt mig samma fråga. Vad är min intention med analyserna? Vem skriver jag egentligen för? Kan en lingvistisk avhandling med alla dess krav på vetenskaplighet och analytisk komplexitet vara intressant och relevant för andra än några akademiker? Vilka är över huvud taget dessa akademiker? Utestänger jag potentiellt intresserade aktivister och kanske till och med mina egna informanter med all språk- och genusteori som jag använder, med alla komplicerade begrepp som behövs för att kunna analysera komplexa diskrimineringsförhållanden? Och vad kan

jag ge tillbaka till de personer och grupper vars motstånd mot genderistiskt förtryck jag har analyserat?

Jag hoppas att de analyser som jag genomför i denna bok kan vara uppmanande och stimulerande för personer som kämpar mot samhälleliga diskrimineringsstrukturer. Analyserna visar vilka positiva effekter ett erövrande av språket kan ha såväl för det egna jaget som för det kollektiva motståndet. Analyserna visar hur stor betydelse de språkliga interveneringarna har för att personer ska kunna benämna sig själva i en position som tidigare inte har varit benämnbart, och för att de ska kunna hitta andra som befinner sig i liknande positioner. Därmed möjliggörs bildandet av aktivistiska rörelser. Utan att aktivister hade gjort så centrala genderistiska samhällsstrukturer som mans-, hetero-, tvåköns- eller cisnormen benämnbart hade en aktivistisk kamp mot dessa former av förtryck i dag inte varit möjligt. Att se de aktivistiska interveneringarna på detta sätt kan förhoppningsvis bidra till att ge styrka och inspiration till fortsatta aktivistiska interveneringar. Analysen av de re_aktioner som interveneringarna framkallar skulle utifrån ett aktivistiskt perspektiv kunna läsas som exempel på hur hegemoni fungerar, med vilka argument könsnormerna försvaras och vilken roll språket spelar i upprätthållandet av dessa normer. I detta sammanhang kan även avhandlingen i sig, med bland annat den differentiering i olika former av genderistisk diskriminering som jag använder, hjälpa till att göra diskriminerande strukturer gripbara, benämnbart och därmed lättare att ifrågasätta och utmana. Sålunda är även den här boken ett bidrag i diskussionen om diskriminerande benämningsspraktiker och aktivistiska språkförändringar.

Men samtidigt hade det inte varit möjligt att analysera vissa samhällsnormer och diskrimineringsstrukturer om inte aktivistiska rörelser som kvinnorörelsen, homorörelsen, queera och trans*aktivistiska rörelser hade gjort dessa gripbara och benämnbart. På samma sätt som forskning kan vara utvecklande för feminister utanför akademien, kan feministiska rörelsers resonemang vara utvecklande för forskningen. Akademisk forskning och feministisk kamp mot diskriminerande strukturer behöver inte betraktas som två skilda världar utan kan mycket väl stimulera och utveckla varandra.

Zusammenfassung

Ausgehend von einem feministischen und kritischen diskursanalytischen Ansatz werden in der vorliegenden Arbeit schwedische Diskussionen um feministische Sprachveränderungen analysiert. Der untersuchte Zeitraum erstreckt sich von den 1960er-Jahren bis 2015. Zur Analyse wurden drei Kontexte ausgewählt, in denen feministische Sprachveränderungen ausführlich diskutiert werden: feministische Communities, Diskussionsforen im Internet und die institutionalisierte schwedische Sprachpflege.

Theoretisch gesehen fußt die Arbeit auf einer pragmatischen, konstruktivistischen Sprachsicht und einem konstruktivistischen Genderverständnis (Butler 1990, 1993, Christie 2000, Hornscheidt 2012). Die betrachteten Diskussionen verstehe ich folglich als Form des „Doing Gender“ – also als Handlungen zur Herstellung von Gender. Ich konzentriere mich demnach auf die Analyse der diskursiven Konstruktionsprozesse von Gender. Meine zentrale Fragestellung lautet: Wie wird in den drei analysierten Kontexten der Zusammenhang von Sprache und Gender, von sprachlicher Veränderung und Veränderungen in der außersprachlichen, sozialen Realität konzeptualisiert? Des Weiteren untersuche ich, in welche konkreten Gendernormen und Diskriminierungsstrukturen die feministischen Aktivist_innen intervenieren, und mit welchen Argumenten in den beiden anderen Kontexten auf diese sprachlichen Interventionen reagiert wird. Da das ausgewählte Material aus den letzten rund 50 Jahren stammt, ist zudem eine diachrone Analyse möglich.

Das Material für die Analyse der Debatten um Sprachveränderungen, die in feministischen Communities geführt wurden, umfasst zahlreiche unterschiedliche Materialtypen, unter anderem feministische, lesbische und queerfeministische Zeitungen und Zeitschriften, feministische Romane, lesbische Poesi, queere und trans*aktivistische Blogs, Comics, Anthologien, Biographien und Theaterstücke. Darüber hinaus wurden zwei Fokusgruppengespräche mit jeweils fünf jugendlichen respektive erwachsenen Aktivist_innen durchgeführt, die allen einen queeren oder trans*aktivistischen Hintergrund haben. Das Material für die Analyse der Re_aktionen auf feministische Sprachveränderungen besteht zum einen aus 1 865 Kommentaren, die in Diskussionsforen im Internet im Anschluss an Artikel über Sprachveränderungen gepostet wurden, zum anderen aus 16 Handbüchern und zahlreichen kürzeren Sprachempfehlungen, in denen sich die institutionalisierte und

staatliche schwedische Sprachpflege (v.a. Språkrådet und Svenska Akademien) mit Fragen um aktive Sprachveränderung auseinandersetzt.

Ausgangspunkt der Analyse sind Diskussionen um strategische Sprachveränderungen, die von und in feministischen Communities vorgenommen werden. Strategische Sprachveränderung verstehe ich als eine spezifische Form aktivistischen Handelns. Diese Form von Aktivismus nenne ich in der vorliegenden Arbeit *Sprachaktivismus*. Dabei handelt es sich um sprachlichen Widerstand gegen diskursiv reproduzierte soziale Normen, die als diskriminierend erlebt werden. Sprachaktivismus zielt also nicht auf eine Veränderung von Sprache um der Sprache willen, sondern auf eine Intervention in diskriminierende gesellschaftliche Strukturen. Sprachlicher Aktivismus ist keine eigene, abgrenzbare politische Bewegung, sondern eine Dimension aktivistischen Widerstands, eine Praxis unter vielen. Insofern ist *Sprachaktivismus* als ein analytischer Begriff zu verstehen, den ich verwende, um die spezifische Form von politischem Aktivismus, die ich untersuche, abgrenzbar und benennbar zu machen.

Der Sprachaktivismus, auf den ich mich in dieser Arbeit konzentriere, ist die Veränderung von Sprache auf Wortniveau. Die sprachlichen Interventionen, die ich analysiere, werden von Personen und Gruppen initiiert, die sich in Hinblick auf Gender und/oder Sexualität, zum Teil in unterschiedlicher Weise, in strukturell diskriminierten Positionen befinden. Im untersuchten Material sind das vor allem Frauen, Trans*personen, Homo- und Bisexuelle samt queeren Personen. Der Arbeit liegt also ein breites Verständnis von *Feminismus* zu Grunde, welches nicht nur politischen Aktivismus der Frauenbewegung umfasst, sondern auch Aktivismus, der aus anderen Subjektpositionierungen heraus betrieben wird, die Gender- und Sexualitätsdiskriminierungen ausgesetzt sind.

Für die Beantwortung der Forschungsfrage nach den Intervenierungsintentionen der feministischen Aktivistinnen operationalisiere ich das Modell zu Genderdiskriminierung, welches von AK Einleitung (2011) entworfen und von Hornscheidt (2012) weiterentwickelt wurde.¹ Anhand des Materials sind unterschiedliche Phasen unterscheidbar, in denen verschiedene Gruppen von Akteur_innen in unterschiedliche Normen interveniert haben.

In den ersten drei Jahrzehnten des betrachteten Zeitraums, das heißt von den 1960er- bis zu den 1990er-Jahren, waren es primär patriarchale Strukturen (AndroGenderung), in die sprachaktivistisch interveniert wurde. Initiiert wurden diese Interventionen hauptsächlich von separatistischen Gruppen der Frauenbewegung, zum Teil aber auch von lesbisch-feministischen Communities. Bei den vorgenommenen Sprachveränderungen handelte es

¹ Das Modell differenziert Genderdiskriminierung auf analytischer Ebene in sechs verschiedene Realisierungsformen: AndroGenderung, HeteroGenderung, ReproGenderung, ZweiGenderung, CisGenderung und KategorialGenderung. Dem Modell liegt ein konstruktivistisches Sprachverständnis zu Grunde.

sich meist um Neubildungen von genderspezifisch weiblich appellierenden Personenbenennungen.

Seit den 1980er-Jahren lassen sich zusätzlich Formen des Sprachaktivismus beobachten, die in heteronormative Gesellschaftsnormen (HeteroGenderung) intervenierten. Initiiert vor allem von der Lesben- und in geringerem Umfang auch von der Schwulenbewegung, wurden diese Interventionen hauptsächlich dadurch realisiert, dass zuvor diskriminierende Benennungen durch aktivistische Verwendung positiv umgedeutet und auf diese Weise „reclaimed“ wurden.

Die Analyse zeigt, dass die aktivistischen Communities bis etwa Mitte der 1990er-Jahre in ihren sprachlichen Interventionen von einem binären Genderverständnis ausgehen. Seitdem werden in trans*aktivistischen Communities jedoch umfassende Interventionen in zwei- und cisgendernde Normen vorgenommen (Zwei- und CisGenderung). Diese werden zumeist dadurch realisiert, dass trans*aktivistische Selbstbenennungen aus dem Englischen entlehnt werden. Beispiele hierfür sind *transgender*, *intergender*, *genderfluid* und andere.

Seit circa 2005 wird in einigen trans*aktivistischen und queeren Kontexten die Existenz der Kategorie Gender mithilfe von Sprachveränderungen grundsätzlich in Frage gestellt. Bei diesen Interventionen handelt es sich primär um metasprachliche Diskussionen, in denen versucht wird, bereits die Existenz von Gender an sich als eine Form von Diskriminierung zu beschreiben und verstehbar zu machen (KategorialGenderung).

In den aktivistischen Diskussionen werden den neuen Sprachformen verschiedene soziale und intervenistische Funktionen zugeschrieben. Die meisten Sprachveränderungen werden mit der Absicht vorgenommen, die eigene, strukturell diskriminierte Position bzw. Mitglieder der eigenen Community zu benennen. In geringerem Umfang werden aber auch neue Wörter gebildet, um Diskriminierungsstrukturen durch die Benennung von strukturell privilegierten Positionen herauszufordern. Neue Wortformen, die Verwendung finden, um sich selbst bzw. Mitglieder der eigenen aktivistischen Community zu bezeichnen, werden meist als Form des Empowerments gesehen. In separatistischen Frauengruppen und lesbischen Communities wurde beispielsweise bewusst nach Selbstappellationen gesucht, die nicht eine männliche Norm re-produzieren und Frauen nicht enterwähnen.

Auch in trans*aktivistischen Communities werden neue Wörter vor allem in der Absicht gebildet, sich selbst benennen zu können; die Voraussetzungen sind jedoch andere. So konnten etwa Frauen als bereits benennbare und intelligible Subjektgruppe sprachaktivistisch anders agieren als trans*-identifizierte Personen. Sowohl im schriftsprachlichen Material als auch in den Gruppengesprächen schildern trans*identifizierte Personen das Gefühl, keine Wörter für die eigene Identität gehabt zu haben. Die neuen Formen werden beschrieben als Wörter, die das eigene Sein, welches zuvor im konventionalisiertem Sprachgebrauch nicht benennbar war, sprachlich und da-

mit möglich machen. Aus dem Material geht zudem hervor, dass diese neuen Sprachformen ermöglichen, andere Menschen zu finden, die auf gleiche oder zumindest ähnliche Weise von den bestehenden Gesellschaftsnormen diskriminiert werden. Damit eröffnet sich auch die Möglichkeit, einen kollektiven Kampf gegen diskriminierende Gendernormen zu führen.

Im folgenden Teil der Analyse werden Kommentare, die in Internet-Diskussionsforen im Anschluss an Artikel über Sprachveränderungen gepostet wurden, betrachtet. In diesem Material können sieben zentrale Re_aktionsweisen unterschieden werden: *Ignorieren*, *Unverständnis*, *Verleugnung*, *Warnen*, *Trivialisieren*, *Lächerlichmachen* und *Beleidigen* (vgl. Blaubergs 1980, Hellinger 1990, Pauwels 1998). Die Untersuchung zeigt deutlich, dass die sprachlichen Interventionen als bedeutungsvolle Bedrohung von Machthierarchien und Normvorstellungen aufgefasst werden. So geht es den Kommentierenden in ihren Argumentationen nur selten um die Erhaltung rein sprachlicher Normen. Vielmehr sind es vor allem gesellschaftliche Machtstrukturen wie Patriarchat und Zweigendersystem, die sie verteidigen. In den Kommentaren wird ein deutlicher Zusammenhang zwischen Sprache, Denken, Gender und Identität konstruiert. So wird sprachlichen Benennungspraktiken ein zentraler Einfluss auf das Denken zugeschrieben. Die Kommentierenden bringen zum überwiegenden Teil explizit zum Ausdruck, dass sie Gender als etwas genetisch Bedingtes, Statisches und Binäres verstehen. Gleichzeitig wird doch häufig die Befürchtung formuliert, dass Sprachveränderungen, welche eine Zwei- und CisGenderung in Frage stellen, bestehende Gendernormen verändern. Vor allem neu gebildete, nicht zweigendernde Pronomen werden im analysierten Material als äußerst wirkmächtige Formen beschrieben: Ihr Gebrauch führe zu einer „Geschlechtsverwirrung“, vor allem von Kindern, und habe längerfristig zur Folge, dass sich Menschen zu einem „ungeschlechtlichen Misch-Masch“ entwickelten. Darüber hinaus findet sich häufig die Warnung, eine Verwendung nicht-genderspezifizierender Sprachformen bewirke, dass „visuelle“ und „körperliche“ Genderunterschiede zwischen Frauen und Männern „niedergesäbelt“ würden. In den untersuchten Kommentaren wird Gender somit häufig zugleich als etwas Essentialistisches sowie als etwas diskursiv Re_produziertes und damit Veränderbares verstanden.

Abschließend werden Handbücher und Sprachempfehlungen untersucht, mit denen die institutionalisierte, staatliche schwedische Sprachpflege auf die sprachlichen Interventionen re_agierte. In diesem Material ist eine starke Fokussierung auf rein sprachliche Aspekte zu beobachten. Die politischen Motive hinter den aktivistischen Sprachveränderungen werden nur sehr selten erwähnt geschweige denn erörtert. In der überwiegenden Mehrzahl der betrachteten Fälle wird von der Verwendung der neuen Sprachformen und Benennungen explizit abgeraten. Diese seien – so die zentrale Argumentation – unpraktisch sowie unästhetisch und entsprächen nicht dem „natürlichen“ Sprachgebrauch. Darüber hinaus findet sich in den Texten die Erklä-

rung, die Wortneuschöpfungen würden irritieren und ablenken. Sowohl die Einstellung als auch die Argumente der schwedischen Sprachpflege haben sich in den analysierten 50 Jahren kaum verändert.

Referenser

- Abbou, Julie, 2011: Double gender marking in French. A linguistic practice of anti-sexism. I: *Current Issues in Language Planning* 12 (1). S. 55–75.
- AG Einleitung, 2011: Feminismus. I: AK Feministische Sprachpraxis (red.), *Feminismus schreiben lernen*. Frankfurt am Main: Brandes & Apsel. S. 12–56.
- AK Feministische Sprachpraxis (red.), 2011: *Feminismus schreiben lernen*. Frankfurt am Main: Brandes & Apsel.
- van Alphen, Ingrid C., 1985: Eine Frau, ein Wort. Über die Gleichbehandlung von Frauen und Männern und die Konsequenzen für Berufsbezeichnungen im Niederländischen. I: Marlis Hellinger (red.), *Sprachwandel und feministische Sprachpolitik. Internationale Perspektiven*. Opladen: Westdeutscher Verlag. S. 123–131.
- Ambjörnsson, Fanny, 2006: *Vad är queer?* Stockholm: Natur och kultur.
- Ambjörnsson, Fanny, 2010: Att ta plats – motståndsstrategier. I: *HON HEN HAN. En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen. S. 53–79.
- Andersson, Thorsten, 1976: Manlig sjuksköterska. I: Lars Svensson, Anne Marie Wieselgren & Åke Hansson (red.), *Nordiska studier i filologi och lingvistik. Festskrift tillägnad Gösta Holm på 60-årsdagen den 8 juli 1976*. Lund: Studentlitteratur. S. 1–11.
- Arbetsmiljöverkets rapport 2013/1*. Kunskapssammanställning. Under luppen – genusperspektiv på arbetsmiljö och arbetsorganisation.
- Atanga, Lilian, Sibonile Ellece, Lia Litosseliti & Jane Sunderland (red.), 2013: *Gender and language in Sub-Saharan Africa. Tradition, struggle and change*. Amsterdam: John Benjamins.
- Austin, John Langshaw, 1962: *How to do things with words*. Oxford: Oxford University Press.
- Barker, Meg, 2005: This is my partner, and this is my... partner's partner. Constructing a polyamorous identity in a monogamous world. I: *Journal of Constructivist Psychology* 18 (1). S. 75–88.
- Barker, Meg, Jamie Heckert & Eleanor Wilkinson, 2013: Queering polyamory. From one love, to many, and back again. I: Tam Sanger & Yvette Taylor (red.), *Mapping intimacies. Relations, exchanges, affects*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. S. 190–208.
- Barrett, Michèle, 1991: Ideology, politics, hegemony. From Gramsci to Laclau and Mouffe. I: Michèle Barrett (red.), *The politics of truth. From Marx to Foucault*. Cambridge: Polity Press. S. 51–80.
- Barrett, Rusty, 2014: The emergence of the unmarked. Queer theory, language ideology, and formal linguistics. I: Lal Zimman, Jenny L. Davis & Joshua Raclaw (red.), *Queer Excursions. Retheorizing binaries in language, gender, and sexuality*. Oxford: University Press. S. 195–223.
- Barton, David & Karin Tusting (red.), 2005: *Beyond Communities of Practice. Language, power and social context*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Baxter, Judith, 2002: A juggling act. A feminist post-structuralist analysis of girls' and boys' talk in the secondary classroom. I: *Gender and education* 14 (1). S. 5–19.
- Baxter, Judith, 2003: *Positioning gender in discourse. A feminist methodology*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Baxter, Judith, 2008: Feminist Post-Structuralist Discourse Analysis. A new theoretical and methodological approach? I: Kate Harrington, Lia Litosseliti, Helen Sauntson & Jane Sunderland (red.), *Gender and language research methodologies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. S. 243–255.
- Bengoechea, Mercedes, 2011: Non-sexist Spanish policies. An attempt bound to fail? I: *Current Issues in Language Planning* 12 (1). S. 35–53.
- Bengoechea, Mercedes & Josef Simón, 2014: Attitudes of university students to some verbal anti-sexist forms. I: *Open Journal of Modern Linguistics* 4. S. 69–90.
- Berger, Peter L. & Thomas Luckmann, 1980 [1966]: *Die gesellschaftliche Konstruktion der Wirklichkeit. Eine Theorie der Wissenssoziologie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Bergman, Gösta, 1962: *Rätt och fel i språket*. (Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 26). Stockholm: Svenska bokförlaget.
- Bershtling, Orit, 2014: “Speech creates a kind of a commitment”. Queering Hebrew. I: Lal Zimman, Jenny L. Davis & Joshua Raclaw (red.), *Queer Excursions. Rethorizing binaries in language, gender, and sexuality*. Oxford: University Press. S. 35–61.
- Blackwood, Evelyn, 2014: Language and non-normative gender and sexuality in Indonesia. I: Lal Zimman, Jenny L. Davis & Joshua Raclaw (red.), *Queer Excursions. Rethorizing binaries in language, gender, and sexuality*. Oxford: University Press. S. 81–100.
- Blakar, Rolv Mikkell, 1971: Kan manssamfunnet spregast utan språkrevolusjon? I: *Syn og segn* 77. S. 550–561.
- Blakar, Rolv Mikkell, 1975: How sex roles are represented and conserved in the Norwegian language. I: *Acta Sociologica* 18. S. 162–173.
- Blakar, Rolv Mikkell, 1979: Språk som makt og kvinneundertrykkning. Språksosiologi som motefag. I: Jo Kleiven (red.), *Språk og samfunn. Bidrag til en norsk sociolingvistik*. Oslo: Pax Forlag. S. 209–270.
- Blaubergs, Maija, 1978: Changing the sexist language. The theory behind the practice. I: *Psychology of Women Quarterly* 2. S. 244–261.
- Blaubergs, Maija, 1980: An analysis of classic arguments against changing sexist language. I: *Women's Studies International Quarterly* 3. S. 135–147.
- Bodine, Anne, 1975: Androcentrism in Prescriptive Grammar. Singular ‘they’, sex-indefinite ‘he’, and ‘he or she’. I: *Language in Society* 4. S. 129–146. [Återpublicerad i: Deborah Cameron (red.), 1998: *The Feminist Critique of Language*. New York & London: Routledge. S. 124–138.]
- Bourdieu, Pierre, 1991: *Language and symbolic power*. Övers. Gino Raymond & Matthew Adamson. Cambridge: Polity Press.
- Braun, Friederike, 1997: Making men out of people. The MAN principle in translating genderless forms. I: Helga Kotthoff & Ruth Wodak (red.), *Communicating Gender in Context*. Amsterdam: John Benjamins. S. 3–29.
- Braun, Friederike, Anja Gottburgsen, Sabine Sczesny & Dagmar Stahlberg, 1998: Können Geophysiker Frauen sein? Generische Personenbezeichnungen im Deutschen. I: *Zeitschrift für germanistische Linguistik* 26. S. 265–283.
- Brouwer, Dédé, 1985: Anders, aber gleich? Über die Bildung weiblicher Berufsbezeichnungen im Niederländischen. I: Marlis Hellinger (red.), *Sprachwandel und*

- feministische Sprachpolitik. Internationale Perspektiven.* Opladen: Westdeutscher Verlag. S. 132–147.
- Brunstad, Endre, 2001: *Det reine språket. Om purisme i dansk, svensk færøysk og norsk.* Bergen: Det historisk-filosofiske fakultet, Nordisk institutt.
- Brügger, Niels & Orla Vigsø, 2004: *Strukturalism.* Lund: Studentlitteratur.
- Bull, Tove & Toril Swan, 2002: The representation of gender in Norwegian. I: Marlis Hellinger & Hadumod Bußmann (red.), *Gender across languages. The linguistic representation of women and men. Volume II.* Amsterdam: John Benjamins. S. 219–249.
- Burr, Elisabeth, 1999: “Comme on est mal dans sa peau, on peut se sentir mal dans ses mots”. Selbstverständnis der Frauen und französische Sprachpolitik. I: *Linguistik online* 1. Hämtat 14 april 2015 från <http://www.linguistik-online.de/heft1_99/burr.htm>.
- Burr, Elisabeth, 2003: Gender and language politics in France. I: Marlis Hellinger & Hadumod Bußmann (red.), *Gender across languages. The linguistic representation of women and men. Volume III.* Amsterdam: John Benjamins. S. 120–139.
- Bußmann, Hadumod & Marlis Hellinger, 2003: German. Engendering female visibility in German. I: Marlis Hellinger & Hadumod Bußmann (red.), *Gender across languages. The linguistic representation of women and men. Volume III.* Amsterdam: John Benjamins. S. 141–174.
- Butler, Judith, 1990: *Gender Trouble. Feminism and the subversion of identity.* New York & London: Routledge.
- Butler, Judith, 1993a: *Bodies that matter. On the discursive limits of “sex”.* New York & London: Routledge.
- Butler, Judith, 1993b: Critically queer. I: *GLQ. A Journal of Lesbian and Gay Studies* 1. S. 17–32.
- Butler, Judith, 1997: *Excitable Speech. A politics of the performative.* New York & London: Routledge.
- Butler, Judith, 2004: *Undoing gender.* New York & London: Routledge.
- Cameron, Deborah, 1985: *Feminism and Linguistic Theory.* London: Palgrave Macmillan.
- Cameron, Deborah, 1992: *Feminism and Linguistic Theory.* 2 uppl. London: Palgrave Macmillan.
- Cameron, Deborah, 1994: Problems of sexist and non-sexist language. I: Jane Sunderland (red.), *Exploring gender. Questions and implications for language education.* Hemel Hempstead: Prentice Hall. S. 26–33. [Återpublicerad i: Susan Ehrlich (red.), 2008: *Language and gender. Major themes in English studies. Volume II. Foundational debates 2. Is language sexist?* S. 273–281.]
- Cameron, Deborah, 1995: *Verbal hygiene.* New York: Routledge.
- Cameron, Deborah & Don Kulick, 2003: *Language and sexuality.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Christie, Christine, 2000: *Gender and language. Towards a feminist pragmatics.* Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Collins, Patricia Hill, 1990: *Black feminist thought. Knowledge, consciousness, and the politics of empowerment.* New York: Routledge.
- Cooper, Robert L., 1989: *Language planning and social change.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Cotten, Trystan T. (red.), 2012: *Transgender migrations. The bodies, borders, and politics of transition.* New York: Routledge.
- Dahl, Ulrika, 2005: “Det viktigaste är inte vad extremisterna tycker utan vad den stora majoriteten gör”. *Från hatbrott och homofobi till heteronormativitet och*

- intersektionalitet. En kunskapsinventering och situering av forskning.* Stockholm: Forum för Levande Historia och HomO.
- Davidson, Herbert, 1990: *Han hon den. Genusutvecklingen i svenskan under nysvensk tid.* Lund: Lunds universitet.
- Dean, Jodi, 2001: Cybersalons and civil society. Rethinking the public sphere in transnational technoculture. I: *Public Culture* 13 (2). S. 243–265.
- Dean, Mitchell, 1999: *Governmentality. Power and rule in modern society.* London Sage.
- de los Reyes, Paulina & Diana Mulinari, 2005: *Intersektionalitet. Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap.* Malmö: Liber.
- Derrida, Jacques, 1976 [1967]: *Of Grammatology.* Övers. Gayatri Chakravorty Spivak. Baltimore & London: Johns Hopkins University Press.
- Derrida, Jacques, 1978 [1967]: *Writing and Difference.* Övers. Alan Bass. Chicago: University of Chicago Press.
- Diehl, Elke, 1992: ”Ich bin Student.” Zur Feminisierung weiblicher Personen- und Berufsbezeichnungen in der früheren DDR. I: *Deutschland Archiv* 25. S. 384–392.
- Doleschal, Ursula, 1998: Entwicklung und Auswirkungen der feministischen Sprachkritik in Österreich seit 1987. I: Gisela Schoenthal (red.), *Feministische Linguistik. Linguistische Geschlechterforschung.* Hildesheim, Zürich & New York: Olms. S. 87–115.
- Eckert, Penelope & Sally McConnell-Ginet, 1992: Think practically and look locally. Language and gender as community-based practice. I: *Annual review of anthropology* 21. S. 461–490.
- Edenheim, Sara & Malin Rönnblom, 2012: Avskaffa jämställdhetspolitiken! I: Maud Eduards, Maria Jansson, Maria Wendt, Cecilia Åse (red.), *Det heter feminism! 20 anspråksfulla förslag för att förändra världen.* Stockholm: Halongrottan och Feministiskt Perspektiv. S. 22–27.
- Edlund, Ann-Catrine, 2004: Kan män vara sjuksköterskor och kvinnor brandmän? Om sambandet mellan yrkesbeteckningar och kön. I: *Den könsuppdelade arbetsmarknaden. Betänkande av Utredningen om den könssegregerade svenska arbetsmarknaden.* (SOU 2004:43). Stockholm: Fritzes. S. 263–280.
- Edlund, Ann-Catrine, Eva Erson & Karin Milles, 2007: *Språk och kön.* Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Eduards, Maud, 2002: Feminism och jämställdhetspolitik. Möte med förhinder. I: Guro Karstensen (red.), *Subjekt, politik och könskonstruktion. Det jämställda Norden som framtidsverkstad.* Oslo: NIKK. S. 1–3.
- Eduards, Maud, 2011: Ett *och* betyder så mycket. I: *Tidskrift för genusvetenskap* 2/3. S. 29–31.
- Ehrlich, Susan & Ruth King, 1994: Feminist meanings and the (de)politicization of the lexicon. I: *Language in Society* 23. S. 59–76.
- Ehrlich, Susan, Miriam Meyerhoff & Janet Holmes (red.), 2014: *The handbook of language, gender, and sexuality.* 2 uppl. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Enke, Finn, 2013a: The education of little cis. Binary gender and the discipline of opposing bodies. I: Susan Stryker & Aren Z. Aizura (red.), *The Transgender Studies Reader. Volume 2.* New York: Routledge. S. 234–247.
- Enke, Finn, 2013b: *What’s in a Name? I am in a situation like this.* Hämtat 14 april 2015 från <<http://templepress.wordpress.com/2013/09/04/whats-in-a-name-i-am-a-situation-like-this/>>. Publicerad 4 september 2013.
- Ericsson, Stina, 2011: Heteronormativitet i first encounters. An interactional analysis. I: *NORA. Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 19 (2). S. 87–104.

- Eriksson, Henrik, 2002: *Den diplomatiska punkten. Maskulinitet som kroppsligt identitetsskapande projekt i svensk sjuksköterske-utbildning*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Fairclough, Norman, 1992: *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, Norman & Ruth Wodak, 1997: Critical Discourse Analysis. I: Teun A. van Dijk (red.), *Discourse as social interaction*. London: Sage. S. 258–284.
- Faludi, Susan, 1992: *Backlash. The undeclared war against American women*. New York: Anchor Books.
- Fasold, Ralph, 1984: *The sociolinguistics of society*. Oxford & New York: Basil Blackwell.
- Fishman, Joshua A., 2006: *Do not leave your language alone. The hidden status agendas within corpus planning in language policy*. London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Foucault, Michel, 1972: *The Archaeology of Knowledge*. Övers. A. M. Sheridan Smith. New York: Pantheon Books.
- Foucault, Michel, 1980: *Power/Knowledge. Selected Interviews and Other Writings, 1972–1977*. Brighton: Harvester.
- Foucault, Michel, 1991 [1970]: *Die Ordnung des Diskurses*. Frankfurt am Main: Fischer.
- Foucault, Michel, 2007: *Security, territory, population. Lectures at the Collège de France 1977–1978*. New York: Palgrave Macmillan.
- Foucault, Michel, 2008: *The government of self and others. Lectures at the Collège de France 1982–1983*. New York: Palgrave Macmillan.
- Frank, Francine Wattman, 1989: Language planning, language reform, and language change. A review of the guidelines for nonsexist usage. I: Francine Wattman Frank & Paula A. Treichler (red.), *Language, gender, and professional writing*. New York: MLA. S. 105–133. [Återpublicerad i: Susan Ehrlich (red.), 2008: *Language and gender. Major themes in English studies. Volume II. Foundational debates 2. Is language sexist?* S. 228–247.]
- Frank, Francine Wattman & Paula A. Treichler (red.), 1989: *Language, gender, and professional writing*. New York: MLA.
- Freidenvall, Lenita, 2007: *Regeringsformen ur ett könsperspektiv. En övergripande genomgång. Grundlagsutredningens rapport IV*. (SOU 2007:67). Stockholm: Fritzes.
- Freiermuth, Mark R., 2011: Debating in an online world. A comparative analysis of speaking, writing, and online chat. I: *Text & Talk* 31 (2). S. 127–151.
- Friese, Susanne, 2014: *Qualitative Data Analysis with ATLAS.ti*. London: Sage.
- Gabriel, Ute, 2008: Language policies and in-group favouritism. The malleability of the interpretation of generically intended masculine forms. I: *Social Psychology* 39 (2). S. 103–107.
- Gabriel, Ute & Pascal Gygax, 2008: Can societal language amendments change gender representation? The case of Norway. I: *Scandinavian Journal of Psychology* 49. S. 451–457.
- Gabriel, Ute, Pascal Gygax, Arik Levy, Oriane Sarrasin & Sayaka Sato, 2012: "Kan en jente bli en mann? Brannmann, kanskje?" On the inference of gender in reading comprehension. I: *Psykologisk Tidsskrift* 15. S. 8–13.
- Gabriel, Ute & Franziska Mellenberger, 2004: Exchanging the generic masculine for gender-balanced forms. The impact of context valence. I: *Swiss Journal of Psychology* 63. S. 273–278.
- Gastil, John, 1990: Generic pronouns and sexist language. The oxymoronic character of masculine generics. I: *Sex Roles* 23. S. 629–643.

- Gerritsen, Marinel, 2002: Towards a more gender-fair usage in Netherlands Dutch. I: Marlis Hellinger & Hadumod Bußmann (red.), *Gender across languages. The linguistic representation of women and men. Volume II*. Amsterdam: John Benjamins. S. 81–109.
- Glaser, Barney G. & Anselm L. Strauss, 1967: *The discovery of grounded theory. Strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine.
- Gomard, Kirsten, 1985: Sexistische Sprachmuster im Dänischen und Tendenzen des sprachlichen Wandels. I: Marlis Hellinger (red.), *Sprachwandel und feministische Sprachpolitik. Internationale Perspektiven*. Opladen: Westdeutscher Verlag. S. 84–95.
- Gomard, Kirsten & Mette Kunøe, 2003: Danish. Equal before the law – unequal in language. I: Marlis Hellinger & Hadumod Bußmann (red.), *Gender across languages. The linguistic representation of women and men. Volume III*. Amsterdam: John Benjamins. S. 59–85.
- Grabrucker, Marianne, 1993: *Vater Staat hat keine Muttersprache*. Frankfurt am Main: Fischer.
- Graumann, Carl Friedrich & Margret Wintermantel, 2007: Diskriminierende Sprechakte. Ein funktionaler Ansatz. I: Steffen Kitty Hermann, Sybille Krämer & Hannes Kuch (red.), *Verletzende Worte. Die Grammatik sprachlicher Missachtung*. Bielefeld: Transcript. S. 147–178.
- Grünbaum, Catharina, 1988: Språknämndens telefonrådgivning. I: *Språkvård 4*.
- Grünbaum, Catharina, 2007: Mitt liv med Svenska språknämnden. I: Birgitta Lindgren (red.), *Nämnd, inte glömd. Historik över Nämnden för språkvård och Svenska språknämnden 1944–2007*. Stockholm: Svenska språknämnden. S. 153–166.
- Gunnarson Payne, Jenny, 2006: *Systerskapets logiker. En etnologisk studie av feministiska fanzines*. Umeå: Umeå universitet.
- Gustavson, Malena, 2006: *Blandade känslor. Bisexuella kvinnors praktik och politik*. Göteborg: Kabusa Böcker.
- Hallgren, Hanna, 2008: *När lesbiska blev kvinnor – när kvinnor blev lesbiska. Lesbiskfeministiska kvinnors diskursproduktion rörande kön, sexualitet, kropp och identitet under 1970- och 1980-talen i Sverige*. Stockholm: Kabusa.
- Hallgren, Hanna, 2013: ”Vi ska skapa den nya kvinnan som är stolt över vad hon är!” Om figurationen ‘den kvinnoidentifierade kvinnan’:s betydelse för lesbiska feminister under 1970- och 1980-talen i Sverige. I: *Lambda Nordica*. S. 87–125.
- Hamilton, Mykol C., 1988: Using masculine generics. Does generic *he* increase male bias in the user's imagery. I: *Sex Roles* 19. S. 785–799.
- Hamilton, Mykol C., 1991: Masculine bias in the attribution of personhood. People = male, male = people. I: *Psychology of Women Quarterly* 15. S. 393–402.
- Harrington, Kate, Lia Litosseliti, Helen Sauntson & Jane Sunderland (red.), 2008: *Gender and language research methodologies*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Heer, Hannes, Walter Manoschek, Alexander Pollak & Ruth Wodak, 2008: *The discursive construction of history. Remembering the Wehrmacht's war of annihilation*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Heise, Elke, 2000: Sind Frauen mitgemeint? Eine empirische Untersuchung zum Verständnis des generischen Maskulinums und seiner Alternativen. I: *Sprache und Kognition* 19. S. 3–13.
- Hellinger, Marlis, 1985a: Über dieses Buch. I: Marlis Hellinger (red.), *Sprachwandel und feministische Sprachpolitik. Internationale Perspektiven*. Opladen: Westdeutscher Verlag. S. 3–9.

- Hellinger, Marlis, 1985b: Reaktionen auf die „Richtlinien zur Vermeidung sexistischen Sprachgebrauchs“. I: Marlis Hellinger (red.), *Sprachwandel und feministische Sprachpolitik. Internationale Perspektiven*. Opladen: Westdeutscher Verlag. S. 255–260.
- Hellinger, Marlis, 1989: Revising the patriarchal paradigm. Language change and feminist language politics. I: Ruth Wodak (red.), *Language, power and ideology*. Amsterdam: John Benjamins. S. 273–288.
- Hellinger, Marlis, 1990: *Kontrastive feministische Linguistik. Mechanismen sprachlicher Diskriminierung im Englischen und Deutschen*. Ismaning: Hueber.
- Hellinger, Marlis & Hadumod Bußmann (red.), 2001a: *Gender across languages. The linguistic representation of women and men. Volume I*. Amsterdam: John Benjamins.
- Hellinger, Marlis & Hadumod Bußmann, 2001b: Gender across languages. The linguistic representation of women and men. I: Marlis Hellinger & Hadumod Bußmann (red.), *Gender across languages. The linguistic representation of women and men. Volume I*. Amsterdam: John Benjamins. S. 1–25.
- Hellinger, Marlis & Hadumod Bußmann (red.), 2002: *Gender across languages. The linguistic representation of women and men. Volume II*. Amsterdam: John Benjamins.
- Hellinger, Marlis & Hadumod Bußmann (red.), 2003: *Gender across languages. The linguistic representation of women and men. Volume III*. Amsterdam: John Benjamins.
- Hellinger, Marlis & Heiko Motschenbacher (red.), 2015: *Gender across languages. The linguistic representation of women and men. Volume IV*. Amsterdam: John Benjamins.
- Hellinger, Marlis & Anne Pauwels, 2009: Language and sexism. I: Marlis Hellinger & Anne Pauwels (red.), *Handbook of language and communication. Diversity and change*. Berlin: Mouton de Gruyter. S. 651–684.
- Hellinger, Marlis & Beate Schräpel, 1984: Über die sprachliche Gleichbehandlung von Frauen und Männern. I: *Jahrbuch für internationale Germanistik* 15. S. 40–69.
- Himanen, Ritva, 1990: *Kvinnliga ombudsmän och manliga sjuksköterskor. Titlar och yrkesbeteckningar i nysvensk dagspress*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Hirdman, Yvonne, 2001: *Genus. Om det stabila föränderliga former*. Lund: Liber.
- Hollander, Jocelyn A. & Rachel L. Einwöhner, 2004: Conceptualizing Resistance. I: *Sociological forum* 19 (4). S. 533–554.
- Holmberg, Per, 1995: On female job-titles in modern Swedish. I: Kerstin Nordenstam & Per Holmberg (red.), *Language and gender. Case studies from a Swedish seminar*. Göteborg: Göteborgs universitet. S. 63–78.
- Holmes, Janet, 2001: A corpus-based view of gender in New Zealand English. I: Marlis Hellinger & Hadumod Bußmann (red.), *Gender across languages. The linguistic representation of women and men. Volume I*. Amsterdam: John Benjamins. S. 115–136.
- Hornscheidt, Antje, 1998: On the limits of language planning. A comparison of Swedish and German language change. I: Inge Lise Pedersen & Jann Scheuer (red.), *Sprog, køn – og kommunikation. Rapport fra 3 nordiske konference om sprog och køn*. Kopenhagen: Rietzel. S. 95–112.
- Hornscheidt, Antje, 2002: Die Nicht-Rezeption poststrukturalistischer Gender- und Sprachtheorien der feministischen Linguistik im deutschsprachigen Raum. I: *Germanistische Linguistik* 167/168. S. 5–51.
- Hornscheidt, Antje, 2003: Swedish. Linguistic and public attitudes towards gender in Swedish. I: Marlis Hellinger & Hadumod Bußmann (red.), *Gender across*

- languages. The linguistic representation of women and men. Volume III.* Amsterdam: John Benjamins. S. 339–368.
- Hornscheidt, Antje, 2005: (Nicht)Benennungen. *Critical Whiteness Studies und Linguistik*. I: Maisha M. Eggers, Grada Kilomba, Peggy Piesche & Susan Arndt (red.), *Mythen, Masken und Subjekte. Kritische Weißseinsforschung in Deutschland*. Münster: Unrast. S. 464–478.
- Hornscheidt, Antje, 2006: *Die sprachliche Benennung von Personen aus konstruktivistischer Sicht. Genderspezifizierung und ihre diskursive Verhandlung im heutigen Schwedisch*. Berlin & New York: Walter de Gruyter.
- Hornscheidt, Antje, 2008: *Gender resignifiziert. Schwedische (Aus)Handlungen in und um Sprache*. Berlin: Nordeuropa-Institut der Humboldt-Universität.
- Hornscheidt, Antje Lann, 2011a: Feminist language politics in Europe. I: Bernd Kortmann & Johan van der Auwera (red.), *The languages and linguistics of Europe. A comprehensive guide*. Berlin: de Gruyter Mouton. S. 575–590.
- Hornscheidt, Lann, 2011b: Pejorisierung. Ein konstruktivistisches Konzept zur Analyse von Beschimpfungspraktiken. I: Lann Hornscheidt, Ines Jana & Hanna Acke (red.), *Schimpfwörter. Beschimpfungen. Pejorisierungen. Wie in Sprache Macht und Identitäten verhandelt werden*. Frankfurt am Main: Brandes & Apsel. S. 15–45.
- Hornscheidt, Lann, 2012: *feministische w_orte. ein lern-, denk- und handlungsbuch zu sprache und diskriminierung, gender studies und feministischer linguistik*. Frankfurt am Main: Brandes & Apsel.
- Hornscheidt, Lann & Mats Landqvist, 2014: *Språk och diskriminering*. Lund: Studentlitteratur.
- Hornscheidt, Antje Lann & Adibeli Nduka-Agwu, 2010: Der Zusammenhang zwischen Rassismus und Sprache. I: Adibeli Nduka-Agwu & Antje Lann Hornscheidt (red.), *Rassismus auf gut Deutsch. Ein kritisches Nachschlagewerk zu rassistischen Sprachhandlungen*. Frankfurt am Main: Brandes & Apsel. S. 11–49.
- Hultman, Tor G., 1992: *Barnet – han eller den? Om genuskongruens vid ordet barn i gymnasisters språkbruk*. I: Gun Widmark, Roger Källström, Lennart Hagåsen & Tor G. Hultman (red.), *Svenska i harmoni. Fyra uppsatser om kongruens*. Uppsala: Hallgren & Fallgren. S. 75–150.
- Hyde, Janet S., 1984: Children's understanding of sexist language. I: *Developmental Psychology* 20. S. 697–706.
- Hänninger, Nils, 1969: *Nämnden för svensk språkvård 1944–1969*. Stockholm: Svenska bokförlaget.
- Höjer, Maria Wendt & Cecilia Åse, 1996: *Politikens paradoxer. En introduktion till feministisk politisk teori*. Lund: Academia Adacta.
- Idevall, Karin Hagren, 2014a: "Ge mig dina källor på det, fram tills dess kommer jag skratta åt det påståendet". En språkvetenskaplig studie av relation i kommentarsfält online. I: Ann-Catrin Edlund, Lars-Erik Edlund & Susanne Haugen (red.), *Vernacular Literacies. Past, present and future*. Umeå: Umeå universitet & Kungl. Skytteanska Samfundet. S. 77–89.
- Idevall, Karin Hagren, 2014b: 'Politiskt korrekt' och normalisering av rasism. En diskursanalys av positioneringar och underliggande perspektiv i ett kommentarsfält. I: *Språk och stil* 24. S. 101–132.
- Idevall, Karin Hagren, 2014c: *En historie om hen*. Hämtat 14 april 2015 från <<http://webmagasin.kvinfo.dk/artikler/en-historie-om-hen>>. Publicerad 9 april 2014.
- Irmen, Lisa & Astrid Köhncke, 1996: Zur Psychologie des „generischen“ Maskuliums. I: *Sprache und Kognition* 15. S. 152–166.

- Irmen, Lisa & Vera Steiger, 2005: Zur Geschichte des generischen Maskulinums. Sprachwissenschaftliche, sprachphilosophische und psychologische Aspekte im historischen Diskurs. I: *Zeitschrift für germanistische Linguistik* 33 (2–3). S. 212–235.
- Jacobs, Andrea, 2004: *Language reform as language ideology. An examination of Israeli feminist language practice*. Austin: University of Texas.
- Jobin, Bettina, 1998: Genus und Sexus. Ein exemplarischer Vergleich weiblicher Personenbezeichnungen im Deutschen und Schwedischen. I: Magnus Nordén, Edgar Platen & Ingela Valfridsson (red.), *Ein- und Ausblicke. Beiträge zur 1. Arbeitstagung schwedischer Germanisten. Umeå 24. – 25. April 1998*. Umeå: Umeå universitet. S. 80–98.
- Jobin, Bettina, 2004a: *Genus im Wandel. Studien zu Genus und Animatizität anhand von Personenbezeichnungen im heutigen Deutsch mit Kontrastierung zum Schwedischen*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Jobin, Bettina, 2004b: Svenskan är inte könsneutral. I: *Språkvård* 4. S. 20–25.
- Jobin, Bettina & Gunnar Magnusson, 2000: „Urwüchsige leistungen der einbildungskraft“? Die Erscheinung Genus in der älteren deutschen und schwedischen Forschung. I: *Kontraster i språk. Studier i modern språkvetenskap* 12. S. 131–152.
- Johansson, Birgitta, 2006: *Befrielsen är nära. Feminism och teaterpraktik i Margareta Garpes och Suzanne Ostens 1970-talsteater*. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Jones, Lucy, 2014: “Dolls or teddies?” Constructing lesbian identity through community-specific practice. I: *Journal of Language and Sexuality* 3 (2). S. 161–190.
- Josephson, Olle, 1999: Hur skriver man könsneutralt? I: *Svenska Dagbladet*. 12 september 1999.
- Josephson, Olle, 2004a: *"ju" - ifrågasatta självklarheter om svenskan, engelskan och alla andra språk i Sverige*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Josephson, Olle, 2004b: Människan i språket. I: *Språkvård* 4, S. 3.
- Josephson, Olle, 2007: I efterklokhetens minut. I: Birgitta Lindgren (red.), *Nämnd, inte glömd. Historik över Nämnden för språkvård och Svenska språknämnden 1944–2007*. Stockholm: Svenska språknämnden. S. 128–145.
- Kersten-Pejanić, Roswitha, 2015: Trapped in heteronormativity in Croatian? New answers to old limitations on fair language use in languages with strong grammatical gender. I: Allyson Jules (red.), *Shifting visions. Gender and discourses*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing. S. 83–101.
- Khosroshahi, Fatemeh, 1989: Penguins don't care, but women do. A social identity analysis of a Whorfian problem. I: *Language in Society* 18. S. 505–525.
- Kielkiewicz-Janowiak, Agnieszka & Joanna Pawelczyk, 2014: Language and gender research in Poland. An overview. I: Susan Ehrlich, Miriam Meyerhoff & Janet Holmes (red.), *The handbook of language, gender, and sexuality*. 2 uppl. Oxford: Wiley-Blackwell. S. 355–377.
- Kilomba, Grada, 2008: *Plantation memories. Episodes of everyday racism*. Münster: Unrast.
- Kitzinger, Celia, 2005: Heteronormativity in action. Reproducing the heterosexual nuclear family in after-hours medical calls. I: *Social Problems* 52 (4). S. 477–498.
- Kleinfeld, Mala S. & Noni Warner, 1997: Lexical variation in the deaf community relating to gay, lesbian, and bisexual signs. I: Anna Livia & Kira Hall (red.), *Queerly phrased. Language, gender, and sexuality*. Oxford: Oxford University Press. S. 58–84.

- Koniuszaniec, Gabriela & Hanka Błaszczowska, 2003: Language and Gender in Polish. I: Marlis Hellinger & Hadumod Bußmann (red.), *Gender across languages. The linguistic representation of women and men. Volume III*. Amsterdam: John Benjamins. S. 259–285.
- Kramer, Cheris, Barrie Thorne & Nancy Henley, 1978: Perspectives on language and communication. I: *Signs* 3 (3). S. 638–651.
- Krämer, Sybille, 2007: Sprache als Gewalt oder: Warum verletzen Worte? I: Steffen Kitty Hermann, Sybille Krämer & Hannes Kuch (red.), *Verletzende Worte. Die Grammatik sprachlicher Missachtung*. Bielefeld: Transcript. S. 31–48.
- Kusterle, Karin, 2011: *Die Macht von Sprachformen. Der Zusammenhang von Sprache, Denken und Genderwahrnehmung*. Brandes & Apsel: Frankfurt am Main.
- Laclau, Ernesto & Chantal Mouffe, 1985: *Hegemony and socialist strategy. Towards a radical democratic politics*. London: Verso.
- Landert, Daniela & Andreas Jucker, 2011: Private and public in mass media communication. From letters to the editor to online commentaries. I: *Journal of Pragmatics* 43. S. 1422–1434.
- Landqvist, Hans, 2001: *Han, hon, han eller hon och hon eller han*. Generiska pronomen i svenskt författningsspråk. I: Kerstin Nordenstam & Kerstin Norén (red.), *Språk, kön och kultur. Rapport från fjärde nordiska konferensen om språk och kön. Göteborg den 6–7 oktober 2000*. Göteborg: Göteborgs universitet. S. 150–162.
- Larsson, Bengt, Martin Letell & Håkan Thörn, 2012: Transformations of the Swedish welfare state. Social engineering, governance and governmentality. An introduction. I: Bengt Larsson, Martin Letell & Håkan Thörn (red.), *Transformations of the Swedish welfare state. From social engineering to governance*. New York: Palgrave Macmillan. S. 3–22.
- Laskar, Pia, 2003a: L-ordet. Från murarverktyg till diskursivt tvång. I: *Lambda nordica* 4. S. 6–17.
- Laskar, Pia, 2003b: Queer och paradoxen. Queer som analysinstrument – eller som vänsterradikal eller nyliberal sexpolitik. I: Suzanne Osten (red.), *Vad är queer? Professorsföreläsningar på DI*. Stockholm: Dramatiska institutet. S. 47–57.
- Lave, Jean & Etienne Wenger, 1991: *Situated learning. Legitimate peripheral participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lazar, Michelle M. (red.), 2005: *Feminist Critical Discourse Analysis*. London: Palgrave Macmillan.
- Ledin, Per & Benjamin Lyngfelt, 2013: Olika *hen*-syn. Om bruket av *hen* i bloggar, tidningstexter och studentuppsatser. I: *Språk och stil* 23. S. 141–174.
- Lilja, Mona & Stellan Vinthagen, 2009a: *Motstånd*. Malmö: Liber.
- Lilja, Mona & Stellan Vinthagen, 2009b: Inledning. I: Mona Lilja & Stellan Vinthagen (red.), *Motstånd*. Malmö: Liber. S. 11–24.
- Lilja, Mona & Stellan Vinthagen, 2009c: Maktteorier. I: Mona Lilja & Stellan Vinthagen (red.), *Motstånd*. Malmö: Liber. S. 27–46.
- Lilja, Mona & Stellan Vinthagen, 2009d: Motståndsteorier. I: Mona Lilja & Stellan Vinthagen (red.), *Motstånd*. Malmö: Liber. S. 47–94.
- Lindgren, Birgitta (red.), 2007a: *Nämnd, inte glömd. Historik över Nämnden för språkvård och Svenska språknämnden 1944–2007*. Stockholm: Svenska språknämnden.
- Lindgren, Birgitta, 2007b: Nämnden, en krönika. I: Birgitta Lindgren (red.), *Nämnd, inte glömd. Historik över Nämnden för språkvård och Svenska språknämnden 1944–2007*. Stockholm: Svenska språknämnden. S. 7–58.

- Lindgren, Birgitta, 2007c: Gösta Bergman. I: Birgitta Lindgren (red.), *Nämnd, inte glömd. Historik över Nämnden för språkvård och Svenska språknämnden 1944–2007*. Stockholm: Svenska språknämnden. S. 90–100.
- Lindgren, Birgitta, 2007d: Bertil Molde. I: Birgitta Lindgren (red.), *Nämnd, inte glömd. Historik över Nämnden för språkvård och Svenska språknämnden 1944–2007*. Stockholm: Svenska språknämnden. S. 101–115.
- Lindgren, Birgitta, 2007e: Språkvården och könsneutral referens. I: Britt-Louise Gunnarsson, Sonja Entzenberg & Maria Ohlsson (red.), *Språk och kön i nutida och historiskt perspektiv. Studier presenterade vid Den sjätte nordiska konferensen om språk och kön, Uppsala 6–7 oktober 2006*. Uppsala: Uppsala universitet. S. 237–242.
- Lind Palicki, Lena, 2005: Hur man än vänder sig har man rumpan bak. Om hur man konstruerar kön i en progressiv lärobok. I: *Språk och stil* 15. S. 161–192.
- Lind Palicki, Lena, 2010: *Normaliserade föräldrar. En undersökning av Försäkringskassans broschyrer 1974–2007*. Örebro: Örebro universitet.
- Litosseliti, Lia, 2006: *Gender and language. Theory and practice*. London: Hodder Education.
- Livia, Anna & Kira Hall, 1997: "It's a Girl!" Bringing performativity back to linguistics. I: Anna Livia & Kira Hall (red.), *Queerly phrased. Language, gender, and sexuality*. Oxford: Oxford University Press. S. 3–18.
- Lockward, Alanna, 2010: Diaspora. I: Adibeli Nduka-Agwu & Antje Lann Hornscheidt (red.), *Rassismus auf gut Deutsch. Ein kritisches Nachschlagewerk zu rassistischen Sprachhandlungen*. Frankfurt am Main: Brandes & Apsel. S. 56–71.
- Lorde, Audre, 1984: *Sister Outsider. Essays and speeches by Audre Lorde*. Berkeley: The Cross Press.
- Lorentzon, Thorwald, 2002: Ursäkta, herr flygvärdinna! Några aspekter på femininbildande avledningar i svenskan. I: Sven-Göran Malmgren, Kerstin Norén & Mall Ståhlhammar (red.), *Fem studier i lexikologi*. Göteborg: Göteborgs universitet. S. 11–36.
- Lunde, Katrin, 1985: Geschlechtsabstraktion oder -spezifikation. Entwicklungstendenzen im Bereich der norwegischen Personenbezeichnungen. I: Marlis Hellinger (red.), *Sprachwandel und feministische Sprachpolitik. Internationale Perspektiven*. Opladen: Westdeutscher Verlag. S. 96–122.
- Lykke, Nina, 2003: Intersektionalitet. Ett användbart begrepp för genusforskningen? I: *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1. S. 47–57.
- Lykke, Nina, 2005: Nya perspektiv på intersektionalitet. Problem och möjligheter. I: *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2/3. S. 7–17.
- Lööv, Anna Olovsdotter, 2014: *Maskulinitet i feminismens tjänst. Dragkingande som praktik, politik och begär*. Lund: Lunds universitet.
- Madson, Laura & Robert M. Hessling, 1999: Does alternating between masculine and feminine pronouns eliminate perceived gender bias in text? I: *Sex Roles* 41 (7/8). S. 559–575.
- Madson, Laura & Robert M. Hessling, 2001: Readers' perceptions of four alternatives to masculine generic pronouns. I: *The Journal of Social Psychology* 141 (1). S. 156–158.
- Madson, Laura & Jennifer Shoda, 2006: Alternating between masculine and feminine pronouns. Does essay topic affect readers' perceptions? I: *Sex Roles* 54 (3/4). S. 275–285.
- Magnusson, Eva, 2000: Party-political rhetoric on gender equality in Sweden. The uses of uniformity and heterogeneity. I: *NORA. Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 2. S. 78–92.

- Marcato, Gianna & Eva-Maria Thüne, 2002: Gender and female visibility in Italian. I: Marlis Hellinger & Hadumod Bußmann (red.), *Gender across languages. The linguistic representation of women and men. Volume II*. Amsterdam: John Benjamins. S. 187–217.
- Marmaridou, Sophia S. A., 2000: *Pragmatic meaning and cognition*. Amsterdam: John Benjamins.
- Martyna, Wendy, 1978: *Using and understanding the generic masculine. A social-psychological approach to language and the sexes*. Stanford: Stanford University.
- McConnell-Ginet, Sally, 1989: The sexual reproduction of meaning. A discourse-based theory. I: Francine Wattman Frank & Paula A. Treichler (red.), *Language, gender, and professional writing*. New York: MLA. S. 35–50.
- McConnell-Ginet, Sally (red.), 2011a: *Gender, sexuality, and meaning. Linguistic practice and politics*. Oxford: Oxford University Press.
- McConnell-Ginet, Sally, 2011b: “What’s in a name?” Social labeling and gender practices. I: Sally McConnell-Ginet (red.), *Gender, sexuality, and meaning. Linguistic practice and politics*. Oxford: Oxford University Press. S. 207–236.
- Merritt, Rebecca D. & Teion W. Harrison, 2006: Gender and ethnicity attributions to a gender- and ethnicity-unspecified individual. Is there a people = white male bias? I: *Sex Roles* 54 (11/12). S. 787–797.
- Mey, Günter & Katja Mruck (red.), 2011: *Grounded Theory reader. Positionen und Kontroversen zur Grounded Theory*. Wiesbaden: Springer.
- Milles, Karin, 2002: Könnsneutralitet eller könsblindhet? En studie av två broschyrer från Socialstyrelsen. I: Marketta Sundman & Anne-Marie Londen (red.), *Svenskans beskrivning 25. Förhandlingar vid Tjugofemte sammankomsten för svenskans beskrivning. Åbo den 11 och 12 maj 2001*. Åbo: Åbo universitet. S. 189–199.
- Milles, Karin, 2011: Feminist language planning in Sweden. I: *Current Issues in Language Planning* 12 (1). S. 21–33.
- Milles, Karin, 2012: *Jämställt språk. En handbok i att skriva och tala jämställt*. 2. uppl. (Småskrift utarbetad av Språkrådet 5). Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Milles, Karin, 2013: En öppning i en sluten ordklass? Den nya användningen av pronomenet *hen*. I: *Språk och stil* 23 (1). S. 107–140.
- Mills, Sara, 2004: *Discourse*. 2 uppl. New York: Routledge.
- Mills, Sara, 2008: *Language and sexism*. Cambridge: University Press.
- Mills, Sara & Louise Mullany, 2011: *Language, gender and feminism. Theory, methodology and practice*. New York: Routledge.
- Molde, Bertil, 1976: *Han, hon, den* - eller vad? I: *Språkvård* 1. S. 4–7.
- Molde, Bertil, 1979: Principer för Svenska språknämndens rådgivningsarbete. I: *Sprog i Norden. Årsskrift for de nordiske sprognævn og nordisk sprogsekretariat*. S. 17–21.
- Morgan, Donald L., 1996: *Focus Groups as Qualitative Research*. London: Sage.
- Motschenbacher, Heiko, 2010a: *Language, gender and sexual identity. Poststructuralist perspectives*. Amsterdam: John Benjamins.
- Motschenbacher, Heiko, 2010b: Female-as-norm (FAN). A typology of female and feminine generics. I: Markus Bieswanger, Heiko Motschenbacher & Susanne Mühleisen (red.), *Language in its socio-cultural context. Explorations in gendered, global and media uses*. Frankfurt am Main: Peter Lang. S. 35–67.
- Moulton, Janice, 1981: The myth of the neutral “man”. I: Mary Vetterling-Bruggin (red.), *Sexist language. A modern philosophical analysis*. New Jersey: Littlefield, Adams & Co. S. 100–115.

- Murillo, Enrique, 2008: Searching Usenet for virtual communities of practice. Using mixed methods to identify the constructs of Wenger's theory. I: *Information Research* 13 (4). Hämtat 14 april 2015 från <<http://InformationR.net/ir/13-4/paper386.html>>. Publicerad 8 oktober 2008.
- Musial, Kazimierz, 1998: *Tracing roots of the Scandinavian model. Image of progress in the era of modernisation*. Berlin: Humboldt-Universität zu Berlin. Hämtat 14 april 2015 från <https://www2.hu-berlin.de/skan/gemenskap/inhalt/publikationen/arbeitspapiere/ahe_17.html>.
- Namaste, Viviane K., 2000: *Invisible lives. The erasure of transsexual and transgendered people*. Chicago: University of Chicago Press.
- Nduka-Agwu, Adibeli & Antje Lann Hornscheidt (red.), 2010: *Rassismus auf gut Deutsch. Ein kritisches Nachschlagewerk zu rassistischen Sprachhandlungen*. Frankfurt am Main: Brandes & Apsel.
- Nordenstam, Anna (red.), 2014: *Nya röster. Svenska kvinnotidskrifter under 150 år*. Möklinta: Gidlunds.
- Noreen, Adolf, 1904: *Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning. 5:e bandet*. Lund: Gleerup.
- Nübling, Damaris, 2000: Warum können schwedische Männer Krankenschwestern (sjuusköterskor) werden, deutsche aber nur Krankenpfleger? Zum Einfluß sprachinterner und sprachexterner Faktoren im Deutschen und im Schwedischen. I: *Linguistische Berichte* 182. S. 199–230.
- Oktay, Julianne S., 2012: *Grounded Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Olsson, Magnus, 1995: Aspekter på språkvård. En typologi och kritik med svenska exempel. I: *Språk och stil* 5. S. 49–77.
- Parks, Janet B. & Mary A. Robertson, 1998: Contemporary arguments against non-sexist language. Blaubergs (1980) revisited. I: *Sex Roles* 39 (5/6). S. 445–461.
- Pauwels, Anne, 1996: Feminist language planning and titles for women. Some crosslinguistic perspectives. I: Ulrich Ammon & Marlis Hellinger (red.), *Contrastive sociolinguistics*. Berlin: de Gruyter. S. 251–268.
- Pauwels, Anne, 1998: *Women changing language*. London: Longman.
- Pauwels, Anne, 1999: Feminist Language Planning. Has it been worthwhile? I: *Linguistik online* 2. Hämtat 14 april 2015 från <http://www.linguistik-online.de/heft1_99/pauwels.htm>.
- Pauwels, Anne, 2001: Non-sexist language reform and generic pronouns in Australian English. I: *English World-Wide* 22. S. 105–119.
- Pauwels, Anne, 2003: Linguistic sexism and feminist linguistic activism. I: Janet Holmes & Miriam Meyerhoff (red.), *The handbook of language and gender*. Oxford: Basil Blackwell. S. 550–570.
- Pauwels, Anne, 2010: Men, masculinities and feminist linguistic activism. I: Janet Holmes & Meredith Mara (red.), *Femininity, feminism and gendered discourse. A selected and edited collection of papers from the Fifth International Language and Gender Association Conference (IGALA5)*. Newcastle-upon-Tyne: Cambridge Scholar Publishing. S. 111–124.
- Pauwels, Anne, 2011: Planning for a global lingua franca. Challenges for feminist language planning in English(es) around the world. I: *Current Issues in Language Planning* 12 (1). S. 9–19.
- Peyer, Ann & Eva Wyss, 1998: "JazzmusikerInnen – weder Asketen noch Müslififis". Feministische Sprachkritik in der Schweiz, ein Überblick. I: Gisela Schoenthal (red.), *Feministische Linguistik. Linguistische Geschlechterforschung*. Hildesheim, Zürich & New York: Olms. S. 117–154.

- Porsch, Peter, 1991: Brauchen wir mehr Konsequenz bei der Normierung im Bereich weiblicher Personenbezeichnungen? In: *Sprachwissenschaft in der DDR - Oktober 1989*. (Linguistische Studien, Reihe A). S. 144–153.
- Pusch, Luise F., 1984: *Das Deutsche als Männersprache. Aufsätze und Glossen zur feministischen Linguistik*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Pusch, Luise F., 1990: *Alle Menschen werden Schwestern. Feministische Sprachkritik*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Pusch, Luise F., 1999: *Die Frau ist nicht der Rede wert. Aufsätze, Reden und Glossen*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Reisigl, Martin & Ruth Wodak, 2009: The discourse-historical approach (DHA). I: Ruth Wodak & Michael Meyer (red.), *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage. S. 87–121.
- Rich, Adrienne, 1980: Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence. I: *Signs* 5 (4). S. 631–660.
- Ritchie, Ani & Meg Barker, 2006: “There aren't words for what we do or how we feel so we have to make them up.” Constructing polyamorous language in a culture of compulsory monogamy. I: *Sexualities* 9. S. 584–601.
- Rosenberg, Tiina, 2002: *Queerfeministisk agenda*. Stockholm: Atlas.
- Rosenberg, Tiina, 2003: Om queerbegreppet. I: Suzanne Osten (red.), *Vad är queer? Professorsföreläsningar på DI*. Stockholm: Dramatiska institutet. S. 9–23.
- Rosenberg, Tiina, 2006: *L-ordet. Vart tog alla lesbiska vägen?* Stockholm: Normal förlag.
- Rubin, Donald L. & Kathryn L. Greene, 1991: Effects of biological and psychological gender, age cohort, and interviewer gender on attitudes toward gender-inclusive/exclusive language. I: *Sex Roles* 23. S. 391–411.
- Rubin, Joan, 1971: Evaluation and language planning. I: Joan Rubin & Bjørn Jernudd (red.), *Can language be planned? Sociolinguistic theory and practice for developing nations*. Honolulu: The University of Hawaii. S. 217–252.
- Ryen, Else, 1976: Det kvinnelige fravær. I: Else Ryen (red.), *Språk og kjønn*. Oslo: Forlaget Novus. S. 71–80.
- Rönblom, Malin, 2011: Vad är problemet? Konstruktioner av jämställdhet i svensk politik. I: *Tidskrift för genusvetenskap* 2/3. S. 35–55.
- Sabatini, Alma, 1985: Occupational titles in Italian. Changing sexist usage. I: Marlis Hellinger (red.), *Sprachwandel und feministische Sprachpolitik. Internationale Perspektiven*. Opladen: Westdeutscher Verlag. S. 64–75.
- Sarrasin, Oriane, Ute Gabriel & Pascal Gygas, 2012: Sexism and attitudes toward gender-neutral language. The case of English, French, and German. I: *Swiss Journal of Psychology* 71 (3). S. 113–124.
- Saussure, Ferdinand de, 1970 [1916]: *Kurs i allmän lingvistik*. Övers. Anders Löfqvist. Staffanstop: Bo Cavefors Bokförlag.
- Schafroth, Elmar, 1992: Feminine Berufsbezeichnungen in Kanada und Frankreich. I: *Zeitschrift für Kanada-Studien* 12. S. 109–125.
- Schafroth, Elmar, 2003: Gender in French. Structural properties, incongruences and asymmetries. I: Marlis Hellinger & Hadumod Bußmann (red.), *Gender across languages. The linguistic representation of women and men. Volume III*. Amsterdam: John Benjamins. S. 87–117.
- Schmitz, Eva, 2007: *Systemskap som politisk handling. Kvinnors organisering i Sverige 1968 till 1982*. Lund: Lunds universitet.
- Schoenthal, Gisela, 1998: Von Burschinnen und Azubinnen. Feministische Sprachkritik in den westlichen Bundesländern. I: Gisela Schoenthal (red.), *Feministische Linguistik. Linguistische Geschlechterforschung*. Hildesheim, Zürich & New York: Olms. S. 9–32.

- Schröter, Juliane, Angelika Linke & Noah Bubenhofer, 2012: „Ich als Linguist.“ Eine empirische Studie zur Einschätzung und Verwendung des generischen Maskulinums. I: Susanne Günther, Dagmar Hüpper & Constanze Spieß (red.), *Genderlinguistik. Sprachliche Konstruktionen von Geschlechtsidentität*. Berlin & Boston: de Gruyter. S. 359–379.
- Schömer, Eva, 1999: *Konstruktion av genus i rätten och samhället. En tvärvetenskaplig studie av svenska kvinnors rätt till jämställdhet i ett formellt jämlikt rättssystem*. Uppsala: Iustus.
- Serano, Julia, 2007: *Whipping girl. A transsexual woman on sexism and the scapegoating of femininity*. Berkeley: Seal Press.
- Siivonen, Jonita, 1994: *Nytänkare, finstämda lyriker och kvinnor. Språklig asymmetri. En studie i det journalistiska språket ur könsperspektiv*. Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Silveira, Jeanette, 1980: Generic masculine words and thinking. I: *Women's Studies International Quarterly* 3. S. 165–178.
- Silverstolpe, Fredrik, 2000: Den historiska bakgrunden till ordet böj. I: *Lambda Nordica* 1. S. 39–61.
- SOU 2004/43. Den könsuppdelade arbetsmarknaden. Betänkande av Utredningen om den könssegregerade svenska arbetsmarknaden. (Statens offentliga utredningar 2004:43). Stockholm: Fritzes.
- Spade, Dean, 2011: *Normal life. Administrative violence, critical trans politics and the limits of law*. Cambridge: South End Press.
- Spender, Dale, 1980: *Man made language*. London, Boston & Henley: Routledge & Kegan Paul.
- Spolsky, Bernard, 2004: *Language policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Språkriktighetsboken*, 2005. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 93). Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Stahlberg, Dagmar & Sabine Sczesny, 2001: Effekte des generischen Maskulinums und alternativer Sprachformen auf den gedanklichen Einbezug von Frauen. I: *Psychologische Rundschau* 52. S. 131–140.
- Stanley, Julia Penelope, 1978: Sexist Grammar. I: *College English* 39 (7). S. 800–811.
- Stanley, Julia Penelope, 1982: Two essays on language and change. I: *College English* 44. S. 840–854.
- Storjohann, Petra, 2004: *frau* auf dem linguistischen Prüfstand. Eine korpusgestützte Gebrauchsanalyse feministischer Indefinitpronomen. I: *German Life and Letters* 57 (3). S. 309–326.
- Strandlund, Max Decroy, 2013: *Du har inget kön*. I: *Bang* 2. S. 23–28.
- Stryker, Susan, 2008: An introduction to transgender terms and concepts. I: Susan Stryker (red.), *Transgender history*. Berkeley: Seal Press. S. 1–30.
- Sundberg, Stina, 2002: ”Vi ropade ’Daghem åt alla!’ Men aldrig förstärktes våra led med heterofila röster som ropade slagord för vår kamp.” I: Lena Olson (red.), *Kärlek, makt och systerskap. 30 år av kvinnokamp*. Göteborg: Göteborgs Stadsmuseum. S. 38–43.
- Sunderland, Jane, 2004: *Gendered Discourses*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Svanlund, Jan, 2007: Bland databaser och handböcker. I: Birgitta Lindgren (red.), *Nämnd, inte glömd. Historik över Nämnden för språkvård och Svenska språknämnden 1944–2007*. Stockholm: Svenska språknämnden. S. 167–178.
- Svensk författningssamling* 2007:1181. Förordning med instruktion för Institutet för språk och folkminnen. Utfärdad 22 november 2007.
- Svensk författningssamling* 2009:600. Språklag. Utfärdad 28 maj 2009.
- Svenska skrivregler*, 2008. (Språkrådets skrifter 8). Stockholm: Liber.

- Switzer, Jo Y., 1990: The impact of generic word choices. An empirical investigation of age- and sex-related differences. I: *Sex Roles* 22 (1/2). S. 69–82.
- Söderström, Göran, 2000: Replik om *bög* och *månsing*. I: *Lambda Nordica* 1. S. 62–63.
- Tegnér, Esaias, 1892: *Om genus i svenskan*. Stockholm.
- Teleman, Ulf, 1969: Språkvårdens argument. I: Bengt Loman (red.), *Språket i blickpunkten*. Lund: Liber. S. 194–216.
- Teleman, Ulf, 1979: *Språkrätt. Om skolans språknormer och samhällets*. Lund: Liber.
- Teleman, Ulf, 1991: Om normföreställningars födelse. I: Sven-Göran Malmgren & Bo Ralph (red.), *Studier i svensk språkhistoria*. Göteborg: Göteborgs universitet. S. 214–229.
- Teleman, Ulf, 2002: *Ära, rikedom och reda. Svensk språkvård och språkpolitik under äldre nyare tid*. Stockholm: Norstedts.
- Teleman, Ulf, 2003: *Tradis och funkis. Svensk språkvård och språkpolitik efter 1800*. Stockholm: Norstedts.
- Thelander, Mats, 2007: Med Svenska språknämnden ur tiden. I: Birgitta Lindgren (red.), *Nämnd, inte glömd. Historik över Nämnden för språkvård och Svenska språknämnden 1944–2007*. Stockholm: Svenska språknämnden. S. 77–88.
- Thörn, Håkan & Bengt Larsson, 2012: Conclusions. Re-engineering the Swedish welfare state. I: Bengt Larsson, Martin Letell & Håkan Thörn (red.), *Transformations of the Swedish welfare state. From social engineering to governance*. New York: Palgrave Macmillan. S. 262–282.
- Trempelmann, Gisela, 1998: *Leserinnen/LeserInnen Ost wie West. Zu Bezeichnungen und Anredeformen in den östlichen Bundesländern*. I: Gisela Schoenthal (red.), *Feministische Linguistik. Linguistische Geschlechterforschung*. Hildesheim, Zürich & New York: Olms. S. 33–47.
- Tudor, Alyosxa, 2010: Wittig. Sprache als Intervention, Intervention in Sprache. I: Hannes Kuch & Steffen Herrman (red.), *Philosophien sprachlicher Gewalt. 21 Grundpositionen von Platon bis Butler*. Weilerswist: Velbrück. S. 231–250.
- Tudor, Alyosxa, 2011: feminismus w_orten lernen. Praktiken kritischer Ver_Ortung in feministischen Wissensproduktionen. I: AK Feministische Sprachpraxis (red.), *Feminismus schreiben lernen*. Frankfurt am Main: Brandes & Apsel. S. 57–99.
- Valentine, James, 1997: Pots and pans. Identification of queer Japanese in terms of discrimination. I: Anna Livia & Kira Hall (red.), *Queerly phrased. Language, gender, and sexuality*. Oxford: Oxford University Press. S. 95–114.
- Verschueren, Jef, 1995: The pragmatic perspective. I: Jef Verschueren, Jan-Ola Östman & Jan Blommaert (red.), *Handbook of Pragmatics. Manual*. Amsterdam: John Benjamins. S. 1–19.
- Verschueren, Jef, 1999: *Understanding Pragmatics*. London: Arnold.
- Vikør, Lars S., 2007: *Språkplanlegging. Prinsipp og praksis*. Oslo: Novus Forlag.
- Waldén, Louise, 2002: Kvinnokultur - inte kvinnonatur. I: Lena Olson (red.), *Kärlek, makt och systerskap. 30 år av kvinnokamp*. Göteborg: Göteborgs Stadsmuseum. S. 66–71.
- Wales, Katie, 1996: *Personal pronouns in present-day English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Walgenbach, Katharina, Gabriele Dietze, Antje Hornscheidt & Kerstin Palm, 2007: *Gender als interdependenten Kategorie. Neue Perspektiven auf Intersektionalität, Diversität und Heterogenität*. Opladen: Verlag Barbara Budrich.

- Walgenbach, Katharina, 2012: *Intersektionalität. Eine Einführung*. Hämtat 14 april 2015 från <<http://portal-intersektionalitaet.de/theoriebildung/schluesstexte/walgenbach-einfuehrung/>>.
- Wallenstein, Sven-Olov, 2010: A family affair. Swedish modernism and the administering of life. I: Helena Mattsson & Sven-Olov Wallenstein (red.), *Swedish modernism. Architecture, consumption and the welfare state*. London: Black Dog. S. 188–199.
- Wasshede, Cathrin, 2010: *Passionerad politik. Om motstånd mot heteronormativ könsmakt*. Malmö: Bokbox Förlag.
- Wasshede, Cathrin, 2013: Med hat och smuts som vapen. Queeraktivisters självpresentationer på internet. I: *Lambda Nordica* 1. S. 35–60.
- Weiss, Gilbert & Ruth Wodak (red.), 2003a: *Critical Discourse Analysis. Theory and interdisciplinarity*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Weiss, Gilbert & Ruth Wodak, 2003b: Introduction. Theory, interdisciplinarity and Critical Discourse Analysis. I: Gilbert Weiss & Ruth Wodak (red.), *Critical Discourse Analysis. Theory and interdisciplinarity*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. S. 1–34.
- Wellander, Erik, 1960: *Riktig svenska. En handledning i svenska språkets vård*. 3. uppl. Stockholm: Norstedts.
- Wellander, Erik, 1973: *Riktig svenska. En handledning i svenska språkets vård*. 4. uppl. Stockholm: Norstedts.
- Wenger, Etienne, 1998: *Communities of practice. Learning, meaning, and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wibeck, Victoria, 2010: *Fokusgrupper. Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Widmark, Gun, 1979: Han och hon. I: Svenska språknämnden (red.), *Språkform och språknorm. En bok till Bertil Molde på 60 årsdagen*. Lund: Berlings. S. 264–271.
- Widmark, Gun, 1980: Min man, min fru och min sambo. I: *Språkvård* 3. S. 11–13.
- Wodak, Ruth, Rudolf de Cillia, Martin Reisigl, Karin Liebhart, Klaus Hofstätter & Maria Kargl, 1998: *Zur Konstruktion nationaler Identität*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Wodak, Ruth & Michael Meyer (red.), 2009a: *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage.
- Wodak, Ruth & Michael Meyer, 2009b: Critical Discourse Analysis. History, agenda, theory and methodology. I: Ruth Wodak & Michael Meyer (red.), *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage. S. 1–33.
- Wojahn, Daniel, 2008: *Auswirkungen pronominaler Appellation auf die Konzeptualisierung von Personen im heutigen Schwedisch*. Magisteruppsats i skandinavistik, framlagd vid Humboldt-Universität zu Berlin, Tyskland.
- Wojahn, Daniel, 2013: De personliga pronomenens makt. En studie av hur pronomen styr våra föreställningar om personer. I: Björn Bihl, Peter Andersson & Lena Lötmarker (red.), *Svenskans beskrivning 32*. Karlstad: Karlstads universitet. S. 356–367.
- Zimman, Lal, Jenny L. Davis & Joshua Raclaw (red.), 2014: *Queer excursions. Rethorizing binaries in language, gender, and sexuality*. Oxford: University Press.
- Åse, Cecilia, 2000: *Makten att se. Om kropp och kvinnlighet i lagens namn*. Liber: Malmö.

Citerat källmaterial

Kapitel 5

- Arbetsmarknadsutskottet betänkande 1980/81:AU6: Om medbestämmandefrågor m.m.
- Astridsdotter, Gunilla, 1983: *Jag är en frustande drakhona. Dikter om kvinnovrede/kvinnokärlek*. Stockholm: Författares bokmaskin.
- Berg, Veronica & Edvard Summanen (red.), 2011: *Det är vår tur nu! Att vara trans i en tvåkönsvärld*. Stockholm: RFSL.
- Björk, Nina, 1996: *Under det rosa täcket. Om kvinnlighetens vara och feministiska strategier*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Bohlin, Eva, 1975: Intryck från tjejträffen i Göteborg... I: *På Gång* 5. S. 11.
- Brantenberg, Gerd, 1978: *Egalias döttrar*. Övers. Ebba Witt-Brattström. Stockholm: Prisma.
- Brändemo, Immanuel, 2012: *Trollhare. Ur en bokstavsvuxen transpersons ordgardebob*. Göteborg: Andet utbildning och förlag.
- Bång, Karolina, 2009: *Handboken*. Doob förlag.
- Dahl, Ulrika, 2014: *Skamgrepp. Femme-inistiska essäer*. Stockholm: Leopard förlag.
- Ericson, Elias, 2013: *Åror*. Stockholm: Galago.
- Fridunger, Alex, 2011: Inte man. Inte kvinna. I: Veronica Berg & Edvard Summanen (red.), *Det är vår tur nu! Att vara trans i en tvåkönsvärld*. Stockholm: RFSL.
- Glas, Anna Bengan, 2011: Tjejen, fröken, damen, flickan, fittan - fuck you. I: Veronica Berg & Edvard Summanen (red.), *Det är vår tur nu! Att vara trans i en tvåkönsvärld*. Stockholm: RFSL.
- Grönblad, Fatima, 2007: Hen kan fylla en språklig lucka. Transpersoner går i bräschan för en ny pronomenrevolution. I: *Språktidningen* 3. S. 26–29.
- Kerstinsdotter, Reb Sebastian Rebecca, 2011: Att kalla saker vid deras rätta namn. I: Veronica Berg & Edvard Summanen (red.), *Det är vår tur nu! Att vara trans i en tvåkönsvärld*. Stockholm: RFSL.
- Konstitutionsutskottet betänkande, 2007/08:KU17: *Lagstiftningsprocessen*.
- Kunskapscentrum för Jämlik vård, 2013: *Skrivhjälp för jämlik text*. Västra Götalandsregionen.
- Kvinnobulletinen, 1982: *Gråt inte, kämpa! 10 år med kvinnorörelsen*. Stockholm: Hammarström & Åberg.
- Kvinnofronten, 2010a: *Att skriva feministiskt. Mansmedia – Hur de påverkar oss & vad vi kan göra åt det*. Häfte 1.
- Kvinnofronten, 2010b: *Att skriva feministiskt. Vems språk? Om språk & feminism*. Häfte 2.
- Kvinnofronten, 2010c: *Att skriva feministiskt. Hantverket – Konsten att skriva så att andra vill läsa*. Häfte 3.
- Kvinnofronten, 2010d: *Att skriva feministiskt. Feministiska artiklar & annan argumenterande text*. Häfte 4.
- Kvinnofronten, 2010e: *Att skriva feministiskt. Diverse skrivtips – Något om språkråd, upphovsrätt & lite av varje*. Häfte 5.
- Lagutskottets betänkande 1979/80:10: *Lagutskottets betänkande med anledning av motioner om utformningen av lagtext*.
- Mick, Nino, 2013: *Kön*.
- Motion 1978/79:1198: *Om könsneutrala lagtexter*. Riksdagsmotion av Yvonne Hedvall m.fl. (M).

- Motion 1979/80:17: *Motion med anledning av propositionen 1979/80:20 med förslag till lag om tystnadsplikt för präst inom svenska kyrkan, m.m.* Riksdagsmotion av Karin Ahrland & Bonnie Bernström (FP).
- Motion 1979/80:569: *Om införande av begreppet "fackligt förtroendevald" i officiellt språkbruk.* Riksdagsmotion av Marie-Ann Johansson & Karin Nordlander (VPK).
- Motion 1992/93:K214: *Ett könsneutralt lagspråk m.m.* Riksdagsmotion av Karin Pilsäter (FP).
- Motion 1994/95:K303: *Talmanstiteln m.m.* Riksdagsmotion av Kia Andreasson m.fl. (MP).
- Motion 1994/95:K503: *Sexism.* Riksdagsmotion av Karin Pilsäter (FP).
- Motion 1996/97:K531: *Sexism.* Riksdagsmotion av Karin Pilsäter (FP).
- Motion 2004/05:K381: *Könsneutrala benämningar i lagstiftning.* Riksdagsmotion av Ulf Holm (MP).
- Motion 2006/07:K209: *Den heteronormativa lagstiftningen.* Riksdagsmotion av Lise Lotte Olsson m.fl. (V).
- Motion 2006/07:K293: *Könsneutrala benämningar i lagstiftning.* Riksdagsmotion av Ulf Holm (MP).
- Motion 2006/07:K312: *Lika rättigheter oavsett sexuell läggning eller könsidentitet.* Riksdagsmotion av Lars Ohly m.fl. (V).
- Motion 2007/08:So335: *HBT-personers rättigheter och livsvillkor.* Riksdagsmotion av Lars Ohly m.fl. (V).
- Riksdagens protokoll* 1980/81:34: Anförande av Marie-Ann Johansson (VPK).
- Riksdagens snabbprotokoll* 1995/96:55: Anförande 109 av Ulla Hoffmann (V).
- Riksdagens snabbprotokoll* 1995/96:59: Anförande 145 av Kia Andreasson (MP).
- Riksdagens snabbprotokoll* 2007/08:68: Anförande 29 av Eva Bengtson Skogsberg (M).
- RFSL, 2005: *Höra hemma. Om transpersoner.* Stockholm: Riksförbundet för sexuellt likaberättigande.
- Sahlquist, Åsa, 1984: *Språkballongen. En bok om offentlig svenska för byråkrater och andra.* Stockholm: Liber Förlag.
- Skrivelse* 1979/80:168: Regeringens skrivelse om riktlinjer för det fortsatta jämställdhetsarbetet.
- Skugge, Linda & Belinda Olsson (red.), 1996: *Fittstim.* Stockholm: Bonniers.
- Stina Line. *Lesbisk-feministisk-billig-anspråkslös debatt och informationsundergroundskrift* 1983/2.
- Sundberg, Stina, 2002: "Vi ropade 'Daghem åt alla!' Men aldrig förstärktes våra led med heterofila röster som ropade slagord för vår kamp." I: Lena Olson (red.), *Kärlek, makt och systerskap. 30 år av kvinnokamp.* Göteborg: Göteborgs Stadsmuseum. S. 38–43.
- Widqvist, Noah, 2007: *Att springa.* Nyköping: Förlaget Trädet.
- Widqvist, Noah, 2010: *Jag får vara den jag är när jag inte blev som jag skulle.* Nyköping: Förlaget Trädet.

Kapitel 6

- Aftonbladet, 2013: *Brinner det? Ring handläggaren!*
 <<http://www.aftonbladet.se/nyheter/article16738936.ab>>.
- Dagens Nyheter, 2013: *Ordet 'man' blir 'en' i kampen för jämlikhet.*
 <<http://www.dn.se/kultur-noje/ordet-man-blir-en-i-kampen-for-jamlikhet/>>.

- Flashback, 2007–1015: *Den stora tråden om hen, hän och h*n*. <<https://www.flashback.org/p52690975>>.
- Flashback, 2013: *Efter hen: nu kommer en!* <<https://www.flashback.org/t2058901>>.
- Flashback, 2013: *Förslag i Gnosjö: Brandman blir 'Handläggare inom samhällsskydd och beredskap'*. <<https://www.flashback.org/t2138358>>.
- Svenska Dagbladet, 2012: *Det behövs ett nytt ord i svenska språket*. <http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/det-behovs-ett-nytt-ord-i-svenska-sprak_6784859.svd>.
- Sveriges Radio, 2013: *Vill göra brandman könsneutralt*. <<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=91&artikel=5526693>>.

Kapitel 7

- Dunås, Rolf, 1970: *Bättre Svenska*. (Ord och Stil. Språkvårdssamfundets skrifter 2). Lund: Studentlitteratur.
- Grünbaum, Catharina, 1996: *Strövtåg i språket*. Stockholm: Bonniers.
- Grünbaum, Catharina, 2001: *Språkbladet*. Stockholm: Bokförlaget DN.
- Hultman, Tor G., 2003: *Svenska Akademiens språklära*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Josephson, Olle, 2004: *"ju" - ifrågasatta självklarheter om svenskan, engelskan och alla andra språk i Sverige*. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 91). Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Milles, Karin, 2008: *Jämställt språk. En handbok i att skriva och tala jämställt*. 1 uppl. (Skrifter utarbetade av Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen 5). Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Milles, Karin, 2012: *Jämställt språk. En handbok i att skriva och tala jämställt*. 2 uppl. (Skrifter utarbetade av Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen 5). Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Molde, Bertil, 1976: *Han, hon, den - eller vad? I: Språkvård 1*. S. 4–7.
- Molde, Bertil, 1997: *Mera svenska i dag. Svar på språkfrågor*. Stockholm: Rabén Prisma.
- SOU 1975/102: *Tystnadsplikt och yttrandefrihet. Betänkande. Tystnadspliktskommittén*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Språkriktighetsboken*, 2005. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 93). Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Statsrådsberedningen, 1979: *Några riktlinjer för författningsspråket*. Stockholm: Statsrådsberedningen.
- Statsrådsberedningen, 1994: *Några riktlinjer för författningsspråket*. (PM 1994:4). Stockholm: Statsrådsberedningen.
- Statsrådsberedningen, 2004: *Myndigheternas skrivregler*. 6 uppl. (Ds 2004:45). Stockholm: Fritzes.
- Statsrådsberedningen, 2009: *Myndigheternas skrivregler*. 7 uppl. (Ds 2009:38). Stockholm: Fritzes.
- Wellander, Erik, 1960: *Riktig svenska. En handledning i svenska språkets vård*. 3. uppl. Stockholm: Norstedts.
- Wellander, Erik, 1973: *Riktig svenska. En handledning i svenska språkets vård*. 4. uppl. Stockholm: Norstedts.
- Åkermalm, Åke, 1979: *Modern svenska. Språk- och stilfrågor*. (Skrifter utgivna av Modersmålslärares Förening 103). Malmö: Liber.

SKRIFTER UTGIVNA AV

INSTITUTIONEN FÖR NORDISKA SPRÅK VID UPPSALA UNIVERSITET

1. Ivar Modéer: Norska ordstudier. Två bidrag till fiskets ordgeografi. (Norwegian Word Studies. Two Contributions to the Topographical Prevalence of Fishing Terms.) 1953.
2. Herbert Markström: Om utvecklingen av gammalt ä framför u i nordiska språk. Tilljämning och omljud. Med kartbilaga i särskilt häfte. 1954.
3. Hans H. Ronge: Konung Alexander. Filologiska studier i en fornsvensk text. (Konung Alexander. Philologische Studien zu einem altschwedischen Text.) 1957.
4. Gösta Holm: Syntaxgeografiska studier över två nordiska verb. (Syntactic Geographical Studies of Two Scandinavian Verbs.) 1958.
5. Bengt Kinnander: Sammanhangsanalys. Studier i språkets struktur och rytm. (Analyse sprachlicher Zusammenhänge. Studien über Struktur und Rhythmus der Rede.) 1959.
6. Gun Widmark: Det nordiska *u*-omljudet. En dialektgeografisk undersökning. 1. A–B. (L'inflexion par *u* dans le nordique. Etude de géographie dialectale.) 1959.
7. Bengt Heuman: Tendenser till fastare meningsbyggnad i prosatexter från svensk stormaktstid. En stilhistorisk studie. (Tendenzen zum festeren Satzbau in der schwedischen Prosa der Grossmachtszeit.) 1960.
8. Trygve Sköld: Die Kriterien der urnordischen Lehnwörter im Lappischen. 1. Einleitende Kapitel. Anlautender Konsonantismus. Vokalismus der ersten Silbe. 1961.
9. Börje Tjäder: Behandlingen av palatalt r i substantivens pluralformer under fornsvensk och nysvensk tid. (Le traitement de r palatal dans les formes du pluriel des substantifs en ancien suédois et en suédois moderne.) 1961.
10. Erik Olof Bergfors: Tilljämning a > å i dalmål. (Metaphony a > å in Dalecarlian Dialects.) 1961.
11. Sven Engdahl: Studier i nusvensk sakprosa. Några utvecklingslinjer. (Studies in Non-Fictional Swedish Prose. Some Modern Trends.) 1962.
12. Aage Kabell: Indledning til svensk metrik. 1962.
13. Bo Magnusson: Om pluraländelserna -ar ~ -er hos feminina vokaltammar. (Über die Pluralendungen -ar ~ -er der femininen vokalischen Stämme.) 1965.
14. Rolf Dunås: Lig-avledning till substantiv i nusvenskan. (Ableitungen auf -lig zu Substantiven im heutigen Schwedisch.) 1966.
15. Lennart Elmvik: Nordiska ord på äldre kāk- och kāk(s)-. En etymologisk och ljudhistorisk undersökning. (Words in Old Scandinavian kāk- and kāk(s)-. An Etymological and Phonological Study.) 1967.
16. Mats Thelander: Sven Hof's Swänska språkets rätta skrifsätt (1753). Med ordstatistik och flera register i ny utgåva. (Sven Hof's Swänska språkets rätta skrifsätt (1753). Re-issue with Word Statistics and Several Indexes.) 1985.
17. Gunvor Flodell: Misiones-svenska. Språkbevarande och språkpåverkan i en sydamerikansk talgemenskap. (Misiones Swedish. A Study of Immigrant Swedish in a South American Speech Community: Language Maintenance and the Results of Language Contact.) 1986.
18. Stina Hellichius: Yrkesbeteckningar inom hud-, skinn- och läderhantverken i Sverige. En ordhistorisk undersökning. (Occupational Terms in the Hide, Fur and Leather Crafts in Sweden. A Study in Word-History.) 1986.
19. Taina Pitkänen-Koli: Hedenvind i tiden. En kvantitativ studie av Gustav Hedenvind-Erikssons litterära språk. (Hedenvind in His Time. A Quantitative Study of Gustav Hedenvind-Eriksson's Literary Language.) 1987.
20. Bertil Westberg: Verben *pläga* och *bruka*. Två medellågtyska lånord i svenskan. (Die Verben *pläga* und *bruka*. Zwei mittelniederdeutsche Lehnwörter im Schwedischen.) 1987.
21. Lars Bleckert: Centralsvensk diftongering som satsfonetiskt problem. (Diphthongization in Central Sweden as a Problem of Sentence Phonetics.) 1987.
22. Kent Larsson: Den plurala verböjningen i äldre svenska. Studier i en språklig förändringsprocess. (The Inflection in the Plural Persons of Verbs in Older Swedish. Studies in a Linguistic Process of Change.) 1988.
23. Inga-Liese Sjödoft: Med svenska som mål. Effekter av två undervisningsprogram på invandrar-elevens svenska i skrift. (Aiming at Swedish. Effects of Two Programmes of Teaching on Immigrant Pupils' Written Swedish.) 1989.
24. Olle Hammermo: Språklig variation hos barn i grundskoleåldern. (Linguistic Variation in the Speech of Compulsory-School Children.) 1989.

25. Paavo Kettunen: De appellativa substantivens böjning i Överkalixmålet. (Flexion der appellativen Substantive der Mundart von Överkalix.) 1990.
26. Inger Döhl: *Täkt, vall och kya*. Ord för inhägnade områden vid fåbodrar i Övre Dalarna. (*Täkt, vall und kya*. Bezeichnungen für eingezäunte Flächen bei Sennereien im oberen Dalarna.) 1990.
27. Elsie Wijk-Andersson: *Bara* i fokus. En semantisk-syntaktisk studie av *bara* och dess ekvivalenter i nysvenskt skriftspråk. (*Bara* in Focus. A Semantic and Syntactical Study of *bara* and its Equivalents in Written Modern Swedish.) 1991.
28. Björn Melander: Innehållsmönster i svenska facktexter. (Content Patterns in Swedish LSP Texts.) 1991.
29. Harry Näslund: Referens och koherens i svenska facktexter. (Reference and Coherence in Swedish LSP Texts.) 1991.
30. Carin Östman: Den korta svenskan. Om reducerade ordformers inbrytning i skriftspråket under nysvensk tid. (The Swedish Short Form. On the Entry of Abbreviated Word Forms into Writing in the Modern Swedish Period.) 1992.
31. Gunvor Nilsson: *Aktig*-ord förr och nu. En historisk-semantisk studie av *aktig*-avledningar i svenskan. (Words in *-aktig*: Past and Present. A Diachronic Semantic Study of *-aktig* Derivations in Swedish.) 1993.
32. John Svenske: Skrivandets villkor. En studie av dagboksskrivandets funktioner och situationella kontexter utgående från Backåkers Eriks dagbok 1861–1914. (Conditions for Writing. A Study of the Functions and Situational Contexts of Diary Writing with its Starting Point in Backåkers Erik's Diary 1861–1914.) 1993.
33. Ann Cederberg: Stil och strategi i riksdagsretoriken. En undersökning av debattspråkets utveckling i den svenska tvåkammarriksdagen (1867–1970). (Style and Strategy in Parliamentary Rhetoric. A Study of the Development of the Language Used in Debates in the Swedish Bicameral Parliament, 1867–1970.) 1993.
34. Studier i svensk språkhistoria 3. Förhandlingar vid Tredje sammankomsten för svenska språkets historia. Uppsala 15–17 oktober 1992. Utg. av Lars Wollin. (Studies in the History of the Swedish Language 3. Proceedings of the Third Symposium on the History of Swedish. Uppsala, October 15–17, 1992. Ed. by Lars Wollin.) 1993.
35. Helge Omdal: Med språket på flyttefot. Språkvariasjon og språkstrategier blant setesdøler i Kristiansand. (Language on the Move. Language Variation and Language Strategies among Migrants from Setesdal in Kristiansand.) 1994.
36. Görel Bergman-Claeson: Vi svenskar, vi människor och bomben. En semantisk analys av identifikationsramar och fiendebilder i pressdebatten om svenskt atomvapen 1952–1959. (We Swedes, We Human Beings, and the Bomb. A Semantic Analysis of the Frameworks of Identity and Conceptions of the Enemy in the Debate about Atomic Weapons in the Swedish Press 1952–1959.) 1994.
37. Gerd Nordlander: Veva jämnt, din fan! Om rytm och klang i Nils Ferlins lyrik. (Crank Steady, You Fool! On Rhythm and Sonority in the Lyrical Poetry of Nils Ferlin.) 1994.
38. Ulla Börestam Uhlmann: Skandinavisk samtalar. Språkliga och interaktionella strategier i samtal mellan danskar, norrmän och svenskar. (Scandinavians in Conversation. Linguistic and Interactional Strategies in Conversations between Danish, Norwegian and Swedish Speakers.) 1994.
39. Ulla Melander Marttala: Innehåll och perspektiv i samtal mellan läkare och patient. En språklig och samtalsanalytisk undersökning. (Content and Perspective in Doctor–Patient Conversations. A Linguistic and Conversation Analytic Investigation.) 1995.
40. Eva Aniansson: Språklig och social identifikation hos barn i grundskoleåldern. (Linguistic and Social Identification among Compulsory-School Children.) 1996.
41. Christina Melin-Köpilä: Om normer och normkonflikter i finlandssvenskan. Språkliga studier med utgångspunkt i nutida elevtexter. (On Norms and Conflicts of Norms in Finland Swedish. Linguistic Studies Based on Present-Day Student Texts.) 1996.
42. Gunilla Söderberg: Taga, bagare, Bragby. Om *g* för äldre *k* i svenskan. (Taga, bagare, Bragby. A Study of *g* for Older *k* in Swedish.) 1997.
43. Mats Eriksson: Ungdomars berättande. En studie i struktur och interaktion. (Storytelling in Adolescence. A Study of Structure and Interaction.) 1997.
44. Ellen Bijvoet: Sverigefinnar tycker och talar. Om språkattityder och stilistisk känslighet hos två generationer sverigefinnar. (Sweden Finns Speak Out. On Language Attitudes and Stylistic Perception among Two Generations of Sweden Finns.) 1998.
45. Ulla Moberg: Språkbruk och interaktion i en svensk pingstförsamling. En kommunikations-etnografisk studie. (Language Use and Interaction among Members of a Swedish Pentecostal Church. A Study in the Ethnography of Communication.) 1998.
46. Anna Lindström: Language as Social Action. Grammar, Prosody, and Interaction in Swedish Conversation. (Språk som social handling. Grammatik, prosodi och interaktion i svenska samtal.) 1999.

47. Asta Helena Jarl Kerzar: Gammalt och nytt i predikospråket. Språklig-stilistisk analys av predikan i Svenska kyrkans radio- och TV-sända högmässor 1938–1984. (The Old and the New in the Language of Sermons. Linguistic-Stylistic Analysis of the Church of Sweden's Sunday Service Sermons on Radio and Television from 1938 to 1984.) 1999.
48. Hyeon-Sook Park: Korean–Swedish Code-Switching. Theoretical Models and Linguistic Reality. (Koreansk–svensk kodväxling. Teoretiska modeller och den språkliga verkligheten.) 2000.
49. Gunilla Jansson: Tvärkulturella skrivstrategier. Kohesion, koherens och argumentationsmönster i iranska skribenters texter på svenska. (Cross-Cultural Writing Strategies. A Study of Cohesion, Coherence and Argumentative Patterns in Essays Written in Swedish by Iranian Students.) 2000.
50. Gun Widmark: Boksvenska och talsvenska. Ett urval uppsatser samlade till författarens 80-årsdag 31 juli 2000. (Bookish Swedish and Spoken Swedish. A Selection of Essays Collected to Celebrate the Author's 80th Birthday July 31, 2000.) 2000.
51. Catharina Nyström: Gymnasisters skrivande. En studie av genre, textstruktur och sammanhang. (Writing in Upper Secondary School. Genre, Text Structure, and Cohesion.) 2000.
52. Amelie Oestreicher: Bearbetning av nyhetstext. En studie av texthantering vid sex svenska dagstidningar. (Editing News Texts. A Study of How Texts Are Processed at Six Swedish Dailies.) 2000.
53. Björn Bihl: Möten i dialektalt gränsland. Dialektala övergångar genom Närke. (Encounters in a Dialectal Borderland. Dialectal Transitions in Närke.) 2001.
54. Lise Horneman Hansen: Jysk -de-bøjning. En undersøgelse af svag præteritumbøjning. (-de-Conjugation in Jutland Dialects. An Investigation of Weak Preterite Forms.) 2001.
55. Håkan Landqvist: Råd och ruelse. Moral och samtalsstrategier i Giftinformationscentralens telefonrådgivning. (Advice and Remorse. Morality and Conversational Strategies in Calls to the Swedish Poison Information Centre.) 2001.
56. Eva Sundgren: Återbesök i Eskilstuna. En undersökning av morfologisk variation och förändring i nutida talspråk. (Eskilstuna Revisited. An Investigation of Morphological Variation and Change in Present-Day Spoken Swedish.) 2002.
57. Eva Östlund-Stjärnegårdh: Godkänd i svenska? Bedömning och analys av gymnasieelevers texter. (Passing Swedish? Assessment and Analysis of Upper-Secondary Student Texts.) 2002.
58. Ulla Stroh-Wollin: Som-satser med och utan *som*. (Som-Clauses with and without *som*.) 2002.
59. Helen Andersson: TV:s nyhetsprogram som interaktion. (Television News as Interaction.) 2002.
60. Ylva Carlsson: Kulturmöten, textmönster och förhållningssätt. Första- och andraspråksskrivande i några svenska brevgenrer. (Cultural Encounters, Rhetorical Patterns and Social Strategies. First- and Second-Language Writers of Certain Genres of Letters in Swedish.) 2002.
61. Maria Ohlsson: Språkbruk, skämt och kön. Teoretiska modeller och sociolingvistiska tillämpningar. (Language Use, Jokes, and Gender. Theoretical and Sociolinguistic Applications.) 2003.
62. Elżbieta Strzelecka: Svenska partikelverb med *in*, *ut*, *upp* och *ner*. En semantisk studie ur kognitivt perspektiv. (Swedish Phrasal Verbs with *in*, *ut*, *upp* and *ner*. A Semantic Study from a Cognitive Perspective.) 2003.
63. Grammatik och samtal. Studier till minne av Mats Eriksson. Red. av Bengt Nordberg, Leelo Keevallik Eriksson, Kerstin Thelander, Mats Thelander. (Grammar and Conversation. Studies in Memory of Mats Eriksson. Ed. by Bengt Nordberg, Leelo Keevallik Eriksson, Kerstin Thelander, Mats Thelander.) 2003.
64. Gustav Bockgård: Syntax som social resurs. En studie av samkonstruktionssekvensers form och funktion i svenska samtal. (Syntax as a Social Resource. A Study of Form and Function of Co-Construction Sequences in Swedish Conversation.) 2004.
65. Renate Walder: Fokus på *föra*. Om svenska funktionsverbsfrasers semantik och valens, med särskild utgångspunkt i verbet *föra*. (*Föra* im Fokus. Semantik und Valenz schwedischer Funktionsverbgefüge, mit Ausgangspunkt im Verb *föra*.) 2004.
66. Orla Vigso: Valretorik i text och bild. En studie i 2002 års svenska valaffischer. (Electoral Rhetoric. A Study of Text and Image in the Posters of the 2002 General Election in Sweden.) 2004.
67. Språk i tid. Studier tillägnade Mats Thelander på 60-årsdagen. (Language in Time. Essays in Honour of Mats Thelander 16 September 2005.) 2005.
68. Kristina Persson: Svensk brevkultur på 1800-talet. Språklig och kommunikationsetnografisk analys av en familjbrevväxling. (The Culture of Swedish Letter-Writing in the 19th Century. An Analysis of a Family Correspondence from the Perspective of Linguistics and Ethnography of Communication.) 2005.
69. Tage Palm: En ändelses uppgång och fall. Svensk pluralbildning med *-er* hos neutrala substantiv med final konsonant. (The Rise and Fall of an Ending. The *-er* Plural of Swedish Neuter Nouns with a Final Consonant.) 2006.
70. Barbro Hagberg-Persson: Barns mångfaldiga språkresurser i mötet med skolan. (Linguistic Diversity and Children's Language Resources in Contact with the School.) 2006.

71. Språk och kön i nutida och historiskt perspektiv. Studier presenterade vid Den sjätte nordiska konferensen om språk och kön, Uppsala 6–7 oktober 2006. (Language and Gender in Contemporary and Historical Perspective. Studies Presented at the Sixth Nordic Conference on Language and Gender, Uppsala, Sweden, October 6–7 2006.) Redigerade av Britt-Louise Gunnarsson, Sonja Entzenberg, Maria Ohlsson. 2007.
72. Anna Malmbjör: Skilda världar. En språkvetenskaplig undersökning av gruppsamtal som undervisnings- och lärandeform inom högre utbildning. (Different Worlds – a Linguistic Investigation of Group Discussion as a Form of Instruction and Learning in Higher Education.) 2007.
73. Marie Sörlin: Att ställa till en scen. Verbala konflikter i svensk dramadiolog 1725–2000. (Making a Scene. Verbal Conflicts in Swedish Drama Dialogue 1725–2000.) 2008.
74. Anne Palmér: Samspel och solöstämmor. Om muntlig kommunikation i gymnasieskolan. (Interacting and Going Solo. On Oral Communication in Upper Secondary Schools.) 2008.
75. Kristina Hagren: Hur märks infinitiven? Infinitivkonstruktioner i svenska dialekter med fokus på infinitivmärket. (How is the Infinitive Marked? Infinitive Constructions in Swedish Dialects with a Focus on the Infinitive Marker.) 2008.
76. Karin Ridell: Dansk-svenska samtal i praktiken. Språklig interaktion och ackommodation mellan äldre och vårdpersonal i Öresundsregionen. (Danish-Swedish Conversation in Practice. Linguistic Interaction and Accommodation between the Elderly and their Caregivers in the Öresund Region.) 2008.
77. Helena Andersson: Interkulturell kommunikation på ett svenskt sjukhus. Fallstudier av andraspråkstalare i arbetslivet. (Intercultural Communication at a Swedish Hospital. Case Studies of Second Language Speakers in a Workplace.) 2009.
78. Maria Eklund Heinonen: Processbarhet på prov. Bedömning av muntlig språkfärdighet hos vuxna andraspråksinlärare. (Processability in Tests. Assessment of Oral Proficiency in Adult Second Language Learners.) 2009.
79. Ann Blücker: Juridiska – ett nytt språk? En studie av juridikstudenters språkliga inskolning. (Legalese – a New Language? A Study of the Language Socialization of Law Students.) 2010.
80. Lena Wenner: När lögnare blir lugnare. En sociofonetisk studie av sammanfallet mellan kort *ö* och kort *u* i uppländskan. (When *lögnare* becomes *lugnare*. A Sociophonetic Study of the Merger between Short *ö* and Short *u* in Uppland Swedish.) 2010.
81. Gun Widmark: Det nordiska *u*-omljudet. En dialektgeografisk undersökning. Del 2. (The Scandinavian *U*-umlaut. A Dialect Geographical Investigation. Part 2.) 2010.
82. Marie Nelson: Andraspråkstalare i arbete. En språkvetenskaplig studie av kommunikation vid ett svenskt storföretag. (Second Language Speakers at Work. A Sociolinguistic Study of Communication in a Major Swedish Company.) 2010.
83. Hedda Söderlundh: Internationella universitet – lokala språkval. Om bruket av talad svenska i engelskspråkiga kursmiljöer. (International Universities – Local Language Choices. On Spoken Swedish in English-Medium Course Environments.) 2010.
84. Theres Bellander: Ungdomars dagliga interaktion. En språkvetenskaplig studie av sex gymnasieungdomars bruk av tal, skrift och interaktionsmedier. (Young People's Everyday Interaction. A Sociolinguistic Study of Six Upper Secondary School Adolescents' Use of Speech, Writing and Interactive Media.) 2010.
85. Erik Falk: Verbala förolämpningar i 1630-talets Uppsala. En historisk talaktsanalys. (Verbal Insults in Uppsala during the 1630s. A Historical Speech Act Analysis.) 2011.
86. Shidrokh Namei: Iranians in Sweden. A Study of Language Maintenance and Shift. 2012.
87. Lina Nyroos: The Social Organization of Institutional Norms. Interactional Management of Knowledge, Entitlement and Stance. (Institutionella normer i samtal. Social organisering av kunskap, berättigande och positionering.) 2012.
88. Mathias Strandberg: De sammansatta ordens accentuering i Skånemålen. (Tonal Word Accent and Stress in Compound Words in Traditional Scanian Dialects.) 2014.
89. Saga Bendegard: Begriplig EU-svenska? Klarspråksarbetets förutsättningar inom den interinstitutionella översättningsprocessen. (Plain EU Swedish? Conditions for plain language work within the inter-institutional translation process.) 2014.
90. Hanna Sofia Rehnberg: Organisationer berättar. Narrativitet som resurs i strategisk kommunikation. (When Organizations Tell Stories. Narrativity as a Resource in Strategic Communication.) 2014.
91. Alva Dahl: I skriftens gränstrakter. Interpunktionens funktioner i tre samtida svenska romaner. (The functions of punctuation in three contemporary Swedish novels.) 2015.
92. Daniel Wojahn: Språkaktivism. Diskussioner om feministiska språkförändringar i Sverige från 1960-talet till 2015. (Language Activism. Discussions on Feminist Language Change in Sweden from the 1960s until 2015.) 2015.

Södertörn Doctoral Dissertations 2013-

För samtliga titlar i serien, sök i DiVA (sh.diva-portal.org)

A list of further titles in this series can be found by searching in DiVA (sh.diva-portal.org)

73. Fredrik Stiernstedt, *Mediearbete i mediehuset: produktion i förändring på MTG-radio*, 2013
74. Jessica Moberg, *Piety, Intimacy and Mobility: A Case Study of Charismatic Christianity in Present-day Stockholm*, 2013
75. Elisabeth Hemby, *Historiemåleri och bilder av vardag: Tatjana Nazarenkos konsthärad i 1970-talets Sovjet*, 2013
76. Tanya Jukkala, *Suicide in Russia: A macro-sociological study*, 2013
77. Maria Nyman, *Resandets gränser: svenska resenärers skildringar av Ryssland under 1700-talet*, 2013
78. Beate Feldmann Eellend, *Visionära planer och vardagliga praktiker: post-militära landskap i Östersjöområdet*, 2013
79. Emma Lind, *Genetic response to pollution in sticklebacks: natural selection in the wild*, 2013
80. Anne Ross Solberg, *The Mahdi wears Armani: An analysis of the Harun Yahya enterprise*, 2013
81. Nikolay Zakharov, *Attaining Whiteness: A Sociological Study of Race and Racialization in Russia*, 2013
82. Anna Kharkina, *From Kinship to Global Brand: the Discourse on Culture in Nordic Cooperation after World War II*, 2013
83. Florence Fröhlig, *A painful legacy of World War II: Nazi forced enlistment: Alsatian/Mosellan Prisoners of war and the Soviet Prison Camp of Tambov*, 2013
84. Oskar Henriksson, *Genetic connectivity of fish in the Western Indian Ocean*, 2013
85. Hans Geir Aasmundsen, *Pentecostalism, Globalisation and Society in Contemporary Argentina*, 2013
86. Anna McWilliams, *An Archaeology of the Iron Curtain: Material and Metaphor*, 2013
87. Anna Danielsson, *On the power of informal economies and the informal economies of power: rethinking informality, resilience and violence in Kosovo*, 2014
88. Carina Guyard, *Kommunikationsarbete på distans*, 2014
89. Sofia Norling, *Mot "väst": om vetenskap, politik och transformation i Polen 1989-2011*, 2014
90. Markus Huss, *Motståndets akustik: språk och (o)ljud hos Peter Weiss 1946-1960*, 2014
91. Ann-Christin Randahl, *Strategiska skribenter: skrivprocesser i fysik och svenska*, 2014
92. Péter Balogh, *Perpetual borders: German-Polish cross-border contacts in the Szczecin area*, 2014
93. Erika Lundell, *Förkroppsligad fiktion och fikcionaliserade kroppar: levande rollspel i Östersjöregionen*, 2014

94. Henriette Cederlöf, *Alien Places in Late Soviet Science Fiction: The "Unexpected Encounters" of Arkady and Boris Strugatsky as Novels and Films*, 2014
95. Niklas Eriksson, *Urbanism Under Sail: An archaeology of fluit ships in early modern everyday life*, 2014
96. Signe Opermann, *Generational Use of News Media in Estonia: Media Access, Spatial Orientations and Discursive Characteristics of the News Media*, 2014
97. Liudmila Voronova, *Gendering in political journalism: A comparative study of Russia and Sweden*, 2014
98. Ekaterina Kalinina, *Mediated Post-Soviet Nostalgia*, 2014
99. Anders E. B. Blomqvist, *Economic Nationalizing in the Ethnic Borderlands of Hungary and Romania: Inclusion, Exclusion and Annihilation in Szatmár/Satu-Mare, 1867–1944*, 2014
100. Ann-Judith Rabenschlag, *Völkerfreundschaft nach Bedarf: Ausländische Arbeitskräfte in der Wahrnehmung von Staat und Bevölkerung der DDR*, 2014
101. Yuliya Yurchuck, *Ukrainian Nationalists and the Ukrainian Insurgent Army in Post-Soviet Ukraine*, 2014
102. Hanna Sofia Rehnberg, *Organisationer berättar: narrativitet som resurs i strategisk kommunikation*, 2014
103. Jaakko Turunen, *Semiotics of Politics: Dialogicality of Parliamentary Talk*, 2015
104. Iveta Jurkane-Hobein, *I Imagine You Here Now: Relationship Maintenance Strategies in Long-Distance Intimate Relationships*, 2015
105. Katharina Wesolowski, *Maybe baby? Reproductive behaviour, fertility intentions, and family policies in post-communist countries, with a special focus on Ukraine*, 2015
106. Ann af Burén, *Living Simultaneity: On religion among semi-secular Swedes*, 2015
107. Larissa Mickwitz, *En reformerad lärare: konstruktionen av en professionell och betygssättande lärare i skolpolitik och skolpraktik*, 2015
108. Daniel Wojahn, *Språkaktivism: diskussioner om feministiska språkförändringar i Sverige från 1960-talet till 2015*, 2015

